

POVIJEST

PLEM. OPĆINE

TUROPOLJA.

UREDIO, NAPISAO I TROŠKOM ISTE OPĆINE IZDAO

EMILIJ LASZOWSKI

UZ SURADNIŠTVO

JANKA BARLÈA, Dra. VELIMIRA DEŽELIĆA,
i Dra. MILANA ŠENOE

SVEZAK III.

PROSVJETNI RAD



U ZAGREBU

TISKOM TISKARE „MERKANTILE“

1924.

1-4229-08

50,00

POVIJEST TUROPOLJA

III.



POVIJEST
PLEM. OPĆINE
TUROPOLJA
NEKOĆ
ZAGREBAČKO POLJE
ZVANE

UREDIO, NAPISAO I TROŠKOM ISTE OPĆINE IZDAO

EMILIJ LASZOWSKI

UZ SURADNIŠTVO

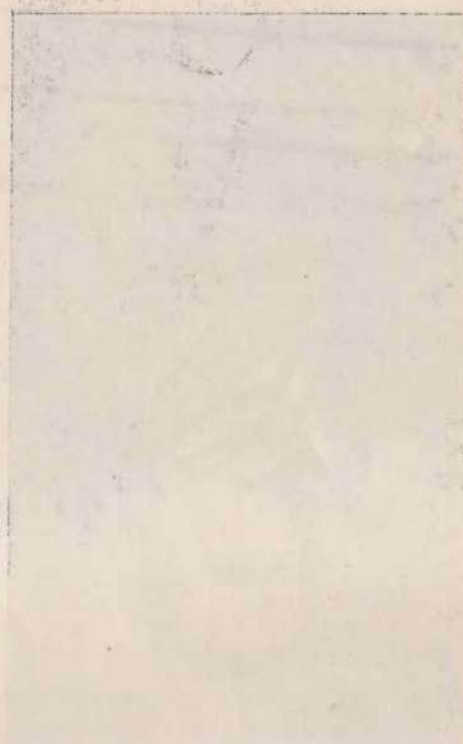
JANKA BARLÈA, Dra. VELIMIRA DEŽELIĆA,
i Dra. MILANA ŠENOE

SVEZAK III.

U ZAGREBU

TISKOM TISKARE „MERKANTILE“

1924.



UKROPOLJE



FRANJO PL. LUČIĆ
ŽUPAN TUROPOLJSKI

PLEMENITA OPĆINA

TUROPOLJE.

PROSVJETNI RAD

UREDIO, NAPIŠAO I TROŠKOM ISTE OPĆINE IZDAO

EMILIJ LASZOWSKI

UZ SURADNIŠTVO

Dra. VELIMIRA DEŽELIĆA



U ZAGREBU
TISKOM TISKARE „MERKANTILE“
1924.

PLEMENA OPĆINA

TUROPOLJE

PROSVJETNI RAD

IZDAJE SE SVAKO PETERSONE

PROSVJETNOG KLASA

U SVAKOJ

OPĆINI I SVAKOJ



U SVAKOJ

OPĆINI I SVAKOJ

U SVAKOJ

OPĆINI I SVAKOJ

1921



PREDGOVOR.

Sveskom II. »Povijesti Turopolja«, koji sam doštampao g. 1912., nastala je podulja stanka u nastavljanju ovoga djela, što ga svojim troškom izdala rodoljubna plem. općina turopoljska. Ogroman rad oko sabiranja daljnega materijala za nastavak ovoga djela, pak užasne godine svjetskoga rata, kojih su posljedice znatno skućile prilike izdavanja knjiga, učinile toliki razmak u vremenu od izdanja II. sveska ove povijesti do evo ovoga III. sveska.

Prema zamišljenom rasporedu, imao bi III. svezak sadržavati povijest gospodarskoga razvitka Turopolja. Prema želji plem. općine Turopolja odabrao sam bio za taj odsjek povijesti turopoljske uglednoga i vrsna stručnjaka, koji mi je pred jedno dvije god. izručio svoj sabrani materijal i moj, što sam mu ga svojedobno predao na uporabu, a da nije svoj odio obradio. Tako me taj posao čeka, da ga dovršim, a pomoć će dobar Bog, pa će i to ugledati svijet.

Dok je tako spomenuti odsjek turopoljske povijesti zapeo, nijesam propustio a da ne radim na povijesti prosvjete u Turopolju. Ma da se za taj odsjek mnogo i obilno materijala nalazi u dosad izdanim 4 svescima »spomenika« i 2 sveska »povijesti«, to sam se bacio na popunjivanje toga materijala podacima, koje sam »iskopao« u našem držav. arhivu u Zagrebu, pak u arhivu plem. općine turopoljske u Vel. Gorici, a usto prolistao bezbroj knjiga, među kojima mi je dobro služila s nešto podataka »Gradja za povijest školstva«, koju je izdao Ante pl. Cuvaj. Dobro su mi poslužile i »Spomenice školske«, koje su mi posredovanjem pl. opć. turopoljske bile povjerene za uporabu.

Dok sam tako sabirao gradju za povijest škola turopoljskih, nijesam mogao propustiti, a da se u tom odjelenju ne iznese i prijedlog književnika, itd., koji su se rodili u Turopolju a i prijedlog o piscima, koji su pisali o Turopolju. Kako bi taj posao za mene bio vrlo težak, a time bi se bilo opet zateglo izdanje ove knjige, to sam se obratio na moga dragoga prijatelja i književnog druga g. dr. Velimira Deželića (oca), kr. sveuč. bibliotekara u Zagrebu, koji je već poznat svojom znatnom suradnjom u »Povijesti Turopolja«. Kako je taj moj vrijedni drug par excellence književni historik, to sam pravo pogodio, jer on je u svojim ogromnim »collectaneama« imao sabrano sve, što treba za ovo djelo.

Tako je mene i moga druga pripravnice zatekao časni poziv pl. općine Turopolja, kad nam je g. 1923. u proljeću župan g. Franjo pl. Lučić saopćio želju pl. općine, da se ova povijest prosvjete u Turopolju što prije izda.

Malo popunjivanja, malo ispravljanja sabranoga, i evo je nikla, dozrijela i osvanula ova knjiga.

Dužnost mi je ovdje, da izrazim zahvalu plem. općini turopoljskoj, i njezinom županu g. Franji pl. Lučiću, što mi iskazaše čast i povjerenje, da i ovaj svezak turopoljske povijesti uredim s mojim drugom.

Još mi je dužnost, da ovdje zahvalim ljubeznosti prijatelja prof. g. dr. Milovana Gavazzia, koji je fotografski snimao neke turopoljske škole i g. Mirku Perešku, koji je u tu svrhu stavio na raspolaganje svoj udobni auto.

Kako u svakoj knjizi, tako se je i u ovoj potkrala po koja tiskarska pogreška, koju će svaki čitalac lako i sam ispraviti, krupnije ispravljamo u ispravicima.

U Zagrebu, 11. septembra 1924.

E. Laszowski.

SADRŽAJ

	Strana
E. L a s z o w s k i:	
Uvod — — — — —	1
Velika Gorica — — — — —	5
Velika Mlaka — — — — —	20
O. Petar Rok Smendrović — — — — —	24
Donja Lomnica — — — — —	29
Vukovina — — — — —	33
Odra — — — — —	39
Dubranec — — — — —	43
Mraclin — — — — —	50
Buševac — — — — —	56
Dragonožec — — — — —	59
Lukavec — — — — —	62
Turopolje — — — — —	65
Kuće — — — — —	66
Cеровski Vrh — — — — —	72
Knjižnice i čitaonice — — — — —	75
Čitaonica u Vel. Gorici — — — — —	88
Seoske sučijske čitaonice i knjižnice po Turopolju — — — — —	91
Pjesma i glazba — — — — —	93
Hrv. pjev. društvo »Lira« u Vel. Gorici — — — — —	93
»Omladinsko društvo Turopoljac« u Vel. Gorici — — — — —	94
Pjev. zbor »Vjenčić« u Mraclinu — — — — —	96
Tamburaški zbor u Buševcu i Donjoj Lomnici — — — — —	96
Hrv. pjevačko i tamburaško »Orač« u Maloj Mlaci — — — — —	96
D r . V . D e ž e l i ć:	
Turopolje znanost i umjetnost — — — — —	97
Uvod — — — — —	98
Matija Slatinski — — — — —	104
Stjepan Berislavić — — — — —	104
Juraj Habelić — — — — —	107
Matija Magdalenić — — — — —	126
Simon Juda Židić — — — — —	127
Juraj Mulih — — — — —	127
Nikola pl. Stepanić — — — — —	134
Petar pl. Škrlec — — — — —	134
Nikola pl. Škrlec — — — — —	136
Ivan pl. Josipović — — — — —	148
Pjesnici o turskom ratu 1789. — — — — —	149

	Strana
Josip pl. Grdenić — — — — —	152
Antun pl. Zdenčaj — — — — —	153
Josip pl. Briglević — — — — —	154
Franjo Tuškan — — — — —	155
Josip Galović — — — — —	158
Stjepan pl. Grdenić — — — — —	159
Đuro pl. Josipović — — — — —	159
Turopoljac pamfletista — — — — —	161
Dr. Imbro Vatroslav pl. Tkalec — — — — —	162
Franjo pl. Pogledić Kurilovečki — — — — —	168
Dragutin pl. Pogledić Kurilovečki — — — — —	171
Šandor pl. Bresztyenszky — — — — —	174
Marko pl. Mikšić — — — — —	181
Stjepan Butura — — — — —	183
Josip pl. Puceković — — — — —	184
Marica pl. Robić — — — — —	185
Ivan pl. Robić — — — — —	187
Josip pl. Robić-Kolar — — — — —	188
Franjo pl. Lučić-Biškup — — — — —	188
Karl Weingärtner — — — — —	188
Nikola Hribar — — — — —	189
Franjo pl. Lucić — — — — —	190
Autori ove povijesti — — — — —	194
Emilije Laszowski — — — — —	194
Dr. Milan Šenoa — — — — —	199
Janko Barlé — — — — —	200
Dr. Velimir Deželić — — — — —	207
Turopolje i hrvatski pripovjedači: August Šenoa — Josip E. Tomić — —	215
Turopolje i hrvatski kompozitori — — — — —	224
Kronološki pregled onoga, što je pisano o Turopolju — — — — —	230

ISPRAVCI

Krupnu pogrešku ovime ispravljamo na str. 188. Napis pod slikom ima biti: **Ivan pl. Robić.**

Na str. 104. alin. 4. redak 5. iza »Wolfgang« ima slijediti »Lazius«.

Na str. 127. red. 15. dodati: i »Obsidio Viennensis 1683.« (rukopis u kr. drž. arhivu u Zagrebu; izdao I. Kukuljević).

K noti na str. 149. dodaj: Narodnu pjesmu: »Pobjeda Tome Bakača kod Siska“ (1599) nad Hasanpašom čuo je i pribilježio po svjedočanstvu Ivana K. Tkalčića Rađe Lopašić u Turopolju. Prešampao je u svoju Antologiju: »Stare slave djedovina“ (1924) Petar Grgec. (Str. 181.)



EMILIJ LASZOWSKI



DR. VELIMIR DEŽELIĆ

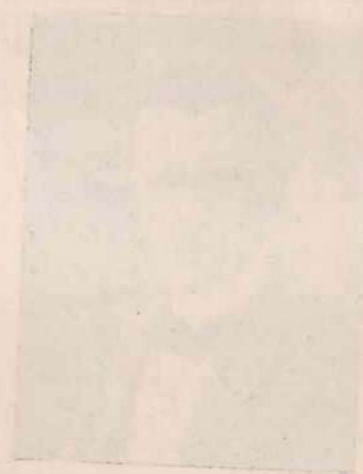
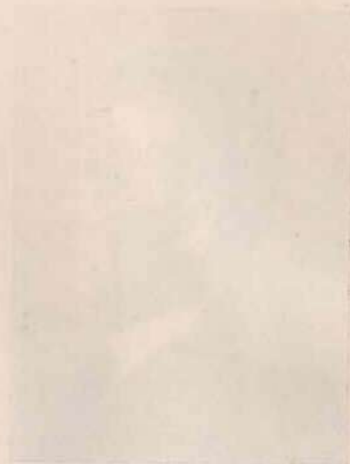
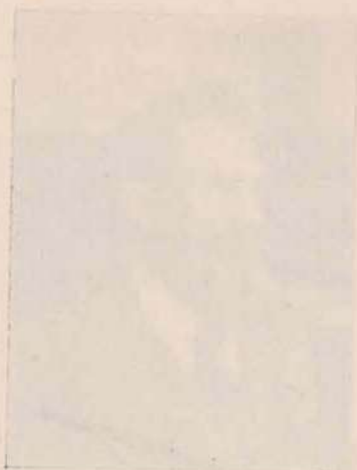


DR. MILAN ŠENOA



JANKO BARLE

AUTORI „POVIJESTI TUROPOLJA“



POVIJEST ŠKOLA, ČITAONICA,
KNJIŽNICA I PJEVAČKIH TE
GLAZBENIH UDRUŽENJA

POVIJEST ŠKOLA, ČITAONICA,
KNJIZNICA I PJEVAČIKH TE
GLAZBENIH UDRUŽENJA



UVOD

Odkako nam pismeni spomenici govore o Turopolju, susrećemo tamo mnoge domaće sinove, koji se ističu svojim položajem, koji nijesu mogli polučiti bez naobrazbe u duhu svoga vremena. Nema sumnje, da su prvi prosvjetitelji u Turopolju bili domaći svećenici, koji su uz svoju službu u crkvi podučavali mladež u pisanju i čitanju. Uz to su imućniji Turopoljci šiljali svoju djecu i u gradove, naročito u Zagreb, te u bližnje samostane, od kojih spominjemo samo samostan remetski reda Pavlina, koji je i po Turopolju imao svoje posjede, pak u zagrebački franjevački i kapucinski samostan i napokon u isusovački kolegij u Zagrebu, gdje su se naobražavala. Tu ih osobito susrećemo počam od konca XVII. vijeka, odkako su Isusovci bili glavni prosvjetitelji u Zagrebu, kojima se imade i zahvaliti osnutak pravoslovne akademije u Zagrebu, zametka današnjega sveučilišta.

Sve do u XVI. vijek spominju pisma mnoge Turopoljce sa oznakom »literatus« ili, kako to hrvatske isprave nazivlju »pisac«. »Literatus« odnosno »pisac«, ne znači drugo van čovjeka naobražena, vještaka u pisanju i čitanju, čovjeka koji se razumije u knjigu. Nije dakle taj naziv bio kakav akademski grad, kako su to bili »baccalareus« ili »doctor«.

Medju Turopoljcima bilo je u srednjem vijeku ljudi učenih, medju koje je spadao kanonik zagrebački Franjo iz Lomnice, koji se osobito ponosio svojim turopoljskim plemstvom. Imao je lijepe posjede u Lomnici. Bio je veliki ljubitelj knjige, i posjedovao je za onda lijepu knjižnicu, koja je sastojala od teoloških, filozofskih, gramatičkih (jezikoslovlje, klasici) i drugih raznih svjetovnih djela (libri gramaticales, loycales, philosophiales et theologiales). Ove knjige je ostavio školi (sjemeništu zagrebačkom). U tom nabranjanju grupa knjiga razabiremo, da je to morala biti svakako lijepa knjižnica, a svakako i dragocjena, naročito kad znamo, da su to gotovo sve bila rukopisna djela. Kanonik Franjo sačinio je u Lomnici svoju oporuku 4. aprila 1461.¹⁾ To bi bio ujedno prvi nam poznati vrlo učeni Turopoljac, koji je posjedovao svoju knjižnicu.

Ne sumnjamo niti najmanje, da je taj naobraženi Turopoljac neke Turopoljce, barem od svoje obitelji izobražavao i učinio ih barem »literatima« odnosno »piscima«.

Počam od XVII. vijeka rodilo je Turopolje više slavnih i učenih ljudi, kako ćemo to u drugom odsjeku ove knjige vidjeti, a da ne

¹⁾ Laszowski: Povjesni spomenici Turopolja I. 399—402.

spominjemo mnoge Turopoljce, koji su obnašali već od davnine odlične službe u Hrvatskoj. Tako se g. 1321. spominje Marko sin Dobre iz Lomnice kao notar banov, velik niz turopoljskih župana od pametara do danas, bezbroj podžupana, fiskala i notara, pak drugih nižih općinskih službenika turopoljskih. Koliki su opet Turopoljci već od starine obnašali izvan Turopolja časne zemaljske i municipalne službe.

Sve je to dokazom, da je već od nekad klijala u Turopolju želja i volja za prosvjetom, ma da u ono staro doba nije još bilo škola po Turopolju. U tom pomagali su se kako su znali i kod kuće i izvan svoga dragoga Turopolja.

Dok su još škole bile vrlo rijetke po Hrvatskoj, opažamo kod plem. općine turopoljske, da se ova brine za školu, kad je g. 1617. na svom spravišću stvorila važnu odredbu glede uzdržavanja učitelja i škole u Vel. Gorici.²⁾ Ova briga općine opaža se kroz cijeli XVII. vijek.

Sve do u polovinu XVIII. vijeka opažamo, da brigu glede škola vode gradovi i općine, a gdje gdje i samostani te vlastela i plemići. Državna vlast slabo je marila za osnivanje škola i pučku prosvjetu. U Hrvatskoj krenulo je na bolje kad bi g. 1767. zasnovano kr. vijeće za Hrvatsku i Slavoniju, i kad je ovo dobilo od kraljice Marije Terezije naputak, u kojemu se također i to naglasuje, da se ovo imade brinuti za nastavu i odgoj mladeži.³⁾ Kraljica je pozivala i biskupe i vlastelu, da osnivaju škole. Sve to rodilo je polako sve boljim uspjehom. God. 1770. provadjan je službeni popis škola u Hrvatskoj. Velike zasluge za osnivanje i podržavanje škola imao je biskup zagrebački Josip Galuf, koji se je svim marom odazvao pozivu kraljice. Tako vidimo, da u mnogim mjestima vrše učiteljsku službu župnici i kapelani. Time je biskup, odnosno duhovni stol počeo vršiti vrhovni nadzor nad školama, dok je u pojedinim školskim mjestima nadzornikom mjesne škole bio župnik. Uz župnika, ako nije bilo učitelja, naučao je mladež u školi koji redovnik, katšto i orguljaš. Učitelje uzdržavala je općina uz pripomoć crkve i dobrovoljnih prinosa mješćana ili općinara. Dakako, da je pridošlo i darova od roditelja školske djece.

Dakako i školskih knjiga na hrvatskom jeziku nije bilo, te su si učitelji pomagali raznim njemačkim školskim knjigama, i inim pomoćnim djelima, koja su kasnije štampana i na hrvatskom jeziku u Zagrebu, Ljubljani i Beču.

Prevažna uredba za promicanje narodne prosvjete bila su t. zv. naukovna povjereništva, koja su osnovana g. 1774. kod hrvatskoga i ugarskoga namjesničkoga vijeća. Pod ova povjereništva spadale su sve pučke i srednje škole.

3. septembra 1776. imenovan je kod hrvatskog naukovnog povjereništva vrhovnim ravnateljem nauka Nikola pl. Skerlec-Lomnički, a kanonik Antun Mandić nadzornikom narodnih škola. Skerlec

²⁾ Isporedi članak o školi u Vel. Gorici.

³⁾ Acta consil. Croat. u držav. arhivu u Zagrebu.

je rođen u Turopolju i to u Lomnici, gdje su njegovi predjci imali posjede već početkom XVII. vijeka.

22. augusta 1777. potpisala je kraljica Marija Terezija reskript, kojim je potvrdila t. z. nastavni red (Ratio educationis), koji je imao vrijediti za Ugarsku, Hrvatsku i ostale zemlje ugarske krune. U tom je nastavnom redu istaknuto pravo države da nadzire sve škole, i obzir na narodne interese, premda je materinji jezik zadobio sporedno mjesto. U smislu ovoga nastavnoga reda počelo se je odmah raditi. Počele su se izdavati i neke školske knjige na njemačkom i hrvatskom jeziku.

Nikola Skerlec epohalna je pojava u povijesti prosvjete hrvatskoga naroda. On je do svoga umirovljenja g. 1785. učinio mnogo na prosvjetnom polju. Naročito opažamo veliko njegovo djelovanje pogledom na prosvjetu u Turopolju.

Za vlade cara Josipa II. i nakon dokinuća hrv. namjesničkoga vijeća, krenulo je doista promicanje škola u Hrvatskoj na gore. Mnoge su škole zatvorene, pak i francuski ratovi mnogo su kvara učinili školama, jer su mnoge škole pretvorene u vojne magazine i namijenjene drugim sličnim vojničkim svrhama. Centralizam cara Josipa II. hotio je i ono malo narodnoga jezika izbaciti iz škola i narinuti njemački jezik.

God. 1790. otpočinje u Hrvata borba za narodni jezik u školi i u službi, koja je kako znamo urodila dobrim plodom.

God. 1801. izišao je novi nastavni red (Ratio educationis), koji je i materinjem jeziku dao svoje mjesto. Tako je i g. 1806. slično uređio »Nastavni red«.

Skoro iza toga došlo je Turopolje pod francusku upravu od g. 1809.—1813. Malo se je tu radilo i od 1806.—1809. u smislu ovoga novoga »nastavnoga reda«. Mnogo doprinijela je tomu i odredba ugar. namjesničkoga vijeća, koja je dokinula trivijalne škole u Hrvatskoj i obvezatnost polaska škole stavila van krijeposti. Za franceskoga gospodstva pače je i jedina škola u Turopolju, u Velikoj Gorici bila zatvorena.

Nakon odlaska Francuza iz Turopolja i svih prekosavskih strana Hrvatske i ostalih dijelova Slovenije, koji su bili pod Francuzima, ustrojena je posebna kraljevina od ovih pokrajina i nazvana Ilirijom. Vrhovna politička vlast bila je »carsko kraljevski ilirski primorski gubernij« u Trstu. Ovomu je bilo podređeno »Ces. kr. vrhovno školsko nadzorništvo« u Kopru kao vrhovna oblast za Iliriju. Ova oblast je sa područnim školama općila preko »Ces. kr. distriktnalnih školskih nadzorništva«. Tako je Turopolje u pogledu škola spadalo pod školsko nadzorništvo kod ljubljanskoga »gubernijalno-dikasterijalnoga komesara« u Ljubljani, dok je političku i sudbenu vlast u Turopolju izvršivalo okružje u Želinu. Dakako, za to doba austrijske vlade je i opet počeo gospodovati njemački jezik, dok se hrvatski zapostavljao.

Pod tom upravom radilo se je ipak nešto u korist velikogoričke i odraanske škole.

balo učitelja postaviti, tim više, jer je Velika Gorica bila stjecištem Turopoljaca (propter concursum populi²⁾).

Svakako još god. 1692. i 1695. nije bilo u Vel. Gorici ni škole ni učitelja. Spominje se doista »ludimagister« Nikola Dianković iz Kobilića, nu ovaj nije podučavao djecu, jer nije bilo školske zgrade te je stanovao u svojoj kući. On je pjevao kod misa, te su mu još prije arcidjakon Vuk Križanić i župan turopoljski Ljudevit pl. Vagić doznali u ime službe na uživanje pet rali zemlje³⁾.

Godine 1716. živio je doduše u Velikoj Gorici učitelj Franjo pl. Sever rodom iz Turopolja. Da li je on obavljao poduku djece, nije ustanovljeno. Tako je Velika Gorica i nadalje ostala bez škole i učitelja. Bilo je doista plemenitih ljudi, koji su želili, da se u Velikoj Gorici osnuje škola. Ovi polagahu novac kao zakladu za ovu školu. Ovako je nastala zaklada Rožićeva od 1000 for. i poručnika Svaštovića (Turopoljca) 1759. od 400 for. dok je 1758. kapetan Franjo pl. Modić položio zakladu od 100 for., iz koje se imalo nabavljati papir i knjige za školu u Vel. Gorici.

Veliki rodoljub, turopoljski sin, o. Petar Rok Smendrović, stupajući u red Franjevacu godine 1768. odredio je za sjemenište sv. Josipa u Zagrebu (plem. konvikt) 1000 for. kao zakladu za djake svoje obitelji, a ne bude li onih, za djake iz Velike Mlake. Nu red Isusovaca, u kojih je ruku bilo rečeno sjemenište, nije hotio ovu zakladu primiti, već je tražio još 200 for. za nadopunjenje. Na to je kr. namjesničko vijeće u Varaždinu iste godine odredilo, da se ova Smendrovićeva zaklada preuzme za uzdržavanje učitelja u Vel. Gorici. Kad je na to 13. augusta iste godine ova odluka došla na pretres u turopoljskom spravišću, protivio se sami Velikomlačani odredbi Smendrovićevoj, naglasujući, da bi škola u Velikoj Mlaki bila samo trajni teret za selo, ako ne bi bilo pomoći i sa strane države, te da škola u Velikoj Gorici potpunoma zadovoljava njihovim potrebama. Zaključeno je dakle, da se zamoli namjesničko vijeće, da ovu zakladu dade velikogoričkoj školi⁴⁾. Na spravišću turopoljskom dne 29. oktobra iste godine zaključeno je, da se sa strane općine pridonese prinos za trivijalnu školu u Vel. Gorici⁵⁾. Pače je slijedeće godine pošlo posebno izaslanstvo iz Velike Mlake u Zagreb k arcidjaku Blažu Dumboviću, te se je izjavilo u smislu gornjega zaključka turopoljskoga spravišća⁶⁾.

Tako je godine 1771. otvorena škola u Vel. Gorici, nu polazak škole nije bio onakav, kako je to odredjivao kraljev nalog. Da se ovoj odredbi zadovolji, zaključilo je turopoljsko spravišće 29. decembra 1771., da imade turopoljski kapetan Ivan pl. Kos čim prije obići sva turopoljska sela i uz posredovanje sudaca popisati svu djecu, koja su sposobna za školu, a roditelje strogo opomenuti, da šalju djecu u školu u Vel. Gorici i to pod prijetnjom kazne zatvora⁷⁾.

²⁾ U diecezanskom arhivu u Zagrebu.

³⁾ Ibidem, kanon. vizite.

⁴⁾ Acta congregationalia 13. VIII. 1768. čl. I. u turopoljskom arhivu.

⁵⁾ U turopolj. arhivu.

⁶⁾ Acta consil. Croat. a. 1771. L. No. 5. u kr. držav. arhivu u Zagrebu.

⁷⁾ Ibidem.

Nastojanje turopoljskoga župana Jurja pl. Pogledića i spomenutoga Franjevca Smendrovića, urodilo je dobrim plodom. Popisano je za školu 200 dječaka i 72 djevojčice. Učiteljem na velikogoričkoj školi bio je tad svećenik Gjuranić.

Škola velikogorička našla je potpore i u zakladama. God. 1771. doprinjeo je za ovu zakladu general Juraj pl. Pogledić 100 for., Josip Pogledić, župnik velikogorički g. 1781. 100 for., župan turopoljski Ivan Nep, pl. Zdenčaj 1795., 100 for., kapetan Mihalj Vitković 10 for., Franjevac Rok Smendrović g. 1780. 1781.⁸⁾ 400 for., Župnik Pogledić dao je još 50 for. za ovu zakladu, od koje su kamati bili nagrada orguljašu župne crkve. To su bile sve školske zaklade velikogoričke škole do g. 1801.

Po tadanjoj odredbi kraljice Marije Terezije bila je naučna osnova u pučkoj školi dosta jednostavna: podučavanje u čitanju i pisanju a uz to i obuka u četiri vrste računa. Tadanji zagrebački biskup Josip Galjuf, imao je veliki utjecaj na razvoj školstva u Hrvatskoj. Biskup je imao saslušati župnika o sposobnosti učitelja, pak ako bi ovaj bio nesposoban za podučavanje u računu, imali su tu obuku preuzeti župnik ili kapelan. Kakovo je bilo stanje školstva u Hrvatskoj (užoj), najbolje se vidi, kad znamo, da je tad u užoj Hrvatskoj bilo tek 17 pučkih škola.

God. 1772. spominje se velikogoričkim učiteljem **Mato Križanić**, kojemu su na turopoljskom spravišću 17. jula odobreni neki izdaci⁹⁾.

Škola u Velikoj Gorici vrlo je dobro djelovala, te ju je god. 1773.—1776, stalno posjećivalo do 60 djece.

Godine 1773. odredilo je kr. hrvat. namjesničko vijeće, da se u Vel. Gorici ustroji trivijalna škola, tim više, jer je ondje već opstojala školska zgrada¹⁰⁾. 3. novembra 1774. raspravljalo se je mnogo na turopoljskom spravišću o velikogoričkoj školi. Odredjena je nagrada učitelju, koja je u novcu i u naravi iznosila 92 for. 23 krajc. na godinu. Zaključeno je nadalje, da se djevojčice podučavaju u vjeronauku i čitanju, i da se sposobne popišu. Pomišljalo se je i na to, da se dječaci podučavaju u latinskom jeziku. Za ovo podučavanje dobivao bi učitelj posebnu nagradu prema pogodbi sa županom. Ova nagrada je kasnije ustanovljena sa 5 for. na godinu od svakoga djaka. Knjige za školu kupovala bi turopoljska općina, nu roditelji su to imali otšteti. Ako bi djeca iz Velike Lomnice polazila školu u Vel. Gorici, imat će doprinositi za plaću učitelju¹¹⁾.

Spomenuti nam je, da su u to doba školu u Vel. Gorici i Velikoj Mlaci posjećivali potonji župan turopoljski Josip pl. Gerdenić, potonji zemaljski arkivar Ivan Zrnčić i još 5—6 potonjih župnika.

Medjutim je kr. hrvat. namjesničko vijeće mnogo radilo i pisalo glede turopoljskih škola, a ravnatelj narodnih škola, svećenik Mirko Vory pozvao je općinu turopoljsku, da se očituje, hoće li

⁸⁾ 1. VIII. 1780. 100 for. i 1. VIII. 1781. 300. for.

⁹⁾ U turopoljskom arhivu.

¹⁰⁾ Acta consil. Croat. a. 1773. B. No. 11. u kr. držav. arhivu u Zagrebu.

¹¹⁾ Acta congreg. a. 1774. u turopoljskom arhivu.

imati škole u Vel. Gorici i Vel. Mlaki, ili samo jednu u jednom od ovih mjesta. To pitanje pretresalo se je na turopoljskom spravišću 30. januara 1778. i tu su plemići turopoljski izrazili plemenitu želju, da se pridrže škole u obim mjestima, nu samo onda, ako ih bude i država uzdržavati potpomagala, jer oni to ne mogu sami. U protivnom slučaju izjaviše se, da se škola u Velikoj Mlaci doka-
ne, a njezina školska zaklada pripoji onoj u Velikoj Gorici¹²⁾.

Skoro na to odredila je kraljica, da turopoljski učitelji dobiju iz crkvene blagajne pripomoć od 25—30 for. na godinu za orgulja-
nje, o čemu je 3. novembra 1778. obavještena plem. općina turopoljska¹³⁾. U ovo vrijeme bio je učiteljem neki Š v a g e l, koji je 4. augusta 1779. isplaćen i otpušten, a na njegovo mjesto je došao I v a n P o p o v i ć, imenovan 3. novembra iste godine. Njemu je do-
značeno 14 hvati drva i lukno. Koliki bijaše taj dohodak »lukno« nije upisano¹⁴⁾. Godine 1785. na Lucijino, imenovalo je turopoljsko spravišće mjesnog župnika Smendrovića rektorom velikogoričke škole. Zaključeno je i to, da djeca imaju marljivo polaziti školu, a roditelji, koji su krivi nemarnom polasku škole, imaju se kazniti zatvorom u lukavačkom gradu¹⁵⁾.

Za vrijeme vlade cara Josipa II. bilo je stanje školstva u Hrvatskoj veoma kukavno. Tako je bilo i u Turopolju. Školske zgrade po zemlji služile su neko vrijeme u vojne svrhe i za maga-
zine žita, a pogotovo bila je oskudica na učiteljima. Ma da je u to vrijeme (1784.—6.) bio u Velikoj Gorici učitelj B l a ž L i e b h o r t¹⁶⁾, bio je polazak škole vrlo slab. Naročito nijesu polazila školu djeca iz Velike Mlake, Gornjega Lukavca i Hrašća. Za to je 20. februara 1788. izdao turopoljski župan Ivan pl. Plepelić strogi nalog sucima spomenutih sela, da imaju roditelji, koji ne puštaju djecu u školu doći na odgovornost na prvo naredno turopoljsko spravišće u Velikoj Gorici, kamo imaju dovesti i svoju djecu, koja su za školu sposobna. Učitelja Liebhorta maknula je općina radi nesposobnosti.

Godine 1790.—1791. bio je učiteljem u Velikoj Gorici F r a n j o G a š p a r. Protiv ovoga digla se neopravdana tužba, da je pijanac, i da zanemaruje školsku obuku. Skoro bi bio maknut, da ga nije spasio mjesni župnik Marko Hegedić, koji se je mnogo trudio oko školstva u Turopolju, te je jur prije djelovao, da su se u Ozlja i Trgu otvorile škole. Svakao su bili nekakvi neredi u školi. No tome su bile krive druge prilike, a najviše to, što se nijesu učitelju davali redovni dohoci. Gašpar bude ponovno 2. marta 1792. imenovan učiteljem¹⁷⁾. Zbog toga je i ugar. namjesničko vijeće odredilo putem zagrebačke županije, da se jednom i konačno urede stalni dohoci velikogoričkom učitelju, i da tako bude škola u redu.

¹²⁾ Acta consil. Croat. a 1778. F. No. 50.

¹³⁾ Acta congreg. a. 1778. u turopolj. arhivu.

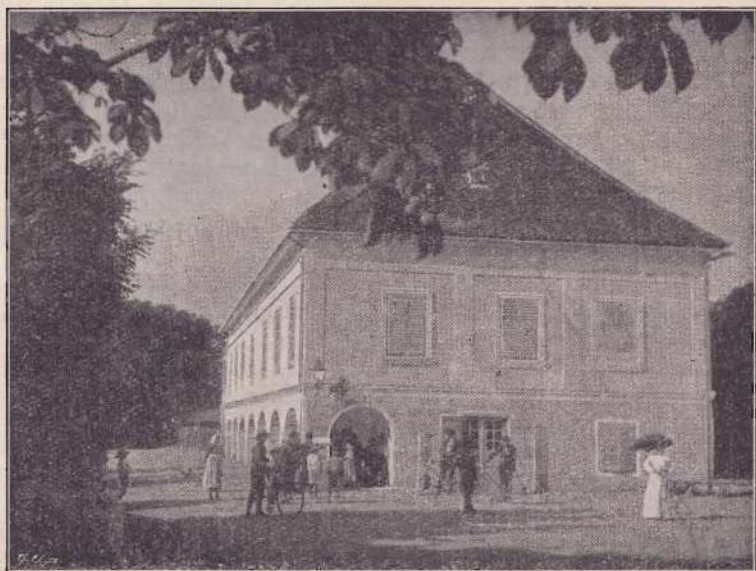
¹⁴⁾ Ibidem.

¹⁵⁾ Ibidem.

¹⁶⁾ Cuvaj: Gradja I. 497.

¹⁷⁾ Acta congreg. u turopolj. arhivu.

Godine 1790. dokinuta je služba t. z. »vizitatora trivijalnih škola«, a na nješto ovih imali su se postaviti po oblasti imenovane osobe. Tako je iste godine dozvolom ugar. namjesničkoga vijeća imenovala pl. općina Turopolje ravnateljem turopoljskih škola Ivana pl. Plepelića, koji je već godine 1778. imao postati nadzornikom škole u Odri, koja se imala ustrojiti. Djelokrug ovoga novoga ravnatelja bio je slijedeći: on je imao pravo sa znanjem turopoljskoga župana namještati učitelje, te voditi cijelu školsku upravu, o čemu je bio dužan podastrijeti pl. općini turopoljskoj iscrpivi izvještaj¹⁸⁾).



TUROPOLJSKA KURIJA (VIJEĆNICA) U VELIKOJ GORICI.

Dohoci učitelja bili su slični onima, koje je imao dobivati učitelj u Donjoj Lomnici, kako je to utvrđeno god. 1785¹⁹⁾ u gotovom 140 for. i nešto u naravi. Protiv ove ustanove podastrla je sućija Kurilovac 19. januara 1791. memorandum, u kojem se je odlučno protivila protiv novozavedenim daćama za uzdržavanje učitelja, jer da nije ovo selo bilo nikad pozvano ni na kakav ugovor pred ravnatelja zem. škola Vorya, kojega ni ne poznavaju, jer nije nikad došao nadzirati, da li djeca što uće ili znadu ili ne. Sućija se očitovala podavati privatne daće za učitelja, naime na godinu od svakog oženjenog para 18 polića žitka i 7 krajcara. God. 1790. zaključilo je turopoljsko spravišće na dan sv. Lucije, da velikogorički učitelj dobiva 150 for. plaće na godinu.²⁰⁾

¹⁸⁾ Acta congregat. 6. V. 1790. čl. XI. u turopoljskom arhivu.

¹⁹⁾ Srvani članak o školi u Donjoj Lomnici.

²⁰⁾ Congreg. u turopolj. arhivu.

7. jula 1794. raspravljalo je turop. spravišće o velikogoričkoj školi. Zaklade škole velikogoričke iznašale su tad 800 for. (zaklada Franje pl. Modića 100 for., o. Petra Roka Smendrovića 400 for., Jurja pl. Pogledića 11 for., župana Zdenčaja 100 for., kapetana Mihajla Vitkovića 10 for., i 100 for. kod Jurja pl. Cundekovića). Te zaklade odbacivale su godišnje kamate od 41 for. Još bijaše za školu po plem. općini ustanovljeno podavanje od 196 kuća po 15 krajcara — ukupno 49 for. na godinu. Za školu obećaše doprinášati na godinu: Petar Modić 5 for., Josip Kos 5 for., Ivan Plepelić 10 for., Mato Vrčković 4 for., Toma Petravić 5 for., župnik Hegeđić 5 for. — ukupno 34 for. Dakle cijeli dohodak velikogoričkoga učitelja bio je godišnjih 130 for. u gotovom, osim toga stan i drvarija (14 hvati drva), te dva dijela sjenokoše u Lekeniku. Kako vidimo, kod ovoga zaključka nije dirnuto u Smendrovićevu zakladu za velikomlačku školu, pošto se je još uvijek mislilo na osnutak ove škole. U to vrijeme bio je za učitelja u Velikoj Gorici određen neki Franjo Karlo, koji ali nije htjeo nastupiti mjesto.

Na mjesto ovoga došao za učitelja u Veliku Goricu Leonardo Pohl, imenovan po općini turopoljskoj 6. novembra 1794., nu ovaj je godine 1798. otišao u Beč, gdje si je našao bolju službu. Njega naslijedi Josip Herović, imenovan 16. augusta 1798., i taj ode skoro, i tako je škola velikogorička ostala bez učitelja. God. 1788. nije još bilo učitelja kako nam to spominje kanonička vizita.²¹⁾ Tekar 23. septembra 1801. imenovan je učiteljem Gjuro Smolec, koji je takodjer vrlo kratko vrijeme učiteljevao.

Godine 1802. radilo se o namještenju učitelja. 1. septembra i. g. obaviješten je turopoljski župan Ivan Nep. pl. Zdenčaj od vrhovnog ravnatelja škola, da je za Veliku Goricu određen krapinski učitelj Baltazar Farkaš, kojega je općina turopoljska već 7. augusta bila imenovala. Župan je odgovorio, da će sve učiniti, što bude potrebno za selenje učitelja u Vel. Goricu. Farkaš je došao u Vel. Goricu 1. novembra. On je dobivao i plaću za godinu 1804. i 1805. u iznosu od 108 for. 30 krajcara.

Vrlo nesretna bijaše odredba ugar. namjesničkog vijeća iz g. 1805. ili 1806., kojom su dokinute trivijalne škole u Hrvatskoj i obvezatnost polaska škole stavljena izvan kreposti. Tako je evo propala i turopoljska škola u Vel. Gorici. Zgradu škole porušiše, a materijal podijeliše međusobom dobročinitelji škole. I za vrijeme francuskoga gospodstva u Turopolju godine 1809. do 1813. nije bilo škole u Velikoj Gorici.

Nakon odlaska Francuza živo se je zauzeo za uspostavljenje velikogoričke škole tadanji turopoljski župan Josip Gerdenić. Čini se, da mu je to uspjelo već godine 1814., jer se je godine 1816. izjadao gubernijalno - dikasterijalnom komesaru, da od god. 1778. do 1814. nema osobe u Turopolju, koja bi se bila naučila pisati i čitati. Svakako vrlo značajna izjava, koja ako i u svemu ne stoji, ipak nam pruža žalosnu sliku o djelovanju škole.

²¹⁾ U diecez. arhivu u Zagrebu.

Uspostavljena škola bila je smještena u općinskoj zgradi (kurijskoj vijećničkoj) u Velikoj Gorici, a tamo je učitelj imao i svoj stan. Nu ni ova uspostava nije brzo išla, jer je župan Gerdenić mnogo moljakao, dok mu je to uspjelo. Školski nadzornik u Zagrebu imenovao je 13. novembra 1815. učiteljem u Velikoj Gorici Antuna Ivanovića, koji je ujedno bio i općinskim bilježnikom. Plaće je dobivao godišnjih 50 for., a hranu je primao kod župana. Velikogorička škola, nije ni odkuda pomagana, a prema tomu mogla je zadovoljavati samo najnužnijim potrebama obuke. U njoj se učilo pisati, čitati, računati i moliti u materinjem jeziku. To je bio jedini zahtjev, kojemu je učitelj imao zadovoljavati. Župan Gerdenić mnogo se je trudio oko napretka velikogoričke škole. Do godine 1816. polazilo je ovu školu redovno 30 do 38 djece, a župan ih sam poticao na polazak škole, a o zaključku školske godine dijelio im nagrade iz svojega džepa. Općina turopoljska uvidjela je kukavno stanje učitelja, koji je morao sa 52 for. 40 kraj. godišnjih te od kamata zaklada živiti. Stoga mu je općina dodala još 50 for. iz svoje blagajne, a tako je općina davala školi potrebne knjige i papir.

Poslije odlaska Francuza, sačinjavale su oslobođene zemlje posebnu pokrajinu Iliriju, kojom je upravljao gubernij u Ljubljani. I Turopolje je spadalo u tu novu pokrajinu, a pod okružje želinsko. Gubernij ljubljanski namjeravao je godine 1818. velikogoričku školu potpunoma urediti, a godine 1819. uvesti u Veliku Goricu mjesnoga školskoga nadzornika Mirka Farkaša. Protiv ove potonje odredbe oprla se je plem. općina turopoljska, jer u toj odredbi nazrijevaše povredu svojih prava.

Učitelj Ivanović bio je vrlo neuredan čovjek i loša ponašanja, te ga je pl. općina 10. III. 1819. otpustila, kako je to učinila s Liebhorthom i Miškulinom, te Popovićem u Vel. Mlaki, i na njegovo mjesto postavila Josipa Varlandija, koji je imenovan 28. marta 1820. Radi toga pozvalo je vrhovno školsko nadzorništvo u Kopru općinu turopoljsku na odgovornost, te tražila od nje, da doprinese dokaze o osposobljenju Varlandija za učiteljsko zvanje. U to vrijeme bilo je u Odri sjedište t. z. distriktalnoga pučko-školskoga nadzorništva, koje je bilo potčinjeno vrhovnom školskom nadzorništvu u Kopru. Taj distriktualni nadzornik bio je odranski župnik Franjo Tuškan. Općina turopoljska nije to nadzorništvo priznala, i radi toga ju je god. 1820. vrhovno školsko nadzorništvo u Kopru pozvalo na odgovornost. Energični tadani župan turopoljski Josip Gerdenić, vrlo je odlučno odgovorio, braneći prava plem. općine turopoljske pogledom na školu. Sve to nije pomoglo, i župan Gerdenić dobio je 29. jula 1820. od vrhovnog školskog nadzorništva oštri ukor, što je Varlandi ostao i nadalje učiteljem u Velikoj Gorici. Za njega se kaže, da je bio lijepa ponašanja, i da je vrsno obučavao djecu. I on je stanovao u turopoljskoj kuriji, uživao vrt i oranicu od pol rali, malu livadicu, te je dobivao uz plaću u gotovom od općine 55 for. konvenc. novca i 12 hvati drva. Za orguljanje dobivao je od svake kuće jednu četvrtinu požunca žita.

Ma da je bio u Velikoj Gorici dobar učitelj, ipak je za školu vladao silni nemar. Tako je godine 1824. za učitelja Varlandija

posjećivalo školu samo šest dječaka, što je svakako vrlo niski broj za župu velikogoričku, koja je tad brojila 2458 žitelja, a od ovih je bilo u Velikoj i Maloj Gorici 416.

Varlandyja naslijedio je Norberto Ježek, koji je imenovan 13. aprila 1829. Iza ovoga imenovan je 21. novembra 1836. Gjuro Šolnekar. Za njega je velikogorička škola lijepo uznapredovala, jer ju g. 1837.—8. posjećivalo školu 20 učenika.²²⁾ Šofnekara je naslijedio Josip Dubrava, imenovan 12. septembra 1840., te je službovao do 6. marta 1843. Iza njega došao je Mato Črnovsky (1843 — 16. oktobra 1850.). Godine 1843. imala je velikogorička škola već dva razreda sa 34 djaka od 8 do 15 godina. Od ovih su bile 4 djevojčice. Črnovsky bio je vrlo mlad, bilo mu je tek 18 godina, vrijedan i marljiv u svom zvanju, a obučavao je djecu takodjer u crkvenom pjevanju. Bio je i orguljašem. Njegovi učenici polazili su školu tri do četiri godine. Službovao je na toj školi punih sedam godina. Iza njega je u jeseni 1850. došao Samoborac Ivan Evang. Štengl. Ovaj je dobivao 100 for. godišnje plaće i žitno lukno. Godine 1850. i 1851. polazilo je velikogoričku školu 33 dječaka i 11 djevojčica. Prigodom kanoničke vizitacije osvjedočio se je arcidjakon turopoljski Ignacije Ročić o lijepom napretku školske mladeži. Obuka je bila dnevno 2 sata do podne i 2 sata po podne. Učitelj bio je ujedno i orguljaš.²³⁾

Godine 1856. uslijedilo je po nalogu županije preustrojstvo župne općine velikogoričke, a tom zgodom određeno je slijedeće:

1) Školu velikogoričku imadu polaziti djeca iz Velike Gorice (382 duše), Male Gorice (209 d.), Kurilovca (545 d.), Donje Lomnice (698 d.), Gradića (194 d.), Petrovine (70 d.), Kušanca (9 d.), Plesa (234 d.), Kobilića (131 d.), Rakarja (54 d.), Vel. Mlake u koliko spada pod župu Vel. Goricu (112 d.), te Mićevca, koje je potonje selo spadalo pod župu jakuševačku.

2) Određuje se plaća učitelju, koji imade biti i mjesnim organistom sa 300 for. na godinu, stan u turopoljskom gradu u Vel. Gorici sa tamošnjim vrtom.

Plaća ova imala se sastaviti iz školske zaklade turopoljske i prinosa pl. općine Turopolja 100, odnosno 105 for., od 56 kuća građanskih, od kojih je do sad dobivao od kuće 15 kr. srebra u ime lukna, dobivat će unaprijed po 30 kr. srebra. Svega skupa 28 for. sr. Od izvanjskih sela (201 kuća), dobivat će učitelj četvrt vagana žitka u ime lukna t. j. 50 i jednu četvrtinu vagana, što vrijedi 100 for. 30 kr. u sr. Dalje imade uživanje pol rali oranice od pl. općine t. j. 3 for. Uživanje dviju livada u Turopoljskom Lugu, vrijedi 8 for.; manjak od 60 for. 30 kr. u sr. imao se sabrati od oženjenih parova (rasporezivanje), u koju svrhu je imao župnik koncem svake godine sačiniti popise.

3) Kao što dosad dobivat će učitelj drva od pl. općine.

²²⁾ Cuvaj o. c. II. 9. Učitelj bio je ujedno i orguljaš.

²³⁾ U diecez. arhivu u Zagrebu.

Zaključeno je takodjer, da se velikogorička škola razdijeli u dva odijela: za mušku i žensku djecu. Muška bi se djeca obučavala u gradu, dok bi se soba za žensku djecu i stan učiteljice smjestio u kući Gjüre pl. Ištvanića iza crkve (u zakup za 110 for. godimice).

Plaća učiteljici uz stan određena je sa 200 for.

Plaća učiteljice imala bi se namaknuti načinom, kako je to u točki 2. rečeno. Drva će joj općina dovesti (12 hvati).

Godine 1857. naslijedio je Štengela učitelj Franca, koji je službovao na toj školi do godine 1859. Ovoga naslijedio je Matobertak. Služio je samo godinu dana (do 1860.). Djevojačka škola bila je smještena u kući okruž. liječnika Maksa Weisera u Maloj Gorici br. 21 i otvorena je god. 1858. Prva učiteljica je bila Josipa Walterova, koja je službovala do 7. septembra 1860. (zahvalila se na službi).

Već tad se je pomišljalo na gradnju nove škole, jer niti u gradu niti u iznajmljenoj kući nije bilo dovoljno prostora, a da se škola može razvijati i vršiti svoju zadaću. Na čelu tih ideja bio je glavar pol. općine velikogoričke Mazuth, bivši major. Tako je pol. općina velikogorička zaključila, da se gradi jednokatna nova škola, u kojoj bi bio uz školu smješten i općinski ured. Sisački mjernik Josip Suk načinio je nacrt za školu tik kapele sv. Lovre. Zemljište za školu kupljeno je od crkve za 400 for., koja se kupovina uredila kao glavnica, od koje će općina godimice plaćati župniku 20 for. kamata.

Spominjemo nuzgredno o stanju školskih zaklada velikogoričkih. God. 1860., kad se radilo o gradnji nove škole, iznosila je spomenuta Smendrovićeva zaklada 1828 for. 16 nč., a ostala 1294 for. 3 nč. Osim ovih 3 zaklada stajale su pod upravom plem. općine Turopolje još slijedeće zaklade (familijarne namijenjene djacima obitelji zakladatelja): Modićeva 1463 for. 70 nč.; Kovačićeva 127 for. 63 nč.; Svaštovića 1900 for. 94 nč. i Rožićeva 1585 for. 14 nč. U koliko nisu pojedine služile svrsi, to su kamati ovih priklapani glavnici.

Materijal za gradnju nove škole u Vel. Gorici bio je još iste godine (1860.) dopremljen i priredjen. Pošto su preuredjenjem polit. općine velikogoričke otpala neka sela od nje (Novo i Staro Čiče, Peščenica, Kravarsko, Dubranec), to je zapela gradnja škole, te je tekar g. 1863. uslijed energičnog postupka vel. župana Ivana pl. Kuljevića-Sakcinskoga i kotar. suca Ivana Jande dovršena, blagoslovljena i 1. novembra otvorena. Gradnja stajala je 14.000 for. Prigodom otvorenja škole govorio je podarcidjakon Jakob pl. Kos te kotarski sudac Janda, koji je proglasio školu otvorenom.

13. decembra 1863. otpočelo je u prizemlju škole uredovati općinsko poglavarstvo.

Još g. 1860. 7. decembra imenovan je po zagrebačkom duhov. stolu Ivan Opat učiteljem velikogoričkim, a istodobno definitivnom učiteljicom Josipa Sorgiač, koja je ali istom 1. oktobra 1863. nastupila mjesto, jer škola nije bila izgrađena, a prostorije u Weiserovoj kući nijesu više odgovarale potrebi.

God. 1865. bile su na školi velikogoričkoj dvije učiteljske sile: Ivan Opat i Josipa Opat. Učitelj je imao 280 for. plaće u gotovom, 50 mjerova žita (lukna) u vrijednosti od 100 for., te rat zemlje na uživanje. Učitelj obučavao je dječake, kojih je bilo 93, a učiteljica djevojke, kojih je bilo 66; ukupno 159 učenika. Obuka bila je u zimi samo pol dana, a u ljetu cio dan. Uz svakidanju školu bila je i opetovnica, koju je polazilo svakog tjedna dva sata poslije podne 23 dječaka.²⁴⁾

God. 1875. 22. decembra imenovan je učitelj Ivan Opat ravnajućim učiteljem ove škole, a 9. marta 1876. dobiva škola treću učiteljsku silu Manojla Šmida (potvrđen 30. III.) On je bio i orguljašem. 1. aprila smješten je II. i III. razred u prostorije općinske pisarne u prizemlju školske zgrade. 21. augusta 1877. imenovan je podučiteljem ove škole Josip Šert iz Remeta, pošto se je Šmid zahvalio na službi.

Žestoki potres 9. novembra 1880. oštetiio je velikogoričku školu tako, da je obuka bila obustavljena do 29. novembra. 29. septembra 1881. primljena je ostavka učitelja Šerta, koji je tad otišao s ove škole. Na njegovo mjesto došao je kao namjesni učitelj Josip Eppich iz Novigrada kod Koprivnice, koji je imenovan 15. juna 1881. 17. oktobra 1881. imenovana je namjesnom učiteljicom Danica Jugović, a 30. istog mjeseca pridošao je i učitelj Josip Eppich. 3. augusta 1882. ustanovljena je i četvrta učiteljska sila, a kao takovom imenovana podučiteljicom rečena Danica Jugović.

18. jula 1883. držao je Alberto Štriga predavanje o vinogradarstvu djacima III. i IV. razreda.

Ravnatelj Opat bio je vrlo vrijedan i savjestan učitelj, te je za to 8. oktobra 1883. primio od škol. nadzorništva priznanje na polju pučke prosvjete.

23. novembra 1883. imenovana je Ivana Ebertova namjesnom učiteljicom, te je suplirala bolesnog Josipa Eppicha. Između Opata i Eppicha nastadoše neke razmirice, koje imaše za posljedicu disciplinarnu istragu protiv obojice, a svršetak je bio, da je Opat lišen 29. marta 1884. službe ravnajućeg učitelja i funkcionalnog doplatka, a Eppich lišen službe koncem aprila iste godine. Njega je do konca godine suplirala Ebertova. Eppich je imenovan namjes. učiteljem u Bregima. Privremenim školskim ravnateljem imenovan je turopoljski župan Stjepan pl. Josipović.

1. aprila 1884. odredila je podžupanija sisačka, da se od učiteljeve zavrtnice odredi primjereni dio za školski vrt.

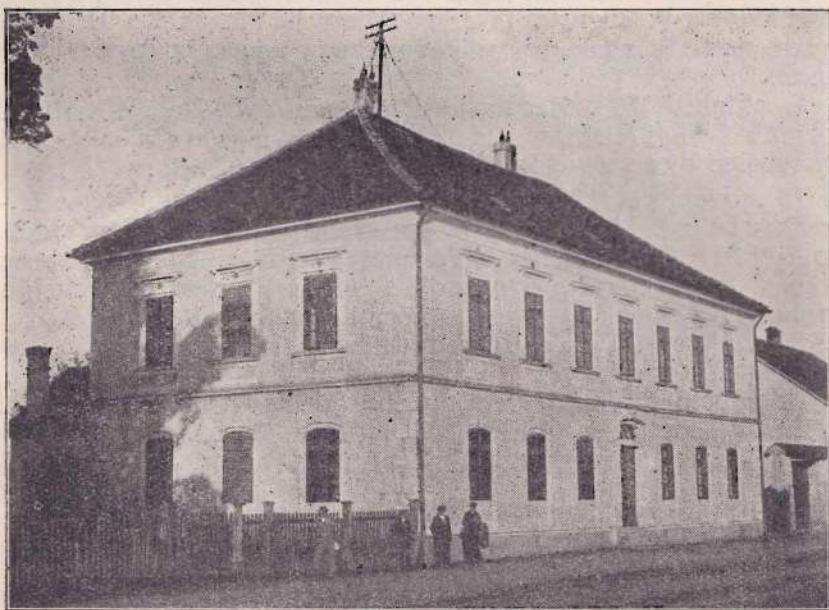
God. 1885. položio je župan turopoljski Stjepan pl. Josipović 50 for. kao zakladu, iz koje se imadu nabavljati nagradne knjige za dobre djake velikogoričke škole. Upravu ove zaklade preuzela je općina, kao uprava školskih zaklada.

13. marta 1885. rehabilitiran je Opat kao ravnajući učitelj velikogoričke škole.

²⁴⁾ Iskaz škola u zagreb. diecez. arhivu. Školska spomenica i spisi.

27. februara 1887. premještena je namjesna učiteljica Ivana Ebert na vukovinsku školu, a na mjesto njezino došla je Barbara Dragmanova, nu to imenovanje je već 9. marta opozvano i tako je Ebertova ostala samo do konca školske godine. Te godine otpustio je ravnajući učitelj svoju oranicu za školski cjeplinjak. U nj je nasadjeno 2000 divljih kestena, koji će kasnije služiti za drvo-rede i ukras Velike Gorice. Iste godine oplemenjeno je u tom cjeplinjaku 298 voćaka.

19. oktobra 1887. imenovan je učiteljem i orguljašem Pavao Cafuk, dok je Ebertova posla na sisačku školu. Taj je u martu 1888. obolio, a za suplenciju bila imenovana Ružica Školnekoviće, koja se je ali prije zahvalila na službi, nego li je



STARA ŠKOLA U VELIKOJ GORICI

mjesto nastupila bila. Cafuk je 2. maja 1888. umro od sušice. Bio je vrlo obljubljen. Na mjesto njegovo imenovan je 3. maja Josip Cvetko.

17. septembra 1888. imenovan je učiteljem na ovoj školi Josip Rehovič, učitelj u Poreču.

17. marta 1889. premještena je učiteljica Danica Jugović u Zagreb, a na njezino mjesto imenovana je 20. marta Magdalena Brozović.

Kako je ova škola sjajno vršila svoju zadaću, svjedoči nalaz zem. školskog nadzornika Josipa Stipetića, koji je školu i školski rad našao u najboljem redu i izrazio pohvalu učiteljskom zboru.

Prigodom dovršene segregacije u Turopolju g. 1889. nadijeljen je i velikogorički ravn. učitelj u smislu urbar. zakona čl. VI. § 3. od g. 1836. Tako je ovomu 10. oktobra dodijeljen dio šume i paševine, što je tekar 1891. realizovano. Ravnajući učitelj dobio je 1 ral i 800 četv. hvatj pašnjaka i isto toliko šume. 27. decembra postala je Brozovićeva pravom učiteljicom na ovoj školi.

14. oktobra 1891. posjetila je školska mladež pod vodstvom svojih učitelja gospodarsku izložbu u Zagrebu. 16. i. m. je učitelj Rehović imenovan ravn. učiteljem škole u Krapini. Na njegov predlog je provedeno, da se ravnajućem učitelju umjesto dviju livada u turopoljskim Krčima dadu kamati glavnice od prodanih hrastova.

27. oktobra imenovan je na ovu školu šišinački učitelj Josip Kolman, a 9. augusta 1892. podnijela je Magdalena Brozović ostavku, te se je udala za velikogoričkoga poduzetnika g. Nikolu Hribara.

U oktobru 1893. vladala je u području ove škole difterija, a naročito u Velikoj Mlaki, te je s toga uredovno bio zabranjen polazak velikomlačne djece u velikogoričku školu.

23. novembra 1893. imenovana je dosadanja namjesna učiteljica Paula pl. Ištvanović privremenom učiteljicom (definitivna 1896.). 6. septembra 1894. premješten je učitelj Kolman u Zagreb, a na njegovo mjesto dodje Milan Pokorny, učitelj u Martinu kraj Našica, imenovan 30. sept. 7. augusta 1895. imenovan je učitelj u Komoru Franjo Žagar defin. učiteljem, dok je Pokorny premješten u Komor.

Naredbom vlade od 14. septembra 1899. otvorena je za prvi razred paralelka, jer je to zahtijevala preka potreba. 16. oktobra je za ovu paralelku imenovana učiteljica Draga Kraškovićeva, koja je tu službovala do konca školske godine. Od 10. maja do 2. juna 1900. bila je škola zatvorena radi epidemije ospica.

Početkom školske godine 1900./901. pridijeljena je bila ovoj školi naimenovana donjolomnička učiteljica Draga Krašković, dok se ne dovrši škola u Donjoj Lomnici (do 17. IX.)

3. novembra 1900. odredila je županija, da donjolomnički opetovničari polaze školu u Vel. Gorici.

5. augusta 1901. umirovljen je na vlastitu molbu dotadanji ravn. učitelj Ivan Opat, koji je na ovom zavodu službovao 41. godinu, dok je 28. jula i.g. umirovljena i učiteljica Josipa Opat, koja je takodjer isto vrijeme na toj školi službovala. (Oboje od 7. XII. 1860.) Na mjesto Opata, imenovan je ravn. učiteljem Franjo Žagar 9. septembra 1901., te je 15. i. mj. preuzeo upravu škole.

9. septembra imenovana je Draga Krašković, donjolomnička učiteljica, privremenom učiteljicom na velikogoričkoj školi.

12. septembra 1901. imenovan je Ljudevit Krajačić namjesnim učiteljem ove škole, a 17. oktobra imenovana je na ovoj školi Eugeniya Gojtan besplatnom praktikanticom (nastupila 9. oktobra).

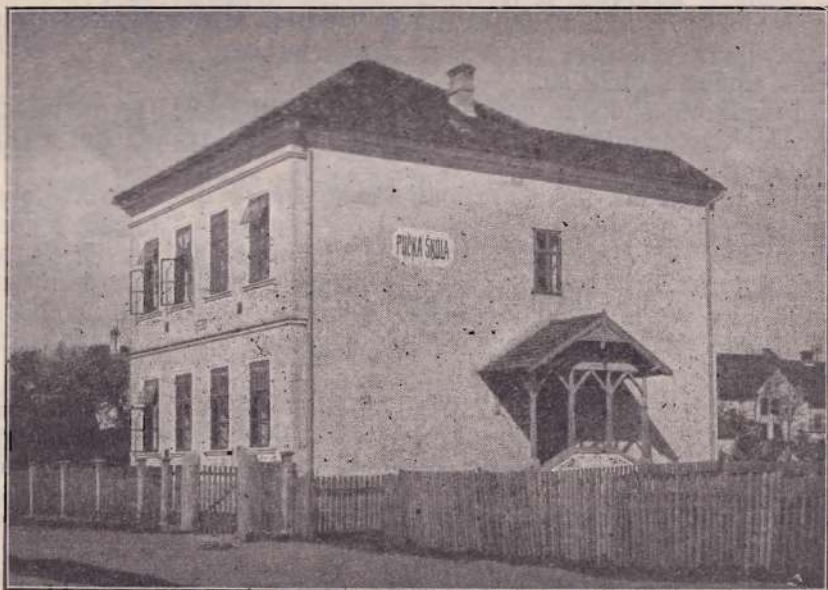
Ove godine brojila je školska knjižnica 1024 djela.

Od 1. do 21. septembra bio je učitelj Krajačić na dopustu, a suplirala ga je kand. učit. Barbara Leber. Ova je 3. oktobra imenovana namjes. učiteljicom na ovoj školi, dok je Paula pl. Ištvanović umirovljena 17. septembra i. g. Ista se udala za šumara Bilinskoga.

30. decembra 1903. imenovana je pravom učiteljicom na ovoj školi Danica Cvetišić, koja je dotad službovala na donjolomničkoj školi, dok je Barbara Leber 5. januara 1904. riješena službe.

22. marta 1903. pokopan je veliki dobrotvor ove škole, velikogorički ljekarnik i načelnik Vinko Seitz, uz veliko saučesće naroda.

Godina 1903. bila je jako suha, te je uslijed toga mnogo štetovao školski vrt i cjepljnjak.



NOVA ŠKOLA U VELIKOJ GORICI

Od početka školske godine 1905./6. do 3. novembra vladao je škrlet u Maloj Gorici, te s toga nijesu djeca ovoga sela smjela polaziti školu. Od 1. januara do 17. februara držan je na ovoj školi analfabetski tečaj sa dobrim uspjehom.

Gospodarsku izložbu u Zagrebu posjetila je školska mladež velikogorička 6. septembra 1906. Pod vodstvom učitelja razgledala je i Zagreb, što je bilo svakako od koristi po mladež.

Mjeseca septembra 1906. zavedena je paralelka za I. razred, te je s toga pridošla namjesna učiteljica Vjera Denk, imenovana 20. septembra, a nastupila 1. oktobra. Ova paralelka smještena je u prostorijama vatrogasnog društva, koje je ove radosno ustupilo.

15. septembra 1907. premješten je učitelj Ljudevit Krajačić u Vodostaje, a na njegovo je mjesto imenovan tamošnji učitelj Stjepan Zepf (15. septembra).

25. januara 1908. pridijeljen je rav. učitelj Žagar pučkoj školi u Otočcu, a na njegovo mjesto rav. učiteljem imenovan Marko Gašljević, rav. učitelj u Voloderu.

Usljed prenatrpanosti škole, uređena je 15. decembra 1908. paralelka za II. razred, a učiteljicom za ovu imenovana je 1. januara 1909. namj. učiteljica Mira Vučinović.

1. februara 1908. otvorena je u ovoj školi šegrtska škola. Ova vrlo važna institucija bila je od prijeke potrebe, kod velikoga broja šegrta, koji uče svoj obrt i zanat u Velikoj Gorici.

Početkom g. 1910. premješten je učitelj Zepf na vježbaonu učit. škole u Zagrebu, a na njegovo mjesto imenovan je Marko ml. Gašljević, učitelj u Marija Bistrici. Iste godine došla je na ovu školu učiteljica Branka Bek, nu ova se već g. 1911. odrekla službe i udala se.

Početkom školske godine 1911./12. zamijenila je učiteljica Vjera Denk svoje mjesto s Barbarom Leber, učiteljicom u Donjoj Lomnici.

Da se doskoči rascjepkanosti škole, jer su dva razreda bila izvan školske zgrade u »Gasilani« i »Pastuharni«, to se tekom škol. godine 1911./12. mnogo trudio rav. učitelj Gašljević, da se dogradnjom proširi školska zgrada. Općina je zaključila gradnju za dva razreda, što je i vlada odobrila. Tako je u martu 1912. položen temelj novoj zgradi i do konca školske godine bila je gradnja izvedena.

5. marta 1912. izašla je banska naredba, da se održavaju analfabetski tečajevi po školama. Ove godine došla je na ovu školu učiteljica Milka Seitz, koja je 19. marta 1913. postala pravom učiteljicom.

Od 1. novembra 1912. do 28. februara 1913., i od 1. aprila do 15. maja i. g. držan je analfabetski tečaj.

1. novembra 1912. blagoslovljena je nova školska zgrada, u koju su smještena dva razreda.

Školska godina 1918./19. iskazala je vrlo slabi polazak škole. Po svoj prilici bijaše tomu krivo neispravno shvaćanje narodne slobode, što je uslijedilo nakon prevrata.

Tekom ove školske godine otišao je učitelj Marko ml. Gašljević za upravitelja škole u Sv. Juraj na Brijegu u Medjumurju, a u Vel. Goricu je pridijeljena privremena učiteljica Olga Lesić.

Slab je bio polazak škole i u godini 1919./20., te sve odredbe i pozivi bili su od slaba uspjeha. Tekom ove godine premještena je učiteljica Danica Cvetišić u Zagreb. Prazno mjesto popunjeno je imenovanjem Zvonimira Rehorića privremenim učiteljem na ovoj školi. Tekom ove škol. godine nalazimo na toj školi nove sile Dragu Krašković i Emiliju Sokić.

God. 1920./21. obučavahu na toj školi ravnatelj Marko Gašljević, premješten u Draganiće, Marija Krašković, premještena u Za-

greb, te Juraj Bodić i Vjera Bodić od 5. VIII. 1920., koji su ovamo premješteni sa škole u Donjoj Lomnici. (Bodić † 23. IV. 1922.)

God. 1922./23. Zvonko Rehorić. 28. VIII. 1922. premješten u Osretke, Olga Lesić, premještena u Lički Brlog, Emilija Sokić, premještena u Suvaju, Barbara Leber, premještena u Pokupsko i Vjera Bodić, premještena u Zagreb. Ovamo premješteni: Ivan Kostelac, kao upravitelj škole iz vježbaone u Petrinji, Terezija Kostelac iz Podravske Sela, Jelisava Margetić iz Pokupskoga, Pavao Krapinec iz Martiske Vesi, Paula Jakopović iz Dubrovčaka i Ivana Tomac iz Novoga Sela.

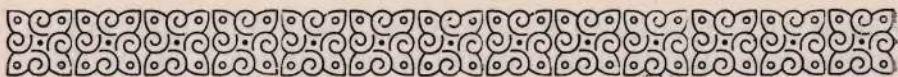
Mjeseca februara 1923. jesu premješteni Jelisava Margetić u Pokupsko, a Ivana Tomac u Prekrižje, dok su ovamo natrag premještene: Sokić, Leber i Lešić. E. Sokić je privremeno na godinu dana umirovljena. U školu je bilo upisno g. 1919.-20. 381, g. 1920.-21. 388, g. 1921.-22. 361, g. 1922.-23. 341 i g. 1923.-24. 341 učenik.

Slabi polazak škole popravio se je znatno od g. 1919., ma da je veliki broj djece zbog siromaštva oprošten od polaska škole. Mnogo se doprinosi za nagradne knjige i učila, jer to plem. općina turopoljska i općinsko poglavarstvo u potpunoj mjeri shvaća.

Iza IV. razreda mnogo učenika polazi u obrt, što je vrlo povoljna pojava.

Gotovo sva školska djeca organizovana su u »Podmlatku za Jugoslav. crveni križ«.

Od god. 1908. postoji uz školu i šegrtska škola, nu uspjeh ove nije najbolji, jer su samo dva nastavnika na ovoj, a osim toga slabo je opskrbljena učilima. Zadnje tri godine, polazi ovu školu do 100 učenika godišnje. Brojno stanje ove škole bilo je 30. VI. 1923. ovo: bravara 2, brijač 1, klobučar 1, kolara 6, kovača 11, kožara 2, krojača 8, limar 1, medičar 1, mesara 3, opančara 10, pekara 7, postolara 15, remenar 1, sedlar 1, kolar 9, trgovaca 10, urar 1, zidara 6 (ukupno 96).



Velika Mlaka.

Naproti željezničkoj stanici u Odri stoji dosta veliko turopoljsko selo Velika Mlaka, sa drvenom kapelicom sv. Barbare.

Prvi put se spominje g. 1326. Porodična imena javljaju se u Vel. Mlaki tek u XV. vijeku. Od Lacka potekoše Lackovići. Spominju se još Kuvenčići, Bedovlići, koji potječu starinom iz Moravča, pak Zrinščaki, koji se već g. 1454. zovu Krupići. God. 1479. javljaju se tamo Modići ili Mudići, onda Slepčići-Slepčići i Vugričići. U XVI. vijeku otpočinje se tamo spominjati znamenita porodica Magdalenića, onda Vučića, pak Trumbetaša, Krajca i Vidačića. God. 1600. spominje se u Vel. Mlaki plemićke porodice: Vagić, Krupić, Mudić, Lacković, Trumbetaš, kasnije Črnkovački, Banić, Kramarić, Glagolčić, Cunjek, Srebrečić, Škudeljak, Milčić, Brozović, Pogledić, Suščić i Kramarić. U XVIII. vijeku: Smendrović, Zdenčaj, Balog, Domitrović, Krilčić, Cundeković, Kos, Lacković itd. God. 1789. bile su u Vel. Mlaki 32 plemićke kuće sa 6 kurija. God. 1796. bilo je tamo 48 plemićkih i 15 neplemićkih kuća.

Kapela sv. Barbare postojala je tamo već g. 1642. Ova je kapela s mnogoga gledišta vrlo zanimiva i s toga je dragocjen građevni spomenik.

Iza Velike Gorice, zaprema Velika Mlaka prvo mjesto pogledom na povijest turopoljskih škola.

Dok se je osnivala i u prvom djelovanju nalazila škola u Velikoj Gorici, našla se je osoba u Velikoj Mlaki, koja se počela brinuti za školovanje velikomlačke djece. Bio je to o. Petar Rok Smendrović, rodom iz istoga sela. On je god. 1764. osnovao zakladu od 1000 for., kojom bi se imao uzdržavati djak latinske škole (gimnazije) iz njegove obitelji i roda u zagrebačkom konviktu. No kad je Katarinić tutor Smendrovićevih zaklada zajedno sa Smendrovićem došao u Zagreb, te Isusovcima, koji su upravljali konviktom, t. zv. sjemeništem sv. Josipa, hotio izručiti zakladu svoju od 1000 for. u korist jednoga djaka latinskih škola, ne htjedoše Isusovci primiti, već tražiše na to još 200 for., što bi tek bilo dovoljno za uzdržavanje jednoga djaka. Katarinić i Smendrović odoše tad do Nikole Skerlca, člana hrv. namjesničkoga vijeća u Varaždinu, koji im je obećao, da će se za tu stvar zauzeti. Novac zaklade izručio je Katarinić namjes. vijeću, koje ga je 19. oktobra 1768. ukamatalo kod varaždinske županije, a god. 1792. dan je uz 5% kamata kao zajam Nikoli i Tereziji pl. Jelačić od Bužina. Kad je županija preuzela taj novac, kupljeno je za nj gradilište za županijsku zgradu u Varaždinu tik Franjevacu. Namjesničko vijeće izdalo je g. 1768.

odredbu, da se Smendrovićeva zaklada namijeni za uzdržavanje učitelja u Vel. koj Gorici. Zakladatelj Smendrović se je protivio toj odredbi, jer je stajala u protuslovlju sa njegovom odredbom, nu brat njegov Juraj Smendrović zahtijevao je, da se ova zaklada namijeni osnutku škole i uzdržavanju učitelja u rodnom njihovom selu Velikoj Mlaki, i to tako, da se učitelju dadu 5% kamati od 600 for., a ostali kamati od 400 for. kao potpora djacima Smendrovićeve obitelji, koji budu polazili latinske škole.

Kad je riješenje namjes. vijeća došlo na pretres u turopoljskom spravišću 13. augusta 1768. odlučno se tomu, naime osnutku škole u Velikoj Mlaki protiviše Velikomlačani, ističući, da bi škola u Velikoj Mlaki bila trajni teret po selo, ako ne bude tu školu pomagala i država. Po njihovom uvjerenju dovoljno je bilo uzdržavati školu u Velikoj Gorici. S toga je spravišće odredilo, da se zamoli namjes. vijeće, da se ona zaklada dade velikogoričkoj školi.¹⁾ Pače je god. 1771. došlo posebno izaslanstvo Velikomlačana u Zagreb k arcidjaku katedralnom Blažu Dumboviću, te se je izjavilo u smislu spomenutoga zaključka turopoljskoga spravišća.²⁾

Zaključak turopoljskoga spravišća nije prihvatilo namjes. vijeće. Za cijelo je i Smendrović tako mislio i u tom smislu radio kod namjes. vijeća. Nije dakle preostalo ino, nego da i plem. općina turopoljska učini sve potrebno, da se provede želja Smendrovićeva. Malo turopoljsko spravišće zaključilo je 15. novembra 1772., da se pristupi gradnji škole u Velikoj Mlaki. Župan i ašešori imali su taj zaključak provadjati. Odabrano je mjesto pred kapelom sv. Barbare i tamo se imala smjestiti školska zgrada i školski vrt. Na 29. novembra određeno je ročište za očevid. Pošto je ova škola imala biti od koristi ne samo za odgoj velikomlačke djece, već i susjednih turopoljskih sela Gornjeg i Donjeg Lukavca, Hrašća i Odre, pak i sela izvan kotara turopoljskoga: Mičevca, Jakuševca, Trnja, Hunjaka, Remetinca i Hrelića, zaključeno je, da se i ova sela pozovu u pomoć gradnji škole. Potrebno građevno drvo imala je dati plem. općina Turopolje iz svojega luga.³⁾

S gradnjom škole se otezalo. S toga je namjesničko vijeće 14. septembra 1773. pozvalo plem. općinu turopoljsku, da već jednom odredi zemljište, gdje će se u Velikoj Mlaki graditi škola.⁴⁾ Sad istom počelo se je ozbiljnije raditi oko gradnje škole. I doista pod konac g. 1774. bila je velikomlačka škola malo ne izgradjena. U školskoj zgradi bile su 2 sobe za stan učitelja i komorice za obuku ženske djece. Gradjena je g. 1774. kako vidimo iz bilješke u zapisniku plem. općine turopoljske, gdje se veli, da se ima isplatiti stolar, koji gradi školu.

I dok još nije škola bila dogradjena, došao je god. 1773. o. Petar Rok Smendrović u Vel. Mlaku, vrativši se iz Rima. Za cijelo je Smendrović stanovao u kući svojega roda i tu je otpočeo obukom školske mladeži velikomlačke. Obavljao je to besplatno počam

¹⁾ Acta congreg. 1768. 13. aug. čl. 1 u turop. arhivu.

²⁾ Acta consil. Croat. 1771. L. Nr. 5 u drž. arhivu u Zagrebu.

³⁾ Ibidem 1772.

⁴⁾ Ibidem 1773. julius Nr. 101.

od 30. novembra (Andraševa) punih 5 mjeseci, dakle od prilike do konca mjeseca aprila 1774. Tako je to zabilježio sam Smendrović u svom životopisu. Njega je pomagao u obučavanju velikomlačke djece nećak Juraj Smendrović, koji je koncem god. 1774. digao prvu plaću kao učitelj velikomlački. Juraj Smendrović bio je takodjer rodом iz Vel. Mlake. Kad je Smendrović 8. novembra 1774. krstio Pavla Cundekovića iz Vel. Mlake, potpisao se je u matici »professor scholae trivialis Nagy Mlakensis«.

Na turopoljskom spravišću u Vel. Gorici 3. novembra 1774. mnogo se je raspravljalo o velikomlačkoj školi. Izbijala je želja, da se škola iz Velike Mlake prenese u Odru, gdje bi djeca imala svaki dan na raspolaganje vjeroučitelja i crkvu. Na istom spravišću uređeni su i dohoci učitelja u Velikoj Mlaki. Taj bi imao dobivati na godinu u gotovom 92'50 for. Zaključeno je takodjer, da se upišu i djevojčice za polazak škole, a podučavati se imadu u čitanju i vjeronauku. Šta više javlja se želja, da se dječaci podučavaju i u latinskom jeziku, nu za to će učitelj dobivati posebnu nagradu od 5 for. po djaku na godinu. Knjige kupovat će općina, a roditelji djece će to otšteti.⁵⁾

Ma da se je u Vel. Mlaki gradila škola, još se je sveudilj kolebalo o konačnom utemeljenju ove škole. Mirko Vory, ravnatelj narodnih škola stavio je upit na plem. općinu turopoljsku hoće li imati školu u Vel. Gorici i Velikoj Mlaki, ili samo u jednom od ovih mjesta. To pitanje pretresivano je u turopoljskom spravišću 30. januara 1778. i tu se izjaviše turopoljski plemići, da doista žele imati škole u obim mjestima, ako je država voljna pomagati, a u protivnom slučaju žele, da se velikomlačka školska zaklada pripoji školi u Velikoj Gorici.⁶⁾ Nikola Skerlec predlagao je namjes. vijeću, da se velikomlačka škola prenese u Odru, jer da je to u skladu sa željom zakladatelja Smendrovića, kako mu je to isti sam izjavio. Predlagao je ujedno, da se Ivan Plepelić, član turopolj. magistrata, imenuje nadzornikom turopoljskih škola.⁷⁾ Pače je i kraljica Marija Terezija dozvoljavala prenos škole u Odru.⁸⁾ Škola je u Vel. Mlaki svakako djelovala, jer vidimo, da joj se g. 1779. po općini turopoljskoj doznačuje 14 hvati drva. Međutim je pala misao, da se ova škola prenese u Odru, te je turopoljska plem. općina zamislila drugo: da se ova škola prenese u Donju Lomnicu. Mirko Vory je to podupirao i tako su zastupnici Donje i Gornje Lomnice, Velike Mlake i Donjeg i Gornjeg Lukavca, Gradića i Petrovine na svom sastanku 16. septembra 1788. pred županijskim povjerenikom sklopili ugovor sa Mirkom Vory-jem o ustrojenju škole u Donjoj Lomnici. Zaključiš, da se sagrađena škola u Velikoj Mlaki proda ili prenese u Donju Lomnicu. Odrediše i dohotke za školu i učitelja u Donjoj Lomnici.⁹⁾

Nu i taj zaključak nije proveden.

⁵⁾ Acta congreg. 1774. u turopolj. arhivu.

⁶⁾ Acta consil. Croat. 1778. F. Nr. 50. u drž. arhivu u Zagrebu.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ Act. congreg. i zakladni spisi u turopolj. arhivu.

⁹⁾ Ibidem 1790. 6. maja čl. 11.

Učiteljem na ovoj školi bio je već g. 1784. Ivan Popović, koji se još g. 1787. spominje,¹⁰⁾ nu ovoga je općina turopoljska otpustila radi neurednosti. Njega je naslijedio Mihajl Smendrović, koji je 1793. ili 4. otišao, jer nije mogao živjeti od slabih dohodaka, koje je imao. G. 1790. odredila je pl. općina turopoljska, da se poprave školske klupe i vrt zasadi.¹¹⁾ Tako je velikomlačka škola ostala bez učitelja. Kad je to saznao ravnatelj narodnih škola Vory, pisao je turopoljskom županu Zdenčaju, da ga o svemu, što se tiče velikomlačke škole, točno izvijesti. To je Zdenčaj učinio 29. januara 1796. On je takodjer nagovarao Smendrovića, da se vrati, što je ovaj obećao pod uvjetom, ako mu se budu uvjeti ugovora obdržavali glede plaće. U to vrijeme stajala je još škola i bila je u srednjem stanju.¹²⁾ Smendrović se nije vratio na svoje mjesto i škola je ostala bez učitelja. God. 1802. upitao je ravnatelj narodnih škola župana Ivana Nep. Zdenčaja, može li se buduće godine (1803.) otvoriti velikomlačka škola. Župan mu je odgovorio, da je školska zgrada dosta prostrana, nu za uzdržavanje škole i učitelja treba barem još 500 for. dodati velikomlačkoj školskoj zakladi. Ova je zaklada g. 1801. iznosila 954 for. Poznati su nam zakladatelji: Rok Smendrović g. 1780. 100 for., a 1781. 300 for., pukovnik Gjuro Pogledić g. 1771. 100 for., Josip Pogledić 1758. 100 for., Franjo Modić 1758. 100 for. i Ivan Nep. Zdenčaj 1795. 100 for.

Kako se čini, nije dalje ništa učinjeno, a da se otvori škola. G. 1805. izrično se spominje, da tu nema učitelja. Ratovi sprečavali su svaki kulturni razvoj. Velikomlačka škola je zaspala. Djeca su u koliko je bilo moguće polazila školu u Velikoj Gorici, a kasnije u Odri.

Napokon se je ipak moralo računati s otvorenjem škole u Vel. Mlaci. Za oto mnogo imade zasluga bivši župan turopoljski dr. Ljudevit pl. Josipović i župnik odranski Ante Švarić.

Pripreme za gradnju otpočele su god. 1911. i tijekom god. 1912. bila je škola izgrađena i sa potrebnim namještajem providjena. Ona stoji na početku sela, lijevo kako se dolazi od željezničke stanice. Škola je sagrađena na kat. Gore je školska soba i predsoba, a dolje stan za učitelja, tri sobe, kuhinja i smočnica.

Učiteljicom ove škole je imenovana Dragica Miletić, koja je do 1. decembra 1912. službovala na mračlinskoj školi. 1. decembra je škola otvorena. Odtarećena je time škola u Vel. Gorici i u Odri. U školu je upisano 53 dječaka, 33 djevojčice, dok je 17 opetovničara dalje polazilo školu u Odri i Vel. Gorici. 8. decembra obavio je blagoslov škole odranski župnik Ante Švarić, koji je i ceterabrirao službu božju u školskoj sobi.

20. januara 1916. učinila je školska mladež izlet u Zagreb, gdje je pod vodstvom svoje vrsne učiteljice razgledala sve znamenitosti grada.

¹⁰⁾ Cuvaj: Gradja I. 497.

¹¹⁾ Congregat. u turop. arhivu. God. 1791. odredila je pl. opć. turopoljskom velikomlačkom učitelju godišnju plaću 150 for.

¹²⁾ Ibidem. — Laszowski: Turopolj. spomenici IV. 388.

Mjeseca novembra 1917. bila je školska obuka nekoliko dana obustavljena radi španjolske bolesti i boginja, koje su vladale u Vel. Mlaki.

3. jula 1919. udala se je učiteljica Miletić (Partinski) nu i nadalje je vršila svoju službu. 13. aprila 1920. imenovan je učiteljem na ovoj školi Stjepan Štromar, pravi učitelj, koji je do tada službovao u Farkašiću.

Na početku škol. god. 1920./21. (I.—V. raz.) bilo je u školu upisano 104 djece, a 27 u opetovnicu. God 1921./22. bilo je upisano 77 djece u školu, a 33 u opetovnicu. Za školsku godinu 1922./23. upisano je u školu 82 djece, a u opetovnicu 39. God. 1923./24. upisano je 81 dijete u školu, a 28 u opetovnicu.

Zbog bolesti učitelja Štromara imenovana je za ovu školu 1. oktobra 1923. namjesnom učiteljicom Marija Zuber iz Dugog sela.

* * *

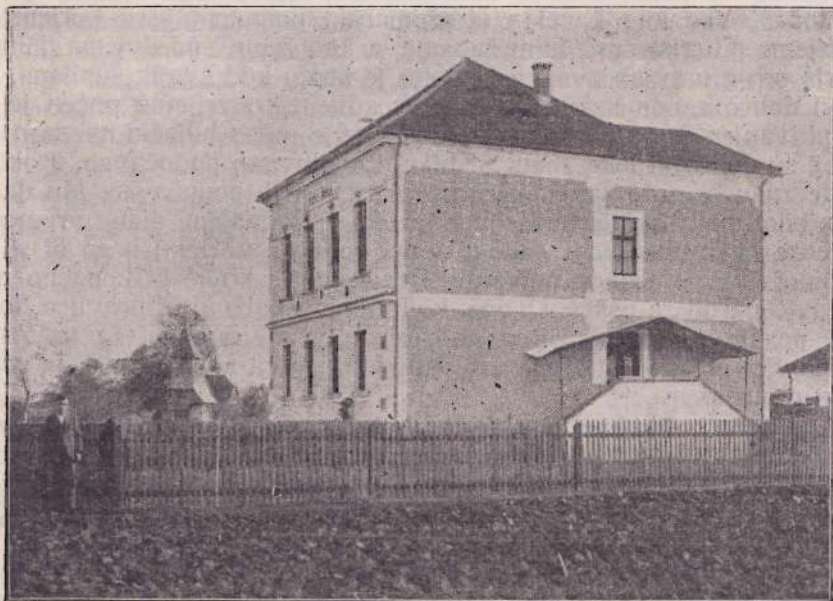
Kako je spomenuti O. Petar Rok Smendrović veoma zaslužan za prosvjetu u Turopolju, to držimo opravdanim, da ovdje o njemu iznesemo koliko nam je poznato.

O. Petar Rok Smendrović. U kolu odličnih promicatelja prosvjete u Turopolju susrećemo i O. Petra Roka Smendrovića. On potiče iz plemenite turopoljske porodice, koja je držala svoje posjede u Velikoj Mlaki. Pod ovim imenom se porodica ova počinje javljati u Turopolju tekar u 18. vijeku. Juraj Smendrović bio je god. 1733.—9. prisežnik plem. općine turopoljske, 1754. mali sudac županije zagrebačke, a god. 1758. spominje se Ivan Smendrović kao podprisežnik i bilježnik turopoljski. Petar Rok Smendrović rođen se je u Vel. Mlaki oko g. 1727. od oca Gjura Smendrovića i majke Katarine. Imao je više braće. Prve je nauke polazio u Zagrebu kod Kapucina, gdje je, kako sam spominje, stekao prvo znanje u vjerskim naucima. Osobito je štovao B. D. M. te se često molio u kapelici B. D. M. Lauretanske u isusovačkoj crkvi u Zagrebu.

Kao 15-godišnji dječak osjetio je u svom srcu želju, da se posveti redovničkom zvanju, a naročito, da stupi u red Kapucina sv. Franje Serafinskoga. I doista on ode čim je svršio filozofiju u kapucinski samostan u Novommjestu u Kranjskoj. Tu je kao novicij bio 10 mjeseci. Pet mjeseci bio je zdrav, te je vrijeme sprovadjao u vjerskim razmatranjima. Izenada oboli od oteklih nogu. Ovako bolestan mučio se je pet mjeseci, te je po odredbi liječnika morao ostaviti samostan u Novommjestu, te se je vraćao u Zagreb. Putujući onamo iznenada ozdravi potpunoma, kao nekim čudom.

Za vrijeme svoga boravka u novomještanskom samostanu mnogo je toga naučio Smendrović, kako je sam zabilježio »sve na slavu božju«. Tamo se je zavjetovao, da neće nikad jesti mesa, što je držao punih 20 godina, te taj zavjet opet pod konac svoga života od god. 1775. dalje obnovio. Povrativši se kući pošao u bogosloviju. Često je slušao propovijedi, što ih je držao »časni otac rodnom iz Hrašća, Juraj Mulih, muž najslavniji Turopoljac u poslanjima i izdavanju knjiga«. Tako nazivlje Smendrović toga učenoga svoga

zemljaka. Kao bogoslov treće godine zaželio si Smendrović, da se pridruži Mulihu u njegovim poslanjima (misijama). To je saopćio i Mulihu, koji je sa svojim drugom Matijom Šimatićem pošao do biskupa zagrebačkoga Franje Thauzy-ja, te ga zamolio, da dozvoli Smendroviću, poći s njime na poslanja. Biskup je pomno saslušao hvale, kojom su ovi obasuli Smendrovića, te je upitao ima li još takvih vrsnih mladih svećenika, koji bi bili od zamašne potrebe za onaj dio zagrebačke biskupije, koja se stere po Slavoniji. Biskup nije doista uslišao molbu Mulihovu, ali je skoro na to poslao Smendrovića kao duhovnoga pomoćnika na svoju gospoštiju Strazeman kod Požege. Tamo je župnikovao župnik Cvetaš. Taj mu nije dozvoljavao polaziti na poslanja, već bi mu dozvoljavao izmjenice propovijedali na blagdane. Ni katekizaciju poslije jutarnje nije mu dozvoljavao, a nekmoli je smio po istom poslu polaziti po



ŠKOLA U VELIKOJ MLAKI

selima. Često je molio župnika, da mu to dozvoli, nu sve bijaše uzalud. Jedino mu bijaše moguće pridružiti se kojiput misijama požeških Isusovaca.

Želja Smendrovićeva, da se posveti poslanjima, potakne ga na misao, da predje k Franjevcima, koji su u to vrijeme tako blagotvorno djelovali po Slavoniji kao misijonari. Odlučio je stupiti među Franjevce, a naročito u slučaju, ako ne bi skoro dobio dušobrižništvo za koju župu. Vikar biskupov Paxi odredio ga je za upravitelja župe u Duboviku, koju su župu administrovali Franjevci. U taj čas umrije župnik kod Svih Svetih (Sesvete kraj Požege), a Isusovci, kao kolatori te župe ponude ju Smendroviću. On to ra-

dosno prihvati. Na župi sesvetskoj boravio je punih šest godina (1759.—1763.). Svoje uzvišeno zvanje vršio je velikim marom i oduševljenjem. Obilazio je kao apoštol sela i »podučavao narod, koreći, hvaleći i kažnjavajući ga«. Njegovim nastojanjem utemeljena je tu škola g. 1758. i namješten prvi učitelj, koji je još god. 1781. ondje živio i uspješno vršio svoju učiteljsku službu. Podigao je Smendrović jednu novu drvenu kapelicu u Čaglinu, a tri je popravio i obnovio. Župnu crkvu je s temelja za polovinu povećao, dograđivši kapelicu B. D. M. Popravio krovove i nakitio crkvu iz nutra i iz vana, a mnogo je predmeta nabavio za sakristiju.

Mislio je i na svoje nasljednike. Stari je šljivik popunio novim stablima, a jedan nasadio iznova. Isto tako je popravio gospodarske zgrade i neke novo podigao. Popravljao je župni vinograd, a sjenokoše pomnožavao krčevinama. Tako je popravio i župni mlin.

Kao župnik vršio je Smendrović svoje zvanje vrlo savjesno i točno. Već kao kapelan stražemanski pomagao je u korizmeno vrijeme po trim susjednim župama, a kao župnik po dvjema. Bijaše vrlo strog u svom zvanju. Osobito je pazio kod svojih župljana, da ovi dobro znadu katekizam. Već u adventsko vrijeme počeo je sa ispitivanjem iz vjeronauka (examen), te je točno bilježio imena onih, koji su dobro ili loše znali. Slabije bi opetovano podučavao, a okorjele znao bi pače sapeti u okove i tako bi ih podučavao. Ma da je to bilo malo pretjerano, odgovaralo je tadanjem duhu vremena. Dobro bi nagrađivao. Zadnja četiri tjedna u korizmi uzeo bi si za pomoćnika po jednog požeškog Franjevca, s kojim bi konačno pripravio narod za uskrs. Onoga, koji nije bio valjano pripravljen, toga bi poslije uskrsa marljivo podučavao u vjeronauku, te ga onda ispovijedio i pričestio pa i pogostio kod svoga stola i onda ga očinski otpustio.

Osim u nauku vjere podučavao je svoje župljane i u drugom koječemu korisnom i dobrom. Već petgodišnju djecu znao bi podučavati, a roditelji su mu radosno pomagali. Znao je često obilaziti po poljima i pašnjacima, pak je pastire učio čitati i pisati. Iza 6 godina njegova župnikovanja bilo je u njegovoj župi do 300 osoba, koje je naučio čitati i pisati. Zaista krasan uspjeh vrijednoga župnika. Pak i trojicu svojih nećaka, Ignjata, Pavla i Mihalja Smendrovića školovao je do »sintakse«.

I kod toga prosvjetnog rada nije Smendrović mogao zatomiti svoju čežnju za misijonarskim životom. God. 1762. doputovao je u Zagreb s nakanom, da zamoli biskupa Thauzy-ja, da mu dozvoli kao svjetovnom svećeniku posvetiti se misijonarstvu, budi da može pridržati župu uz nadzor svoga zamjenika (vikara), budi da se odreče župe.

Došavši u Zagreb, nije našao biskupa, jer je ovaj bio u Beču. Obilazio je kanonike, ne bi li našao zagovornika, no ovi mu izjavile su jednoglasno, da to biskup ne će dozvoliti, jer to nije običajno, da svjetovni svećenik bude misijonar. Ražalošćen ovim neuspjehom povratio se je u svoju župu. Kad se je biskup povratio u Zagreb, zamoli ga pismeno, da mu se to dozvoli. Biskup mu odlučno odbije

molbu. Ni to nije skršilo njegovu davnu želju. U duši mu je živila riječ svetoga pisma: »ako hoćeš da budeš savršen, idi prodaj sve što imadeš i podaj siromasima.« On odluči poći u Franjevce, te se je obratio na tadanjega definitora franjevačke provincije sv. Ivana Kapistrana Jeronima Lipovčića i Mateja Lukića. Ovi mu odgovorili, da će ga rado primiti u svoj red.

16. juna 1763. stupio je Smendrović kao novicij u šarengradski samostan.

Kao župnik prilično dobre i unosne župe stekao je Smendrović i nešto imetka, kako je sam izjavio »pravednim, marljivim i poštenim gospodarstvom i štedljivošću na odijelu i hrani vlastitoga tijela«, i to »iz ljubavi prema bogu, a ne kako bi neki neupućeni mislili žuljevima svojih župljana.«

Stupajući u red Franjevaca popisao je tačno sav svoj imetak, a sa svojim vjerovnicima je tačno i savjesno obračunao. Mnogim svojim dužnicima je poklonio tražbine svoje. Pošto pako kao redovnik nije smio raspolagati svojim imetkom, imenovao je tutorom ovoga Ivana Karinčića, maloga suca županije požeške, koji je živio u Požegi. Ovomu je izručio sve račune o svom imetku, o čemu mu je isti o tom izdao potvrdu.

Kako je plemenito osjećao Smendrović, dokazuje njegova »oporuka«, kojom je učinio odredbe glede svoga imetka. »Mrtav gotovo za cijeli okrugli svijet« napisao je Smendrović u predvečerje svoga konačnoga ustupa u samostan dne 15. rujna 1764. svoju oporuku. Na prvom mjestu ostavio je 1000 forinti sjemeništu sv. Josipa u Zagrebu (potonji plemićki konvikt), koji bijaše u rukama reda Isusovaca. Taj iznos imao je biti zakladom za uzdržavanje jednoga djaka (muškoga ili ženske) Smendrovićeve porodice, ne bude li ovih može služiti zaklada djaku bliže rodbine, a nema li opet iz ove nikoga, onda djaku iz blizine Velike Mlake. Iz ove zaklade imao je djak dobivati uzdržavanje i ako moguće i odijelo. Dalje se Smendrović sjetio raznih crkava i kapela. Kapeli sv. Barbare u Velikoj Mlaci namijenio je 6 forinti kao zadužbinu svoje majke, da se kupi novo propelo za veliki oltar. Crkvi sv. Jurja u Odri, gdje je kršten, ostavio je 6 for. za dušu svoga oca Jurja, da se kupi zvonice za veliki oltar. Zagrebačkim Kapucinima, kod kojih je učio, namijenio je za 6 for. duhana, a isto i novomještanskim i osječkim Kapucinima. Manje zapise odredio je franjevačkim samostanima po Slavoniji, u Temišvaru, Budimu i Banatu. Samostanu šarengradskom zapiše konja vrijedna 30 for., i odijelo vrijedno 20 for. Napokon odredjuje, da se kupi za 8 for. baruta i ovaj neka se ispuca na slavu božju.¹⁹⁾

Što se je događalo sa Smendrovićevom zakladom za djaka, govorimo u poglavlju o školi u Velikoj Gorici, Vel. Mlaci, Odri i Donjoj Lomnici. Ova zaklada je bila temeljem školi u Vel. Mlaci. Nakon što se je Smendrović vratio iz Rima, vršio je službu prvoga

¹⁹⁾ Ovjerovljeni prijepis oporuke providjen bilješkom Smendrovića o danu položena redovničkoga zavjeta, u turop. arhivu.

učitelja ove škole i to od 30. novembra 1773. punih 5 mjeseci besplatno.¹⁴⁾

I kao redovnik mislio je Smendrović na svoj zavičaj, na plem. općinu Turopolje. 1. jula 1779. uređio je zakladu za turopoljske siromake, a u prvom redu za takove svoga roda. Sve njegove zaklade u korist mladeži turopoljske iznosile su 1800 for., što je sve činio »iz ljubavi prema svojoj dragoj domovini«. Nu ove zaklade nijesu bile pod upravom plem. općine Turopolja.

Stoga je Smendrović 23. jula 1779. podnesao molbu općini turopoljskoj, da ona preuzme upravu njegovih zaklada. Istoga dana obdržavala je plem. općina turopoljska svoje spravišće te je preuzela brigu nad Smendrovićevim zakladama.¹⁵⁾

Smendrović se je svojski brinuo za svoje zaklade, i čini se, da je mnogo utjecao na upravu njihovu. Kad je god. 1781. boravio u Zagrebu, napisao je 8. marta opsežan latinski izvještaj o svom životu i radu te o svojim zakladama. Taj izvještaj je 15. marta ovjerovio tadanji protonotar Petar Špišić i Smendrović. Na naledju stavio je Smendrović opasku, pisanu na latinskom jeziku označivši taj spis kao »općeniti popis« na znanje i ravnanje svojim rođjacima i budućim upraviteljima njegovih zaklada, kao »nešto o svom životu, sudbini i volji, što je mogao i hot'lo ostaviti 2000 for. za opće dobro svoje domovine«.¹⁶⁾

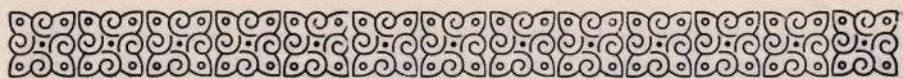
Kao misijonar mnogo je djelovao Smendrović po Hrvatskoj. Tako ga 7. jula 1782. nalazimo u Lgradu, odkud je pisao turopoljskom ašešoru Hervačiću. Po ovom pismu dade se naslućivati, da se nije baš najbolje slagao sa Franjevcima. Sam veli, da ga ovi mrze. Za cijelo radi toga, što je svoje prištednje davao u dobrotvorne svrhe. Dok su ga drugovi redovnici mržili, ljubili su ga i štovali svjetovnjaci i čim je dalje polazio iz domovine, piše, tim su ga više štovali drugi. Pače izjavljuje Smendrović, da će za to svojedobno pokazati Franjevcima tko je otac Roko! Iste godine 11. novembra nalazio se je Smendrović u župnom dvoru kod sv. Martina u Pomorju u Medjimurju, odkuda je poslao prištedjena 24 kremnička dukata (103 for. 4 groša) turopoljskom županu, kr. savjetniku Jurju pl. Poglediću, koje je namijenio kao zakladu za odijelo siromašnim Turopoljcima, a u prvom redu svojim siromašnim rođjacima. Toj zakladi pridodao je još ašešor Hervačić 6 for. i 10 groša, da je bilo okruglo 110 for. Ovu zakladu ukamatio je župan Pogledić, dajući ju u zajam Mihalju Vugrinoviću iz Velike Gorice.

Kad i gdje je taj veliki dobrotvor narodni umro, nije nam zasad poznato. Po svojoj prilici je umro oko g. 1786.

¹⁴⁾ U turop. arhivu.

¹⁵⁾ Ibidem. Acta congreg. 1779.

¹⁶⁾ Iz ovoga spisa uzeti su podatci o Smendroviću.



Donja Lomnica.

Donja Lomnica je uz Mraclin najveće turopoljsko selo, i sijelo istoimene plem. sučije plem. Turopolja. Svoje ime dobilo je svakako po potoku Lomnici, koji se u pismima spominje već godine 1217. Prvi put se Donja Lomnica spominje g. 1279. Kako je u toj ispravi naziv Donjolomničana od »čuvara grada Zagreba«, ispravljen u »plemići zagrebačkoga polja« (Turopoljci), možemo naslućivati, da su Donjolomničani doista nekoč obavljali časnu službu »čuvara« grada Zagreba, pod koji je prvobitno spadalo gotovo cijelo Turopolje.

Na početku XIV. vijeka živio je u Donjoj Lomnici meštar Marko sin Dobrin, koji je obnašao časnu službu notara bana Ivana, uz kojega se je borio protiv buntovnika, sinova Henrikovih (Gusin-govaca), u kojim borbama je bio smrtno ranjen. Za ove zasluge je kralj Karlo Roberto g. 1317. njega i njegovu braću Dešena i Pavla digo u red plemića i oslobodio ih od ovisnosti zagrebačkoga grada¹⁾.

U XV. vijeku, kad se javljaju porodična imena, nalazimo u Donjoj Lomnici plemiće: Vrad, Puleč, Lektor-Lektorič, Begović, Svašt-Svaštović, Gjungić, Majhenić, Ferčić, Kuščić, Petrić, Petrušić, Šatrić, Canković, Šordić, Ivešić, Kukanić, Horvat, Hladašić, Derpić, Zorčić-Simonković, Šugec, Kušetić, Miklenec, Arbanasić-Arbanas i Filipčić. U XVI. vijeku opet se pojavljuju: Kukuvač, Hrvat, Jurešić, Turek, Dedić, Šavtović, Krupić, Vugrinec, (Vugrinić, Vugrin), Koganić, Kovačić, Benčić, Črne, Prigorec, Jurešić, Dedin itd.

Prigodom obnove turopoljskoga bratstva 1560. zastupahu Donju Lomnicu Petar Zorčić, Blaž Čedneković, Petar Šimunković-Toljaš, Jelena Svaštović, žena Ivana Vlah, Stjepan Filipčić, Mihalj Šatrić, Jakob Derpić, Andro i Luka Trninić, Valent i Stjepan Lektorič i Toma Stepanić.

Godine 1667. brojila je Donja Lomnica 51 kuću, te je bila najveće turopoljsko selo. God. 1773. bilo je tamo 59, a 1796. 56 kuća. Kapela sv. Triju Kralja potječe iz XVII. vijeka.

Sva je prilika, da su neki Donjolomničani polazili već u XVII. vijeku školu u Vel. Gorici.

Dok se je snovalo o osnutku škole u Velikoj Mlaki, radjala se je prva zamisao, da se ustroji škola u Donjoj Lomnici. Zaklada O. Petra Roka Smendrovića bila je poticajem na ovu zamisao.²⁾

Hrvatsko namjesničko vijeće odredilo je g. 1773., da se u Donjoj Lomnici osnuje trivijalna škola³⁾. To je na žalost ostala samo

¹⁾ Original u arhivu zagreb kaptola: Loc. Cred. ser. chronol. Deposit u dr. arhivu u Zagrebu.

²⁾ Sravni članak o školi u Vel. Mlaki.

³⁾ Acta consil. Croat. a. 1773. B. Nr. 11 u kr. držav. arhivu u Zagrebu.

dobra nakana. Kad se je kasnije radilo o prenosu škole iz Velike Mlake u Odru, pokazalo se je uputnijim, da se velikomlačka škola prenese u Donju Lomnicu. To je osobito podupirao nadzornik narodnih škola Mirko Vory. Da se pako osigura osnutak škole u Donjoj Lomnici i uzdržavanje učitelja, sazove Vory 16. septembra 1788. u Donjoj Lomnici zastupnike sela Donje Lomnice, Velike Mlake, Gornjeg i Donjeg Lukavca, Gradića i Petrovine na dogovor, i tu su ovi pred župan. povjerenikom sklopili s Vory-jem slijedeći ugovor:

1. Spomenuta sela (općine) obvezuju se dati kod kapelice sv. Triju Kralja u Donjoj Lomnici tri četvrtine rali zemlje za školsku zgradu i vrt, te dva dijela sjenokoše u Lekeničkim dijelovima na uživanje učitelju donjolomničkom, otkuda će općina sijeno dovesti učitelju i pospraviti ga.

2. Školska zgrada u Vel. Mlaki ima se prodati ili prenijeti u Donju Lomnicu. Nova školska zgrada u Donjoj Lomnici mora imati jednu veliku sobu za školu te jednu veću i manju sobicu te kuhinju za stan učitelja. Osim toga podignut će se staja za 2 krave, što će selo uzdržavati i kad treba i novo podignuti. Škola se imade opskrbiti klupama, tablom, kredom i sličnim potrebnim. Sela će biti dužna uzdržavati ograde i plotove oko škole i vrta. Škola će dobiti na godinu 14 hvati drva, što će sela onamo dovesti. Za marvu učiteljevu dozvoljena je i paša.

3. Učitelj će biti i orguljaš, te mu je određena godišnja plaća 36 for. u gotovom i 55 požunskih vagana žitka (pol žita, pol kukuruze, ječma ili raži), Plaću će dizati o svakom četvrtgodištu.

4. Učitelju je dalje namijenjeno polovina kamata Smendrovićeve, Modićeve i Pogledićeve zaklade (4410 for.) u iznosu od 35 for. 15 krajcara na godinu. Glede Modićeve zaklade (994 for.) nije ništa određeno, dok se ova ne ubere i sigurno ukamati.

Prema tomu su bili dohoci učitelja u Donjoj Lomnici ustanovljeni na 140 for. na godinu (žitak računat po 1.15 for.).

Škola se je imala otvoriti 20. oktobra i od ovoga dana imali su teći svi dohoci i uživanja učitelja.

Ovaj ugovor potpisao je školski nadzornik Vory, zastupnici spomenutih sela (općina), župan turopoljski Ivan pl. Gerdinić i županijski sudac Ivan Smendrović.

Škola je svakako bila otvorena, jer 6. maja 1790. zaključuje plem. općina Turopoljska, da se donjolomnička škola napusti i stopi sa velikomlačkom⁴⁾ i tako je 1790. škola u Donjoj Lomnici bila zatvorena radi neurednih podavanja dohodaka učitelju⁵⁾. Škola je ova djelovala vrlo kratko vrijeme. Bez sumnje tomu nehaju mnogo je doprinijela reforma cara Josipa II. i carska odluka od 20. aprila 1790., kojom se počeo narivavati magjarski jezik u narodnim školama i napustile globe za roditelje, koji nijesu slali djecu u školu. Ova ustanova glede osnutka škole svakako se je vodila u očevidu, kad doznajemo, da je godine 1818. ljubljanski gubernij nakanio podići školu u Odri, mjesto napuštene škole u Donjoj Lomnici.

Tako je Donja Lomnica ostala bez škole. Djeca su polazila školu u Velikoj Gorici, koja je od Donje Lomnice udaljena 5 klm.

⁴⁾ Congregationalia 1790. u turopoljskom arhivu.

⁵⁾ Cuvaj: Gradja I. 584.

Tekar pod izmak XIX. vijeka počelo se je ponovno misliti na osnutak donjolomničke škole⁶⁾. Tu zamisao pokrenuo je velikogorički školski odbor, sa svojim predsjednikom, županom turopoljskim dr. Ljudevitem pl. Josipovićem. Gradnja škole bila je povjerena poduzetniku Nikoli Hribaru u Vel. Gorici. U proljeću godine 1900. otpočelo se gradnjom i 16. septembra iste godine je škola predana na uporabu. Zemljište za školu i vrt darovala je plemenita sučija Donja Lomnica. Škola je sagrađena na jedan sprat. U prizemlju je odijeljen stan za učitelja sa 3 sobe i nuzprostorije, a u prvom katu školska soba. Sve to izvedeno je troškom od 16.000 Kr. 16. septembra 1900. je škola posvećena i 17. otpočela je svojim kulturnim radom. Prva učiteljska sila na ovoj školi bila je Draga Kraškovićeva, bivša učiteljica u Vel. Gorici. Prvi kateketa bio Juraj



ŠKOLA U DONJOJ LOMNICI

Cenkić. U novu školu upisano je u I. razred 33, u drugi 20, u treći 32, u četvrti 9 djece, ukupno 94.

Godine 1904. zasnovan je u školskom vrtu cjepilinjak i zasađene razne voćke. God. 1907. imenovana Katarina Bodićeva učiteljicom za ručni rad. God. 1908. uslijedila je odredba uprav. odbora zagrebačke županije, da se škola proširi u dvorazrednu. S toga je imenovana i druga učiteljska sila, Barbara Leber. Dvorazredna škola počela odmah raditi, i obučavalo se u najvećoj sobi učiteljskoga stana. 4. XII. je zaključeno dozidati postojećoj školi potrebne prostorije za dvorazrednu školu, sa potrebnim stanom za učiteljske sile. U junu 1909. otpočelo se novogradnjom sa sjeverne strane postojeće školske zgrade, što je izvršeno do 20. oktobra iste godine.

⁶⁾ Daljnje vijesti iz spomenice škole u Donjoj Lomnici i školski spisi.

Početkom školske godine 1909. i 1910. počela su donjolomničku školu polaziti djeca iz sela Gornjeg i Donjeg Lukavca, te Gornje Lomnice, koja su dotad polazila odransku školu. Tako je počelo ove školske godine polaziti ovu školu 175 djece. U januaru 1910. posvetio je novu školsku zgradu kapelan veliko-gorički Vladimir Boroša, ujedno i kateheta ove škole.

Da se škola u Donjoj Lomnici odtereti, uredila je plem. općina Turopolje školu u gradu Lukavcu i to u velikoj dvorani, u kojoj su se nekoč držala turopoljska spravišća, dok je u istočnom krilu grada udešen stan za učitelja. Ova škola preuzela je djecu iz Gornjega i Donjega Lukavca. Tako su djeca ovih dviju sela počela polaziti lukavečku školu 1. decembra 1912.

Od 1. novembra 1912. do 1. marta 1913. držan je u donjolomničkoj školi analfabetški tečaj, koji je posjećivalo 18 učenika.

Učitelj, kasnije ravnajući učitelj Juraj Bodić, koji je godine 1920. premješten u Veliku Goricu, ima velikih zasluga za kulturni napredak Donje Lomnice. Služio je ondje gotovo 18 godina kao vrstan i savjestan prosvjetitelj naroda, te je tamo ustrojio hrvatsku seljačku čitaonicu, hrvatsku seljačku zadrugu, lovačko i tamburaško društvo.

Na početku škol. god. 1921. i 1922. upisano je u pet razreda ove škole od 267 sposobnjaka 228 učenika, a u opetovnicu 39.

Početkom škol. godine 1922. i 1923. upisano je od 258 sposobnjaka 210 učenika, a u opetovnicu 48. 1. XI. 1923. imenovana je učiteljicom Nada Krištof.

Pošto je ravn. učitelj Nikola Toth 2. VIII. 1922. lišen službe, a učiteljica Anka Toth premještena (27. VIII.), preuzela je upravu škole prava učiteljica (u Šćitarjevu) Olga Boury (5. XI.), a već 26. XI. preuzeo je upravu škole pravi učitelj Dinko Miklaušić, koji je dotad službovao u Dalmaciji.

Na početku škol. godine 1923. i 1924. upisano je u školu od 257 sposobnjaka 199, a u opetovnicu 58.

Od 1. XI. 1923. imenovana je učiteljica g. Erna Grubić.

Donjolomnički nastavnici.

Dragica Krašković 17. X. 1900 — 1901.

Miroslav Jurinić 1. X. 1901. — 15. III. 1902.

Stjepan Živica 2. II. — 16. IV. 1902.

Danica Cvetišić 4. IV. 1902.—1903 (januar)

Juraj Bodić 5. I. 1903. — 5. VIII. 1920.

Katica Bodić učiteljica za ručni rad 17. III. 1907. do konca škol. god.

Barbara Leber 10. X. 1908.—1911.

Vjera Denk, kasnije udata Bodić 1. X. 1914.—12. VIII. 1920.

Božo Denk, učit. pripravnik 27. VIII.—16. XI. 1914. (zamjenjivao

Jurja Bodića, dok je ovaj bio na bojištu).

Nikola Toth 6. VIII. 1920.—2. VIII. 1922.

Anka Toth, rođj. pl. Kraljević 12. VIII. 1920.—27. VIII. 1922.

Anka Benko 1919. zamj. učit. 25. IX. 1920.—22. III. 1921. privr. učit.

Olga Boury 5. IX. 1922.

Nada Krištof 7. XI. 1921.

Erna Grubić 1923.

Dinko Miklaušić 26. IX. 1923. — koncem god. privremeno umirovljen.



Vukovina.

U župi staroćičkoj stoji selo Vukovina koje ne spada u opseg plem. općine turopoljske. Dok je župa staroćička sv. Jurja vrlo stara te se spominje već g. 1334., to je Vukovina mlađe selo, koje se počinje spominjati tek koncem XV. vijeka. Tu je bio nekoč mali kašteo, što ga je Baltazar Alapić g. 1496. kupio od hercega Ivana Korvina. Za Baltazara Alapića popališe Turci g. 1578. grad i selo Vukovinu. Zenidbom prešla je Vukovina u vlast porodice Draškovića, a od ovih predje godine 1645. u posjed zagrebačkih opatica sv. Klare, koje su to imanje držale do ukinuća svoga reda pod carem Josipom II.

Crkva B. D. M. u Vukovini postala je pod izmak XVIII. vijeka župnom, dok je stara crkva sv. Jurja u Starom Čiću iza god. 1805. porušena.

Prvi trag zamisli, da se u Starom Čiću odnosno u Vukovini osnuje škola, nalazimo na turopoljskom spravišću 3. novembra g. 1774., kad se je pretresivalo pitanje o školama.¹⁾ To je dakako priopćeno i hrvat. namjesničkom vijeću. Dični promicatelj prosvjete po Hrvatskoj Nikola Skerlec, član hrv. namjesničkog vijeća podupirao je ideju osnutka škole u Starom Čiću (odnosno Vukovini), te je iznio i predlog u namjesničkom vijeću g. 1777.²⁾ Pak i kraljica Marija Terezija odobrila je tu osnovu. Ova odredba kraljicina priopćena je 3. novembra 1778. turopoljskoj plemenitoj općini.³⁾

Lijepa i plemenita zamisao ostala je dugo neizvedena. Djeca, koja su hotjela da polaze školu, morala su polaziti u Veliku Goricu. Neki su šiljali djecu u Zagreb i u druge hrvatske gradove, pače i u Ugarsku. Neki staroćički svećenici, osjećajući potrebu narodne prosvjete, podučavali su mladež u župnom dvoru. Tako je tamošnji kapelan Jakov Cerovski, potomji župnik u Bistri, u kapelaniji podučavao g. 1848. Franju pl. Crnića, potomjeg mjesnog škol. nadzornika turopoljske imovne općine i blagajnika.

Za osnutak škole u Vukovini ima najviše zasluga pokojni staroćički župnik Nikola pl. Folnegović, koji je ondje postao župnikom god. 1856. on je svim silama radio oko osnutka škole.

Evo što je čestiti njegov savremenik ublježio u školsku spomenicu: »Divno je bilo slušati starca (Folnegovića) kad mi reče: Gospodine, svi smo željno čekali, da nam se škola otvori! Oj da je bila, dok mladićem bijah! Ali tako ostao sam kraj očiju slijep!« Folnegović je radio. Općina je kupila nekakav štagalj, obložila ga

¹⁾ Acta congreg. u turopolj. arhivu.

²⁾ Acta consil. Croat. 1777. F. Nr. 50 u držav. arhivu u Zagrebu.

³⁾ Acta congreg. 1778. i zakladni školski spisi u turopolj. arhivu.

piljenicama i eto bila škola sagrađena. Tamo blizu kovačnice eto stana za učitelja. Štagalj hram prosvjete — u njemu u zimi ladno, u ljetu vruće!

Nu i taj štagalj-škola imala je na sebi i dobru stranu. Učitelj je mogao zorno pokazati žabu, zmiju, guštera, miša, štakora, koji su sami dolazili ispod poda u školu. Pod podom rasla je trava. Zimi bio je štagalj opkoljen vodom, te se mogao i poluotok i otok zorno prikazati. Bilo jednom, kad je učitelj u 2 sata popodne otišao od kuće, a u 7 sati nije mogao kući --- sve poplavila voda! Evo tako je bio početak, ali čvrsta volja naroda i vodje njegovoga župnika Folnegovića sve je premostila.

18. decembra 1856. držana je rasprava u župnom dvoru u Starom Čiću o ustrojstvu škole za župnu općinu Staro Čiće. Predsjedao je predstojnik Janko Njemčić. Uz njega bio župnik Folnegović, podarcidjakon Kos i odbor. Škola se je imala sagrađiti u Vukovini, a u ovu školu bi imala polaziti djeca iz sela: Staro Čiće (202 d.), Podotočje (165 d.), Okuje (172 d.), Vukovina (257 d.), Poljana (135 d.), Rakitovac (300 d.), Kuće (593 d.), Buševac (357 d.) i Mraclin (679 d.).

Za školu i stan učitelja imala se urediti kuća u Vukovini, kupljena od vlastelina Ivana pl. Terpuca (200 koraka udaljena od župne crkve. A k ovoj imalo je spadati ral oranice, mala sjenokoša i dva vrta). Učitelj je imao biti i orguljaš. Stan mu je providjen u školskoj zgradi, a rečene zemlje na uživanje. Plaća 300 for. srebra. Plaća se ima uračunavati u općinski porez. Svake godine imao bi učitelj dobivati 8 hvati drva, koja će mu općina dostaviti. Na isti način još 4 hvata drva za školu.

Pristupilo se je odmah provedbi ovoga zaključka. I tako je 1. oktobra 1857 u župnom dvoru staroćičkom, pod predsjedanjem mjesnog školskog nadzornika, župnika Folnegovića izabran prvim učiteljem u Vukovini Josip Meštrović, bivši organista i učitelj u Krašiću.

Meštrovića naslijedio je Josip Barilar rodom iz Vojnoga Križa. Vele, da je bio vrstan orguljaš i marljiv učitelj, a ne manje vrijedan čovjek.

Ovoga naslijedio je Franjo Galić, koji dodje iz Bukevja. Kasnije je služio u Hrnjetića i u Karlovcu (Banija). Umirovljen dobio je namještenje kod zagrebačkog redarstva. Umro je u Crikvenici kod svoga sina Franje. Za njega vele, da je bio vrlo strog ali točan i savjestan učitelj. Odgojio je više vrijednih sinova domovine.

Iza Galića postao je vukovinskim učiteljem Dragutin Kušan.

Vrijedni promicatelj pučke prosvjete župnik Folnegović, koje zbog starosti, koje zbog klimatskih prilika onoga kraja počeo vrlo slabiti 30. XI. 1884. služio je onako slab, kakav je bio sv. misu u Kućima, u kapeli kod oltara sv. Andrije. Vraćajući se kući, dozvao je svoga učitelja Kušana, da s njime ide na objed. Njega nije bilo doma, bio je u V. Gorici. Sjeo je k objedu, posrkao nešto juhe i udari ga kap. Umro je štovani i ljubljen od svakoga a napose od svojih župljana. Do smrti bio je mjesnim školskim nadzornikom. 2. decembra po-

kopan je uz veliko saučešće naroda i svojih prijatelja. Vrijedno je zabilježiti, da je Polnegović bio oduševljeni Ilirac-Hrvat i da je sabrao krasnu biblioteku, koja se još i danas nalazi u župnom dvoru u St. Čićima. Iza njega obavljao je nadzorništvo Mraclinac Franjo pl. Crnić, blagajnik opć. pl. Turopolja.

2. februara 1885. držala je službena komisija u Vukovini sjednicu, kojoj je predsjedao podžupan. tajnik Dragutin Jagić. Tu je zaključeno, da se dosadašnja školska zgrada radi zdravstvenih obzira napusti i da se gradi nova. Prvi je ustao i to prihvatio sudac mraclinski Stjepan pl. Kos, a svi prisutni jednoglasno to primiše. Vlada je odobrila nacрте za novu školu. Jeftimba je raspisana bila, a gradnju preuze Engl iz Siska. Škola je još dobila od crkve dvije rali zemlje za 500 for. Za skoro provedenje ove lijepe osnove mnogo si je zasluga stekao župan. škol. nadzornik Ivan Filipović, Vinko Seitz i Franjo pl. Crnić. Škola je brzo sagrađena na kat. U I. katu bile su dvije školske sobe i mala sobica za knjižnicu. U prizemlju uredjena su dva stana po 2 sobe i kuhinja.

27. septembra 1886. otvorena je svečano ova nova škola u prisuću vel. župana Stj. Kovačevića, župana turopoljskoga Stjepana pl. Josipovića i drugih mnogih odličnika.

U martu 1887. došla je na tu školu namjesna učiteljica Barica Dragman do 20. oktobra, koju u jeseni naslijedi 1. novembra Danica pl. Tompa iz Petrijeva.

God. 1888. od 15.-17. marta bila je u Vukovini takova poplava, da se nije mogla držati škola. K tomu je još zavladała medju djecom i angina, tako da je obuka bila na neko vrijeme obustavljena. Koncem god. 1888. umirovljen je učitelj Kušan. Školu je dalje držala suplentica Anka Puža, a 28. marta 1889. imenovan je na ovoj školi pravim učiteljem Franjo Vrbik rodом iz Petrinje. Taj je umro početkom aprila 1890. a školu preuzme namjesni učitelj Vladimir Galiz Zagreba, i od 6. juna do konca godine obučavala je sama suplentica Anka Puža.

17. septembra 1890. imenovan je ravn. učiteljem ove škole Vladimir Čukac, učitelj u Marija Gorici. 1894. 24. septembra pridijeljeni su toj školi na službovanje supruzi Franjo i Gizela Dužaić, dok je Čukac premješten u Kostajnicu, a Danica pl. Tompa u Svinjar. Pošto je učiteljica Gizela Dužaić prestala djelovati, imenovana je 5. augusta 1896. privremenom učiteljicom Zora Stančić.

Kako je uslijed podmočnosti onoga kraja oko Vukovine skoro svake godine vladala kakova bolest, to je jesen i zima god. 1897./8. bila vrlo teška u tom pogledu. Tomu je mnogo bila kriva slaba hrana i odijelo tako, da je vladala i akutna malarija, što je mnogo sprečavalo polazak škola. K tomu se u proljeću pojavile i boginje medju djecom.

17. augusta 1900. premješten je ravn. učitelj Dužaić na vlastitu molbu u Dragu kod Sušaka, a na njegovo mjesto imenovan je 24. augusta namjesnim učiteljem Mirko Tretinjak, nu taj je već 2. decembra i. g. premješten u Sv. Martin pod Okićem. Na njegovo mjesto imenovan je 9. novembra i. g. Ernesto Prosen, dotad učitelj u Sv. Martin pod Okićem. Nastupio je 10. decembra, a 25.

februara 1901. imenovan je isti pravim učiteljem. Kad je ovaj preuzeo školu, brojila je školska knjižnica 487 djela sa 591 sveskom. Svakako ugledni broj knjiga. Od 6. oktobra do 29. novembra vladao je među djecom dobarac, te je s toga obuka bila obustavljena.

13. aprila 1902. nabavila je općina za školu pčelinjak za 20 kr. i jednoga pčelca za 10 kr., koji je iste godine pustio dva roja.

16. septembra 1902. premješten je učitelj Prosen u Granešinu, a na njegovo mjesto došao je istog dana imenovani ravn. učitelj granešinski Dragutin Plut. Ovaj je 29. decembra i. g. namješten i za orguljaša uz godišnju nagradu od 120 kruna.

U januaru 1903. došao je za župnika u Staro Čiče Adam Podolšak, dotadanji upravitelj župe, Ante Zmajlović ode za župnika u Vrhovac kod Ozlja. Zmajlović je bio vrlo obljubljen i odan učiteljstvu te brižan za školu.

Ravn. učitelj Plut mnogo se brinuo za uspjeh obuke, i on je 6. septembra 1903. na sjednici škol. odbora predložio, da se škola proširi u trirazrednu i da se učiteljičin stan pretvori u školsku sobu. O tom se je već 1897. radilo i taj trošak bio je proračunan na 1232 k.. Predlog je primljen.

G. 1904. providjena je škola munjovodom. Oko proširenja škole radio je ravn. učitelj Plut velikim marom. Da se poštedi stan učiteljice, ponudi veliku sobu svoga stana za školsku sobu. Vlada je 1. oktobra dozvolila ovo proširenje. Mjeseca novembra, dana 10. nastupila je nova namjesna učiteljica Alojzija Vinski svoju službu na ovoj školi.

Uslijed proširenja škole, ostao je ravn. učitelju ostatak prizemnoga stana, dok su obje učiteljice dobile u ime stanarine po 200 kruna godišnjih.

Ravn. učitelj Plut mnogo je radio i oko crkvenoga pjevanja, te je pred Božić 1904. sastavio mali pjevački zbor, u kojem je sudjelovala i školska mladež.

God. 1905. premještena je učiteljica Zora Stančić u Račinovce, a Ružica Fučkar od onuda u Vukovinu. Od 2. marta do 1. maja 1906. suplirala je učiteljica Dragica Handl bolesnu učiteljicu Fučkar.

Pošto se je spomenuti muški pjevački zbor razišao, počeo je ravn. učitelj vježbati djevojke u crkvenom pjevanju, što mu je i sjajno uspjelo.

Od 22. novembra 1905. i do 22. marta 1906. držao je ravn. učitelj Plut analfabetski tečaj sa vrlo dobrim uspjehom. Taj tečaj polazilo je 11 polaznika. Iste godine povišena je orguljaška nagrada za 100 kruna.

Kad je g. 1908. utemeljena škola u Buševcu, odtorećena je vukovinska škola, te je tako I. razred mogao imati cijelodnevnu, dok su II. i III. razred imali poludnevnu obuku. Za vrijeme dopusta učiteljice Vinske i Fučkarove, suplirala je iste od 1. marta do 30. aprila učit. kandidatkinja Emilija pl. Harča.

Pošto je početkom školske godine 1908./9. učiteljica Fučkarova premještena u Lipik, imenovana je na ovu školu Nada Švaco v (13. sept.), dok je Vinskova bila radi bolesti i dalje na dopustu. Tek 5. oktobra stigla je suplentica za Vinskovu, namjesna učiteljica

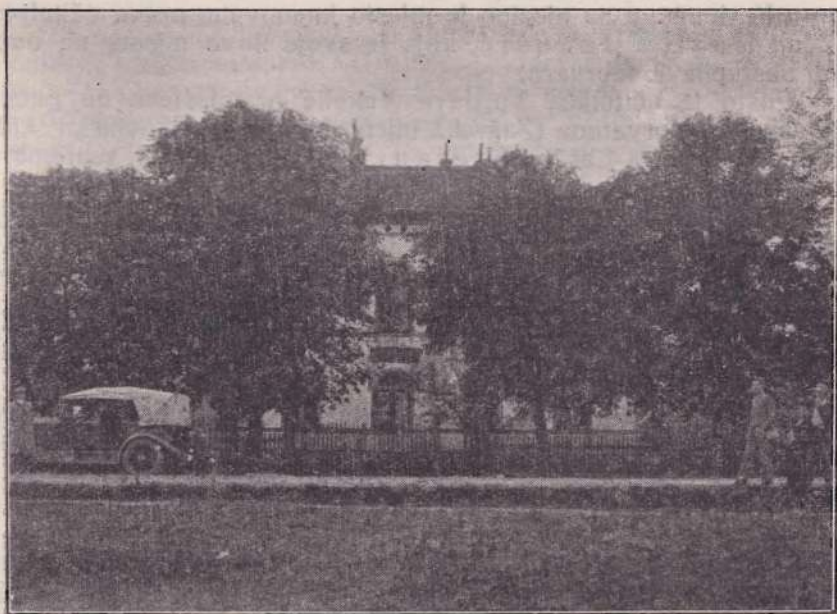
u Dugoj Resi Štefanija Malović, koja je za nju obavljala službu do njezinoga povratka 1. januara 1909.

Koncem marta 1909. zavladao je dobarac među školskom djecom, te je uslijed toga obustavljena bila obuka na 14 dana.

1. juna došla je u Vukovinu kao učiteljica Vojslava pl. Vukelić, privremena učiteljica u Našicama, dok je Vinskova pošla na njezino mjesto.

3. septembra 1911. obavljena posveta nove kapele sv. Fabijana i Sebastijana u Kućama, a kod te slave prisustvovala je vukovinska školska mladež sa učiteljskim zborom.

8. septembra prisustvovala je školska mladež i učitelji otkriću spomenploče Jurju Habdeliću, koji se je rodio u staročičkoj župi. Spomenploča postavljena je na župnu crkvu, a otkriće rukovalo je društvo »Braća hrv. Zmaja« u Zagrebu.



ŠKOLA U VUKOVINI

Za vrijeme praznika g. 1912. uredjena je školska knjižnica po knjižničarki učiteljici Švacov i rav. učitelju Plutu u odijele: učiteljski, učenički i pučki. Tako je već knjižnica mogla vršiti i svoju širu zadaću, jer je postala pristupačnom i puku. U godini 1912./13. posudjeno je van 340 knjiga. Doista lijepi uspjeh!

U smislu vladine naredbe, držani su u vukovinskoj školi analfabetski tečajevi i to od 1. novembra 1912. do 1. marta 1913. te od 1. jula do 15. augusta iste godine.

30. augusta 1913. premještena je učiteljica Nada Švacov na višu pučku školu u Gospić i s njome je škola izgubila vrsnu silu, a učiteljski zbor vrlo kolegicu. Na njezino mjesto došla je Marija Brozović, učiteljica dodijeljena ženskom internatu Elisabethinomu u Zagrebu (1. XI. nastupila).

U drugoj polovini januara 1914. bio je tako debeo snijeg, da je polazak škole mnogo trpio, jer iz daljnjih sela nijesu mogla djeca dolaziti u školu. Učiteljica Brozovička otpočela je predavanjem o gospodarstvu i kućanstvu, te je postigla krasne uspjehe.

U jeseni 1916. pridijeljena je učiteljica Marija Brozović višoj pučkoj školi u Karlobagu, a na njezino mjesto stigla je 22. novembra Jelisava Rožman, koja je dotad službovala u Turnu kod Karlovca.

Pod konac školske godine g. 1919. zadesila je ravn. učitelja Pluta mala neprilika, jer je s nepoznatih nam razloga po nalogu zem. vlade, odjela za unut. poslove po kotar. predstojniku Hrenu bio uapšen i od 10. maja do 7. jula stavljen u zatvor. Daljnjih posljedica ovo uapšenje nije imalo.

Početkom god. 1920. premještena je učiteljica Jelisava Rožman u Karlovac, a na njezino je mjesto imenovana prava učiteljica u Ždali Ružica Jagušić, koja je svoje novo mjesto na ovoj školi nastupila 1. februara.

Pošto je učiteljica Vojislava Vukelić premještena na pučku grad. školu u Horvatima (Zagreb), imenovana je za vukovinsku školu privr. učiteljica na Lašćini Stefanija Cik, koja je 1. septembra 1920. nastupila službovanje.

15. oktobra 1921. umro je staročkički župnik Adam Podolšak, koji je bio veliki dobrotvor ove škole. Uz mnoge zasluge po crkvu i narod, ističe se njegovo nastojanje oko škole i pučke prosvjete. Iz crkvenih sredstava nabavio je školski harmonij za obuku u pjevanju. Učitelju povicio je orguljašku nagradu od 48 kr. na 100 kr. Dao je učitelju na uživanje 2 jutra crkvene zemlje i ponovno mu povicio orguljašku nagradu na 300 kr. Da potakne djake na rad i čitanje, svake je godine o školskim ispitima dijelio marljivim učenicima knjige, a odlične učenike upisivao kao članove društva sv. Jeronima.

Početkom škol. godine 1921./22. upisano je u školu 179, a u opetovnicu 92 učenika.

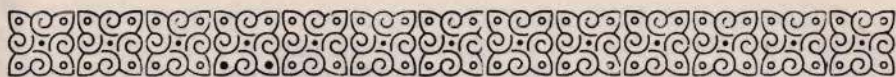
Još g. 1920. 26. VIII. bila je učiteljica Ružica Jagušić premještena na dvorazrednu školu u Dianeš, ali nije otišla onamo, jer je premještenje njezino 22. VIII. 1922. obustavljeno. 26. VIII. 1922. premješten je ravn. učitelj Plut na jednorazrednu školu u Gor. Goričku, a prava učiteljica St. Cik na jednorazrednu školu u Mračin, a od onud je ovamo premještena prava učiteljica Vlatka Miljušević i Slavica Fusić, privr. učiteljica u Dianešu, koja je 1. oktobra 1922. nastupila službovanje.

Početkom škol. godine 1922./23. upisano je u školu 148, a u opetovnicu 41 djak.

12. februara 1923. premještena je privr. učiteljica Fusić na dvorazrednu školu u Bobovac (Kostajnica).

Kad je 10. februara 1923. otvorena jednorazredna škola u Kućama, otpremiljen je onamo sav namještaj treće školske sobe, a škola odtorečena s 83 učenika i 30 djaka opetovnice. Tako je u Vukovini ostala samo dvorazredna škola s pravom učiteljicom Jagušić, koja vodi upravu škole i učiteljicom Vlatkom Miljušević.¹⁾

¹⁾ Školska spomenica.



Odra.

Zemlja, na kojoj stoji danas selo Odra sa svojim zemljišnim posjedom bile su polovinom XIII. vijeka svojina sina Korlinih — preuđa današnjih Kurilovčana. Ove zemlje je Korlovićima oteo Ivan sin Jaroslava okićkoga, ali im je ove g. 1249. Stjepan ban Slavonije povratio.

Tu negdje u Odri stajala u staro vrijeme nekaka crkva, kojoj bi nalazili trag u spomenu »cirkvišće«, koje se tamo g. 1267. spominje. Moguće je ta crkva za tatarskih provala razorena. Selo Odra s crkvom sv. Jurja spominje se prvi put g. 1331. Kad je g. 1366. zasnovana župa i crkva sv. Klare, tad je ona odcijepljena od Odre.

Dok je još u XV. vijeku Odra nekako spadala pod jurisdikciju Turopolja, i tamo su se držala i mala spravišća turopoljska, to se Odra već u drugoj polovini u XV. vijeku otcjepljuje od plem. općine turopoljske.

Crkva odranska nastradala je g. 1592. od turskih provala, ali je već g. 1622. bila obnovljena i ponovno posvećena. Kasnije se je na njoj mongo pregradjivalo i dogradjivalo.

O školi u Odri nemamo vijesti sve do poslije polovine XVIII. vijeka, pak nije moguće ustanoviti, koliko i koja je škola služila Odrancima, u koliko su se ovi i pripadnici sela župe školovali.

Pod župu odransku, kojoj je sijelo u Odri, spadaju turopoljska sela: Hrašće, Gornja Lomnica, Lukavec Gornji i Donji te Velika Mlaka, dakle glavni sastav župe, dok su Bužin, Odra i Mala Mlaka izvan plem. općine turopoljske. S toga je škola odranska od važnosti po pl. općinu turopoljsku i njezin kulturni napredak.

Kad se je god. 1772. radilo o osnutku škole u Vel. Mlaki i uređivala dotacija za ovu školu, za cijelo se je pomišljalo, da se škola osnuje u župnom selu Odri. Turopoljsko spravišće 3. novembra 1774. raspravljalo je o osnutku ove škole. Pa kad su u hrvat. namjesničkom vijeću vijećali g. 1778. o osnutku trivijalnih škola u Dubrancu i Starom Čiću, predlagao je Nikola pl. Skerlec, da se škola iz Velike Mlake prenese u Odru, što bi bilo u skladu sa voljom zakladatelja o. Petra Roka Smendrovića, koji mu je to i sam rekao, da je sporazuman s time.¹⁾ Nu ovaj predlog nije uspio, pače je i plem. općina turopoljska smatrala uputnijim, da se škola prenese u Donju Lomnicu. Za to se je osobito zauzimao školski nadzornik Mirko Vory. Tako je pitanje osnutka škole u Odri stavljeno izvan računa. Odra je ostala bez škole.

¹⁾ Acta consil. Croat. 1777. F. Nr. 50. u držav. arhivu u Zagrebu.

Opet godine 1818. zamišljao je gubernij u Ljubljani, da se u Odri otvori škola. Nu i to je bilo samo na papiru i nije provedeno. Otad je pitanje škole u Odri, osim nekih neznatnih poticaja ostalo dugo vremena odgođeno.

Tekar za vrijeme župnikovanja Gjura Barabaša u Odri porodilo se opet pitanje osnutka škole. Čim je Barabaš došao g. 1857. na župu, počeo je raditi, kako bi se ondje osnovala škola. Sa svojim prijateljem, predstojnikom Jankom Njemčićem, rodnom iz Križevaca, i s općinskim poglavarstvom kušao je župnik uvjeriti župljane o potrebi škole, i oduševiti ih za školu. To im je uspjelo. U to ime sazvana je 10. januara 1858. sjednica, na kojoj je odlučeno da se na općinskom zemljištu na trošak župe ispeče 100.000 opeka i 10.000 crijepova za krov. Po savjetu županije pozvan je mjernik sisačkoga kotara Rajs, da sastavi nacrt i troškovnik za gradnju škole. On je to mjeseca februara sačinio uz nagradu od 2 for. Mjeseca maja odredilo je opć. poglavarstvo sa župljanima česticu Dužje kraj odranske šume za ciglanu. I tu je pečen potrebni i odredjeni građevni materijal. Potrebni namještaj i kalupe za ciglanu kupila je općina iz državnog zajma za 300 for. Ciglar dobiše plaćeno 220 for. Svaka kuća župe imala je dati za pečenje opeke $\frac{1}{2}$ hvata drva (100 hvati) i dopremiti ih na ciglanu.

Dok je ciglana spremala materijal, kupilo je opć. poglavarstvo od Janka Markulina zemljište od 1600 četv. hvati, koje leži na početku sela uz općinski put, što vodi od državne ceste u Odru.

Gotove cigle i crijep dovezoše župljani na svoje mjesto, gdje je to ostalo preko zime 1858./9.

U mjesecu januaru 1859. raspisana je jeftimbena dražba, koja se je obdržavala 2. februara u Velikoj Gorici kod kotar. predstojnika. Ponuda zagrebačkog tesara Heinzela bila je prihvaćena, te je prema ugovoru imao do jeseni 1859. dogotoviti gradnju škole i ključe uručiti općinskom poglavarstvu. Za zidanje i sav ostali posao i materijal dopitana je cijena od 3222 for. Jedino je općina imala davati ručne i vozne težake za vrijeme gradnje. Novac za gradnju utjeran je od 1611 ispovjednih duša po 2 for.

30. aprila počela se graditi škola i 30. oktobra bila gotova, dok je unutarnji uređaj, te stolarski i bravarski itd. posao bio dovršen 30. novembra. Osim školskih prostorija bio je i stan učitelja od 2 sobe i kuhinje, a pred školom prostor za cvijetnjak, dok je vrt za učitelja opsezao 800 četv. hvati.

Za vremenog radnje dala je općina 2000 ručnih i 700 voznih težaka.

10. decembra 1859. pregledalo je povjerenstvo u kojem bijahu kotar. predstojnik, kot. školski nadzornik Jakob Kos, župnijski mjer-nik i opć. poglavarstvo, školsku zgradu i pronašlo je sve u redu. Graditelj Heinzel dobio je svoj ugovoreni novac. Početkom mjeseca novembra raspisan je natječaj za učiteljsko mjesto u Odri sa plaćom od 315 for. u gotovom i 12 hvati drva (7 za učitelja a 5 za školu) i uživanjem vrta. Javila su se trojica za ovo mjesto. U općinskoj sjednici 2. decembra izabran je većinom glasova učiteljem odran-

skim Milan Kobali, kojemu je 18. januara 1860. dostavljen dekret nadbis. duhovnoga stola u Zagrebu. 23. januara doselio se je Kobali u Odru. Još prije dolaska učitelja učinjen je po maticama krštenih popis školske djece. Nabrojilo ih se 80. 22. januara oglasio je župnik u crkvi taj popis.

29. januara bila je svečana služba božja, u kojoj je župnik istaknuo važnost škole i učitelja. U povorci i uz gruvanje mužara krenula je povorka pred školu. Ophod vodio je podarcidjakon Jakob Kos i kot. školski nadzornik uz mnogo odličnih lica. Školski nadzornik je držao govor te pohvalio revno djelovanje župljana i opć. poglavarstva pogledom na osnutak škole. Osobito je pohvalio opć. glavaru Juga. Poslije blagoslova školske zgrade zamolio je vlastelina Franju Resa, ga preuzme čast mjesnog školskog nadzornika, što je taj dašto prihvatio. 30. otpočela je obuka.



ŠKOLA U ODRI

Milan Kobali bio je vrlo marljiv i vrijedan učitelj i odličan hrvatski pedagog. God. 1865. zasnovao je spomenicu odranske škole. Službovao je na toj školi do god. 1875. Njega naslijedi iste godine Andro Čikulin, rodom iz Buzina u odranskoj župi. Služio je na toj školi do g. 1882. kad ga naslijedi Vlado je Gjuris, koji bude g. 1900. premješten u Zagreb. Na njegovo mjesto imenovan je ravnajući učitelj Nikola Augustinović (5. aprila 1901. br. 4967).

God. 1902. 15. oktobra (br. 16.937.) proširena je škola u dvo-razrednu i dobila prvu učiteljicu Karlu Koch, koja je tu službovala do 1904., a zamijenila ju Terezija Jordanić. God. 1907.

14. septembra (br. 24.902) proširena je škola na trirazrednu dobivši i treću učiteljsku silu Katarinu Novak (16. decembra 1907. br. 27.701). Na početku školske godine 1908.—1909. upisano je u pet razreda ove školske 314 djaka, a u prvi i drugi tečaj opetovnice 71 djak.

23. februara 1912. (br. 1564.) premještena je učiteljica Katarina Novak u Kloštar, a na njezino mjesto imenovana je 22. marta i. g. Darinka pl. Leder.

8. augusta 1918. umro je ravnajući učitelj Augustinović. Na njegovo je mjesto pridijeljen 3. septembra 1918. (br. 24.526) na vlastitu molbu ravn. učitelj Ivan Fresl, koji je dotad službovao u Grižanima. Kad je 13. novembra 1908. (br. 32.506.) Darinka pl. Leder premještena na školu u Virje, na njezino je mjesto imenovana Milena pl. Leder.

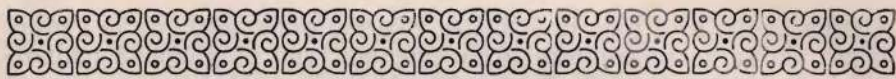
Koncem augusta 1922. premještene su obje učiteljice, i to Te-rezija Jordanić u Slavetić, a Milena pl. Leder u Lipje. Na njihova su mjesta došle Dragica Matije vi ć, prava učitelja iz Vukovja (2. septembra br. 44.325.) i Erna Grubić prava učiteljica iz Vugrovca (3. septembra br. 44.272).

Od ubojničke ruke (Rusa, poginuo je 21. septembra i. g. odranski župnik Ante Švarić, koji je bio vjeroučitelj na istoj školi i mnogogodišnji mjesni školski nadzornik, te se mnogo brinuo za proširenje i razvoj ove škole.

14. februara 1923. (br. 6415.) premještena je učiteljica Dragica Matije vi ć u Desinić, a isti dan imenovana je natrag na ovu školu (br. 1306.) prava učiteljica Milena pl. Leder. 22. septembra 1923. (br. 40.019) premještena je učiteljica Erna Grubić u Donju Lomnicu, a na njezino mjesto imenovana je (br. 28.896) privremena učiteljica u Topuskom, Jelisa va Mar geti ć. Pošto je učiteljica Milena pl. Leder obolila, to ju je od 16. decembra 1923. do 29. februara 1924. zamjenjivala namjesna učiteljica Marija Zuber (namještena dekretom župan. oblasti od 14. decembra 1923. br. 30.294), koja je u istom svojstvu 1. marta pošla na školu u Donju Lomnicu.

Na početku školske godine 1923./24. upisano je u tu školu, u pet razreda 248 djaka, a u tri tečaja opetovnice 86 od 409 školskih sposobnjaka.

Kao vjeroučitelj djeluje danas na toj školi mjesni župnik Jura j Kocijanić.



Dubranec.

Dubranec bio je svakako već rano naseljen, još onda, dok se je cijeli taj kraj »Turopoljsko Vrhovlje« nazivalo samo »Brda sv. Kate«, po crkvi, koja se već g. 1334. spominje kao župna crkva. Samo naselje Dubranec, danas lijepo selo, dobilo je svoje ime po sinovima Dobranovim, koji su tu polovinom XIV. vijeka živili. Pa tako su ovi plemići »Dobranići« dali ime svom selu. Prvi put se to selo tako imenovano spominje g. 1455. Prva porodična imena plemića dubranečkih spominju se u XV. vijeku: Kušević, Grdak, Benček, Ivoić, Vram, Valeković, Tonković, Seseković, kasnije Krpec, Kos, Ceković, Fočić, Jurkas, Katičić, Keleković, Liz.

Zametak današnjoj župnoj crkvi dubranečkoj imamo tražiti nekako polovinom XVII. vijeka. G. 1668. prvi put se spominje u Dubrancu drvena kapela s. Marije Sniježne. Kad je stara crkva sv. Katarine napuštena i razvaljena, postala je ova kapelica župnom crkvom. Tekar godine 1709. otpočelo se zidati ovu crkvu, koja je po svoj prilici g. 1714. dovršena. Godine 1883. sagrađena je nova crkva, koja može biti ponosom tamošnjeg naroda.

Dubranec, udaljen od Velike Gorice, a zlim putevima slabo vezan s »Poljem« i sa selima i sa školama, slabo je mogao svoju djecu slati kud u školu. I to je svakako glavni razlog, da je dosta kasno dobio Dubranec školu.

Iz jednoga pisma od g. 1769. vidimo, da se je već tad snovalo o osnutku škole u Dubrancu. U tom pismu pisao je neki mali vlastel u području župe dubranečke, ali izvan Turopolja, nekom svomu prijatelju, da nije škola potrebna u Dubrancu, jer je to selo »in culo mundi«, i razlagao mu potrebu, da seljak (rusticus) ima ostati što glupiji, jer će tako ostati boljim kmetom. Taj sigurno nije znao za riječi egipatskoga kralja Amenemhata, koji je vladao g. 1970. prije Krista, i svoga sina Sesostrisa podučavao: »Narod drži samo do onoga nešto, koji ga u strahu drži«, pa ipak je slično natražnjački mislio. U ostalom bilo je i u novije vrijeme vlastele, koja su se borila protiv škole, jer se bojahu prosvećenoga seljaka — a u svoju egoističku svrhu.

Veliki promicatelj hrvatskih škola, Nikola Skerlec, dao je za cijelo pobudu hrvatskom namjesničkom vijeću, da je godine 1773. snovalo, kako da se osnuje škola u Dubrancu¹⁾. I opet godine 1778. snovalo je namj. vijeće o istom, da se naime u Dubrancu osnuje tri-

¹⁾ Acta cons. Croat. 1773. B. Nr. 11 u kr. držav. arhivu u Zagrebu.

vijalna škola. Kod toga opet bijaše Skerlec poticatelj, koji je i predlagao, da se za turopoljske škole imenuje Ivan pl. Plepelić nadzornikom.²⁾ Na ovaj predlog doznachila je kraljica Marija Terezija za uzdržavanje turopoljskih učitelja pripomoć iz crkvenih blagajna u ime orguljanja 25—30 for. na godinu, a ujedno je odobrila osnutak škole u Dubrancu, kao i imenovanje Plepelića školskim nadzornikom za Turopolje. Ove odredbe kraljičine saopćilo je namj, vijeće plem. općin. turopoljskoj 3. novembra 1778.³⁾

O osnutku škole u Dubrancu vijećala je turopoljska plem. općina 3. i slijedećih dana novembra. Raspravljalo se je mnogo i konačno je zaključeno slijedeće: Glede gradnje škole postoje velike poteškoće. Nema prikladnoga zemljišta za školu i vrt. Sela su rastepena po brijegovima i neka vrlo udaljena.. Predlaže se, da bi pod ovu školu spadala turopoljska sela. Dubranec, Vukomerić, Gustilnica, Busovčak, Dragonožec, Cerovski Vrh, Cvetković - brdo, Prvonožec, Markuševac i Guci, te sela izvan turopoljske jurisdikcije: Cuceki (Draškovićeви), Mački, Lukinić brdo i Lučilnica. U svemu ima 231 kuća sa 590 oženjenih parova, koji bi učitelju podavali na godinu po paru 7 krajcara i 4 polovnjaka vina, pošto nema žita, i još svi skupa 52 voza drva, vrijedno 83 for. 51 krajcar. Za orguljanje bi dobivao 25 do 30 for. Nu sve to je nedovoljno, te s toga mole, da bi kraljica odredila manjkajući prinos za uzdržavanje učitelja⁴⁾.

Namjesničko vijeće izdalo je pogledom na ovu školu odredbe na županiju i pozvalo plem. općinu turopoljsku, da raspiše školski porez među svojim općinarima⁵⁾.

Hrv. namj. vijeće izvijestilo je 15. marta kraljicu, koja je otpisom od 10. aprila ponovno odobrila osnutak dubranečke škole i ujedno dopitala učitelju godišnji prinos od 30 for. od kamata školske zaklade, koja je iznosila 20000 for.⁶⁾ Ova zaklada bila je osnovana od imetka ukinutoga isusovačkoga reda.

Namjes. vijeće saopćilo je tu odredbu 26. aprila i upravi školske (naukovne) zaklade i vrhovnom ravnatelju nauka⁷⁾.

Ma da se je i kasnije radilo o osnutku ove škole, nije ipak došlo do izvedenja. Namjesničko vijeće je dokinuto bilo, a austrijski centralizam, pak posljedice francuske revolucije, zadale su udarac mnogom kulturnom razvitku. Tako je i dubranečka škola stradala, a da nije došlo do osnutka njezina.

Tekar za apsolutizma god. 1857. službeno je osnovana škola u Dubrancu⁸⁾. Kamo je ova škola smještena ne znamo, a tako nam nije poznato, da li je zasnovana škola otpočela obukom.

Kako je spomenuto tekar pod konac 50-tih god. XIX. vijeka počelo se opet misliti na osnutak škole u Dubrancu. Na tom je svakako

²⁾ Ibidem 1778. F. Nr. 50.

³⁾ Ibidem i Acta congreg. u turopoljskom arhivu a. 1778.

⁴⁾ Act. cons. Croat 1779. D. Nr. 113 i acta congr. a. 1778. u turop. arhivu.

⁵⁾ Act. cons. Croat. 1779. mart. Nr. 81.

⁶⁾ Ibidem 1779. A. Nr. 50.

⁷⁾ Ibidem aprilis Nr. 88, 89.

⁸⁾ Cuvaj; Gradja za povijest školstva II 424.

mnogo radila i sama općina Turopoljska. G. 1861. počeli su žitelji školske općine dubranečke sabirati novac za gradnju škole. Sabrano je 1590 for. 8 i tri četvrtine krajcara, koja je svota predana u pohranu blagajne zagrebačke županije. Od te svote je posudjeno nekom Josipu Spitzeru 200 for. Međutim je blagajnik županijski Mirko Culifaj ovu svotu pronevjerio. Vlada je to nadomjestila iz zaklade pučkih škola i uložila u I. hrv. štedionicu (1390 for. 8 i tri četvrtine krajcara), uz opasku, da će pronevjerenu svotu onaj nadoknaditi vladi, koji će biti sudjen da ju vrati. 18. jula 1873. kupila je školska općina u Dubrancu od Gjüre pl. Kosa iz Bukovčaka zemljište za školu i učiteljev vrt za 450 for. u izmjeri od 850hv² God. 1874. 28. oktobra sastavljena je školska zakladnica. Povjerenstvu predsjedao je župan, podbilježnik Radoslav Lopašić. Po ovoj zakladnici određena je dubranečkomu učitelju plaća od 350 for. god., 15 for. god. paušal i 24 for. za čišćenje škole. Osim toga dopitano mu je 12 hvati drva za školu i stan u naravi. Radi siromaštva naroda i nerodice nije se moglo pristupiti gradnji škole, te je s toga školska općina iznajmila za školu kuću Stjepana pl. Huzjaka u Dubrancu kbr. 22. uz godišnju najamninu od 80 for. na 6 godina, i to od 1. oktobra 1875.⁹⁾ Ova kuća bila je drvena na kat i natkrita crijepom. Pregradnju izveo je velikogorički poduzetnik Janko Hribar, što je stajalo školsku općinu preko 1000 for. Pregradnja izvedena je u zimi 1875. i 1876. Kad je to bilo gotovo, raspisan je natječaj za učiteljsko mjesto. Učiteljem je izabran (3. IV. 1876.) O t o n Š r a b e c, bivši bilježnik na Trsatu a učitelj u Velikom Ravnu. 22. maja 1876. potvrdila je vlada ovaj izbor i imenovala Šrabca privremenim učiteljem u Dubrancu. 22. juna položio je pred škol. odborom prisegu. 15. jula dopitana mu je po općini turopoljskoj iz školske blagajne godišnja pripomoć od 100 for. i dva djela sjenokoše.

U novu ovu školu upisano je 73 djaka od 444 sposobnjaka. 17. jula otvorena je škola. Na svršetku školske godine bilo je u školi 43 učenika, među ovima 17 odlikaša. Prvi kateheta bio je mjesni župnik Fran Peterca.

Ma da je radi bolesti učitelja od 2. februara do 6. maja 1878. bila škola zatvorena, ipak je uspjeh bio dosta povoljan. Školske godine 1880. i 1881. otvoren je I. razred opetovnice. I ove školske godine bolovao je učitelj Šrabec, te radi toga nije bilo škole od 20. januara do 31. marta, kad je službu nastupio I v a n G e r e c h t h a m e r (imenovan 16. III.) kao namjesni učitelj, nu već je 16. IV. riješen bio službe. Supruga učitelja Šrabca, podučavala je žensku djecu u ručnom radu, pa je zato dobivala posebnu nagradu.

Od 11. I. do 27. III. 1883. bila je škola radi škrleta i difterije zatvorena.

Zgrada, u kojoj je bila smještena škola, zadavala je sve više neprilika, jer je bila pretijesna. Stoga se počelo živo raditi o podignuću nove škole, odnosno o proširenju stare. 5. marta 1885. zasjedalo je u Dubrancu povjerenstvo, koje je zaključilo, da se gradi nova škola. I već 10. aprila bila je jeftimbena rasprava.

⁹⁾ Školski spisi i spomenica dubranečke škole. Po ovima i daljnja data.

Od 1. novembra 1885. do 17. februara 1886. nije bilo školske obuke zbog bolesti učiteljice. Stoga je 20. novembra 1885. imenovana namjesnom učiteljicom u Dubrancu Franjka Kolareva, a pošto se je ona na službi zahvalila, imenovana je 4. decembra na njezino mjesto Hermína Kniewald iz Siska, nu i ova je imenovanje otklonila.

U proljeću 1888. otpočela je gradnja nove škole. Temelji su joj zidani, a cijela zgrada na kat sagrađena je od solidne drvene gradje. Kncem školske godine bila je škola pod krovom. 16. oktobra je školu posvetio župnik Peterca, i otpočela školska obuka.

11. februara 1891. premješten je učitelj Šrabec u Zagreb, a na njegovo mjesto imenovan je 4. marta 1891. Franjo Petelin kao namjesni učitelj. Supruga njegova podučavala žensku djecu u ručnom radu i dobivala za to posebnu nagradu.

Petelin je 23. septembra 1897. premješten na nižu pučku školu u Stajnicu, a na njegovo mjesto imenovan je Petar Belobrk, nu taj se zahvalio. 20. oktobra imenovana je namjesnom učiteljicom Slava Pavletić, koja je na ovoj školi službovala do konca augusta 1898., kad se je udala za mjesnoga trgovca Matu Novakovića. Ispražnjeno mjesto podijeljeno je Mariji Ban, koja je tu službovala do konca školske godine. 20. augusta imenovan je namjesnim učiteljem u Dubrancu Miroslav Slogar, koji je 24. oktobra imenovan pravim učiteljem. Školska knjižnica brojila je nastupom Slogarovim 597 svezaka. Godina 1899. bila je radi velikih kiša u proljeću, a kasnije velike suše vrlo nerodna.

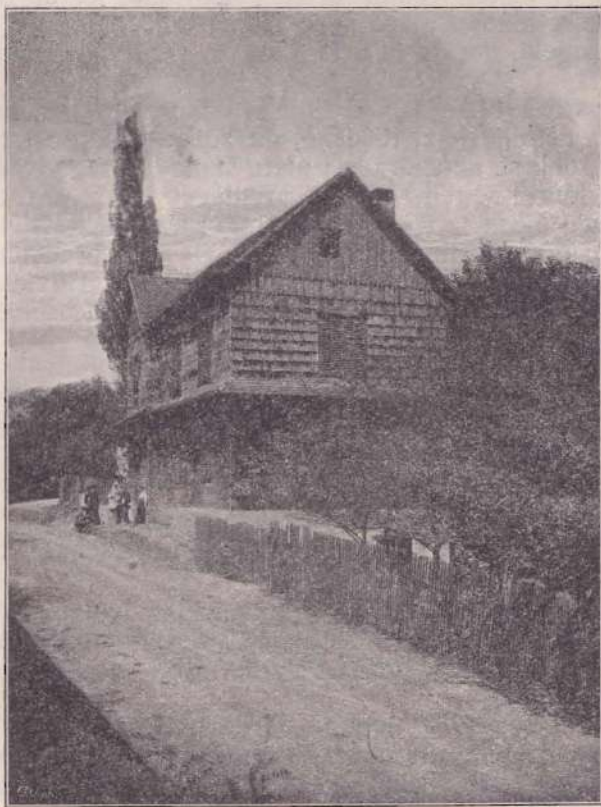
Nova školska godina otpočela je vrlo neurednim polaskom škole, jer narod nije rado šiljao djecu u školu. Značajno je, što je o tom zabilježio učitelj u školsku spomenicu: »Popis školskih sposobnjaka obavljen je 14. kolovoza 1899. Obavljen je posve netočno i protuzakonito. Općinsko poglavarstvo nije javilo roditeljima dan popisa, a popisujući je odbor odpuštao djecu posve samovoljno, ne obazirući se na prigovore učitelja, koji je najviše prigovarao tomu, što su mu otpuštali djecu, koja su već 2, 3 i 4 godine školu polazila. Narod je, dotično roditelji djece, danomice dolazio k učitelju prigovarajući popisu, a djecu ne šaljuć u školu. Uslijed toga je bio polazak škole vrlo loš, a obuka je silno zapinjala. Da se tomu na put stane, molio je učitelj kr. kotarsku oblast u V. Gorici, da se obnovi popis za školsku godinu 1899. i 1890. u prisuću kr. kot. predstojnika i liječnika. Molba mu je ostala glas vapijućega u pustinji. Učitelj se nada, da će ove školske godine vrlo nepovoljno udovoljiti željenom uspjehu u školi! Bog dao, da se i školi u Dubrancu posveti više pažnje. Učitelju se vežu u svemu ruke, a tijem mu se obija najbolja volja za mukotrpan rad u školi!« I elementarne neprilike, silan snijeg a poslije užasno blato, kakovoga se ni najstariji ljudi nijesu sjećali, vrlo je otegoćivalo i onako nemarni polazak škole.

1. juna 1902. premješten je učitelj Slogar na nižu pučku školu u Veleševac, a na njegovo mjesto došao je učitelj Stjepan Benkek. No taj je obolio na očima, te je tako bila škola do 2. oktobra prekidana, dok nije došao novi učitelj Petar Šimonji. Uslijed

toga ostalo je mnogo učenika neispitanih, čemu su doprinijele mnogo i druge elementarne neprilike.

Polazak škole u škol. godini 1908. i 1909. nije bio osobit. Odredba globljenja nemarnih učenika bila je dokinuta i zavedeno dovođenje djece po stražaru. To dakako nije mnogo koristilo, jer i to se nije vršilo kako treba. Mjeseca februara opet kot. oblast obnovila uredbu globljenja, a tad se polazak nešto popravio.

14. augusta 1909. premješten je učitelj Šimonji u Jakuševac, a na njegovo je mjesto 26. septembra imenovana namj. učiteljica Milka pl. Harča. Zbog šteta, što ih je potres 8. oktobra nanjeo školskoj zgradi, bila je obuka obustavljena od 14. — 25. i. mj. 18.



ŠKOLA U DUBRANCU

oktobra imenovana je Milka pl. Harča pravom učiteljicom. 2. juna 1909. proširena je škola u dvorazrednu, te je 6. oktobra imenovan ravnajućim učiteljem Mile Dolenčić, dotad ravn. učitelj u Brezovici. Stigo je u Dubranec 4. novembra. Samo je 4 dana obučavao i morao je radi bolesti u bolnicu, gdje je bio do 2. decembra.

Na žalost bilo je u općini ljudi, koji su radili, da se »nepotrebna« učiteljica odstrani. S druge opet strane radilo se o otvorenju po-

moćnih škola u Dragonožcu, Cerovskom Vrh u i Lipnici, jer se uviđalo, da mala djeca teško dolaze u školu iz udaljenih sela. Glavnim pokretačem toga bio je ravn. učitelj Dolenčić. I doista je 4. novembra 1909. otvorena pomoćna škola u Dragonožcu, na koju je kao učiteljica mjeseca januara 1910. pošla Milka Harča.

Mjeseca marta 1910. došla je na ovu školu Danica Antonić, kao učiteljica za žensku djecu u ručnom radu i kućanstvu. 2. jula imenovana je učiteljicom za ženski ručni rad sa godišnjom nagradom od 120 Kr. Da se za ovu nadje stan, pregledana je kuća Huzjakova, nu odbor nije bio voljan popravljati tuđe kuće.

Prigodom popisa školskih sposobnjaka za škol. godinu 1910. i 1911. imao je učitelj velikih briga i neprilika, jer su članovi odbora i načelnik mnogo djece oprostili od polaska škole, što im je konačno i uspjelo, ma da je učitelj stavio svoje prigovore kod kot. oblasti.

5. januara 1911. držao je školski odbor sjednicu, na kojoj je protiv glasa učiteljeva zaključeno, da se odgodi proširenje dubranečke škole, dok se ne sagrade i plate škole u Dragonožcu i Cerovskom Vrh u. Marni učitelj Dolenčić predlagao je, da se u dubranečku školu uškolaju djeca iz Bukovčaka (16), Petravca (19), i Prvonožine (8), i da se odmah imenuje učiteljica. Dalje je predlagao, da se u Lipnici osnuje škola, u koju bi se upisala djeca iz Haviđić sela (15), Lipnice (49) i Mačka (26), te da se u Jerebić selu osnuje jednorazredna škola za Cerovski vrh (12), Cvetković brdo (23) i Jerebić (33).

27. augusta 1911. premještena je učiteljica u Dragonožcu, Milka pl. Harča opet na dubranečku školu, a 13. aprila 1912. imenovana supruga ravn. učitelja Jelena Šimonji učiteljicom žen. ručnog rada.

Naredbom bana od 5. marta 1912. zavedena je na ovoj školi obuka analfabeta. Nu ova odredba nije provedena, jer je općina uskratila odredjenu nagradu učitelju.

Vrijedno je zabilježiti, da je ove godine gimnazijalac, koji je 1911. svršio pučku školu u Dubrancu, Ljudevit pl. Munjić, svršio I. gim. razred izvrsnim uspjehom. Prvi je taj iz ove škole, koji je pošao u srednju školu.

14. novembra 1912. opet je odredjen analfabetski tečaj, na koji je došlo od popisanih 40, samo devetorica.. I kod toga imao je učitelj neprilika, pače mu ni općina nije htjela isplatiti kukavnu nagradu od 36 Kr.!

Još u aprilu 1913. molio je učitelj, da se imenuje učiteljica, jer inače ne će se moći upisivati djeca u I. razred. I doista u školskoj godini 1913. i 1914. nije držana obuka za I. razred, jer se nije mogao provesti popis radi preopterećenja učiteljeve službe.

Na 7. i 16. jula skoro je stradala škola od groma, koji je u nju udario, jer nije imala munjovoda.

Za školku godinu 1914. i 1915. upisan je bio 201 polaznik. I opet je učitelj Dolenčić molio školski odbor, da se imenuje učiteljica, a Stjepan pl. Huzjak i braća u Dubrancu kbr. 22 ponudiše u tu

svrhu za školu i stan učiteljice, kuću, u kojoj je 12 godina bila škola. I to nije prihvatio odbor, već je predlagao da se V. razred premjesti u opetovnicu, što dakako vlada nije mogla odobriti.

Revni učitelj borio se sa svim silama, da dobije pomoćnu silu. Na nebrojene njegove molbe i predstavke, konačno je imenovana namjesna učiteljica Marija Klemen, koja je 1. oktobra 1918. nastupila mjesto. Za I. i II. razred, koji je imala obučavati učiteljica, iznajmljena je crkvena kuća. Općinsko zastupstvo počelo je opet raditi, da odstrani učiteljicu, jer »zastupstvo nije za učiteljicu uopće ništa u proračun uvrstilo, jer ne će, da učiteljicu uzdržava, već traži, da učitelj svu školsku djecu podučavati mora«. Pošto crkvena kuća nije odgovarala svrsi, molio je učitelj pl. općinu turopoljsku, da dozvoli I. i II. razred smjestiti u praznu kuću nadlugarije. Nu pl. općina to nije dozvolila.

26. februara 1919. umirovljen je ravn. učitelj Dolenčić, nakon što je punih 40 godina revnovao oko narodne prosvjete. Do 23. aprila službovao je na ovoj školi. — 22. marta imenovana je Marija Klemen privremenom učiteljicom, a 9. aprila je imenovan Stjepan Germošeg ravn. učiteljem ove škole. Dotad služio je u Jelenju kod Sušaka. On je 1. maja nastupio službu. Sad je istom vlada izdala strogu odredbu glede polaska petogodišta, za što se učitelj Dolenčić toliko borio.

Koncem škol. god. 1919. i 1920. polazilo je školu 116 muške i 88 ženske djece, ukupno 204. Na početku škol. godine 1920. i 1921. upisano je u školu 198 učenika, a svršilo školu 1921. 169. God. 1922., koncem škol. godine polazilo je školu 145 učenika. Početkom škol. godine 1921. i 1922. bio je tamo učiteljski zbor: ravnatelj Stjepan Germošek i prava učiteljica Marija Klemen. 7. VII. 1922. izabrano je zastupstvo grada Zagreba M. Klemenovu učiteljicom dječjih konaka u Zagrebu, na što se ista 14. VII. 1922. zahvalila. Na njezino mjesto došla je 27. VIII. 1922. prava učiteljica viškovačka Milka pl. Harčea. Ona je 4. IX. 1922. mjesto nastupila.



Mraclin.

Mraclin je uz Donju Lomnicu najveće turopoljsko selo. Spominje se već godine 1249., a najstariji nam poznati prednji Mraclinaca bio je Staniško sin Vratiškov. Zbog neke uvrede, koju je Staniško namesao slavonskom hercegu Beli, sinu kralja Bele IV., odsudio ga je herceg teško, jer je njega i cijeli njegov rod svrgnuo u red »gračana«, lišio ga time plemstva i odredio mu službu drvonoše. Kasnije se je herceg smilovao Stanišku i hotio ga opet uspostaviti, ali ga je smrt u tom spriječila. Tek godine 1271. na molbu Staniška, a posredovanjem zagrebačkoga biskupa Timoteja i drugih velikaša, uspostavio ga je Joakim ban Slavonije opet u red plemića, što je i g. 1272. potvrdio kralj Stjepan. Godine 1360. imali su se Mraclinci mnogo boriti s vlastelom u Želinu, koji su ih hotjeli u svoju vlast spraviti.

Prva porodična imena javljaju se u Mraclinu tek u XV. vijeku. Tako Mušić i Vernječ, onda Pavičić, Pavočić, Bušić, Marenić, Jakopović, Sukčić, Čiček-Čičković, Križanić i Gabuš. U XVI. vijeku javljaju se: Knezeković, Čikanić, Snosić, Gjurčić, Grgurić, Galeković, Miklovšić, Drugec, Filipović, Koprenić, Bažulić, Zudinić, Horvačić, Tičković, Jagnišić, Kerhenić, Jordanić, Šugec, Stubanić i Pogledić. U XVII. vijeku opet: Glagolić, Črnko, Kovačić, Kraji, Bertak-Kundić, Crnić, Kos, Zrnčić, Miličević, Šabarić, Koprenić, Godine 1796. bilo je u Mraclinu 36 plemićkih kuća.

Kapela sv. Vida u Mraclinu osnovana je negdje izmedju god. 1642.—1668. Prvobitno nazivala se je ova kapela imenom »mudrost sv. Sofije«, a tekar od 1698. počela se nazivati kapelom sv. Vida. Oko g. 1768. ponovno je ova kapela zidana, a g. 1894. prezidana.

Sve do osnutka škole u Vukovini ne znamo, kuda su Mraclinci polazili školu — u koliko je to bivalo.

U članku o pučkoj školi u Buševcu istaknut ćemo nastojanje Mraclinaca pogledom na podignuće i osnutak škole u Mraclinu. Plod toga nastojanja bijaše naredba zem. vlade od 9. XII. 1907. br. 26615 odj. za bogošt. i nast., da se osnuje pučka škola u Mraclinu. Za školu iznajmljena je soba u općinskoj kući pl. sučije mraclinske, koja je soba mjerila 5.85 m², a visoka bila 2.5 m. Za te prostore ugovoreno je bila godišnja najamnina od 80 Kr. koju je plaćala općina vukovinska. Ostale dvije sobe i kuhinja, u istoj zgradi iznajmljene su mjesnom kovaču.

Učiteljicom ove škole, koja je bila samo dio vukovinske škole imenovana je Anka Vrbanić, dotad učiteljica u Mrkoplju. 25. I. 1908. otpočela je obuka za I. i II. razred. O toj novoj školi raspravljalo se je 5. IX. 1908. u Vukovini pod predsjedanjem kot. predstoj-

nika Šmita, a u prisuću žup. školskog nadzornika Švacova te školskoga odbora (župnik Podolšak, bilježnik Loger i dr.). I tu se je opet stajalo na stanovištu, da mraclinska škola ostane pomoćnom školom matice u Vukovini.

God. 1909./10. polazilo je mraclinsku školu 65 učenika, a 1911./12. 61. Tadanja učiteljica Anka Vrbanić zamijenila se 17. I. 1912. s Dragicom Miletić, koja je dotad službovala u Beški (Srijem).

Učiteljica Miletić mnogo je truda i mara ulagala oko napretka svoje škole, te je kratko vrijeme iza svoga dolaska zamolila zem. vladu, da bi djeca III. do V. razreda iz Mraclina i Okuja polazila mraclinsku školu, koja bi tako imala postati samostalnom i odijeljenom od škole u Vukovini. I doista je pod br. 12.525, 10. X. 1912. uslijedio otpis zagrebačke županije, kojim je priznata samostalnost mraclinske škole, za koju su određena djeca iz Mraclina i Okuja. Tako je početkom školske godine 1912./13. (28. X.) počelo ovu školu polaziti, i to III.—V. razred 50 djece. Veliki napor, koji si je učiteljica sama nametnula, sklonuo ju, da je zamolila premještenje, i kako je jedva tri tjedna radila na ovoj školi, premještena je 1. XII. 1912. u Vel. Mlaku (Turopolje), a na njezino je mjesto došla namješna učiteljica Vlatka Miljušević.

Stan učiteljčin bio loš i vlažan, na što se je ova potužila načelniku, koji je ujedno bio i mjesni školski nadzornik, moleći ga, da bi joj se dodijelio kovačev stan u školi, što bi po nju i školu bilo bolje, jer ne bi bilo u zgradi buke stanara. Za odgovor je dobila, da selo Mraclin treba više kovača nego školu!

12. II. 1913. imenovana je Vlatka Miljušević pravom učiteljicom na jednoglasni predlog školskoga odbora.

Na početku školske godine 1913./14. upisano je u školu 115 djece (I.—V. razred); 1914. i 1915. 125; 1915. i 1916. 120; 1916. i 1917. 116; 1917. i 1918. 108; 1918. i 1919. 115; 1919. i 1920. 112.

Od prvoga početka pokazalo se je, da je zgrada, u kojoj je bila smještena škola, u svakom pogledu nepodesna. Buka kovačnice i potkivanje konja smetalo je obuku, a osim toga su djeca za vrijeme odmora, izlazeći na ulicu, bila izvržena pogibli od udaraca konja. Desilo se je, da je 1913. udarcem konjskoga kopita iznakaženo jedno dijete, a na sam dan ispita iz vjeronauka, pružio je konj glavu kroz prozor školske sobe i pograbio jedno dijete u zadnjoj klupi za kosu! Pak i medju samim Mraclincima bilo je dosta slabe volje za školu.

Kad je 16. XII. 1919. posjetio mraclinsku školu kr. zem. školski nadzornik Erega, jasno je uvidio, da školska prostorija ni sama po sebi, a ni po svom položaju ne odgovara ni potrebama školskim, ni zdravstvenim zahtjevima, te počeo djelovati na Mraclince, da porade o osnutku nove i udobne školske zgrade. Naročito je preporučao izgradnju nove škole nad vatrogasnim spremištem. Svakako je ova ponuka bila vrlo dobra, jer se je ipak našlo svijesnih Mraclinaca, koji su se zamislili o ove riječi. Jer doista u onoj tijesnoj i slabo zračnoj školskoj sobi, nije bio podesan boravak toliko školske djece, naročito kad se znade, da je Mraclin dosta zaražen sušicom.

Godine 1921. i 1922. upisano je u mraclinsku školu 134 djaka. Od 15. IV. do 18. V. 1922. bila je škola zatvorena zbog bolesti učiteljice Vlatke Miljušević, koja je pošla na dopust. Nju je suplirala Marija Grandavec od 18. V do 26. VII. te tako nadoknadila izgubljeno školsko vrijeme, što je odobrila i županijska oblast.

Godine 1922. i 1923. upisano je u školu od 152 obvezanika 130. Obukom otpočela je ovamo namještena učiteljica Stefanija Cik, nu pošto je ona premještena, bila je obuka prekinuta od 1. do 24. X. kad je mjesto učiteljice u Mraclinu nastupila Marija Grandavec.

Kako znamo, zgrada, u kojoj se je nalazila mraclinska škola, nije odgovarala svrsi, pak je osobito župan turopoljski g. Franjo pl. Lučić mnogo nastojao, da se sagradi nova zgrada. Dne 9. maja 1920. održala je zem. zajednica pl. sučije mraclinske svoju skupštinu, na kojoj je sa strane mraclinskih sudaca Stjepana pl. Križanića i Janka pl. Cvetnića izvješteno, da župan turopoljski želi, da se u Mraclinu sagradi nova školska zgrada iznad vatrogasnoga spremišta. Skupštinari to jednoglasno prihvatiše, ali uz uvjet, da se Mraclin odcijepi od školske općine Vukovine i uredi vlastita, a pošto bi time teret uzdržavanja mraclinske škole odpao od vukovinske školske općine, neka bi školska općina vukovinska platila neku odštetu i novo uređenoj mraclinskoj školi dala cijeli školski namještaj i pribor za školsku godinu 1920. i 1921. Sučija mraclinska bila je spremna nositi sav trošak za gradnju nove škole, ali pošto nije raspolagala dovoljnom svotom, zamolila je župana, da ishodi od vlade dozvolu, da bi se sučiji od t. z. nepotrošive šumske glavnice potrebna svota posudila.

Lijepi taj zaključak ali nije pospješen k realizaciji, jer nije bilo za to pravoga raspoloženja sa strane gore spomenutih mraclinskih sudaca, koji su daljnje odredbe županove znali izigrati. Tek kad su izabrani novi suci sučije mraclinske Mijo pl. Kos i Imbro pl. Kovačić, pomaknuto je pitanje gradnje nove škole sa svoje mrtve točke. Ovi su kod ovlaštenika svom ljubavlju poduprli nastojanje turopoljskoga župana, i ozbiljno shvaćali važnost nove škole po sučiju.

Tako je došlo do skupštine zem. zajednice pl. sučije mraclinske 16. VII. 1922., na kojoj je priopćen odpis zem. vlade od 17. V. 1922. br. 434, kojim je za gradnju nove školske zgrade u Mraclinu odobrena svota od 65.612 kruna 40 filira, i pozvana sučija da stvori zaključak, kojim će se načinom namaknuti još potrebni novac. Skupština je zaključila, da se u tu svrhu dade preostatak utrška hrastovih stabala prigodom uređenja livade Brestovice, Živice i Čreta. I na toj skupštini našla su se trojica, koji su glasovali proti!

Na sučijskoj skupštini 13. VIII. 1922. iznesen je nacrt škole, što ga je još prije rata izradio gradjevni mjernik u Velikoj Gorici g. Nikola Hribar, koji je bio onda izvediv s 38000 kruna. Nu kako su se gradjevine prilike promijenile, to je sad za ovu izgradnju trebalo barem 2 milijuna kruna. Da se ipak otpočne s gradnjom, zaključila je skupština, da se za gradnju upotrijebi sva šumska nepotrošiva glavnica, a manjkajući iznos da se namakne prodajom stabala na onim površinama, koje se pretvaraju u drugu vrst kulture. O predlogu

da se dade potrebni građevni materijal iz šume, besplatni podvozi i ručni težaci, nije uopće ni raspravljano.

Izabran je i građevni školski odbor plemići: Mijo Kos, Stjepan Crnić, Imbro Kovačić, Stjepan Galeković, Stjepan Križanić i Nikola Kos. Ovlaštenici iz Kurilovca i Buševca zastupaše mnijenje, da školu ima graditi upravna općina Vukovina, dok su vanjski ovlaštenici prigovarali zaključcima sučije mraclinske, kojima je interes njihov tobož oštećen.

Na sučijskoj skupštini 10. IX. 1922. predložiše suci Imbro pl. Kovačić i Mijo pl. Kos, da se stvori zaključak pogledom na besplatne podvoze za potrebni građevni materijal. To je primljeno uz opasku, da se na račun onoga, koji podvoze ne bi dao, najme potrebni podvozi. A tako isto je zaključeno, da se daju besplatni ručni



ŠKOLA U MRACLINU

težaci. Apelirano je i na kotar. oblast, da postupa protiv onih, koji ne bi tomu zadovoljili.

Skoro je uslijedio izbor sudaca mraclinskih za godinu 1922. i 1923. i tu su izabrani Stjepan Galeković i Stjepan Kos. Galeković i Kos, koji uložise veliki mar oko izvedenja ove velike kulturne tečevine svoga sela i pl. sučije.

Evo što o tom bilježi školska spomenica, upis marne i odlične učiteljice:

»U školskoj godini 1923. i 1924., pada jedan važni veliki događaj u selu našem u Mraclinu, koji svjetli kao sjajna zvijezda, kao živi primjer i pravi uzor, u koji treba da se ugledaju i druga sela

diljem naše drage domovine. Taj događaj treba da je zlatnim slovima upisan u povjesnici ovoga kraja.

Početkom ove školske godine dovršena je gradnja nove i lijepe školske zgrade, što se diže kao bijeli labud u selu našem, kojemu je dika i ponos, jer je podigoše i sagradiše žuljevi i trud naših seljana. Ta je škola kruna ovoga sela, trajni spomenik onih, koji je podigoše trudom i znojem, da bude vrelo i rasadište znanja i prosvjete.

Gradnja nove školske zgrade bijaše započeta već mjeseca rujna 1922. No zbog ružnoga vremena bila je gradnja iste obustavljena sve do polovice mjeseca svibnja 1923., a dovršena bi početkom mjeseca rujna iste godine. Koliko je truda, koliko li žrtava prineseno, da se sagradi ova školska zgrada! Vrijedni Mraclinci ne žale ni truda ni muka, ni novaca, samo da se to veliko djelo privede kraju, da se cijelim selom što većma širi prosvjeta, koja nosi slobodu i sreću naroda. Ideja o gradnji nove škole živjela je već dulje vremena među narodom toga sela, no trebalo je ljudi, trebalo je smjelih duhova, koji će znati ostvariti tu ideju, okruniti je djelom. Nije ih bilo za onda, čim je nikla ta ideja, da se ostvari i svrši privede. Pojavila se ko iskra i opet utrnula, jer nije bilo nikoga, da je raspiri, da žarom plane. Prodjoše godine brzo jedna za drugom, spominjalo se tu i tamo o gradnji nove škole, ali opet od svega ništa. To bijaše tako dugo, dok turopoljskim županom ne posta g. Franjo pl. Lučić, čovjek plemenita značaja, pun svetoga žara za širenje prosvjete u svom narodu, čemu su svjedoci živa njegova djela. Taj plemeniti čovjek realizirao je ideju Mraclinaca; potaknuo je ljude ovoga sela, da podignu dostojan hram prosvjeti, gdje će budući naraštaj njihov oplemenjivati um i srce, da jednom bude na korist svome selu i cijeloj dragoj domovini svojoj.

Zasluga dakle u prvome redu, kao i hvala ide g. županu, što su seljani podigli u svom selu dostojan dom prosvjete. Naš dični župan, ne samo da je poznat na daleko kao širitelj prosvjete u svom narodu, nego je i osobiti zaštitnik učiteljstva plemenite općine Turopolje, pa se za to učiteljstvo u svakom pogledu očinski brine, da svakomu pojedinome bude što ljepše, što bolje.

Medju narodom sela Mraclina nastojao je mnogo i nagovarao ljude i gosp. Ladislav Galeković, bilježnik plem. općine Turopolje, a napose ide hvala za taj sveti rad sucima plem. sućije Mraclin gg. Stjepanu Galekoviću, zvanom Pepec od kbr. 91., i Miji Kosu od kbr. 31. Osobito pak to je dika cijelome selu, što su trudom, znojem i naporom podigli novu školu.

Školska zgrada je jednokatnica. Jedna školska soba nalazi se u prvom katu, a druga školska soba je prizemno ispod prve. Do školske zgrade sagrađeni su odmah stanovi za učiteljska lica i to prizemno. Do školske zgrade sagrađene su gospodarske staje, a oko cijeloga dvorišta kao i oko vrta dolazi drvena ograda.

Kako je prije spomenuto, školska zgrada dovršena bijaše početkom mjeseca rujna 1923. Dne 18. rujna započela je u novosagrađenoj zgradi školska obuka, a sve do onda održavala se u iznajmljenoj sobi u seoskoj kući. No prije početka same obuke u novoj

školskoj zgradi, obavljena je svečana posveta cijele školske zgrade, da na ovo djelo plemenitih ljudi Višnji izlije svoj sveti blagoslov.

Svečana posveta škole obavljena je dne 16. rujna 1923. Posvetu obavio je upravitelj župe Staro Čiče g. vlč. Karlo Vidmar. Iz crkve pošla je svečana procesija uz počasnu pratnju mraclinskoga vatrogasnog društva u novosagrađenu školsku zgradu, koja bijaše okićena zelenilom i hrvatskim barjacima. Putem od kapelice mraclinske sv. Vida do nove škole pjevale su se nabožne pjesme, a isto tako i u samoj zgradi, gdje se obavljala posveta. Nakon toga svetoga čina jedna učenica iz IV. godišta prozborila je nekoliko riječi u slavu toga svečanoga i tako željkovanoga dana. Zatim se zahvalila svima onima, kojima je zasluga, što je podignuta ova škola, a u prvom redu dičnom našem županu g. Franji pl. Lučiću. Zatim je izrekla hvalu pl. sučiji mraclinskoj, odnosno već prije spomenutim sucima, onda školskome odboru i cijelom selu, koji su mladeži svojoj priredili takav dom prosvjete, gdje će sticati znanje i obogaćivat razum, a plemeniti srce, da jednom bude takova mladež kasnije pravi i potpuni značajevi, prožeti duhom vjere i uvijek stajali za korist selu svome rodnome, cijeloj domovini i čitavom našem narodu. Mnogima se pojavila suza ganuća u oku slušajući ovo dijete, gdje hvali i blagosivlje roditelje svoje, prijatelje, znance i rođake što su znojem lica svoga sagradili školu. Šteta, što kod samoga čina posvete nije bio nazočan g. župan, a ni drugi upravnici, jer su malo zakasnili. Nakon posvete škole krenula je opet procesija natrag u kapelicu, gdje bijaše svečana sv. misa.

Posilje toga bio je u školi svečani banket, na kojem su se sastali mnogi štovatelji prosvjete, a na čelu im župan sa svojom suprugom, pak graditelj škole g. Nikola Hribar i mnogi drugi.¹⁾

Sad se na školu postavlja spomenploča s natpisom:

OVU ŠKOLU SAGRADILA
PLEM. SUČIJA MRACLIN
ZA ŽUPANA TUROPOLJSKOGA
FRANJE PL. LUČIĆA
TE SUDACA
STJEPANA GALEKOVIĆA KBR. 91.
I MIJE KOSA KBR. 31.
1923.

Bilo to na diku Mraclina i Hrvatske! Početkom školske godine 1923. i 1924. upisano je u školu 130 učenika. Do konca mjeseca oktobra o. g. bila je jednorazredna škola, a tad je po odredbi pokrajinske uprave proširena u dvorazrednu. Ovamo je imenovan još učiteljem Stjepan Majsec, dotad pomoćni učitelj.

Već g. 1908. kad se je raspravljalo (5. IX.) o osnutku škole u Mraclinu, rodilo se je pitanje, kamo da polaze školu djeca iz Čičke Poljane. Djeca su polazila vrlo udaljenu školu u Vukovini. Stoga je to pitanje ostalo aktuelnim, t. j. da se u Čičkoj Poljani osnuje pomoćna škola. Tako je evo g. 1919. otvorena ova pomoćna škola. Prvi učitelj ove škole je pismeni ratar Bolto Tomšić, samouk, a po godinama starac.

¹⁾ Školski opisi kod plem. općine turopoljske i školska spomenica.



Buševac.

Selo Buševac 11.5 km udaljeno od Velike Gorice, stoji uz cestu, te je sijelo istoimene plem. sučije turopoljske. U njem je kapelica sv. Ivana, koja stoji baš na nekadašnjoj rimskoj cesti, koja je onuda ispod Vukomeričkih gorica vodila u Sisak, dolazeći pravcem Lominice i Lukavca.

Danas je ovo selo napučeno samim turopolj. plemićima, kod kojih je još najbolje ušćuvana kod žena lijepa narodna nošnja.

Prvi put se to selo spominje g. 1459. i tad se tamo spominju porodična imena Gureg, Mezg i Krilčić. Kasnije se spominju imena Mirenići, Medarići, Kujani Turhani, Kompezići i Buševci. U XVII. vijeku: Bobešići, Lackovići, Katulići, Tkalci i Robići.

God. 1667. bilo je u Buševcu 8 plemićkih kuća, a 1773. 23. Tad se tu spominju plemići Detelići, Katulići, Kovačići, Kosi, Lackovići, Robići, Rožići i Črnko.

Kapela sv. Apoštola u Buševcu bila je od svoga početka drvena te je zasnovana kratko vrijeme prije g. 1668. God. 1768. je ova stara kapela porušena i opet sagrađena nova, drvena. Konačno je opet g. 1907. posve obnovljena.

Nemamo vijesti kuda su Buševčani polazili u školu, ako se koji za nju našao. Tekar kad je osnovana škola u Vukovini polazila su buševačka djeca ovu školu.

Već g. 1892. osjećali su plemići turopoljski u Mraclinu potrebu, da se u njihovom selu osnuje pučka škola. O tom je mnogo radio tamošnji ugledni Mraclina Stjepan pl. Galeković, oko kojega se okupiše ostali prijatelji narodne prosvjete.

I opć. zastupstvo u Vukovini, sa svojim načelnikom Leopoldom Logerom podupiralo je ovu lijepu intenciju, dok je župnik Adam Podolšak bio s početka protiv osnutka škole u Mraclinu pod loiznikom: »Glavno je kruh«. U samom Mraclinu bila je jedna stranka, koja je zagovarala, da se škola u Vukovini proširi. Zemaljska vlada je ali odredila, da se otvori škola u Mraclinu.

Načelnik Loger i župnik Podolšak, vodje opć. zastupstva, zastupaju kod župan. škol. nadzornika Prejca predlog, da se škola osnuje u Buševcu, ma da je udaljeniji od Mraclina nego li Vukovina. Taj je predlog prihvaćen tim više, jer je narod u Buševcu odlučno tražio školu. U Buševcu iznajmljena je kuća Bare pl. Rožić, i to I. kat za školsku sobu i stan učitelja. Godišnja najamnina iznosila je 400 Kr.

1. aprila 1908. otvorena je ova škola po župniku Podolšaku, kao jednorazredna, pod koju su određena sela Buševac, Rakitovec

i Lazi. Upisano je u 75-tero djece. Škola je otvorena na veliko veselje naroda, koji bijaše željan prosvjete.

Učiteljem u Buševcu bude namješten Milan Vitković, kojemu je plem. sučija Buševac dodijelila $\frac{1}{2}$ jutra zemlje za vrt. Vitković je tu službovao do 30. septembra 1909., kad na njegovo mjesto dodje učiteljica Margita Srčan. Ova vrsna učiteljica djelovala je na buševčkoj školi, dok nije 20. augusta 1913. premještena u Desinec kod Jastrebarskoga, a na njeno mjesto imenovan je kandidat učiteljstva Bogomir Zottman (4. septembra). Nu ovaj je samo dva dana ostao u Buševcu, a onda se zahvalio.

20. septembra 1913. imenovan je učiteljem u Buševcu Vjekoslav Lihin Jovanović, koji je vrlo marno radio u školi, ali se skoro dao premjestiti u Stative na Dobri. 6. decembra i. g. imenovan je na njegovo mjesto kand. učiteljstva Ante Florin Stomar. Počeo je dobro raditi i narod ga je vrlo zavolio, ali je već skoro na to premješten u Marija Brod. To ga je ogorčalo i on se zahvalio. Na njegovo mjesto došla je učiteljica Ivka Medvešak, koja tamo još i sad slušbuje.

Zgrada, u kojoj je smještena škola, ne odgovara nikako svojoj svrsi, jer se obuka vrši u dvije tjesne sobe. Svaka imade jedno 16 kvadratnih metara, uslijed toga se vrši poludnevna obuka, no unatoč svemu tomu polazak je marljiv i uspjeh dobar.

Povodom toga, što zgrada, u kojoj se danas nalazi škola, ne odgovara ni iz daleka svojoj svrsi, raspravljala je po inicijativi župana Franje pl. Lučića pl. sučija Buševac 11. jula 1920. Pitanje gradnje nove školske zgrade nastalo je sveopće zanimanje. U novoj zgradi imala se smjestiti škola, čitaonica i sučijska vijećnica.

U sjednici od 29. augusta 1920. izabrala sučijska skupština pod predsjedanjem suca Stjepana pl. Katulića uz sudca odbor, koji će vijećati i raspravljati s komisijom plemenite općine Turopolje o podignuću škole i čitaonice.

U svojem skupštinskom zaključku od 9. januara 1921. pitanje je gradnje škole u skupštini potpunoma riješeno i svi jednoglasno zaključiše, da treba pristupiti k gradnji iste. Istim zaključkom zaključiše zamoliti župana za doznaku potrebnog građevnog materijala.

U sjednici od 16. januara 1921. izvijestio je sudac Stjepan pl. Katulić, da je troškovnik za školu i čitaonicu izašao prevelik i da ga oni nijesu kadri prema svom finacijalnom stanju podmiriti, pa da bi za sada samo izgradili prizemnu kuću za čitaonicu i sučijske sjednice. Skupština je na to zaključila, da se imade napraviti točan nacrt i proračun za prizemnu zgradu kao i za jednokatnu zgradu, u kojoj bi mogla biti smještena i škola, pa će onda prema tomu odlučiti, koji će nacrt njima bolje odgovarati kao i o tom, ne bi li se ipak našao koji način, da bi se namaknula sretstva i za jednokatnu zgradu.

U skupštini pak 23. oktobra 1921. predložio je Ivan pl. Robić, da pošto nema sučija novčanih sredstava, da gradi veliku zgradu, da se prigradi vatrogasnom spremištu zgradica, koja bi služila za čitaonicu i sučijske sjednice. Skupština je taj predlog prihvatila. Svi

su se obvezali, da će dati potrebite vozne i ručne težake, pa makar će trebati i novčanih sretstava sa strane pojedinih ovlaštenika, samo da se sagrađi rečena zgrada.

Ujedno imenovaše odbor od 10 lica, koji imade sa sucem rukovoditi rečenu gradnju.

U decembru 1921. izabran je za suca Ivan pl. Robić, čovjek širokoga pogleda i odlučna značaja, koji duboko shvaća kulturne potrebe naroda. Isti je poduzeo sve što je bilo potrebno, da se zaključci prije stvoreni o gradnji sučijske kuće izvrše. I ponovno je stvarano u tom pogledu više zaključaka glede gradnje, jer se je raspravljalo i o tom, gdje će se graditi kao i o tom, od čega će se graditi, dali od opeke ili od drva.

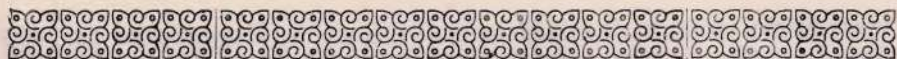
U sjednici od 27. januara 1923. zaključila je skupština, da će znatno jeftinije biti gradnja od drva. U toj sjednici prihvaćen je definitivno i nacrt zgrade, prema kojemu imade dotična zgrada jednu veliku sobu za vijećnicu i dvije manje prostorije.

Već prije izabrani gradjevni odbor dobio je nalog od skupštine, da se u smislu prihvaćenoga nacrtu i troškovnika smjesta pristupi gradnji i da se mogu smjesta prema tomu pogoditi s potrebnim majstorima bez daljnega pitanja skupštine. Zgrada je dogotovljena koncem novembra 1923., a u sjednici od 25. novembra 1923. zaključila je skupština na predlog župana, da tu zgradu preda u školske svrhe, jer za iste prema svome nacrtu i odgovara.

U školskoj godini 1923./24. polazio je školu u Buševcu I. r. 22 djaka, II. razred 11 djaka, III. razred 21 djak, IV. razred 25 djaka, V. razred 2 djaka. Osim ovih imade još 32 obvezanika, koji iz raznih razloga ne polaze školu.

U I. tečaju opetovnice upisano ih je 24, a drugi tečaj 20.¹⁾

¹⁾ Školski spisi i školska spomenica.



Dragonožec.

Selo Dragonožec, sijelo istoimene plem. sučije turopoljske, do-
bilo je za cijelo ime po nekom Dragonošu (Dragan Dragovan), te se
prvi put spominje g. 1427. U XV. vijeku spominju se tamo plemići
Radenići, Gjurak-Gjurakovići, Hajzuri, Homridalići, Makojedići, Hr-
vati, Haviđići, Heldružići i Selčići u XVI. vijeku pridolaze još i Pa-
vletići, Celici, Brebrići, a u XVIII. vijeku Lončarići, Pečeki, Krznari,
Vudrešići, Lukinići, Skendrovići, Kovačići, Franetići, Bedekovići,
Ferljani, Mikšići i Matejšići. God. 1667. spominje se Gornji i Do-
nji Dragonožec sa 43 kuće. Kasnije se spominje i Srednji Dragono-
žec. God. 1749. bilo je u Dragonožcu 56 kuća.

I za ova sela bila je prva pristupačna škola u Dubrancu.

Velika udaljenost nekih sela od škole u Dubrancu, pak prolje-
tne i jesenske kiše, sniježne mećave i debelo blato bilo je razlogom,
da je polazak škole u Dubrancu bio vrlo neuredan, a naročito mnogo
su izostajala mala djeca. Da se tomu doskoči, zamoliše žitelji sela
Cuceki i Mački (Donji i Gornji Terputci) vladin odjel za bogošt. i
nastavu, da se osnuje pučka jednorazredna škola u Dragonožcu,
koju bi polazila djeca ovih sela. Dragonožca, Markuševca i
Gudaca. God. 1903. držala se o tom rasprava kod kotar. obla-
sti u Vel. Gorici, a 1908. doprinosbena rasprava kod županijske
oblasti u Zagrebu, gdje je određena gradnja škole u Dragonožcu troš-
kom od trideset tisuća kruna, što su imale pojednako doprinijeti
općine Dubranec, Odra i Velika Gorica. Dašto bilo je ljudi, koji su
protiv toga rovarili, a nije se ni moglo naći prikladno gradilište.

God. 1909. porastao je na toliko broj školskih obvezanika
u dubranečkoj školi, da je apsolutno nastala potreba proširenja ško-
le. Za to je iznajmljena u Dragonožcu nova kuća br. 34, od Janka i
Tome pl. Markulina uz godišnju najamninu u iznosu od 260 Kr. U
toj kući uređena je školska soba i stan za učitelja (soba i kuhinja).
Dašto namještaj školski bio je dosta traljav. U tu novu školu upi-
sano je u godini 1909./10. 51 dijete i dva opetovača I. tečaja. Privre-
menim učiteljem je naimenovan P a j o D v o r ž a k, dotad učitelj u
Rudama (dek. 29. novembra 1909.) Obuka je otpočela 4. novembra.
Nu već 1. decembra napustio je učitelj to mjesto. Tako je škola bila
prekinuta do 21. februara 1920. Na mjesto Dvoržakovo imenovana je
10. januara 1910. Milk a p l. H a r č a, prava učiteljica u Dubravcu,
koja je 21. februara otpočela obukom.

Za školsku godinu 1910./11. upisano je u školu 65 učenika i 2
opetovača II. tečaja. God. 1911. kupljeno je gradilište i zemljište za

novu školu (1600 hv.²) od Jurja pl. Krnjevića u Dragonožu za 2400 Kr. I opet je izvedenje gradnje odgodjeno.

God. 1911./12. upisano je u školu 85 djece i dvojica u I. tečaj opetovnice. Zavedena je poludnevna obuka.

God. 1912./13. upisano je u školu 122 djece, u I. teč. opetovnice 11, u II. 2.

30. septembra 1912. premještena je učiteljica Milka pl. Harča u Viškovce, a na njezino mjesto imenovan je 6. novembra 1912. Pavao Antolović kao namjesni učitelj. Taj je svim silama radio, da se konačno pristupi gradnji nove škole. Kad se za tu stvar zagrijao i turopoljski župan g. Ljudevit pl. Josipović i općina turopoljska dala 30.000 Kr. pripomoći, otpočeo je građevni poduzetnik u Vel. Gorici Nikola Hribar s gradnjom. Gradilo se kroz cijelu godinu 1913., zasebno škola, a zasebno gospodarske zgrade. Ove školske godine držana su dva analfabetska tečaja dobrim uspjehom.

God. 1913./14. upisano je u školu 137 učenika, 15 u I., 8 u II. tečaj opetovnice. I ove godine držan je zimski analfabetski tečaj.

10. januara obavljena je svečana posveta nove dvorazredne škole u Dragonožu i otpočela u njoj poludnevna obuka. Kolaudacija gradnje obavljena je mjeseca marta. Ma da je bilo proračunom uređeno mjesto još i za učiteljicu na ovoj školi, nije se ni jedna javila, pak kad je 17. marta 1914. na ovu školu premješten učitelj cvečlinski Dragan Burić, molio je Antolović, da ostane na mjestu sistematizovane tu učiteljice. On je darovao 100 Kr., nagradu svoju za analfabetski tečaj za nabavu školskog harmonija, koji je doista, još i pripomoću pl. općine turopoljske kupljen iste godine svotom od 300 Kr. Dekretom župan. oblasti u Varaždinu 12. aprila 1914. imenovan je Antolović namj. učiteljem u Petrovskom kod Krapine.

God. 1914./15. uškolano je 138 učenika i 24 opetovničara, a na zimski analfabetski tečaj 19 analfabeta. 20. septembra 1914. imenovana je učiteljica supruga Anka Burić namjesnom učiteljicom na ovoj školi. Službovala je od 5. decembra do konca mjeseca januara 1915.

God. 1915./16. upisano je u školu 127 učenika i 26 opetovničara. 15. decembra 1915. imenovana je za ovu školu privrem. učiteljica Marija Kresser, koja je nastupila službu 2. januara 1916., pa je tako omogućena na toj školi cjelodnevna obuka.

God. 1916./17. upisano je u školu 142 djece i 23 opetovničara. 26. septembra 1916. imenovana je Marija Kresser pravom učiteljicom na ovoj školi.

God. 1917./18. upisano je u školu 143 djece i 20 opetovničara. Od 20. oktobra do 1. novembra bila je škola zatvorena zbog griže, koja je vladala među djecom.

God. 1918./19. upisano je u školu 138 učenika i 25 opetovničara. 12. jula 1918. premještena je prava učiteljica Marija Kresser u Golubince kod Stare Pazove, a na njezino mjesto imenovana je mjeseca

augusta 1918. učiteljica **Hermina Mesarov**, koja je dotad službovala u Golubincima. Od 22. aprila 1919. do konca školske godine držana je samo poludnevna obuka, jer je učitelj bio na dopustu zbog bolesti.

God. 1919./20. upisan je u školu 141 učenik, a u opetovnicu 29. Kad je 6. novembra 1919. učitelj **Burić** pridijeljen zem. nakladi škol. knjiga u Zagrebu, napustio je svoje mjesto 29. novembra predavši upravu škole učiteljici **Mešarov**. Na njegovo je mjesto 18. novembra 1919. došao učitelj **Pavao Antolović**, te je 19. decembra nastupio službu, a 4. januara 1920. preuzeo upravu škole.

God. 1920./21. upisano je u školu 127 učenika i 31 opetovničar. Ove školske godine provedeni su znatni popravci škole.

God. 1921./22. upisano je u školu 137 učenika, a u opetovnicu 34.



ŠKOLA U DRAGONOŽCU

God. 1922./23. upisano je u školu 122 učenika, a u opetovnicu 29. Mjeseca jula iskopan je školski bunar, i tako utrnula koncesija za vodovod. Stajao je 7500 dinara, a kopao ga je **Petar Fresl** iz Samobora. Dubok je 15.5 m.

God. 1923./24. upisano je u školu 108 učenika, a u opetovnicu 23.

Spomenuti nam je još, da su vrsni djaci nagrađivani knjigama, za koje doprinosi pl. općina turopoljska. Neki su opet učenici upisivani kao članovi društva sv. Jeronima.¹⁾

¹⁾ Školska spomenica.



Lukavec.

U Turopolju dva su Lukavca, Gornji i Donji. Do ovog potonjeg na čistini stoji turopoljski grad Lukavec, nekoč toli znamenit u prošlosti Turopolja.

Donji je Lukavec stariji od Gornjega Lukavca, spominje se već g. 1363. I tad već tu nalazimo plemića Mikca ili Mikšu od turopoljskoga roda Levča, koji je predj još danas živuće porodice Mikšića. Mikšići i Stanilovići dobiše g. 1412. novu kraljevsku darovnicu na Donji Lukavec. U XV. vijeku javljaju se još plemići Hrvatići, Poznanovići, Pervoševi, Petrušćevići, a kasnije Hada, Kovačići, Vinovići, Gršetići, Vagići, u XVIII. vijeku Galjufi, Svaštovići, Ladešići, Trumbetaši i Zdenčaji.

God. 1773. bilo je u Donjem Lukavcu 14 kuća, a isto toliko i g. 1796.

Gornji Lukavac spominje se prvi put g. 1412., a tad je tamo živjela plem. porodica Pedka-Petkovića. U istom vijeku javljaju se tu plemići Stančići, Gjurgjići, Stanetići, Gajski, Jagnići, Volarići, Vojkovići, Kuharići, Črpšetići, Župani, Videnići, Ciganići i Milići. U XVI. i XVII. vijeku Gjurgjinići, Balobani, Cigetići, Vogrinovići, Stanečki, Franetići, Franići, Tropšetići, Bradači, Grubišići, Voščići, Kučini, Kolarići, Devanići i Dolenci.

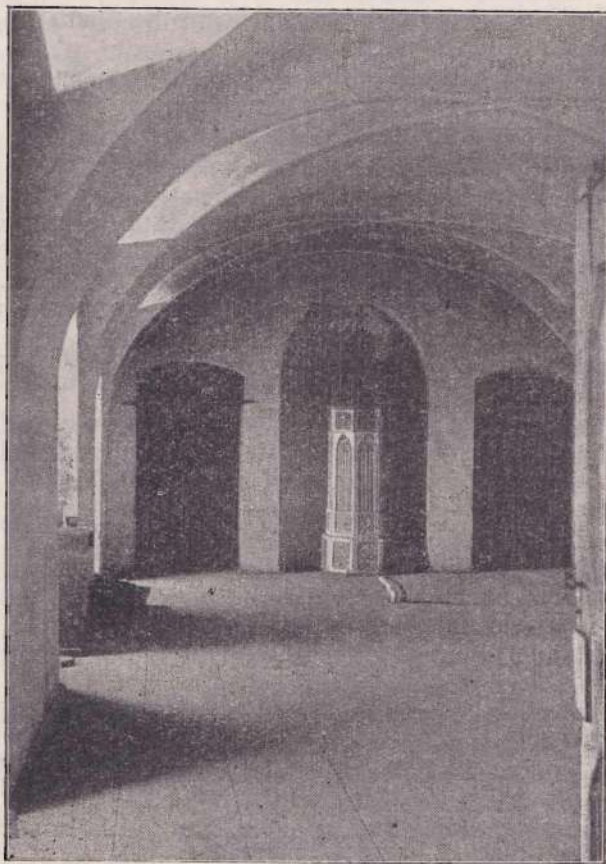
God. 1782. bilo je u Donjem Lukavcu 15 plem. kuća, a god. 1796. 17 i 2 neplemičke.

Grad Lukavec sagrađen je bio od drva negdje g. 1472.—9. u svrhu obrane od Turaka. God. 1481. stavio je medvedgradski gospodar Ivan Tuz na molbu Turopoljaca u grad Lukavec posadu, i tako je grad došao u ruke medvedgradskih gospodara Tuza. Kasnije zapremio ga je herceg Ivan Korvin, razni medvedgradski kastelani, Gjuro knez Brandenburški, kraljica Marija, ban Franjo Bačan, a konačno knez Nikola Zrinski, ban, sin Nikole starijega. Tek god. 1553. izručio je Zrinski Lukavec Turopoljcima, nu tad je bio grad gotova razvalina.

G. 1556. darovala je pl. općina turopoljska lukavečku razvalinu Mateju Slatinskomu, turopol. županu, kojeg je primila u svoje bratstvo. Taj i sin mu Gjuro držali su gradinu. Istom poslije ovih došao je Lukavec opet u ruke Turopoljaca, koji su ga g. 1612. ponovno sazdali, te već g. 1613. 12. septembra držano je prvo turopoljsko spravišće u tom gradu. Otad je općina stavljala u grad kastelana i stražare. I opet je bio grad od drvene gradje, barem većim dijelom. Tek g. 1705. odlučila je općina, da se grad sagradi od kamena. To je izvedeno. Već g. 1784. bila je u gradu kapelica sv. Lucije, na

hodniku u I. spratu ispod tornja, koje se slikarija još do nedavna raspoznavala. U toj kapelici služena je na dan obnove turopoljskoga magistrata svake godine misa (13. decembra). Zadnji put g. 1848., kad je i zadnje spravišće ondje držano. Te godine prenesen je i »tajni arhiv« turopoljski iz Lukavca u Veliku Goricu. Otad je grad bio nastanjen s nekoliko stanara, da ga bar donekle čuvaju.

Od postanka škole u Donjoj Lomnici, polazila su ovu školu i djeca iz Gornjega i Donjega Lukavca. Kako je škola ova bila dosta udaljena od Lukavca, to je polazak škole često bio otežčan, na-



DVORANA U LUKAVEČKOM GRADU

ročito u vrijeme proljetnih i jesenskih kiša., a u zimi zbog mećave i oštih vjetrova. Ove su prilike potakle neke žitelje gornjo i donjolukovačke, koji zastupani sucem gornjolukavečkim Jankom pl. Kosom, sucem Mikom pl. Kosom, Josipom pl. Stanilovićem i lugarom Rokom pl. Sedmakom, god. 1912. zamoliše tadanjega turopoljskoga župana g. Ljudevita pl. Josipovića, da bi se u Lukavcu osnovala škola za djecu iz Gornjega i Donjega Lukavca. Župan im je

obećao mjesto za školu u turopoljskom gradu Lukavcu. Isto tako je ova deputacija pošla u Zagreb k županiji, koja je rado dala dozvolu za osnutak škole u Lukavcu. Odmah je određena adaptacija prostorija u gradu Lukavcu, koju je izvajao velikogorički graditelj Nikola Hribar.

Nekadašnja dvorana za »spravišća« glavne skupštine plem. općine turopoljske, udešena je za školsku sobu, a istočno krilo grada u I. spratu za stan učitelja. Do 15. novembra bilo je sve to dovršeno. Tom zgodom odstranjena je lijepa stara zemljana peć i prevezena u zagrebački muzej. Tako je evo nekadašnji branik Turopolja preobražen u još jači branik, u hram prosvjete, kojom sviće narodu i snaga duše i sloboda.

Prvim učiteljem imenovan je po županiji 19. novembra 1912. Pavao Marinić, kandidat profesure, rodом iz Rakovice kod Drežnika. 1. decembra otpočela je obuka, a 16. decembra obavljena je svečana posveta školskih prostorija, koju je obavio odranski župnik Ante Švarić.

27. VI. 1913. držan je prvi ispit u ovoj školi, a tom je zgodom najbolja učenica Marija pl. Cigetić Jurina iz Gor. Lukavca kbr. 7 nagrađena doživotnim članstvom društva sv. Jeronima. Općina velikogorička i plem. turopoljska, doprinijele su novčane pripomoći za nagradne knjige, kako čine i nadalje svake godine.

Tekom školske godine 1913./14. bio je polazak škole marljiv a napredak dobar.

O školskoj godini 1914./15. nemamo nikakvih podataka.

Početak školske godine 1915./16. pozvan je učitelj Marinić u vojsku, a njega zamijenjivahu namjesni učitelji Vladimir Novosel i Božo Denk. Za ovih bila je obuka često prekidana, a punih 5 tjedana u opće je nije bilo. Kad je 23. nov. 1915. imenovana namjesnom učiteljicom na toj školi Marija Krušlin, otpočela je opet redovna obuka. Ma da je pod konac II. poljeća vladao među djecom dobarac, ipak je napredak bio povoljan.

15. augusta 1916. povratio se je učitelj Marinić te preuzeo upravu škole.

Početak školske godine 1916./17. bio je polazak slab, jer je opet vladao dobarac.

Školska godina 1917./18. otpočela je nestašicom školskih knjiga, a griža, koja je u Lukavcu vladala, bila je razlogom, da je polazak škole bio obustavljen sve do početka mjeseca novembra. Uza sve te neprilike, svršila je školska godina dobro, te je vukovinski bilježnik Blaž Mikulín na dan ispita podijelio među dobre učenike 250 kruna.

Od daljnjih događaja nema što da se spomene, osim slaba katekizacija i premještenje učitelja Marinića u Brestik, dok je na njegovo mjesto 15. septembra 1922. došao pravi učitelj Ante Marković iz Drežnika. Nu ovaj je početkom škol. godine 1923.-24. premješten je u Kotoribu (Medjimurje), a 18. novembra se ovamo povratio prvi učitelj Marinić.¹⁾

¹⁾ Školska spomenica i školski spisi.



Turopolje.

Naselje Turopolje je iz najnovijega vremena. Zasnovano je onda, kad je u onom prijedjelu kupila tvrtka Filip Deutsch sinovi iz Zagreba prostrane šume u svrhu eksploatacije. Naselje to je industrijalno, oko velike pilane, koja je tamo sagrađena, do pruge, koja vodi iz Velike Gorice prema Sisku.

Škola u Turopolju osnovana je godine 1919. po tvrtci Filip Deutsch sinovi za djecu radnika i službenika, koji su namješteni u toj pilani. Prva je učiteljica tamo namještena Ludmila Mudrinić, koja službuje na tom mjestu još i danas. Osim spomenute djece, polazila su ovu školu i djeca bližeg sela Rakitovca sve do godine 1923./24. dok nije škola u Kućama sagrađena i proširena u dvorazrednu školu, pa su uslijed toga djeca iz Rakitovca prešla u novu školu u Kuće, kamo im je i bliže i zgodnije, a konačno i po školskom razdjeljenju tamo pripadaju, jer selo Kuće i Rakitovac čine jednu školsku općinu.

Školu u Turopolju uzdržava o svom trošku spomenuta tvrtka, a isto tako osjegurava i beriva nastavnika. Škola stoji pod nadzorom državne vlasti.

Posljednji put je škola pregledana 19. oktobra 1923. po županijskom školskom nadzorniku Petroviću, koji je konstatovao, da je polazak veoma marljiv, red, disciplina uzorna, a uspjeh odličan. Školske godine 1921./22. bilo je upisano u I. razred 17. djece, u II. 19, III. 22, IV. 3.

U školskoj godini 1923./24. je broj polaznika iz gore opisanih razloga pao od 61 na 28. Te godine upisano je u I. r. 4, u II. 8, u III. 11, u IV. 5.

Školska soba, koja se nalazi u jednoj od stanbenih zgrada je svjetla i dosta je prostrana za spomenuti broj školske djece. Samo imade tu pogrešku, da nema vidnoga kuta jer je kvadratasta.

Škola je dovoljno opskrbljena sa svim potrebitim učilima i ostalim priborom.



Kuće.

Kuće je jedno od najvećih turopoljskih sela, koje sastoji od dviju velikih skupina kuća, Gornjeg i Donjeg Kuća. U staro se je doba zvalo »Končan«. Na ulazu u selo stajala je do g. 1909. stara drvena kapelica sv. Fabijana i Sebastijana, koja je porušena, a na njezino mjesto postavljena nova zidana kapelica.

Kuće se spominje u listinama prvi put g. 1258. pod imenom »Končan«. Iz iste godine poznat nam je najstariji predj Kućana: Marislav.

Polovicom XV. vijeka bilježe listine prva porodična imena plemića: Grmeković, Čunčić, Gjuran, Mirenić. Kasnije se spominju imena: Peračić, Antolović, Juranović, Kušić, Orešić, Lučić, Hrušić, Zentić, Čeničić, Bizić-Biserić, Knežić, Horošić, Slivačić. Pod konac XV. vijeka su tu imali posjede i Kiševići iz Gornje Lomnice.

U XVII. vijeku javljaju se: Hrvačići, Majdešići, Pucekovići, Gjurašići, Pukanići, Fabjančići i Ocvirki.

God. 1667. bilo je u Kućama 43 kuća, te je iza Donje Lomnice bilo to najveće turopoljsko selo. God. 1773. brojilo je Kuće 54 kuće, a isto toliko g. 1796.

Ako i nije u selu, a ni u blizini bilo škole, ipak su mnogi Kućani polazili školu, te su se kasnije kao vrijedni ljudi istaknuli na raznim mjestima, u municipalnim i drugim službama, a neki i u svom svećeničkom zvanju. To osobito iz obitelji: Lučić, Puceković i Berković. Tako i današnji župan Turopoljski, koji stiže neumrle zasluge za napredak prosvjete u Turopolju, rođen je u Kućama.

Otkad je škola otvorena u Vukovini, polazila su djeca iz Kuća tamošnju školu. Nu nije se mislilo prije do god. 1919. na osnutak posebne škole u Kućama.

Kad je župan turopoljski Franjo pl. Lučić, zasjao drevnu stolicu župana turopoljskih, prigodom svoje instalacije g. 1918., razvijao je program svoga rada, te je među inim objavio narodu, da će nastojati osobito oko toga, da se u Turopolju po mogućnosti što više digne prosvjeta, jer istom ona može da zajamči potpunu slobodu i blagostanje.

Predsjedajući dne 23. novembra 1920. izboru suca u zem. zaj. plem. sućije Kuće, obrazlagao je narodu u duljem govoru, da bi bilo neophodno potrebno, da oni u svom mjestu, koje je iza Mraclina najveće, sagrađe školu. Narod je bez oklijevanja taj predlog prihvatio, i zaključio je poduprijeti to nastojanje i da se sve moguće poduzme, da se namaknu potrebna novčana sredstva za podignuće jedne škol-

ske zgrade, a naročito potrebni građevni materijal, i dobave razna nadležna odobrenja i t. d. Zaključilo se taj dan u sjednici, da dotle, dok se ne dovrši nova zgrada, otvori škola u staroj općinskoj kući u današnjoj krčmi, a najamnica krčmarica, koja je dosad imala općinsku kuću u najmu, istu u što kraćem roku napusti, isprazni i predaće sučiji na raspoložbu, da ju uzmogne koliko je moguće prirediti za školske svrhe.

Na osnovi toga zaključka doznačio je župan rečenoj sučiji potrebno drvo za gradnju škole, koje je narod pod vodstvom sudaca Franje pl. Čunčića i Stefana pl. Pukanića izvezao iz Turopoljskog Luga na sučijsko dvorište.

U sjednici od 21. augusta 1921. pod predsjedanjem Franje pl. Čunčića i Janka pl. Arbanasa, izvjestiše ovi sučiji, da je materijal za školu gotovo sav pripremljen, ali da je već prekasno, da se može otpočeti gradnjom. Stoga je zaključeno, da se do izgradnje nove školske zgrade, škola otvori u staroj općinskoj kući, pa da se isposluje kod nadležnih oblasti, da se najamnica krčmarica iz općinske zgrade prisilno odstrani, kad se nije htjela na poziv cijele skupštine.

Kr. zem. valda, povjereništvo za prosvjetu i vjere riješenjem od 29. septembra 1921. broj 42242 odredila je osnutak jednorazredne škole u Kućama, i istim riješenjem dozvolila, da se može do izgradnje nove školske zgrade otpočeti s obukom u staroj općinskoj kući. Povodom te riješitbe predložio je Imbro pl. Čunčić u skupštini plem. sučije Kuće, dne 2. oktobra 1921., da, pošto se stara općinska kuća pretvara u školu, to si imade sučija pravo točenja i nadalje zadržati, a taj se posao imade povjeriti onom poslovođji, koji će imati odgovarajuće prostorije za tjeranje takovog obrta, a da te vinotočne prostorije nesmiju biti u kojoj nuzulici, već uz glavnu cestu u Gornjem Kuću. Pravo točenja u ime sučije se daje na godinu dana uz odštetu od 10.000 K. Skupština je na rečeni predlog povjerila pravo točenja Đuri Čunčiću iz Kuća kbroj 33 uz dodatak, da isti sam nosi sve terete, koji se odnose na rečeno poslovanje. No sa školom se ipak nije moglo otpočeti u staroj zgradi, jer sučiji nije uspjelo uz sve nastojanje pl. turopoljske općine, da najamnicu deložira, jer se je predmet kod upravnih oblasti raznim utocima i advokatskim intervencijama zavukao sve do konca juna 1922. U to je pak vrijeme ipak uspjelo sučiji, na temelju pravomoćne riješitbe odjeljenja za socijalnu skrb, najamnicu iz kuće odstraniti i preseliti u njezinu vlastitu. Time su bile sve zaprieke svladane, koje su stajale na putu gradnji nove općinske kuće. Nu unatoč tomu nije sučija ni sada pristupila gradnji, jer se ovlaštenici sučije nijesu mogli složiti u tome, gdje da se škola gradi.

Isprva se naime mislilo, da će si moći sučija svoju koncesiju točenja zadržati i samo istu nekomu predati u najam, a da će si moći kuću, s kojom je to pravo bilo spojeno upotrebiti za naumljene svrhe. Ali kad je financijalno ravnateljstvo zaključak, kojim sučija predaje koncesiju u najam, odbilo i izdalo riješenje, da se ova koncesija može izvršivati jedino iz onoga dvornoga mjesta, gdje je općinska kuća plemenite sučije, i to samo u onom slučaju, ako ona to pravo sama

izvršuje kroz svoga poslovođu, dok je svaki drugi način izvršivanja toga prava isključen. Prema tome se ne može to pravo vršiti u tuđoj kući i po stranoj osobi, a još se manje može predati u najam. Prema tome, ako je sučija htjela graditi novu općinsku zgradu na starom dvornom mjestu, morala se je odreći za uvijek koncesije (regularnog prava točenja). To bi se sučija za volju škole i odrekla, ali su u to počeli neki među ovlaštenicima širiti glasine, ako se sučija odreče birtije, da će ju dobiti Franjo pl. Čunčić, koji da je navodno već i kod financijskog ravnateljstva zatražio to pod imenom svoga druga Gjura pl. Čunčića, koji je već, kako je prije spomenuto, počeo pod imenom poslovođe plemenite sučije tjerati gostioničarski obrt.

Većina je sučije došla do uvjerenja, da Franjo pl. Čunčić nije u opće već od prvoga početka kao sudac radio za školu iz ljubavi prema istoj, već je radio proračunano, da će podignućem škole sučija izgubiti koncesiju, a on da će ju moći dobiti. Prema njihovom uvjerenju je njemu bila škola samo sredstvo, da se dočepa svoga cilja naime birtije, pa kažu, da može na tom bolje i raditi i da ne bude odgovoran nikomu za svoje čine, da se je zato u sjednici dne 6. decembra 1921. zahvalio na časti sudca, a mjesto sebe predložio Stjepana pl. Lučića, za kojega je navodno držao, da će raditi prema njegovim intencijama.

Povodom svega toga zaključila je skupština u sjednici 30. aprila 1922., da će graditi školu kraj kapele sv. Fabijana, a pošto tamo zemlje nemaju, zaključeno je provesti zamjenu sa Josom pl. Berkovićem kbroy 93, Ivanom Fabijančićem kbroy 49, koji sučiji ponudiše gradilište za novu školu u površini od pol jutra, a od sučije tražiše četverostruku naknadu u livadi »Blaci«.

Pošto je protiv istoga zaključka stavljen utok, to je predmet gradnje škole pretresan ponovno u skupštini 21. maja 1922., gdje je zaključeno s većinom glasova, da se škola gradi na starom mjestu. I protiv ovoga zaključka je stavljen utok na pokrajinsku upravu.

Pošto se ovlaštenici nijesu mogli složiti glede mjesta, gdje bi se imala škola sagraditi, to je župan turopoljski uznastojao, da se do postignuća sporazuma ovlaštenika glede mjesta kao i glede gradnje škole, otvori škola u dosadanoj staroj općinskoj kući.

Nadalje je pokrajinska uprava, povjereništvo za prosvjetu i vjere tomu udovoljila i dozvolila, da se privremeno otvori škola u staroj općinskoj kući, dok se ne sagradi nova.

Temeljem toga upravila je kr. kot. oblast u Vel. Gorici dopis od 15. oktobra 1922. broj 187 (stan), kojim je saopćeno plemenitoj sučiji, da će se stanarina za općinsku kuću sučije Kuće, u kojoj će biti smještena škola, odmjeriti u onoj visini, koja se plaća za iznajmljene prostorije za školu u Buševcu.

Temeljem te odluke predložio je Stjepan pl. Puceković kbroy 5, da se stvori zaključak, da se općinska kuća ne može odstupati za školu, jer da ju plemenita sučija treba za svoje brojne skupštine. Što se tiče škole ova sučija načelno protiv nje nije, pače pripravna bi bila i takovu podignuti, kad bi imala sretstava za gradnju i to kod

kapele sv. Fabijana, ali sada uz ovako veliku skupoću, da valuta padne, propali bi za uvijek. Gradnja škole tim više da nije potrebna, jer je krasna škola u Vukovini sa dovoljnim prostorom, koja je od Kuća udaljena tek 2 i pol kilometra. Poradi toga je ustao Imbro pl. Čunčić kbr. 37 i izjavio, da je sučija zaključila još 23. novembra 1920. u prisutnosti župana, da se sučijska kuća pretvori u školu. Ovo je zaključeno jednoglasno. Na temelju toga dobila je sučija od turopoljske općine gradjevno drvo i izdala mnogo novaca za izradbu toga. Stoga je predložio, da se odmah otvori škola.

Za prijedlog Stjepana pl. Pucekovića glasovalo je 25. $\frac{17}{60}$, a za prijedlog Imbre pl. Čunčića 8. $\frac{40}{60}$. No taj zaključak većine bio je već i nepotreban, jer je oblasnim putem određeno, da se djeca sela Kuće presele iz škole Vukovine u školu Kuće.



ŠKOLA U KUĆAMA.

Općina Vukovine dala je sav potrebiti pribor kao školsko poskućvo za tu školu tako, da je ista početkom mjeseca studena bila otvorena.

Kr. pokrajinska uprava imenovala je ondje učiteljicu Mariju König.

Kad su ovlaštenici sučije Kuće uvidili, da je otvorenjem škole u njihovoj općinskoj kući odzvonilo sučijskoj birtiji, ne mogavši gubitak iste preboljeti, predložili su u sučijskoj sjednici 12. novembra 1922. po Gjuri pl. Fabijančiću, da se krčmarska dozvola i trafika prenese na Franju pl. Čunčića kbroj 54 tako, da se isti imenuje sučijskim poslovođjom, a time da si sučija svoje pravo užuiva i osjegura, dok si kojim načinom ne podigne drugu općinsku kuću. Skupština je u

toj sjednici povjerila Franji pl. Čunčiću poslovanje i vodjenje krčmar-skog obrta uz 15 posto dobiti.

U sjednici od 30. marta 1923., kad se već malo duhovi primirili, predložio je sudac Franjo pl. Hrvačić opet gradnju škole, i to jedne velike jednokatne općinske kuće, u koju bi se smjestilo vatrogasno spremište, vijećnica i škola. Skupština je zaključila, da se prema tomu predlogu izgradi nacrt i troškovnik.

U sjednici dne 10. maja 1923. zaključeno je, da se škola gradi na starom dvornom mjestu. U istoj zgradi imalo bi se sagraditi spremište i vijećnica. U istoj sjednici zaključeno je još, da se potrebna sretstva za gradnju škole namaknu proredom šume Kneje i utrškom hrastovog stabalja u Velikom Vodenjaku na površini od 23. jutara, koji bi se imao pretvoriti u livadu.

U sjednici od 3. juna 1923. je ponovno zaključeno, da se Veliki Vodenjak pretvori u livadu, a drvna masa s ove površine unovči u svrhu gradnje nove škole.

Dne 29. juna 1923. održana je jeftimba za tesarske radnje školo-gradnje u Kućama, pa je kod iste postao dostalcem Franjo pl. Fabijančić iz Kuća za 30.000 dinara.

U skupštini od 19. augusta 1923. zaključeno je, da će ovlašte-nici davati besplatni dovoz.

U sjednici od 9. septembra 1923. zaključeno je, da se vatro-gasno spremište imade posebno graditi kod kapele sv. Fabijana. Prema tomu je otpalo iz kombinacije, da se isto smjesti u školskoj zgradi.

Cjelokupnu gradnju nove škole povjerila je plem. općina turo-poljska gradjevnom mjerniku Nikoli Hribaru, koji je svim marom pospješivao gradnju, tako da je škola bila u dva mjeseca potpuno izgrađena.

Dne 18. novembra obavljena je svečana posveta škole, koju je obavio velikogorički župnik Mijo pl. Stepanić. Kod posvete prisu-stvovao je i turopoljski župan Franjo pl. Lučić.

Iza toga odmah preselila se učiteljica s djecom u novu školu, a za vrijeme gradnje vršila se obuka u jednoj iznajmljenoj staroj seoskoj kući.

U školskoj godini 1923./24. upisano je u I. razred 24, II. razred 29, III. razred 21, IV. razred 20, u V. razred 5 polaznika; u I. razred opetovnice 7, u II. razred 16. Kad će u ovoj školi biti uškolana djeca i iz Rakitovca, to će ukupni broj polaznika iznositi preko 160. Zbog toga je već povela kotarska oblast velikogorička postupak, da se osnuje školska općina Kuće sa selom Rakitovac i da se dosadašnja jednorazredna pučka škola proširi u dvorazrednu, čemu takodjer odgovara i nova školska zgrada, koja ima dvije lijepe školske sobe i dovoljno prostora za stanovanje dviju nastavnika.

Na vanjskoj stijeni od ulice nad prozorima prvoga kata dali su suci zem. zaj. pl. sučije Kuće urezati u planke slijedeći napis:

»... Osnovatelj škole u Kućama Franjo pl. Lucić, župan turo-poljski« a ispod toga na nižoj planci: »... Radjeno pod vodstvom sudaca Franje pl. Hrvačića i Stjepana pl. Pukanića...«

Taj su napis u noći od 8. na 9. oktobra 1923. trojica objesnih ljudi — na žalost Kućani, nabacivši se tintom, zamazali cijelu stijenu na ruglo i sela i ljudi, koji onuda prolaze.

Povodom toga sazvao je sudac dne 21. oktobra 1923. sjednicu, u kojoj je zaključeno, da ti napisi imadu na školi ostati, a da se krivci imadu predati sudu, odnosno kr. kotarskoj oblasti.

Pošto nije na prijavu kotarska oblast uredovala, odnosno krivce nije privela zasluženoj kazni, to su ovi isti svoje djelo ponovili, nakon što je već isti napis bio po tesarima očišćen. U skupštini od 29. oktobra 1923. pod predsjedanjem upravitelja šuma turopoljske plem. općine, kr. šum. nadzornika Marka Sebetića zaključila je skupština ponovno, da spomenuti napis na školskoj zgradi imade ostati, a krivci da se imadu progoniti.



Cerovski Vrh

Cerovski Vrh u Turopoljskom Vrhovlju stoji gotovo na mediji teritorija plem. općine turopoljske. Tamo je sjedište istoimene plemenite sućije. Prvi put se to selo spominje g. 1541. U XVI. vijeku spominju se ondje plemići Petravići, Grdenići, Kukolići, Keleminčići, Kovačići i Spudići. God. 1673. je Cerovski Vrh s Petravcem i Jerebić-selom sačinjavao jednu sućiju: »braća Cerovčaki, Jerebići i Petrovići.« God. 1782. nalazimo tamo porodice: Bernić, Belovar, Busak, Cerovski, Dorotić, Feljan, Galović, Grdinić, Hačić, Jaratović, Kosić, Lendavić, Oblič, Petrović i Spudić.

Do osnutka škole u Dubrancu nema spomena, da bi mladež iz Cerovskog Vrhla kuda polazila školu.

Prilike terena i klime iziskivale su osnutak pomoćne škole ne samo u Dragonošću, već i u Cerovskom Vrhlu, koja bi odteretila školu u Dubrancu. Nastojanjem domaćih ljudi, a naročito učitelja Dolenčića držala se 5. marta 1900. rasprava o proširenju dubranečke škole, odnosno o osnutku nove škole u Cerovskom Vrhlu. Zaključeno je, da se osnuje škola u Cerovskom Vrhlu. 10. septembra pošlo je povjerenstvo u Cerovski Vrh, da pronadje zgodnu zgradu, u koju bi se mogla smjestiti škola. Nu ta se nije mogla naći. Tako je osujećena ova korisna zamisao. God. 1911. predlagao je dubranečki učitelj Dolenčić, da se za Cerovski Vrh i neka druga okolišna sela osnuje škola u Lipnici.

Ti svi predlozi ostali su bezuspješni, dok nije postao turopoljskim županom g. Franjo pl. Lučić, koji je svim marom prionuo promicanju prosvjetnih uredaba u svom pl. Turopolju.

U sjednici plemenite sućije Cerovski Vrh od 24. maja 1920. predočio je župan turopoljski Franjo pl. Lučić u oduljem govoru žiteljima spomenute sućije, da si mogu svoj socijalni položaj i ekonomsko stanje poboljšati jedino time, ako si sagrađe valjane ceste, podignu školu i urede pučku knjižnicu.

Cesta će ih spajati s jedne strane s Pošavinom a s druge s Pokupljem i time bi imali valjanu vezu sa svijetom i svijet s njima. Jedino time se mogu socialno pridignuti i vrijednost imovinsku i svojih produkata povećati.

Škola, pučka knjižnica, čitaonica će ih pak prosvjetno podići, a prosvjeta je prvi i glavni uvjet socijalnog i ekonomskog napretka. Predložio je, da bi si pl. sućija Cerovski Vrh izgradila priključak na glavnu cestu iz Pisarovine na Pokupsko sa južne strane, a sa sjeverne na vukomeričku cestu, koju su žitelji pl. sućije Vukome-

rić marljivo izgradjivali. Nadalje je predložio, da si izgrade jednu veću zgradu, u koju bi se mogla smjestiti škola sa učiteljskim stanom i vijećnica za sučijske skupštine. Sretstva za izgradnju ceste i škole predlaže da se namaknu time, da se jedan dio šume pretvori u livadu, a njezina drvena masa da se unovči ili utrškom prebora izlučenih stabala kroz cijelu šumsku površinu pl. sučije Cerovski Vrh. U koliko ne bi utržak te drvne mase mogao podmiriti troškove spomenutih gradnja, ishoditi će isti pripomoć od turopoljske općine i od države, kako je to već za izgradnju spomenutog cestovnog poteza sa strane gradjevine dirkcije obećano, da će se osjegurati državnim proračunom.

Skupština je u toj sjednici primila taj predlog jednoglasno i zaključila, da se spomenuta zgrada sagrađi na sučijskom zemljištu u selu Jerebiću kod Hačića.

To županovo nastojanje osobito je podupirao tadanji sudac Juro pl. Cerovski, pa je isti u sjednici 17. oktobra 1920. pozvao svoje ovlaštenike na vožnju cigle i crijepa za sučijsku zgradu, koji je postavljen u Dubrancu.

Turopoljska općina kupila je u Dubrancu jedan napušteni mlin od Stjepana pl. Galekovića, pa je svu ciglu i crijep doznachila pl. sučiji Cerovski Vrh za izgradnju škole.

Ovlaštenici se nijesu htjeli odazvati pozivu suca, akoprem su dobili gradjevni materijal od turopoljske općine besplatno, izgovarajući se, da taj materijal mora dati dovesti politička općina, jer da se ona imade brinuti za gradnje škola.

Pošto pako sučija nije htjela dani gradjevni materijal upotrebiti, poklonila ga je plemenita općina Turopolje župi Dubranec za gradnju crkvene kuće.

Kad nijesu htjeli ovlaštenici gornji materijal da prevezu iz Dubranca u Cerovski Vrh, kupila je plemenita općina sporazumno sa sucem sučije Cerovski Vrh u Cvetković Brdu već gotovu zgradu za 180.000 Kr., koja se je mogla sa veoma malim investicijama adaptirati za školu. Kad su ovlaštenici za ovu kupnju čuli, tražili su od suca, da ju razvrgne, jer da im ne treba škole, niti se oni trebaju zato brinuti, ističući opet, da je to dužnost političke općine.

Uslijed toga sazvaio je župan turopoljski ponovno sjednicu pl. sučije Cerovski Vrh, da ih pozove na izvršenje pravovaljano stvorenog zaključka u sjednici od 24. maja 1920. U toj sjednici držanoj dne 28. marta 1921. zaključila je skupština ponovno, da će graditi cestu i općinsku kuću, u kojoj bi se mogla smjestiti škola i da će u tu svrhu unovčiti potrebiti kvantum drvne mase sa onoga dijela šume, koji se imade pretvoriti u livadu, odnosno pašnjak i zamolila prisutnoga župana, da poduzme sve što može, da se namamljena pretvorba klature što prije dozvoli, a da se može time namaknuti novac namijeniti željenoj svrsi.

U ljetu iste godine morao se je iz obiteljskih razloga sudac Juro pl. Cerovski zahvaliti na časti sudca i to mjesto napustiti, a tad su si ovlaštenici izabrali za suca Juraja pl. Hačića, koji je, kako se vidi po njegovom kasnijem radu, počeo rušiti ono, što je već

učinjeno za gradnju škole i ceste. U sjednici dne 31. jula 1921. zaključeno je pod njegovim predsjedanjem, da se ne gradi ni cesta ni škola.

Pošto se nije moći boriti sa nerazumijevanjem cijelog sela, to je župan pitanje gradnje škole odložio, dok mu uspije za tu ideju predobiti većinu u sučiji.

U tu svrhu pozvao je k sebi nekoliko bistrijih i naprednijih ovlaštenika, kojima je stalo, da i njihovo selo stupa naprednim korakom poput ostalih sučija, pa ih je sklonuo, da nastoje pobuditi medju svojim ovlaštenicima što veću volju za školu i prosvjetu u opće.

U sjednici od 19. augusta 1923. pretresano je ponovno pitanje gradnje općinske zgrade, pa je zaključeno, da će pristupiti izgradnji kuće, moleći u tu svrhu pripomoć pl. turopoljske općine.

Medju borcima za tu lijepu stvar osobito se ističe u sučiji Cerovski Vrh, Josip pl. Cerovski, inteligentan i napredan seljak.

Temeljem sučijskoga zaključka od 19. augusta 1923., kojim su zaključili graditi općinsku kuću, odredio je župan turopoljski svojim riješenjem od 9. septembra, da se zgrada imade graditi po nacrtu, koji će odgovarati potrebama škole i u sučijske svrhe. Ujedno je odredio, da sučija imade izabrati uz suca gradjevni odbor od 3 lica, koji će se brinuti, da se gradnja sa pospješenjem otpočne i dovrši.

Nadati se je da će se sve potrebno za gradjevni materijal i finacijalna sretstva moći osjegurati do proljeća 1924., pa će se onda moći otpočeti i sa samom gradnjom općinske kuće, koja bi mogla, ako ne bi došle kakove nepredvidljive zapreke, biti dogotovljena do konca augusta 1924. tako, da bi se moglo u školskoj godini 1924./5. u toj zgradi već otpočeti sa obukom.



Knjižnice i čitaonice.

Velika knjig skupspravljanja jesu kakti jedna sramba pameti i razuma človečanskoga.

Tomaš Mikloušić.

Tmina neznanja tamnija je od biblijske egipatske tmine. U neznanju čovjek je izgubljen i samo rob fizički jačega. U neznanju je čovjek ništa. Uz zdrave oči on je slijepac, kojega treba voditi, hrom i na najutrtijoj stazi. Duša čovjeka pristupačna je znanju i prosvjetljenju. Za to vidimo i u najdavnijoj prošlosti narode, koji su se dovinuli do visokoga stepena prosvjete. Jedni više, drugi manje. A do prosvjete pomoglo im je pismo, što ga je mudrost ljudska pronašla. Pak s toga su poganski narodi pripisivali pismo božanskom porijetlu.

Pismo je dalo čovjeku u ruku sretstvo, kojim si je sticao i prisvajao znanje drugih. Ono je bilo i ostalo je posrednikom misli i osjećaja izmedju davno nestalih umnika te bivšeg i današnjega pokolenja ljudskoga. Pismo je spasilo od zaboravi uspomene nestalih kultura i tečevine davno minulih vjekova. I da se tako te stare tečevine ljudskoga roda nijesu sačuvala, zar bi danas bio tolik napredak kulture čovječanstva? Pismo je upravo omogućivalo kulturni razvoj ljudstva. A da nema pisma, nestalo bi bilo već mnogo toga, što se je nekoč čuvalo samo predajom. Nu predaja gine, tekom se vremena krnji i iskrivljuje.

Pravo su za to naši stari kazivali: »što nije na pismu tog nema na svjetlu«. Tko ne pozna pismo, tomu je svijet zatvoren. On ga poznaje samo u toliko, u koliko ga osjećaju njegova sjetila. I ono, što njima osjeti, opet mu je mnogo toga nejasno, nedokučivo i tajinstveno. Otuda praznovjerje, gatanje, bajanje i kriva shvaćanja života i svijeta.

Pismo otvorilo je čovjeku oči.

Već najstariji narodi, o kojima nam javlja svjetska povijest, uvidjali su potrebu knjižnica, koje su imale širiti znanje i uljudbu naroda. Da što te knjižnice bile su pristupačne samo odličnim kastama, dok je narod, kao najniža kasta bio prepušten neznanju.

Tisuću godina prije rođena Kristova, sagradio je egipatski kralj Osymandija zgradu i u njoj uredio knjižnicu, dok je na zgradu stavio napis »Lječilište duše«. Nu već i prije toga kralja nalazile su

se po Egiptu zbirke »papirusa«¹⁾ preoroznoličnoga sadržaja. Te zbirke čuvale su se po hramovima, a čuvali su je svećenici, kao glavni i jedini gajitelji znanosti. Takovih zbirka »papirisa« nalazimo već u 19. stoljeća prije Krista. Slavni grčki historičar Herodot, koji je mnogo boravio u Egiptu, proučavao je i te »papiruse«, iz kojih je crpao podatke za svoju povijest, i tako nam do danas spasao mnoge vijesti iz egipatske prošlosti.

U asirskim ruševinama, koje se od dana do dana sve više otkrivaju, te nam osvjetlavaju povijest silnoga asirskoga i babilonskoga kraljevstva, naišlo se je na velike množine zemljanih pločica ispisanih klinovnim pismom, koje nijesu drugo van knjižnice. Poznate su nam i znamenite knjižnice egipatske koje urediše Ptolomejci, a ne manje je bila slavna ona u Pergamu.

Znamo, da je slavni Grk, filozof Aristotel velike svote izdao za nabavu knjige Senzipove, a da je u Rimu zasnivač prve javne knjižnice bio Asinije. Polio. U 4. vijeku bilo je u Rimu 39 javnih knjižnica, koje su namijenjene bile odličnim Rimljanima. Slavni govornik rimski Cicero izrekao je znamenite riječi: »Imaš li knjižnicu, budi zadovoljan; ništa ti ne manjka«!

I Arapi mnogo su se brinuli za knjigu, stvarali velike knjižnice, a sačuvanim njihovim rukopisima divimo se i danas.

Seoba naroda uništila je stare rimske knjižnice, a od Turaka propadoše knjižnice u Aleksandriji i Carigradu, a od množine klasičnih djela preostade nam tek jedan dio. Tad se opet na razvalinama klasicizma javlja krepko kršćanstvo, koje spasava preostalo, a diže prosvjetu i znanje. Marni redovi Benediktinaca i Cistercita, osnivaju knjižnice, kupe i prepisuju stare rukopise. U Vatikanu radi se također, pape i carevi, kraljevi i knezovi pogoduju kulturnom razvitku. Među carevima istaknut valja naročito cara Karla Velikoga, koji je sakupio veliku knjižnicu. Nekim ostancima ove knjižnice divi se još danas cijeli svijet.

Sabirati rukopisne knjige bila je teška i skupa stvar. Ovakove rukopisne knjige, pisane na koži, ukrašene slikama umjetnika, bile su silno skupe, pak je razumljivo, da si je rijetko tko mogao priuštiti sabrati si knjižnicu.

Luč prosvjete svijetila je iz samostana, i tamo se okupljahu svi oni, koji s bili željni znanja i nauke. Tek izumom tiska po Gutenbergu okrenulo je na bolje. Knjiga je tiskom postala pristupačnom svakomu. Tad istom počeo se u pravom smislu stvarati knjižnice, koje postaju pristupačne svakomu. Otad niču obilno i privatne knjižnice. U gradu Hamburgu bila je već 1529. gradska knjižnica, ako i u najprimitivnijem obliku.

Slavni amerikanac Benjamin Franklin, otac Sjedinjenih država sjeverne Amerike, pravom se može smatrati zasnivačem javnih knjižnica, koje su najslabije bile današnjim slobodnim knjižnicama.

¹⁾ Papiros je nastarija vrst papira, koju su stari Egipćani pravili od vlaknaca biljke, koju biljari nazivlju »Papyrus antiquorum«. Ovakav papir istisnuo je u XI. stoljeću papir od pamuka. Obe vrsti papira su znatno trajnije, nego li je današnji papir.

Taj velik muž govori g. 1732. o tom svom pothvatu slijedeće:

»U doba, kad sam se nastanio u Pensilvaniji, nije još bilo dobre knjižare u kolonijama južnije od Bostona. U New-Yorku i Filadelfiji bili su tiskari i knjižari zapravo više trgovci papira. Oni su prodavali papir i pisači materijal, kalendare balade i malo običnih školskih knjiga. Tko je bio prijatelj čitanja, morao je naručiti knjige iz Engleske. Članovi junte imali su svaki po nekoliko. Ostavili smo pivaru, gdje smo se izprvice sastajali. Iznajmili smo sobu, gdje smo imali svoj klub. Predložio sam, da sve svoje knjige amo prenesemo, gdje ćemo je ne samo imati uz sebe u našim sastancima, već bi bile prava blagodat, kad bi se svakomu od nas podala zgoda, one uzajmiti, koje bi kod kuće htio da čita. To se je i dogodilo i bilo je dostatno za neko vrijeme. Kad smo primjetili korist ove male zbirke, predložio sam, da ta blagodat bude općenita, tim da uredimo javnu posudnu knjižnicu na supskripciju. Izradio sam nacrt i potrebna pravila i sklonuo sam vještoga sudbenoga pisara g. Charlesa Brockdena, da sve uredi u obliku ugovora, kojim bi se svaki obvezao, da će stanovitu svotu platiti za prvi kup knjiga i godišnji prinos za daljnje raširenje.

Ljudi, koji bi želili čitati bilo je u Filadelfiji u ono doba tako malo a većina siromašnih, da ih unatoč brizi nijesam našao više od pedesetorice . . .«

Ipak je pošlo za rukom Franklinu otvoriti na taj način prvu američku takovu knjižnicu, koja je bila jedan put na tjedan otvorena. Dostojna su, uvidivši korist i drugi američki gradovi stali ustrajati slične knjižnice.

Vidimo tako, da je englesko-američka pasmina prva upoznala korist javnih knjižnica za sve slojeve. Američani i Englezi pripisuju napredak na tehničkom i obrtnom polju u prvom redu svojim knjižnicama.

Biblioteke po Franklinovom sistemu bile su prve, koje nijesu bile učinjene na korist nekolicine, već za sve. Ali dakako još su se i te knjižnice silno razlikovale od onoga, što mi danas zovemo slobodnim knjižnicama (the public library).

Vidimo i iz toga, kako je ova krasna ideja javnih slobodnih knjižnica nikla u slobodnoj sjeverno američkoj državi, kako su od onuda nicala i druge prosvjetne ideje do dana današnjega. U Americi, u Saveznim državama, stoji na oko 10.000 ljudi na raspolaganje po jedna knjižnica, koliki je to napredak, kolika blagodat za šire slojeve naroda. Ali tamo se i mnogo čita. Što više tamo ima knjižnica i za slijepe.

Tim poticajem, poradili su i drugi narodi po Evropi, a naročito Nijemci. U Beču bilo je g. 1898. do 15 takovih javnih pučkih knjižnica. U Švedskoj, Norveškoj, Danskoj, Belgiji, Finskoj i u Rusiji slijedilo se primjerom Američana i Nijemaca. Nalazilo se je dobrotvora, koji su sami osnivali pučke knjižnice, podupirali su to gradovi, općine, velikaši i država.

U nas Hrvata bilo je takodjer već u starije doba više znatnih privatnih knjižnica. Na prvo mjesto stavljamo knjižnice po samo-

stanima, naročito pavlinskim i franjevačkim, te knjižnicu kaptola zagrebačkoga, koju je osnovao zaslužni biskup Mikulić u XVII. vijeku, pak knjižnica zagrebačke akademije, kojoj je udaren temelj bibliotekom ukinutoga reda Isusovaca i darom slavnog kanonika Baltazara Krčelića. Od ove se je razvila današnja sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Poznata nam je i sačuvana je knjižnica bana Nikole Zrinskoga, brata slavnoga bana Petra, koja se danas čuva u kr. sveuč. knjižnici u Zagrebu. Poznate su nam knjižnice, koje su nekoč bile po raznim plemićkim dvorovima grofova Draškovića, Čikulina, Sermagea, Keglevića i drugih plemića. Sabrane su bile manje i veće knjižnice po župnim dvorovima, po kurijama plemića diljem cijele Hrvatske. Tako su Pogledici i Josipovići u Kurilovcu sabrali znatnu i lijepu knjižnicu, koja je dugo vremena ležala na tavanu napuštenoga dvora »Pogledićevo« u Kurilovcu, dok je nije pisac ove knjige otkrio, a tadani vlasnik i župan turopoljski g. Ljudevit pl. Josipović, stavio opet na dostojno mjesto u svom dvoru. Bilo je i knjižnica u dvorovima u Donjoj Lomnici, Plesu, Velikoj Mlaci i drugdje po Turopolju. Svakako je morala biti lijepa knjižnica pukovnika Jelačića u Kurilovcu, iz koje je g. 1790. nudjao 75 komada knjiga na prodaju biskupu Vrkovcu.²⁾

Znamo da se je Josipovićevom knjižnicom u Kurilovcu služio Gjuro Rakovac, otac Ilirca Dragutina Rakovca.³⁾

Znamo iz prije razloženoga, da je i kanonik Franjo od Otoka, plemić lomnički g. 1461. imao obilnu knjižnicu raznovrsne struke.

Po župnim dvorovima po Turopolju ima još obilnih knjižnica, od kojih na prvom mjestu ističemo knjižnicu u žup. dvoru u Vukovini, koju je sabrao marni župnik Gjuro Rusan, proširio ju župnik Nikola Folnegović kupivši knjižnicu vlastelina Pavla Kamenara, pak onu u Vel. Gorici. Stari Fran Kurelac našao je u toj Vukovinskoj knjižnici nekoliko vrlo dragocjenih knjiga, koje se danas nalaze u knjižnici Jugoslavenske akademije u Zagrebu. Vidimo po knjigama time, kako su se tamošnji župnici mnogo bavili knjigom, ne ograničujući se samo na knjige struke svog zvanja. Dakako, te su knjižnice bile na porabu samo spomenutim plemićima i župnicima, nu opet i posredno na korist naroda, koji su ovi svojim znanjem upućivali i podučavali u korist napretka njegova.

Na narod počelo se je tek u najnovije vrijeme misliti. Našlo se je ljudi, koji su počeli snovati kako da knjigu učine pristupačnom i širim slojevima narodnim, a naročito seljaku. U tom je puno poradio današnji odvjetnik g. dr. Stjepan Ortner, koji je zasnivao mnoge pučke knjižnice. Braća hrvat. Zmaja opet zamisliše u Zagrebu osnovati gradsku knjižnicu, te za tu zamisao predobila tadanjega gradskoga načelnika dr. M. Amruša. Tako je 7. XII. 1907. otvorena gradska knjižnica u Zagrebu, koja časno vrši svoju zadaću u svim slojevima zagrebačkoga pučanstva. počam od čedna radnika do učenjaka.

²⁾ Korespodencija biskupa Vrhovca u zagreb. diecez. arhivu.

³⁾ Rakovčev arkiv u arkivu Braće Hrv. Zmaja u Zagrebu

Kako smo vidili, stare su knjižnice bile namijenjene samo stanovitoj klasi naroda, a nipošto narodu a najmanje pako seljaku. Dok su se rijetki iz naroda, približili luči prosvjete, to je ono golemo mnoštvo naroda, seljak tapao u neznanju, a time bio igračkom onih, koji su ga na sve strane izrabljivali. Kako je bilo teško čuti riječi: »Za seljaka je plug i motika a ne knjiga!« Pa zar da se seljak sasvijem isključi od kulturnoga napretka. Pa zar da bude uvijek slijepo orudje privatnih interesa stanovitoga stališa? Ti lanci su popucali dokinućem kmetstvu. Škola i dobra volja mnogo je pomogla narodnoj prosvjeti. A kad je knjiga ušla među narod kroči ogromnim korakom luč prosvjete u njega.

Otkako su u školama zasnovane učiteljske i djačke knjižnice, postala je dobra knjiga pristupačna i učenicima, a našlo se je i starijih ljudi, koji su se počeli služiti ovim knjižnicama. Mora se radosno priznati, da su se ove i učiteljske i učeničke knjižnice kod turopoljskih škola dobro razvile. Mnogo je tomu doprinijela potpora plem. općine turopoljske i drugih općina, a našlo se je i dobrotvora, koji su ovim knjižnicama darovali knjige. Među ovim dobrotvorima nalazimo mnoge učitelje, a tako da za primjer navedemo samo dar učiteljskoj i učeničkoj knjižnici u Vukovini, koji je dala učiteljica g. Ružica Jagušić, kad je darovala 124 sveska raznih knjiga.

Potreba osnutka knjižnica za narod, t. zv. pučkih knjižnica, i s njima skopčanih čitaonica, opažala se je danomice sve nužnijom. Na tom se je s više strana nastojalo, jer narodu nije dovoljna samo škola, već i treba uredbu, u kojoj može svoje znanje, koje je stekao u školi proširiti, i naučiti i ono što mu škola ne pruža. A za to baš imadu naši plemeniti Turopoljci i ostali žitelji tamo mnogo volje. A to je razumljivo, kad znamo, da je naš narod bistar i voljan primati znanje. Minula su hvala bogu ona vremena, gdje se je škola i nauka zapostavljala običnom gospodarskom životu, kad se je govorilo: »Glavno je kruh«; »Tko ima dalje što naučiti, naučit će i bez škole«. Škola je zasadila narodu volju za knjigu i čitanje, a to se nijetiti može baš samo pučkim knjižnicama i čitaonicama. I to narod naš uvidja, a po lijepom Turopolju nema držimo čovjeka, koji bi bio danas protiv toga načina širenja prosvjete.

Kad je g. 1918. današnji turopoljski župan g. Franjo pl. Lučić stupio na čelo ove starodrevne hrvatske plemenite općine turopoljske, prihvatio se je svojski posla, ne samo pogledom na unapređjivanje gospodarskih interesa Turoplja, već i pogledom na duševni i u opće kulturni razvoj svoje ove zavičajne rodne grude.

Sigurni uvjet gospodarskoga razvitka treba u prvom da nalazi svoju osnovu u prosvjećenju narodnom. Jer prosvjećen čovjek crpe iz knjige nove ideje i nova iskustva za svoj gospodarski napredak. Čitati i tako dalje učiti, a to time stečeno znanje praktički upotrebiti i izvadjati, jest prvi uvjet napretka svakoga kulturnoga naroda.

Župan g. Franjo pl. Lučić potpunoma je shvaćao važnost knjige i čitanja po narod. Snovao je i spremao svoje suce od 22 pl. sučija turopoljskih, i narod, riječju i primjerom. A kad je vidio, da je

teren donekle pripravljen, upravio je 4. VI. 1920. putem pl. sučija na sve ovlaštenike pl. općine Turopoljske ovaj važan a i značajan poziv:

Svima ovlaštenicima plemenite općine turopoljske!

Svršava se eto šesta godina, od kako živimo u neprestanoj trzavici, u neizvjesnom očekivanju i u vječitom nezadovoljstvu. Prošao je doduše sam rat, ali nijesu njegove posljedice. Svejedno, kao što i čovjek, preboliv tešku bolest, osjeća se dugo slabim i treba mnogo savjeta, njege i vremena, dok zadobi svoju prvobitnu jakost i krepčinu.

Tako je sada svima nama.

Svi smo prošli taj strašni rat, svi smo trpjeli, žrtve doprinosili, ali posljedice i odjek svjetskoga klanja još uvijek snažamo i tražimo svaki na svoj način neki put, kojim bi laglje to zlo pretrpjeli i sje-gurnije došli što prije do mirnoga već jednom života.

Tako je nastala sada općenita borba za mirni, a većinom lahki i udobni život. Svaki si hoće osjegurati, kako pojedinac, tako i cijeli stalež lagodni život, a većinom na tuđi račun. Jedan iskorišćuje drugoga samo gdje to može. Većina teži za užitkom i plodom, a malo tko za radom. Hoće žeti bez sijanja; rušiti a ne graditi; znati a ne učiti; zapovjedati a ne slušati; imati prava bez dužnosti itd.

Takova eto ulazi danas borba gotovo u sve staleže, sve jedan drugoga hoće nadmudriti i prestići. I to tako ide, poigrava se, mota, komeša, vrti, bori, sve onako u neradu, jedan stalež drugi izigrava i hoće nad njim da gospoduje.

Toga tuđega gospodstva treba da se očuvamo, seljački stalež, koji je najbrojniji u državi ne smije da podlegne u toj borbi, već mora i on njome da si osjegura svoja prava i učvrsti dolični staleški položaj.

Sretstva, kojima ćemo se služiti u toj borbi moraju biti također dolična i ne smijemo kod toga zaboraviti na glavne uvjete valjanoga rada, koji zajamčuje sigurni i trajni uspjeh i opće narodne blagostanje.

Jedan od prvih i glavnih uvjeta svakoga solidnoga rada je poštenje, do koje vrline danas mnogi žalibože ništa ili malo drže. To je jedan važan uvjet bez kojega je nemoguć ikakav valjan i pošten rad. Poštenje je dragocjenost, koja resi i pokazuje plemenita čovjeka, kao što dobar plod pokazuje dobru voćku. Dajmo za poštenje sve, a poštenje za ništa.

Drugi važni uvjet, koji osjegurava uspješan rad je sloga. Badava i najljepša osnova i predlog, ako nema sloge i ako nemaš skime to oživotvoriti. Sloga gradi, a nesloga ruši carstva i države. Sloga je majka mira i ljubavi, a nesloga propasti. Sloga gospoduje i vlada, a nesloga služi i robuje. Bez sloge nema nikakva valjana i korisna rada, nema napretka, nema jednom riječi rečeno života.

Stoga valjane predloge primajte i složno ih izvršujte. U svakom poštenom radu budite složni, da se dokrajči, a u nepoštenom budite složni, da se zabaci i uguši. Ako ćete tako raditi mnogo ćete izraditi. Biti ćete jaki, neustrašivi, napredni, znameniti, srećni i zadovoljni.

Treći od glavnih uvjeta je samosvijest i zrelost. Čovjek mora sebe spoznati t. j. svoju snagu i vrijednost, svoje pravo, dužnosti i položaj u državi time, da zna što mora dati, a što dobiti.

Jedan pako najveći, najglavniji uvjet svakom naprednom radu jest prosvjeta. Bez nje nemaju ni spomenuta tri uvjeta pravoga izražaja jakosti i učinka.

Akoprem može biti i neuk pošten, daje ipak prosvjeta poštenome neku stalnost i jakost, dok nepoštenoga može poučiti i privesti u kolo vrijednih. Prosvjeta potiče na slogu i osjegurava napredak u svakom pogledu. Po prosvjeti cijenimo i mjerimo vrijednost naroda. Narod bez prosvjete je kržljiv i slab, kao i biljka bez sunca. Narod prosvjetljen ne nasjeda drugima i neda se od stranih voditi, već se vodi sam o svojoj jakosti i samosvijesti. Jer samosvijest je tek onda jaka, u kojoj se zrcali prosvjeta, dok je bez nje veoma slaba i žalosna.

Kako sam već spomenuo u ovom komešanju i borbi, bori se svaki stalež za svoj položaj i pravo tako se mora i seljački za svoja. Pa zato, ako hoćemo, da nam borba bude uspješna, moramo se prije svega prosvjetiti. Time ćemo spoznati razne staleže u državi, njihovu vrijednost, dužnosti i prava. Upoznati ćemo svoje prijatelje, koje imademo prigrliti i neprijatelje, kojih se moramo čuvati. U opće ćemo se upoznati sa svima, što nam je potrebno kao seljaku, poljodjelcu, kao gradjaninu i državljaninu, pa onda neće više naša neukost izrabljivati razni nametnici i neće više moći na naš račun sebi palače graditi, a nama grob spremati. Mi se moramo opametiti, prosvjetliti i iz drijemeža probuditi, za svoja prava na noge ustati i ostati budni na braniku i ne samo služiti, već po zasluži i voditi.

Pa kojim načinom ćemo se najbrže i najsigurnije prosvjetliti i onim što nam je potrebno za život najlaglje upoznati. Jedinim načinom, koji ravno vodi k cilju, a to je čitanje.

Čitanjem ćemo se upoznati sa svim vanjskim prilikama, a kroz to ćemo moći i naše i nutarnje bolje urediti. Spoznati ćemo naše neprijatelje i naučiti se njih čuvati. Znati ćemo zrelo prosudjivati svakom prigodom i raspoznati zlo od dobra. Kroz to ćemo raspoznati dobre, valjane i poštene ljude i samo takove birati za narodne vodje. Na njih ćemo znati svijesno naše zahtjeve staviti, a po tom nadzirati i pratiti njihov rad, dali rade onako, kako to iziskuje interes narodnog blagostanja. Čitanjem si proširimo gospodarsko znanje, ugledajući se u napredniji narod i gospodare. Uputimo se u najobičnije i najpotrebitije zakone, pa nas ne će i u tom smislu svaki pisar izrabljivati i nećemo se tamo gdje ne treba parničiti, fiškale time pomagati, a sebe i obitelj u bijedu tjerati.

Jednom riječju, postati ćemo čitanjem potpuni, samostalni ljudi i jedino time se možemo prosvjetliti i osvijestiti.

Spoznav tu veliku potrebu, od koje ovisi narodni napredak i blagostanje, odlučio sam, da pomoću naroda i plemenite općine, otvorim diljem Turopolja što više čitaonica i knjižnica.

Svaki od nas, koji misli dobro sebi i svojim, poduprijeti će tu važnu i korisnu stvar i zapisati će se za člana čitaonice.

Turopoljka općina dati će izdašnu godišnju pripomoć, a nešto može dati i pojedina sučija, pak će život takve sučijske čitaonice biti osiguran, jer će se moći redovno opskrbljivati sa potrebitim dnevnicima, listovima i poučnim knjigama.

Za osnatak, upravu, djelovanje i svrhu tih čitaonica, izradio sam pravilnik (štatut), kojega Vam ovoj okružnici prilažem, pa Vas pozivam, da odmah pristupite u smislu § 7. k osnutku čitaonice.

Najradije bi sam otvorio sve čitaonice po cijelom Turopolju i osobno protumačio važnost i korist njihovu, ali dok bi sve to sam dospio učiniti, prošlo bi više pol godine, a to je za tako važnu stvar mnogo gubitka.

Ali čim prije mi bude moguće, doći ću među Vas i pozdraviti novo društvo, narodni dom prosvjete, a dotle Vam ostajem sklon u svakom pogledu, što najviše mogu.

U Velikoj Gorici, dne 4. lipnja 1920.

uz pozdrav Vaš župan

Lučić.

Broj 715/1920.

P. n. sucu

u

Nalogom, da priloženu okružnicu i pravila Vašoj sučiji pročitate. Nakon toga zapišite za redovite članove one ovlaštenike, koji su voljni mjesečno u predmetnu svrhu doprinositi po 2 K.

Ovlaštenike bez doprinosa zapišite kao ovlašteničke članove. Neovlaštenici plaćaju dvostruku članarinu. Od zapisanih redovitih članova provedite izbor upravnog odbora prema § 13. Osim toga stvorite pravovaljani skupštinski zaključak, koliko je voljna Vaša sučija doprinositi čitaonici godišnje potpore.

Plemenita općina Turopolje

U Velikoj Gorici, dne 4. lipnja 1920.

Župan:

Lučić.

Ovom važnom pozivu priložena su i pravila kako slijedi:

PRAVILA

SELJAČKE SUČIJSKE ČITAONICE U

1. Ime, sjedište, svrha i sredstva.

§ 1. Društvo se zove: »Seljačka sučijska čitaonica«, a sjedište mu je u

S v r h a.

§ 2. Društvu je svrha: buditi, širiti i dizati prosvjetu.

Sredstva.

- § 3. Društvo će nastojati, da postigne svoju svrhu time, što će:
- a) obdržavati tečajeve za obrazovanje,
 - b) priredjivati zajednička čitanja i razgovore,
 - c) priredjivati pučka predavanja,
 - d) uzdržavati čitaonicu,
 - e) osnovati knjižnicu,
 - f) širiti dobre knjige i časopise,
 - g) priredjivati plemenite zabave, izlete i sijela.

Materijalna sredstva.

- § 4. Potrebna novčana sredstva namicat će društvo:
- a) članarinom,
 - b) dobrovoljnim darovima i zapisima,
 - c) prihodima od društvene imovine,
 - d) subvencijom plemenite općine Turopolje,
 - e) subvencijom plemenite sučije.

II. Članstvo.

- § 5. Članovi jesu:
1. utemeljitelji,
 2. redoviti,
 3. izvanredni,
 4. ovlaštenički.

Utemeljitelji su oni, koji na jedanput ili u pet obroka, u godinu dana plate 100 K.; redoviti članovi plaćaju 2 K.; izvanredni 5 K. mjesečno, a ovlaštenički članovi su oni, koji nemogu plaćati članarine, već uživaju pogodnosti čitaonice, na temelju svoga ovlašteničkoga prava.

Dužnost članova.

§ 6. Članovi su dužni redovito plaćati članarinu, pokoravati se društvenim pravilima i promicati društvenu svrhu.

Ako član utemeljitelj u godini dana ne plati utemeljiteljnu svotu, smatrat će ga društvo redovitim članom za ovu godinu, a uplaćeni suvišak smatra se kao dar društvu.

Prava članova.

§ 7. Svi su članovi ravnopravni. Imadu pravo polaziti društvenu čitaonicu, posudjivati knjige iz društvene knjižnice, saradjivati u društvenom radu, prisustvovati u svim društvenim priredbama.

Samo redoviti član imade pravo sudjelovati u upravi društva, pa mu u tu svrhu pripada aktivno i pasivno pravo glasa.

Primanje članova.

§ 8. Redovitim članom može biti svaki ovlaštenik, koji je neporočan bez obzira na spol i zanimanje.

Pravna lica mogu se također začlaniti.

Neovlašteni mogu biti samo izvanredni članovi uz veću članarinu i to s razloga, jer kod ovlaštenika tu razliku namiruje subvencija navedena u § 4. po točkom d. i e.

Prestanak članstva.

§ 9. Članom prestaje biti koji istupi, pa to odboru pismeno ili usmeno javi.

Odbor može isključiti člana, ako bude sudbeno osuđen radi zločina ili da uzradi štogod protiv interesa društva. Isto će tako biti isključen, tko do konca travnja ne plati dužnu članarinu za prošlu godinu.

III. Uprava društva.

Organi uprave.

§ 10. Društvom upravlja:

1. glavna skupština,
2. upravni odbor,
3. nadzorni odbor,
4. mirovni sud.

Glavna skupština.

§ 11. Glavnu skupštinu sazivlje odbor svake godine u svibnju ili lipnju. Saziv glavne skupštine mora biti oglašen najmanje 8 dana unapred, a odbor se ima pobrinuti, da svi članovi za taj saziv saznadu.

O sazivu imade biti pravodobno obavješten i turopoljski župan. Raspravu vodi predsjednik.

Predmeti rasprave jesu oni, koji su označeni u dnevnom redu poziva. O drugim se predlozima može raspravljati, ako su odboru barem 24 sata unapred pismeno podneseni.

Glavna je skupština sposobna raditi i zaključivati, ako je prisutna $\frac{1}{3}$ svih članova. Ne sastane li se taj broj, obdržava se 24 sata iza toga u istim prostorijama glavna skupština s istim dnevnim redom bez obzira na broj prisutnih.

Za pravovaljanost zaključka potrebna je nadpolovična većina, a kod raspolovljenja glasova odlučuje predsjednik.

Izbori se vrše tajnim glasovanjem ili aklamaciom, ako protiv toga nema prigovora, izabran je, tko ima najveći broj glasova.

Djelokrug glavne skupštine je:

1. Vijećati i zaključivati o proračunu, potvrdjivati tajnikov izvještaj, davati apsolutorij iza predhodnoga saslušanja izvještaja pregledača računa;

2. o predmetima dnevnoga reda i o drugim predlozima, koji su bar 24 sata unapred bili odboru pismeno podneseni;

3. o promjeni pravila;

4. o razlazu društva;

5. birati predsjednika, 10 članova upravnog odbora i 3 pregledača računa na godinu dana.

§ 12. Kada upravni odbor zaključi, ili kada to zatraži trećina svih članova imade se sazvati izvanredna skupština. Za nju treba posebno odrediti dnevni red.

Odbor.

Iza skupštine sazivlje predsjednik na sjednicu izabrane odbornike. Oni izmedju sebe biraju podpredsjednika, tajnika, blagajnika, knjižničara, zborovodju i gospodara.

Odborske se sjednice imadu držati svaki mjesec barem jedanput. Ako to zatraži 5 članova odbora, mora sjednica najdalje za 8 dana biti sazvana.

Zaključak odbora može biti pravovaljano učinjen za prisutnosti predsjednika ili podpredsjednika, bar 4 odbornika i nadpolovičnom većinom prisutnih. Kod jednakosti glasova odlučuje glas predsjedatelja.

Djelokrug upravnog odbora

Djelokrug upravnog odbora je:

1. Izvješćivati glavnoj skupštini o radu i odredbama odbora,
2. pripravljeti i provodjati zaključke glavne skupštine,
3. birati izmedju sebe podpredsjednika, tajnika, blagajnika, knjižničara, zborovodju i gospodara.
4. primiti te isključivati članove,
5. odredjivati plaće, imenovati i isključivati društvene namještene,
6. voditi svu upravu društva, koliko nije pridržana glavnoj skupštini.

§ 14. Predsjednik zastupa društvo prema vani, potpisuje sve spise, vodi vijećanja glavne skupštine i odbora, a zaključke njihove provadja ili daje provoditi.

Ako je zapriječen, zastupa ga podpredsjednik.

Tajnik vodi popis članova, daje tajnički izvještaj i brine se za dopisivanje društva, koje također supotpisuje.

Blagajnik vodi društvenu blagajnu i račune, koje predlaže na pregled pregledačima računa, daje blagajnički izvještaj. Iz društvene blagajne isplaćuje samo na pismeni nalog predsjednika i tajnika.

Knjižničar upravlja društvenom knjižnicom i brine se za njezino usavršenje.

Zborovodja vodi u društvu pjevanje i tamburanje.

Gospodar upravlja gospodarstvom društvenim i brine se za red u društvenim prostorijama, a naročito u čitaonici.

Nadzorni odbor.

§ 15. Pregledači računa moraju svake godine proučiti račune kad su zaključeni. i dva puta u godini pregledati stanje blagajne. O uspjehu imadu izvijestiti odboru u najbližoj njegovoj sjednici i glavnoj skupštini.

Mirovni sud.

§ 16. Mirovni sud rasudjuje u sporovima, koji su nastali iz članstva društva, koji se odnose na prava i dužnosti s njim spojene, ili na djelovanje, odredbe i odluke društvenih organa izuzevši glavnu skupštinu.

Svaka stranka bira sebi po dva pouzdanika — članove mirovnoga suda, a ova četiri biraju zajedno lice peto kao predsjednika. Nesporazume li se, peto se lice bira žrijebom.

IV. Promjena pravila.

§ 17. Promjena pravila može biti provedena, ako za nju glasuju $\frac{3}{4}$ svih na glavnoj skupštini prisutnih članova, te ako je odobrena po turopoljskom županu. Članovi mogu dati predlog za promjenu pravila samo do konca travnja pred redovitom glavnom skupštinom, a taj predlog morao odbor članovima na vrijeme objaviti. Inače glavna skupština vijeća o promjeni pravila na predlog odborov

V. Prestanak društva.

§ 18. Seljačka sućijska čitaonica u se razilazi, kada to zaključi skupština i odobri turopoljski župan ili kad je raspusti državna vlast.

Razlaz može se zaključiti samo većinom od dvije trećine valjano predanih glasova u prisutnosti najmanje $\frac{3}{4}$ svih članova. Imovina društva, koja bi iza njegova raspusta ostala, nakon ispunjenja svih obveza, pripada mjesnoj školi, a ako iste nema, onda sućiji.

U dne 1920.

Predsjednik:

Tajnik:

Podpredsjednik:

Ovo velebno kulturno pregnuće župana turopoljskoga g. Franje pl. Lučića, svakako je znatno djelo u nizu uredaba za narodnu prosvjetu. Ako se to možda osamljeno gdje gdje i ne shvaća, pokazat će budućnost i plod ovih knjižnica i čitaonica njihovu zamašnu važnost. Ovu tečevinu treba njegovati i razvijati, proširivati i usavršivati te popunjavati prema koracima, što će ih činiti prosvjetljenje naroda.

Ne bi bilo na odmet, da se u Vel. Gorici ustroji takodjer izim već postojeće pučke knjižnice i čitaonice, takodjer jedna slobodna knjižnica u širem opsegu, neke ruke universalna, koja bi odgovarala i potrebama turopoljske inteligencije, koja sve se više umnaža i po seoskim domovima. Takova knjižnica bila bi ujedno i maticom — centralnom ostalih turopoljskih pučkih knjižnica, od koje bi se sve ove opskrbljivale knjigama. Uz dobru volju i nešto požrtvornosti dalo bi se i to izvesti. Našlo bi se dobrotvora, ne samo po Turopolju, već i drugdje.

Već stari naš marni kajkavski pisac Tomaš Mikloušić, kad piše u svom »Izboru dugovanj« o javnoj knjižnici u Zagrebu iznaša ovo: »Vu domovine našoj, hvala Bogu! akoprem stoprov počela se je po vrednih vendar precenitelih i ljubiteljih navukov na više vre jezer osebujni od domovine naše kinč podignul se je, i ufanje je, da s vremenom i dalje povekša se; ar nebi bolje svojeh nekliko knjižic, navlastito po smrti za domovine napredak i diku alduvati, i vu općinsku knjižarnicu spraviti, nego pustiti, da onoga lepa knjiga sim tam ohitava se, ali gde na vuhkem mestu gnjije, ter morebiti i jednoč vu štacunu, za duhan zavijati draplje se? pokehdob i tak, kada koja komu knjiga je potrebna, vsigdar vu isti knjižarnice . . . imati se more.«

Ove krasne riječi vrijede za uvijeke i valja da se za njima povedemo. I doista mnoga dobra knjiga putuje kao makulatura u dućane, dere se i uništuje, a sve na štetu narodne prosvjete. Stoga je bolje, da se nepotrebna komu knjiga izruči i namijeni knjižnicama, a naročito pučkim. Na žalost propalo je ovakovim nemarom mnogo knjiga. Piscu ovih redaka uspjelo je mnogu tako odbačenu knjigu spasiti i opet ju namijeniti njezinoj pravoj svrsi. Za čudo je, da ima i učenjaka, koji odbacuju knjigu. Tako je pisac ovih redaka, još kao djak posjećivao kuću nekog inače odličnog učenjaka u Zagrebu, samo za to, da može sa stanovitog mjesta spasiti mnogu dobru knjigu, koja je na to mjesto došla! Koliko toga je opet isto tako spaseno po drugim mjestima. Pa i kakove dragocijenosti, pače i takove knjige, koje se danas nalaze u nekim zagrebačkim knjižnicama kao »unica« (jedini poznati primjerci).

Prije nego li prijedjemo na pojedine seljačke sučijske pučke čitaonice i knjižnice po Turopolju, spomenut ćemo nešto o prvoj čitaonici u Turopolju, a ova je bila u Velikoj Gorici.



Čitaonica u Velikoj Gorici.

God. 1885. uredilo se je u Vel. Gorici privremeno društvo »Sloga«. U tom društvu počelo se je raditi, da se osnuje čitaonica. Rekbi ideju tu vodio je tadanji turopoljski župan Stjepan pl. Josipović. I doista sastao se je odbor 3. januara 1886. pod predsjedanjem rečenoga turopoljskoga župana i osnovana je čitaonica. Privremeno društvo »Sloga« izručilo je taj dan ustrojenoj čitaonici iznos od 94 for., koji je bio unišao kao dobitak na jednoj zabavi, što ju je »Sloga« g. 1885. priredila. Odmah isti dan konstituirao se je prvi odbor čitaonice i to s:

Predsjednikom: Stjepanom pl. Josipovićem.

Podpredsjednikom: Josipom Kolarićem, župnikom velikogoričkim.

Tajnikom: dr. Antunom Gašparcem, odvjetničkim perovodjom.

Blagajnikom: Vinkom Seitzom, ljekarnikom i načelnikom velikogoričkim.

Zamj. tajnika: dr. I. Radoševićem, odvjetnikom u Vel. Gorici.

Zamj. blagajnika: dr. I. Havličkom, podžupan. fizikom i liječnikom u Vel. Gorici.

Na istoj sjednici zaključeno je, da se predbroje za čitaonicu ove novine: Obzor, Sloboda, Nar. Novine, Agrarmer Tagblatt, Agrarmer Zeitung, Pester Lloyd, Neue Freie Presse, Vienac, Balkan, Arkiv i Tries.

Prostorije čitaoničke uredjene su bile u prostorijama svratišta »K bijeloj Ruži«. Dne 8. augusta iste godine predložio je predsjednik Josipović na odborskoj sjednici, da se gradi društvena kuća. O tom se je mnogo raspravljalo, te je napokon na predlog predsjednika izabran pododbor, koji je imao obavljati predradnje za gradnju društvene kuće. U taj odbor izabrani su Dragutin Jagić, dr. Mikulčić, dr. Radošević i dr. Gašparac.

Nacrte za društvenu kuću izradio je gradj. mjernik Franjo vitez Meštrovic, nu odbor ih nije prihvatio, a tad odbor povjeri taj posao mjerniku Balanu uz opasku, da trošak ne smije više iznašati od 4000 for. Glavna skupština društva dne 19. decembra 1886. prihvatila u načelu gradnju čitaoničke kuće, a glede nabave kapitala, da se otvori supskripcija na zadužnice glaseći na 100 for., koji bi se imale amortizirati i osigurati na društvenoj zgradi.

Na istoj skupštini zaključeno je, da se nabave još ove novine: Hrvatska, Fliegende Blätter, Novi Bič, Narodni List, Srijemski

Hrvat, Katolički list, Naša Sloga, Leipziger Allgemeine Zeitung, s prijašnjim, ukupno 18 listova.

Čitaonica je uspješno radila. Na 18. decembra 1887. priredila je Čitaonica u društvenim prostorijama predstavu u počast svomu predsjedniku, koji je tad slavio 25-godišnjicu županovanja u Turopolju. Toj predstavi prisustvovali su i vanjski neki odličnici, tako Danilo Stanković, odjel. predstojnik vlade, Stj. Kovačević, vel. župan zagrebački, dr. A. Rakodzay, kanonik J. Vrevc i drugi.

God. 1888. 17. marta priredila je Čitaonica zabavu, od koje je čisti dobitak od 292 for. namijenjen požarom nastradalim Zagorcima.

God. 1890. 28. septembra priredila je Čitaonica zabavu u korist pogorjelaca velikogoričkoga kotara. Ulaznina je bila za obitelj 2 for., a za pojedinca 1 for. Prihod ove zabave iznosio je 323 for.! God. 1893. izgubi Čitaonica svoga osnivača i prvoga predsjednika Josipovića, koji je umro.

Smrt njegovu saopćio je podpredsjednik A. Starčević na odbor. sjednici 5. juna, i ocrtao toplim riječima njegove zasluge po Čitaonicu, koja je lih njegovim neumornim radom i brigom njegovom ovako krasno napredovala u svom radu. Isticao je njegovo ravnanje u samom društvu, u koji je dolazio redovno pa i onda, kad ga već kidala bolest. Časno se spomenuo, kako je Josipović oko sebe skupljao članove društva i ove na kulturni rad pobudjivao. A to bijaše sve gola istina, jer je doista predsjednik Josipović svom dušom bio glavni faktor lijepoga društvenoga i kulturnoga rada Čitaonice.

Kako smo vidjeli, Čitaonica je pod njegovim vodstvom sjajno vršila svoju svrhu, a i namicala sredstva za humanitarne svrhe, da, smrću njegovom ugasla je i volja gradnje društvene kuće, što je u buduće skinuto s dnevnoga reda.

Na glavnoj skupštini društva 31. decembra 1893. izabran je novi predsjednik dr. Ljudevit pl. Josipović, ujedno novi župan turopoljski.

Pobudom dr. Avelina Stahuljaka osnovan je g. 1895. društveni tamburaški zbor, koji je već slijedeće godine istakao se koncertom o proslavi 25-godišnjice rada dičnog hrvat. skladatelja Ivana pl. Zajca.

Na glavnoj skupštini Čitaonice 31. januara 1896. primljeni su na predlog predsjednika za članove Čitaonice, odjelni predstojnik vlade Stanković, drž. nadodvjetnik Oton pl. Krajčević, a u odbor je izabran sveuč. prof. i narodni zastupnik dr. Šandor pl. Bresztyen-szky.

God. 1912. izabran je dotadanji predsjednik dr. Josipović začasnim predsjednikom, a na mjesto njegovo predsjednikom Luka Gašparac, upravitelj uprav. općine Velike Gorice. To je tim nužnije bilo, jer predsjednik dr. Josipović, zaposlen upravnim poslovima plemenite općine turopoljske, nije od g. 1903. u opće dolazio na sjednice odbora, ni na glavne skupštine, uslijed česa je Čitaonica nazadovala.

Gašparac bio je predsjednikom do god. 1919., kad ga zamijeni uvaženi velikogorički gradjanin i trgovac Makso Bachrach. Ovoga naslijedi g. 1921. dr. Ante Fantoni, odvjetnik, a ovoga 7. marta 1924. Marko Šebetić, kr. šumar. nadmjernik.

Danas je odbor Čitaonice ovaj:

Predsjednik: Marko Šebetić.

Tajnik: dr. Jure Ročić, kr. sudb. pristav.

Blagajnik: Dragutin Jerušić, ovl. civil. mjernik.

Ekonom: Milovan Kenfelj, ljekarnik.

Odbornici: Stj. Klobučar, upravitelj upr. opć. Vel. Gorica, Slavko Gručić, kr. gruntovničar, i Ernest Makovička, fotograf.

Revis. odbor: Mijo pl. Stepanić, župnik velikogorički, Ivo Turkalj ravnatelj podružnice I. hrvat. štedionice.

Novi odbor svim silama radi, da se opet pridigne Čitaonica i da bude mogla izvršivati svoju kulturnu zadaću. Prema prilikama dobro je opskrbljena novinama i časopisima i revijama.



Seoske sućijske čitaonice i knjižnice u Turopolju.

Bukovčak. Čitaonica i knjižnica osnovana g. 1924. Odbor: Predsjednik: Jakob pl. Haviđić; podpredsjednik: Lacko pl. Cerovski, blagajnik Vinko pl. Luketić; odbornici: Mijo pl. Smolković, Petar pl. Cerovski, Gjuro pl. Haviđić. Radzorni odbor: Pavao pl. Smolković i Franjo pl. Cerovski.

Buševec. God. 1912. osnovana je čitaonica i prosvjetno društvo s tamburaškim zborom. Prvi poticaj tomu dao je pokojni Ivan pl. Robić, odličan rodoljub, pa Josip pl. Robić, kovač, ljubitelj seljačkoga kulturnoga napretka i pokojna Marija pl. Robić, pjevačica i seljačka pjesnikinja, čije pjesme imadu veliku vrijednost. Umrta je sa 15 godina.

Kod osnutka »Prosvjetnoga doma« imade još zasluge i Ivan pl. Robić, narod. zastupnik, Slava Robić, pjevačica, Stjepan Kovačević, Stjepan Katulić i mnogi drugi svjesni seljani, koji su znali svoje suseljane zagrijati za taj lijepi kulturni napredak. Kod svega toga pokreta zapremao je najvažniju ulogu mjesni učitelj Dragutin Plut, vrli priatelj narodne prosvjete.

Uspjeh toga »Prosvjetnoga doma« je znatan. Vidi se to na redu kod kuća, prozora, putova, gojenja cvijeća i voća, po načinu nošnje i gospodarstva.

Cerovski Vrh, čitaonica osnovana 1920. Predsjednik Josip pl. Cerovski; blagajnik i knjižničar Ivan pl. Grdenić.

Donja Lomnica. Već g. 1902. utemeljio je tamošnji ravnajući učitelj Gjuro Bodić hrvatsku seljačku knjižnicu koja je obnovljena 6. februara 1919. po lovačkom društvu zem. zajed. plem. sućije Donja Lomnica na predlog mjesnoga učitelja Gjura Bodića. Kod osnutka izabran je odbor: predsjednik Gj. Bodić; podpredsjednik i knjižničar Janko Lektorić; tajnik Vinko pl. Arbanas; odbornici: Gjuro Abramović, Stjepan Šoštarac, Stjepan Sikutin, Franjo Lektorić, Josip Arbanas, Gjuro Krznarić, Stjepan Lektorić, i Šandor Löwi.

Dragonožec. Čitaonica osnovana 1920. Predsjednik Mijo pl. Pučko; podpredsjednik Mato Cerovski; blagajnik i knjižničar Josip Kovačić.

Dubranec. Čitaonica osnovana 1923. Predsjednik Andro Dorić; podpredsjednik Mato Vugrinović; tajnik Marko Kos; blagajnik i knjižničar Mijo pl. Ceković.

Kobilić. Čitaonica osnovana 1921. Predsjednik Pavao Jurenić, podpredsjed.: Antun Galović, tajnik: Franjo Jurenić, blagajnik i knjižničar: Juraj Vitez.

Kuće. U Kućama utemeljena je čitaonica 15. II. 1920. po osnivaču Imbri pl. Čunčiću uz sudjelovanje tamošnjih žitelja. Predsjednik: Franjo pl. Lučić, župan turopoljski, podpredsjednik: Imbro pl. Kos, tajnik i blagajnik: Janko Benković. Odbor: Stjepan Puceković, Stjepan Lučić, Imbro Hrvačić, Gjuro Fabijanić, Janko Arbanas, Franjo Hrvačić, Imbro Čunčić. Naknadno izabrani knjižničar: Gjuro Čunčić.

Kurilovec. Čitaonica osnovana 6. VI. 1920. Predsjednik Gjuro Stepanić (nadlugar turopoljski), podpredsjednik: Ivan Leder, blagajnik: Mato Vrčković, tajnik: Pavao Stjepanić, knjižničar: Josip Šipušić. Nadzor. odbor: Stjepan Vučković, Ivan Vučković, Stjepan Pavišić. Odbor: Lacko Pavišić, Josip Blažeković, Gjuro Blažeković i Stjepan Stjepanić.

Mala Gorica. U suvislom selu Velikoj Gorici utemeljena je čitaonica god. 1923. Odbor je slijedeći: Predsjednik: Gjuro pl. Šipušić, podpredsjednik: Stjepan pl. Brigljević, tajnik: Adam pl. Mirenić, blagajnik: Ivan pl. Šipušić. Odbornici: Gjuro pl. Brigljević i Janko pl. Kosić. Revizori: Ivan pl. Šipušić i Pavao pl. Brigljević.

Pleso. Čitaonica osnovana 1920. Predsjednik Ivan Kušević; tajnik i blagajnik Juraj Plepelić; knjižničar Petar Plepelić.

Rakitovec. Čitaonica osnovana 1920. Predsjednik Nikola Sever; podpredsjednik Ivan Sever; blagajnik i knjižničar Franjo Sever. Odbor: Josip Sever, Josip st. Sever, Imbro Sever, Ivan Kovačić mlađi i stariji.

Vel. Gorica. Čitaonica osnovana 1920. Predsjednik Franjo pl. Lučić, župan turopoljski; podpredsjednik Mato pl. Vernić; blagajnik i tajnik Milan Šošarić; knjižničar Franjo pl. Ištvančić. Odbornici: Mijo pl. Cundeković, Franjo pl. Šipušić i Mato pl. Brigljević.

Vel. Mlaka. Čitaonica osnovana koncem 1920. Predsjednik Petar Lacković; podpredsjednik Lacko Lacković; tajnik Mato Glagolić; blagajnik Mato Lacković.

Vukovina. U Vukovini osnovao je g. 1903. ravnajući učitelj Dragutin Plut pučku knjižnicu. Za nju su darovali knjige: Plem. opć. Turopolje, župnik Adam Podolšak, Matica Hrvatska, Društvo sv. Jeronima, Družba sv. Mohorja u Celovcu i mnogi drugi rodoljubi i prijatelji narodne prosvjete.

Poraba knjižnice je znatna.

Tu je utemeljeno i »prosvjetno društvo« sa čitaonicom.

Najveća zasluga za osnutak prosvjetnog »društva«, čitaonice i pjevač. društva imade spomenuti ravn. učitelj Plut, onda upravitelj općine Blaž Mikulin, Ivan Petras, Stjepan Stančić, Janko Bedek, Dragica Petreković, Marica Klarina i učiteljica Stefanija Cik.

Sve ove čitaonice i knjižnice dobivaju izdašnu pripomoć od pl. općine turopoljske, a svaka i od svoje sučije. Sve su opskrbljene lijepim brojem novina, časopisa i beletrističkih listova, dok se knjižnice lijepo razvijaju i kupnjom i darovima, tako, da su neke upravo obilne sadržajem zabavnih i poučnih knjiga. Tu se naročito ističu knjižnice čitaonica u Velikoj Gorici, Kuću, Buševcu i Donjoj Lomnici.



Pjesma i glazba.

Od vajkada voljeli su Turopoljci i pjesmu i glazbu. Imadu svoje osobite originalne narodne melodije. Spominjemo pjesme: »Jurjevske«, »Ivanjske«,¹ pa neke stare pod imenom »Junačke« poznate pjesme: »Oj goveda, goveda«, »Lijepa moja, livada zelena«, »Golub guče u zelenom lugu«, »Oj djevojko«, »Jelen pase« i druge. Imadu i mnogo originalnih crkvenih pjesama, pa svjetovnih itd. Dašto, poprimili su Turopoljci i mnoge umjetne pjesme, a i neke narodne iz raznih krajeva. Mnoge su takove pjesme unesene za vrijeme svjetskoga rata. I to dokazuje, kako Turopoljci vole pjesmu.

Pak i narodna glazba prilagodila se ovim pjesmama. Već kroz vjekove natrag nalazimo po Turopolju glazbenike »jegeđuše«, koji sviraju u svatovima, po saimovima i proštenjima. Kako nam pisma svjedoče imali su Turopoljci već g. 1791. svoju glazbu (musica). Tako su ove godine 10. jula u svečanoj povorci s glazbom pratili posljednje mise u Velikoj Gorici turski barjak do Lukavca grada. Taj je barjak 28. augusta 1789. vojnik Kraličković oteo Turcima u bici kod Mehadije, a ban ga Ivan Erdödy darovao Turopoljcima.²⁾

I g. 1848. imali su Turopoljci svoju glazbu, kojoj bijaše kapelnikom — »profesor i kapelmajster« Matija Černovsky, učitelj velikogorički. On se je mnogo trudio, da valjano uvježba glazbenike, nu ovi su slabo dolazili na vježbe. Za to se je 28. aprila 1850. potužio župan turopoljskom, a naročito na Nikolu Mikulčića iz Plesa i Janaka Stepanića, koji su već godinu dana izostajali. On moli župana, da ovim neurednim muzikašima izda pismenu zapovjed, da imadu dolaziti na vježbe, jer glazba da puno stoji. O tom je općina turopoljska vijećala na svom »spravišću« 16. maja i zaključila, da se glazba napusti, plaće obustave, a glazbala izruče u grad Lukavec.

Doista je šteta, da nijesmo mogli pronaći u turopoljskom arhivu popis glazbala što bi bilo svakako vrlo zanimljivo pogledom na sastav glazbe. Kod turopoljske pl. općine čuvaju se još i danas neki ostanci i uspomene na tu glazbu. Tako uresni gajtani, vrpca i štap kapelnika.

Otad nema više traga turopoljskoj glazbi.

Hrvatsko pjevačko društvo „Lira“ u Velikoj Gorici.

Pjevačko društvo »Lira« u Velikoj Gorici osnovao je još god. 1876. tamošnji ravnaajući učitelj Josip Epih. Prvi predsjednik tog pjevačkog društva bio je odvjetnik Dr. Mikulčić u Vel. Gorici.

¹⁾ Sv. Cecilija 1920. članak Franje pl. Lučića.

²⁾ Laszowski: Povjes. spomenici Turopolja IV. 619.

Društvo je vrlo marljivo radilo, te je u Vel. Gorici priredjivalo mnoge koncerte, a i po druguda. U Zagrebu je istupilo prvi put prigodom 50-godišnjice »Kola«.

Za vrijeme svjetskoga rata zamrlo je to društvo sve do god. 1919., kad se opet zajedno nadjoše stare pjevačke sile, koje je pošteditio grozni taj rat.

God. 1924. provela se organizacija društva, i to načelom, da se u društvo primaju članovi bez ozira na stališke razlike. Tako je to pjevačko društvo obnovljeno samim mladim silama.

Predsjednik je društvu turopoljski župan Franjo pl. Lučić; tajnik Gjuro Cajner, a zborovodja mjesni kapelan o. g. Mirko pl. Hranilović.

„Omladinsko društvo Turopoljac“ u Velikoj Gorici.

Do godine 1920. nijesu turopoljski plemići pjevali u zboru notalno. Bilo je, doduše ambicioznih djevojaka, koje su bez materina znanja »uzimale« kod kuće jaja, pa ih donasale učitelju G. kao nagradu za instrukcije iz crkvenog pjevanja, koje im je ovaj podavao. No to je tek spomena vrijedan i osamljen slučaj, ali bez ikakova stvarnog rezultata.

Novo doba nastaje tek 1920. dolaskom gosp. Mirka pl. Hranilovića »mladoga gospodina« (kapelana).

Sve svoje lijepe sposobnosti upotrijebio je gosp. Hranilović za jednu krasnu i potpuno uspjelu akciju, osnovavši »Hrvatsko katoličko glazbeno-prosvjetno omladinsko društvo Turopoljac u Velikoj Gorici.«

Poslijeratna dekadencija morala i vjere nije mimoišla ni hrvatske plemiće seljake u Turopolju. Kapelan kao oduševljeni pristaša katoličkoga pokreta, pregnuo je odmah čim je nastupio to svoje mesto u Velikoj Gorici, da poradi u duhu katoličkih prosvjetnih organizacija. Te organizacije nastoje, da mladež, koli mušku toli žensku od 14 do 25 godina života okupljaju u t. zv. »Omladinska društva« i da svoje članove odgoje u duhu zdrave kulture, da seosku mladež iza kako je svršila pučku školu, prepuštenu potpuno samu sebi, podigne, jer boraveći na paši sa blagom ili u selu sa pokvarenim drugovima, nije čudo da se pokvari.

Svrha društva jest ta, da se mladež za slobodna vremena sakupi, pa držeći im zgodna predavanja i pružajući dobro štivo učini od njih, — kako vele pravila, potvrđena od vlade 6. februara 1924. a poslana na odobrenje 25. aprila 1922. — »prosvjetljene ljude, dobre katolike, čestite državljane, značajne muževe i žene, uzorne oceve i majke, napredne gospodare, preporoditelje svoje okoline i apostole svake dobre stvari«.

Iz početka bilo je silnoga truda. Današnje socijalno-političke prilike bile bi kod svakoga društva nepromostiva zapreka. Teško je bilo naći članove i članice, a još kudikamo teže očelicitati ih protiv rugla, izazivanjem njihovih seljana.

Ta čitava stvar bila je odiozna iz jedinog razloga, jer je bila »popovska«. — No g. Hranilović svojom velikom energijom i spret-

nim manevrima pokazao je opetovano, da se zgodnom taktikom pametna čovjeka, koji znade što hoće, dadu sprečiti najveće gluposti posljednjega seoskog »mudraca«, koji bi inače neminovno slavio trijumf — žalibože — i nad najsvjesnijim a inače razboritim seljakom.

Sakupivši g. Hranilović 8 članova, 14 članica, započeo je svoj rad pjesmom.

Da društvo uzmogne ozbiljno i solidno napredovati, stavljao je vodja g. kapelan Hranilović u svim odsjecima solidne temelje. Tako u glazbenom odsjeku učio je note, običnije durove i intervale, u diletantskom i deklamatorskom mali dio retorike i gestikulacije; a u euharistijskom ozbiljnu pobožnost bez farizejštine; pobudio je zanimanje za gospodarsku malu knjižnicu, naučne izlete i predavanja.

Već prvi nastupi u crkvi pobudili su zanimanje za društvo. Za kratko vrijeme protivnici nijesu više bili javni, makar su u tajnosti srca i dalje ostali takovima.

Skeptici nisu tako zlobno govorili, a u članovima rasla je sve to više volja i ljubav za društvo.

Prva svečana akademija priredjena je na Uskrsni ponedjeljak 1921., koju su posjetile i neke katoličke organizacije iz Zagreba. Pjevalo se lijepo, čulo se dobrih deklamacija, a sve je zapanjila lijepa naravna igra u igrokazu »Čežnja za domovinom« (prijevod s francuskoga). Mlade seljakinje, koje nikada nisu kazališta vidjele, mnoge ni izvana, glumile su tako naravno i dirljivo, da su mnogi slušatelji prosuzili. Razdijeljeno je društvo kako spomenuh u odsjeke, a pjevački odsjek, u ženski, mješoviti i muški zbor. Ti zborovi izvajali su i lijepe kompozicije. Tako ženski zbor, n. pr. troglasnu kompoziciju »Misa« od Franje pl. Lučića; iz crkvene pjesmarice »Virgini Matri« Kreutzer: »Gospodinov je dan«, Verbecki: »Oče naš« i drugo.

Mješoviti zbor iz Vjenčeve hrvatske pjesmarice Franje pl. Lučića: »Bože Velji«, Novak: »O Marijo mila«, Žganec: »Moj Isuse«, Dugan: »Uskrsnu Isus«, Canjuga: »Ko noć sudiš«, Bortujanski: »Dostojno jest« i drugo.

Od svjetovnih: Žganec: »Dorica pleše«, »Pod kopinom«, »O Jelo«, Sejaj, sejaj«, »Žirovnik«, Špoljar, Hatze i drugo.

Muški zbor Lučić: »O spasiteljna žrtvo«, Kolendar, Nimfa Amans, Muku na Veliki Petak, Lamentacije i drugo.

Društvo je priredilo i dalje akademije sa svrhom, da si stvori fond za pokriće raznih materijalnih potreba, kao za nabavu pjesmarica, partitura, pišaćeg pribora, za pojedinačnu izobrazbu članova i t. d. Osim u crkvi i na raznim koncertima, istaknulo se društvo »Turopoljac« prigodom raznih omladinskih sletova. Na pr. godine 1922. u Žažini i drugdje. U najnovije doba istaknuo se »Turopoljac« prigodom posvete zvonova. Na banketu poslije posvete, pozdravio je preuzvišeni gospodin nadbiskup Dr. Ante Bauer Hranilovića kao vodju društva.

U najnovije vrijeme — osobito poslije omladinskog tečaja u Zagrebu 23., 24. i 25. ožujka 1924., na kojem je bilo 7 omladinaca, i poslije posvete zvonova, proširilo se društvo »Turopoljac«, te sada broji 32 člana i 38 članica, od toga 25 pjevača.

Time je udaren temelj za daljni rad i razvitak »Turopoljaca« napose, a u opće za profinjenje glazbenog ukusa i umjetničkog smisla u središtu plemenitog Turopolja, a i odgojeno je mnogo valjanih mladića i djevojaka, koje će htjeti i znati vršiti svoje dužnosti, bilo obiteljske, bilo domovinske.

Predsjednik toga društva je velikogorički župnik veleč. g. Stjepan pl. Stepanić.

Pjevački zbor „Vjenčić“ u Mraclinu.

U Mraclinu osnovala je mladežna učiteljica Marija Grandavec djevojački pjevački zbor »Vjenčić« god. 1922. Taj zbor njeguje u prvom redu narodnu popijevku a uz to i pravu, duboku crkvenu Cecilijansku glazbu. Priznanje marnoga djelovanja mlade nastavnice očitovaše Mraclinci time, da joj o ispitu g. 1922. darovaše kitu cvijeća, srebrnu košaricu i skupocjenu haljinu, te namještaj za jednu sobu.

Ovo pjevačko društvo vrlo dobro napreduje, a novoimenovani mjesni učitelj Stjepan Maisec proširio ga 1923. u mješoviti zbor. Pjevači pokazuju veliki mar i volju, te se možemo nadati, da će do skora stupit u red naših vrijednih hrvatskih pjevačkih zborova.

O pjevačkom zboru u Vukovini spomenuli smo prije.

Tamburaški zbor u Buševcu i Donjoj Lomnici.

O tamburaškom zboru u Buševcu govorili smo prigodom spominjanja tamošnje Čitaonice.

God. 1919. osnovan je pobudom rav. učitelja Gjura Bodića tamburaški zbor u Donjoj Lomnici, koji je mnogo sudjelovao kod zabava tamošnje čitaonice.

Hrvatsko pjevačko i tamburaško društvo „Orač“ u Maloj Mlaci.

Osnovano godine 1919. najviše zaslugom tajnika Petra Fiolića.

Društvo pod vodstvom revnog zborovodje učitelja Petra Harapina lijepo napreduje, te je priredilo već mnogo uspješnih koncerata.

Društvo imade muški, a godine 1920. osnovan je i mješoviti zbor. Cijeli broji oko 30 izvršujućih članova.

Društvo imade na repertoaru 40 narodnih i oko 20 umjetnih zborova.

Godine 1924. je bilo društvo konstituirano kako slijedi: Pokrovitelj društva »Orač«: Stjepan Radić, književnik iz Zagreba. Predsjednik: Šimun Fiolić; I. Podpredsjednik: Vjekoslav Biškupić, II. Podpredsjednik: Ivan Jandriš iz Velike Gorice; tajnici: Petar Fiolić te Janko Haviđić; blagajnik: Juraj Biškupović. Odbor: Ivan Krpičak iz M. Mlake, Blaž Korabek, Vinko Rajković iz Odre, Imbro Bakran iz Hrašća, Josip Drk iz Gor. Lukavca, Imbro Hohnjec iz Velike Gorice, Luka Klenović iz Mičevca, Mijo Bedeković iz Jakuševca, Mato Babić iz Buzina, Vjekoslav Vraneša iz Male Mlake; Pregledni odbor: Milan Prpić, veletrgovac iz Zagreba, Vid Koprivnjak, posjednik iz Hrašća, Dr. Dragan Hadrović iz Velike Gorice.

TUROPOLJE ZNANOST I UMJETNOST

KULTURNO-POVJESNI PRIKAZ



UVOD

Hrvatska naša plemenita općina Turopolje blizu je kulturnoga središta Hrvatske, glavnoga grada Zagreba. I narodno-gospodarski i politički poslovi neprestano su spajali turopoljske plemiće i stanovnike s tom novom hrvatskom Atenom. Bilo bi dakle pravo čudo, da se nijesu svi oni politički i kulturni pokreti, koji su pokretali glavnim gradom hrvatskoga naroda, i u našem Turopolju odrazivali jednako jako i živo. Bilo bi pravo čudo, da uz druge kulturne tekovine, ne bi i književnost i umjetnost našla svoje mićenike i svoje radenike u plemenitoj općini. Uistinu u plemićkim kurijama i u župnim dvorovima, ako se i nijesu vile znanja i umijjenja mogle Bog zna kako udomiti, jer ih je u tome ometala ratna vika i bura i oluja raznih teških vremena, ipak i tu našlo se je odavna ljudi mudrih i zanosnih, koji su se bavili znanostima, literaturom i glazbom. Od tih je ljudi većina već i do danas poznatih i unesenih u literarnu i kulturnu povjest našega naroda, a dužnost je ovijeh redaka, da se u njima prikupi u jedan prikaz imena i rad ovih vrsnika i marnika, ne bi li se i tim pokazalo, da i Turopolje ima svoje glasovite i zaslužne ljude na kulturnom, naročito književnom polju, te da se ne treba sramiti niti jednoga dijela našega naroda.

U tužnim i crnim danima, što ih je naša hrvatska domovina imala da prepati od prvoga dana, kad ju nemila sudbina svezala u dugotrajni spoj sa Madžarima, baš je i čudo, da nije posve podivljala i zamrla u kulturi. Domaće bune, sporovi, tko će dobiti hrvatsku krunu, borbe pojedinih plemićkih porodica i ljute vojne protiv vanjskih neprijatelja, sve je to ispunjalo stranice naše povijesti. Od svih tih teških časova nije bilo pošteđeno niti naše Turopolje. Ne mogu da ovdje spominjem najstarije doba, koje nam je vrijeme zastrlo neprozirnom koprenom tajanstvenosti, ali i o onim prvim vremenima, kad je iza provale madžarskih kraljeva u ove krajeve nastala personalna unija između Kolomana i Hrvata, teško nam je što da kažemo, o književnim počecima u prvoj plemenskoj župi, koja je obuhvatila u svom krilu i današnje Turopolje. Svakako je morao s osnovanjem zagrebačke biskupije u Zagrebu nastati i neki bujniji rad onih, koji su se odijelili od težačkog, ratarskog i ratničkog posla i pregnuli, da knjigu uče i knjigom poluču onu spremu, koja im je bila nužna, da obavljaju svete obrede. Neke prastare glagolske pjesme i rukopisi iz davnih dana, pisani glagolicom, prenose nas za cijelo mnogo dalje, pak je prof. Rudolf Strohal neke takove i

iznio, ali u glavnom je sve to u znanosti pravo neobjašnjeno i još mračno.

Glede Turopolja, već zato ne možemo u tom razdoblju ništa da kažemo, jer o samom Turopolju, kao takovom uopće ne imamo vijesti sve do g. 1225. Tek ove g. 1225. ima listina, kojom je kralj Bela I. (IV) Turopoljce Budunu i braću mu Ivana i Levča, te njihovu rodbinu uzeo u red svojijeh kraljevskih službenika i učinio ih plemićima. Od onoga doba dalje nalazimo sve više pismenih spomenika u Turopolju. Na hrvatskom saboru 21. lipnja 1278. popisane su stare slobostine i običajna prava Turopoljaca i uređen je odnošaj Turopoljaca prema vani. Ban Nikola izdao je o tom izjavu i to je bio najstariji *Statut turopoljski*, koji je potvrdio kralj Ladislav g. 1279. na molbu turopoljskoga župana Ladislava sina Gunzinova. Statuti su po čitavom svijetu smatrani, kao jedan od najvažnijih dokumenata za pravo i povijest dotičnih naroda, pak su ih učene akademije uvijek rado izdavale. Koje i kakove su se knjige i kakovi su se rukopisi u starije doba širili po našem Turopolju o tome ima malo podataka, ali svakako je u našim stranama bilo takovih knjiga dosta, tek su ih uništili potlanji ratovi. Sveti apostoli Ćiril i Metod, koji su i u našim krajevima imali snažnog utjecaja, uveli su slavenske bogoštovne knjige, pak ako imademo vjerovati Tkalčiću i nekim drugim učenjacima, to je bogoštovlje bilo uvedeno i u naše krajeve. Tkalčić dapače misli, da je samo zato prvi biskup Duh, rodom Čeh, postao biskupom, što je bio Slaven i Ćirilovac. Drugi misle da je u turopoljske strane tek kasnije s bjeguncima iz Primorja došlo i slavensko bogoslužje. Bilo kako mu drago, jedno je istina, da se je glagolsko pismo kod Hrvata uzdržalo od druge polovine 9. vijeka pa sve do početka 19. vijeka, malo ne do ilirskoga pokreta, dakle malo ne punih tisuću godina.

Glagolske svete knjige nijesu dakako bile hrvatskim jezikom pisane, ali su se polagano sve više kroatizirale. Crkvene su knjige tj. evandjelje, misal, brevijar i razne molitve prepisivali popovi i djaci (žakni). Takovi popovi glagolaši nijesu bili tako slabo obrazovani, kako se općenito misli, barem ne u najstarije vrijeme. I ako su tako zvan i siromaški, prosjački redovi isprvice zabacivali nauku, ipak se je doskora u njima javljao i te kako duh prosvjete. Sam sv. Franjo bio je bogoduh i pjesnik, a među franjevcima i te kako ljudi znamenitoga učenjačkoga glasa, a baš među glagolašima bilo je mnogo članova reda sv. Franje. Benediktinci su pako gotovo u svoje doba bili prvaci knjige i umjeća. Najviše glagolskih književnika odgojilo se je u tihim zidinama manastira, naročito u samostanima trećega reda sv. Franje. Za potrebu hrvatskoga naroda pisanih spomenika ima raznih napisa, listina, bilježničkih knjiga i zakona. Od zakona je najstariji Vinodolski zakon od g. 1288. (kako tvrde Kollar, Jagić, Rački) ili 1820. kako tvrdi Strohal. Dosta rano stala se je razvijati i svjetska umjetna proza u glagolskoj književnosti, koliko i kako je sve to došlo i do Turopolja to je danas nemoguće saznati, ali jedno je istina, da i u samom Turopolju imade glagolskih ruko-

pisa, od kojih su za cijelo neki još i nepoznati u škrinjama pojedinih kuća i domova.

Bilo, kako mu drago, crkva je silno djelovala na prosvjetu i ona latinskog obreda i ona, koja je gajila slavensko bogoslužje u našim krajevima.

Kako se upravo u našem Turopolju i kada zavelo staro slavensko hrvatsko bogoslužje mi danas dašto ne znamo, ali naš znameniti hrvatski povjesnik Ivan Tkalčić misli, da je zagrebačka biskupija bila osnovana na podlozi slavenskoga bogoslužja¹⁾ pak još u XV. do XVIII. vijeka nalazimo u njoj lijepi broj svećenika glagoljaša. Drugi učenjaci misle, da su ti glagoljaši došli tek za vrijeme turskih progona, bježeći pred Turcima u ove strane. Bilo kako mu drago mi uistinu i u Turopolju i blizu njega nalazimo glagoljaše i to: G. 1499. u Odri (1499.—1501.) župnika Matiju glagolitu, koji je darovao prebendarskoj bratovštini u Zagreb 4 novčića. Spominju se još glagolski svećenici u Petrovini danas u župi Velika Gorica (g. 1551., 1504.) u Odri (g. 1622. župnik Ivan Martinović) u Velikoj Gorici 1574. 1612. (1622.) u Dubrancu (1501.) u Starim Čičama (g. 154.) u Velikoj Mlaci, u župi Odri (1743.) itd. Razumije se samo po sebi, da su ti svećenici glagoljaši imali kod sebe i glagolske misale, brevijare i druge knjige poslovnice, a možda duhovne i razne pjesme. Nažalost se je toga malo ušćuvalo, ali jedno je istina, da se je tim knjigama stavio temelj narodnoj hrvatskoj prosvjeti. Pa ako se i može vidjeti naročito iz zapisaka, koje je prigodom svojih kanoničkih pohoda, kao arhidjakon, učinio u Turopolju slavni potonji zagrebački biskup, rođeni Jastrebarčanin Benedikt Vinković (rodio se g. 1581., umro 2. XII. 1642. u Zagrebu), da je svećenstvo bilo većinom vrlo primitivno i slabo obrazovano, to ipak ne smijemo zaboraviti, da je kontakt sa blizom Italijom, u koju su zalazili na nauke naši ljudi, uvijek dizao razinu naše prosvjete.

Prvi saradnici prosvjete u našim krajevima bili su pako razni redovi. Oni su podizali prve škole. Oni su u svojim samostanima imali knjižnice. Sami redovnici prepisivali su razne stare knjige i rukopise, čuvali svoje pergamene, kao oči u glavi. Djela rimskih i grčkih klasika ušćuvala se tako, samo njihovom zaslugom do današnjih dana. Mnogo dragocjenih rukopisa, koje su danas ponosom najslavnijih biblioteka, imademo zahvaliti samo pobožnom radu skromnih redovnika, koji su ih izradjivali u svojim čelijama. Od redova, koji su u Turopolju imali svoje posjede, znamo da su osobito blagotvorno djelovali Remetski Pavlini i Isusovci. Ovi redovnici veoma su lijepo djelovali u svoje doba u hrvatskom narodu, šireći knjigu i prosvjetu. Oni su bili ujedno i prvi osnivači hrvatskih gimnazija i visokih škola. Pavlini ili »bijeli fratri« već su prije godine 1288. imali svoj samostan u Remetama kraj Zagreba, a već u srednjem vijeku imao je remetski samostan lijepe posjede u Turopolju, a naročito u Rakitovcu i Grdovčaku.²⁾ Ako i jesu neko vrijeme iz-

¹⁾ Tkalčić Ivan K. Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj. Zagreb 1904. Str. 74.

²⁾ Laszowski Emil. Remetski Paulini i Turopoljci. Povjest Turopolja I. 382.

među Pavlina i Turopoljaca vladale razmirice i pravde radi posjeda, ipak su se konačno složili i živjeli u miru sve, dok nije ukinut red Pavlina u Hrvatskoj. Među pavlinske redovnike ušli su dašto i mnogi Turopoljci, pak su tako sudjelovali u prosvjetnom radu između svojih zemljaka.

Isusovci su došli u Zagreb g. 1606. i doskora su postali prvi radenici na hrvatskom kulturnom polju. Oni su doskora dobili i u Turopolju svoje posjede, pak je i u njihov red stupilo više Turopoljaca, od kojih su se neki proslavili i na književnom polju, kao Habdelić i Mulih. Ali već i prije tih redova, nekoji su Turopoljci, već u srednjem vijeku polazili srednje i visoke škole, neki su obnašali i razne časti n. pr. Marko sin Dobre iz Lomnice bio je bilježnik bana Ivana g. 1320.

Prof. Vjekoslav Klaić, u svom djelu »Povjest Hrvata« pravo veli, da se je kultura u hrvatskom kraljevstvu već tijekom 14. stoljeća lijepo razvila i to ne samo duševna, nego i materijalna. K tomu je uz ino doprinesla blizina Italije, i još više okolnost, što se je hrvatsko kraljevstvo protezalo uz veliku prometnu cestu, koja je iz istoka vodila Sredozemnim i Jadranskim morem u srednju i zapadnu Evropu. Hrvatski velikaši ističu se poput bosanskih u to vrijeme većim bogatstvom i sjajem, nego njihovi drugovi u srednjoj Evropi. Humski Hranići od kuće Kosača imali su tada u svojoj bogatoj riznici vrlo dragocjenih umjetnina, krasnih uresa i nakita, odora, svetačkih slika i moći, čak i jedan organić (orguljice) a osobito mnogo posudja od zlata i srebra, dok su njemački knezovi još u prvoj polovici XVI. stoljeća rabili zemljane pladnjeve i posudje od običnih kovina. U Dalmaciji su hrvatski knezovi Šubići bili prijatelji i mecene književnosti. Drugi se hrvatski knezovi odlikuju kao pisci. Među ovima se ističe knez Novak Disislavić od plemena Mogorovič, gospodar grada Ostrovice u Lici. On je oko god. 1368. prepisao čitav hrvatski misal glagolskim pismenima. Mimo to ukrasio je Novak svoj misal kraljevim sitnoslikarijama (miniaturama), koje je valjda sam slikao. U dvorovima knezova Frankopana, naročito u Modrušama i u Senju pak i u Novigradu (Novom Vinodolskom) bilo je notara i pisara, koji su pisali hrvatskim jezikom i glagolicom. Od latinskih pisaca ističu se već u XIV. stoljeću: rapski biskup Djuro ab Hermolaio, Micha Madius de Barbazanis, Pavao Pavlović, Zadrani. A već u 14. stoljeću javlja se prvi poznati pisac u užoj sadanjoj Hrvatskoj između Gvozda i Drave: Ivan arci-djak on gorički i zagrebački kanonik. Taj je g. 1334. do 1354. sastavio djelo: »Statuta capituli zagrabiensis saeculi XIV. Klaić smatra to djelo znamenitim ne samo za političku već još više za kulturnu povijest i za zemljopis.«³⁾

Mi danas imamo samo malo tragova starije kulture turopoljske, i malo nam je ostalo knjiga iz knjižnica, koje su postojale u Turopolju, ali tomu se ne smijemo čuditi, jer neprestane provale Turaka, nisu bile podobne, da nam sačuvaju ove stare spomenike

³⁾ Klaić, Povjest Hrvata 1901. d. II. z. Str. 36.

prosvjete. Zna se da su Turci palili sela i gradove i rušili, što im je pod ruku došlo. Od pada Bosne (1463.) nastala su za hrvatske zemlje strašna vremena, a među ostalima i za Turopolje. G. 1469. u subotu poslije Miholja probudi u kasno noćno doba građane zagrebačke od sna grozna vika. Digli su je seljaci, koji su bježali s onkraj Save u Zagreb i plačući pripovijedali, da su provalili Turci i upalili im sela i kuće. Iz Zagreba su mogli viditi silni požar, kako sela preko Save gore. Seljaci su sa strahom govorili, da su Turci odlučili preći Savu i navaliti na Zagreb.⁴⁾ Od onoga časa punih dvijesta godina nije više Turopolje imalo mira od Turaka. Poslije je doživilo i drugih katastrofa. Uistinu gdje bojne trublje zveče, odo-
 nud vile znanja i umijjenja bježe. Pa ipak u svako doba bilo je i u Turopolju ljudi, koji su ne samo težili da upiju znanje svojega doba, već su i sami uzeli pero u ruke i stali pisati knjige. Gdje koji od ovih dovinuli se i do zamjerne visine na polju literarnom hrvatskoga naroda, pišući latinskim i hrvatskim jezikom. Svakako treba, da kapu skinemo pred ovim ljudima, koji se u tako teškim prilikama nisu žacali misliti na književna djela. Tek pod konac 18. stoljeća dovršava tužna spomen na tursko četovanje. Turske provale tako su potresle čitavim životom bijednoga naroda, da je trebalo decenija da prodju, a da se je još ime tursko spominjalo . . . Kad je na koncu prošlog stoljeća napokon zapodjenuo vojnu car Josip II. na Turke i kad je započeo kobni turski rat (1787.—1791.), u koji se je car upustio, kao saveznik ruske carice Katarine II. bilo je u narodu oduševljenje, jer je u svima nastala nada, e će Turci konačno biti izagnani iz Evrope. Prema ugovoru imala bi cara Josipa zapasti Srbija, Bosna i Hercegovina. Taj rat za oslobodjenje istokrvne braće ispod jarma, taj rat u kojem bi se imali Hrvatskoj prisajediti po Turcima osvojeni krajevi, bio je veoma popularan. Mi ćemo u ovoj knjizi vidjeti, kako se je dojmio i Turopoljaca, koji su se u njemu proslavili. Savremeni pjesnik naročito naglasuje Turopoljce, kao hrabre junake i one, koji su stekli vijenac neumrle slave. U isto doba proslavljuje se Turopolje i imenom jednoga Nikole Škrlića, kao znamenitoga književnika i jednoga od prvih pobornika nacionalne ekonomije. U devetnaestom stoljeću, koje počinje okupacijom Napoleona Velikoga, nastaje za Turopolje novo doba, gdje se zgušćuje turopoljska plemenska svijest u sredini stoljeća, u jaki otpor protiv ilirizma, u kojem nazrijeva opasnog razornika starih pravica. Već samo ilirsko ime moralo je kobno djelovati na Turopoljce, koji za Napoleonova Ilirizma, nijesu bili sigurni od tlake. Ta borba Turopoljaca, vođena energičnim načinom, koja je dovela i do prolijevanja krvi, učinila je Turopoljce u narodu neko vrijeme nesimpatičnima, pa ipak, ako se dobro promotre motivi i važni po Turopoljce nutarnji i vanjski razlozi, morat će se ne samo blago tumačiti ona borba već i razumjeti. U to doba niče čitavi niz polemičkih članaka i brošura, u kojemu se govori o Turopolju i Turopoljcima, a pjevaju se i pjesme satiričkog sadržaja. Mnoga gorka izre-

⁴⁾ Acta Capituli zagrabiensis antiqua fasc. 20 nr. 14.

čena je onda s jedne i s druge strane, pak danas, kad je to sve samo historija, kad sve to gledamo objektivnim očima, moramo priznati, da se je i s jedne i s druge strane griješilo i da je potrošeno mnogo nacionalne snage uzalud, ali da je to tako moralo da bude u evoluciji narodne svijesti, koja se samo u borbama čeliči. Pjesma: »Vzemi pipca, dregni Ilirca« stvorila je pjesmu: Gluboko zdihtavanje Turopoljaca. Ali niti jedna, niti druga pjesma nije svršila bratoubilačkim razorom ili ekraziranjem, bojem do istrage, jer je u jednih i drugih protivnika ključala živa krv, hrvatska krv. Nova vremena rodila su nove ljude i za to vidimo u divnoj povorci, koja se je razvila veličanstveno i sjajno prigodom prenosa Zrinskog i Frankopana u Zagreb, na čelu jedne historičke lijepe i dostojanstvene povorke Turopoljaca, na konju župana Lučića, kako daje poštu slavnim hrvatskim mučenicima, a uza nj i njegovi Turopoljci u narodnom odijelu.



ZASLUŽNI TUROPOLJCI

Matija Slatinski.

(† 1583.).

Slavni mecena i dobrotvor, obnovitelj i preporoditelj plem. općine Turopolja Matija Slatinski (Zalatinski), kojem je moj prijatelj Emilije Laszovski, u ovom djelu opširnije napisao život istaknuo se je i na znanstvenom polju, a naročito kao *geograf*. On je bio suradnikom zemljovida, kojega je g. 1556. izdao Wolfgang, a rezao u bakar Mihajlo Zimmermann u Beču: »Regni Hungariae descriptio vera«. Među suradnicima tog djela zabilježeno je i njegovo ime: »Matheus Zalatinsky Zagrabienensis«.¹⁾

Stjepan Berislavić.

(* 1560. † 1628.)

Medju prvima, koji se spominju kao književnici, a koji su rođeni u Turopolju, bio je Stjepan Berislavić od Male Mlake. Ivan Kukuljević-Sakcinski u svojoj opsežnoj raspravi o književnicima s ove strane Velebita priopćio nam je prvi u hrvatskom jeziku njegov i ako maleni životopis. Prema tome je vjekopisu bio sin Ivana Berislavića i Jelene Budački. Rodio se je oko 1560. i bio je vlastelin imanja Male Mlake, Bužine, Lučnice, O d r e i Čeha u zagrebačkoj i još nekih drugih u varaždinskoj županiji. Naš revni historik Matija Mesić u raspravi »Pleme Berislavića« razlikuje dva plemena Berislavić: jedno s plemićkim pridjevkom Berislavića-Grabarskih, redje Doborskih, a drugo Berislavića Vrhriječkih, kasnije takodjer Malomlačkih. O ovim potonjima, medju koje spada naš Stjepan, veli, da im se prvi spomen nalazi oko polovine XV. vijeka u jednoj latinskoj listini od g. 1453. koja je bez dvojbe prevedena iz hrvatskoga izvornika i u kojoj dolazi medju inim »iudices iurati nobilium Crouatorum sedis tiniensis« neki »Vuk Berislavich de genere Ciprianorum:«, zatim pako u glagolskoj listini od 18. oktobra 1451. imenuje se »Paval Berislavić s Vrhrika medju rotnim sucima »plemenitih Hrvat stola tninskoga«. Te dvije listine jasno nam pokazuju kolijevku Berislavića, o kojima ovdje govorimo. Nju nam je tražiti u negdašnjoj kninskoj župi a po ime u Vrhrijeci, gdje su oni davno živjeli kano poro-

¹⁾ Laszowski E. Povjest p. opć. Turopolja. Zagreb Sv. II. Str. 38.

dica, koja je spadala na pleme Čubranića. Odovud se je preselila jedna grana u zemlju na Savi, a naročito u prijedjele oko današnjeg Turopolja. Na tim pako stranama našao je Mesić najprije od Berislavića Vrhriječkih g. 1486. nekog Stjepana Berislavića. Taj se zove u izvorima »Beryzlavych de Verhreka«, a kasnije, kad je dobio Malu Mlaku, pišu ga i »de Mlaka«. Njegovi potomci rabe ime »de Kys Mlaka«. Stjepan Berislavić stariji postao je vlasnikom Babča, Buševaca u kotaru goričkom, i Lužju i Čehima i u Odri, Lučilnici i Mrševcu (?) Ovaj je čovjek stekao veliki ugled, pak su mu povjerena važna zvanja. Za kralja Matije bio je kaštelanom u Lukavcu. Kralj Matijaš udijelio mu je darovnicu s kraljevskim svojim pravom za Babču i Buševac. I za Ivana Korvina stekao je Stjepan Berislavić velikih zasluga, jer je s drugim kastelanima Korvinu ušćuvao Medvedgrad, Rakovac i Lukavac. Juraj sin Stjepanov bio je takodjer kastelan Medvedgrada, Rakovca i Lukavca.¹⁾

Od toga dakle Stjepana, kojemu se gubi trag g. 1509. dok njegov sin Juraj živi još g. 1547. polazi loza Berislavića Malomlačkih, među kojima se je nalazilo muževa, koji su tečajem daljih vremena obavljali razna i važnija javna zvanja ili su se knjigom zanimali, ili su napokon i u većim političkim pokretima sudjelovali.²⁾ Juraj sin Stjepanov bio je takodjer kastelan Medvedgrada, Rakovca i Lukavca.³⁾

Malo ne sto godina iza spomenutoga Stjepana živio je naš Stjepan, kojiževnik. Bio je sin Ivana Berislavića i Jelene Budačkove. I taj je stekao veliki ugled. On je naslijedio imanja djedinska Malu Mlaku, Bužin, Lučelnice, Odru i Čehe u zagreb. županiji i mnoge druge u varaždinskoj županiji. Često puta su ga Hrvati birali za poslanika u ugarski sabor. Godine 1587. kad je mladom Stjepanu bilo tek dvadeset i sedam godina izabrao ga je ugarski sabor uz zagrebačkoga biskupa Gašpara Stankovačkoga i uz hrvatskoga prabilježnika Gašpara Petričevića državnim povjerenikom, da pregleda gradove na medji hrvatskoj i dalmatinskoj. U to je doba vladao slabi car Rudolf II. a u Hrvatskoj su bijesnile borbe s Turcima. Banovao je u to doba u Hrvatskoj Tomo Erdedi (1584.—1595.), koji se je tri godine prije toga 26. oktobra 1584. proslavio pobjedom nad Turcima kod Slunja. Stjepan Berislavić za cijelo je poslove, koji su mu povjereni dobro i valjano obavio, kad je zavrijedio te su ga u trideset i šestoj godini života učinili g. 1596. za hrvatskoga podbana. U to je vrijeme bijesnio je u Hrvatskoj veliki četrnaestgodišnji rat s Turcima (1593.—1606.) a banovao je Ivan Drašković (1596.—1607.) Dogadjale su se tu slavne stvari, među kojima i narodna pjesma opjevava pobjedu kod Siska (1593.) Ta pobjeda dakako nije Sisak spasila, te je zatim opet pao, a Turci su se zaprijetili da će Zagreb podsjesti te čitavo kraljevstvo opustošiti. Bojevi su se bili izmjeničnom srećom. Stjepanu se Berislaviću pako, kako izgleda, nije svidjalo ostati u časti podbana, jer se je te časti već za godinu dana odrekao. Dvije godine

¹⁾ Kukuljević.

²⁾ Rad VIII. Str. 102.—104.

³⁾ Isti. 104.

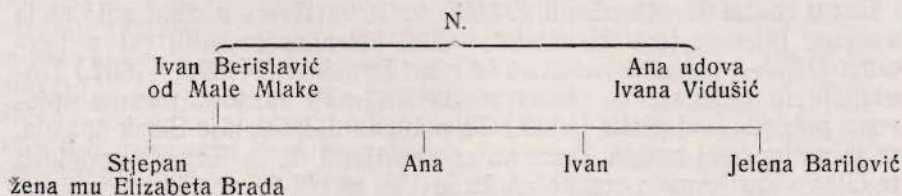
⁴⁾ Monumenta historica n. c. Turopolje vol. II. Str. 233—235.

poslije toga (1598.) izabran je za velikog bilježnika zagrebačke županije. Iste godine postao je i opet poslanikom na ugarskom saboru

G. 1600. postade sabiračem vojničke pomoći za Hrvatsku. I slijedeće godine bio je narodnim zastupnikom u ugarskom saboru. Kad je g. 1604. Nikola Istvanfi postao računovodja i sabiračem državnoga poreza, onda je uz njega dobio isto mjesto i Stjepan Berislavić. G. 1601. u vrijeme Petričevićeve bolesti on je zamjenik protonotara (viceprotonotarius), kraljevine Slavonije, pak se kao takav zabilježio na listini kralja Rudolfa II. 20. marta 1602.¹⁾ te onu od 16. januara 1608. iz Praga, kojom je kralj obnovio privilegij o oprostima poreza Turopoljcima - »G. 1608. ovo pismo sv. carskog i kr. veličanstva u generalnoj Kongregaciji g. stališa i redova kraljevstva Slavonije u gradu Zagrebu 25. dana mjeseca februara održane, pokazano je i predočeno...«²⁾ Potpisao se je: I. Berislawych, viceprotonotarius regni Sclauoniae.

Kad je g. 1607. potpisivao zapisnik sjednice, u kojoj je ustoličen Tomo grof Erdedi za vrhovnoga i nasljednoga župana županije varaždinske i istoimene tvrđave, potvrdili su to svojim vlastoručnim potpisima i pečatima velikaši kraljevine Hrvatske i županije Varaždinske, na čelu im kao kraljevski povjerenik zagrebački biskup Šimun Bartulić, koji je bio prior Pavlina. Potpisan je uz ostale velikaše i Nikola Istvanffy, nekadanji potpalatin kraljevstva Ugarskoga i historik. Između potpisa viših činovnika dolazi na prvom mjestu potpis Stjepana Berislavića kao podbilježnika kraljevstva hrvatskoga.³⁾

Dugo je vremena bio Berislavić podžupan varaždinske županije. Rado je pjevao pjesme. Od tih pjesama uzdržala nam se je tiskom pjesma koja ima naslov: »Lusus Martis et Apostoli s«. Ovu je pjesmu ispjevao u slavu dana, kad je uzvišen na bansku čast Benko Turovec, ludbreški vlastelin. Ta je pjesma izdana u Gradcu kod Jurja Vidmanštadta 1615. u 8^o. Kukuljević je u svojoj zbirci imao pet hrvatskih Berislavićevih pisama pisanih Jakovu Gašparincu, Mihalju Verniću i Mati Ilijaševiću, sucima grada Zagreba (1621.). Kukuljević nije nam zabilježio godinu smrti Berislavićeve. Medjutim u turopoljskoj listini od g. 1618. nalazimo već njegovu ženu Elizabetu Bradu, označenu kao udovicu.⁴⁾



¹⁾ Monum. n. c. Turopolje IV. Str. 77.

²⁾ Isto IV. 103.

³⁾ Liber Installationum Comit. Varazd. u županijskom arhivu županije Varaždinske g. 1607. br. 7. oznaka 0.

⁴⁾ Mon. n. c. Turopolje IV. 518. Eadem ratione generosa domina Elizabetha Brada, relicta vidua olim Stephani Berislawych florenos hungaricales duodecim dabunt.

Juraj Habdelić.

(1609.--1678.)

U 17. stoljeću javljaju se s ove strane Velebita kajkavski pisci, među kojima se osobito ističu Isusovci: Krajačević, Habdelić i Milovec; Pavlini: Ivan Belostenec i dva svjetovnjaka Jurjević i Magdalenić te jedan od svjetovnih svećenika Ratkaj. Ne ima sumnje da je pravo ustvrdio neki naš književnik historik u svojoj povjesti književnosti hrvatske, da je među ovima Juraj Habdelić, »najvažniji i najplodniji pisac kajkavski XVII. stoljeća.« Juraj Habdelić bio je pako i po rodu i po porodu pravi Turopoljac. Da nije Turopolje nijednoga više zaslužnoga i znamenitoga Hrvata ovomu narodu dalo, već tim bi se prodičilo u povijesti hrvatskoga roda, jer Habdelić je čovjek, o kome je danas već napisana mala literatura. Habdelićeva porodica starinom je turopoljska, te je imala Zaprudje kod sv. Klare, dio Male Mlake, plemićka zemljišta u jastrebarskom kotaru i neke u kotaru stubičkom.

Juraj Habdelić se rodio g. 1609. u Starim Čičama, kraj Save. U ono doba, koje je bilo jedno od najtmurnijih, što ih je hrvatski narod doživio bila je naša domovina ostanak ostanaka -- reliquiae reliquiarum. Sam Habdelić ju tako zove, govoreći: »kaj štimaš moj štavac, da bi vezda vu tesne ove ostanke slovenskoga orsaga Salianus prišel, kak bi se začudil i čudeći križal, gda bi ne jednu nego vnožinu teh takveh prehamljenih volj našel«.

G. 1886. izdala je »Matica Hrvatska« knjigu: »Glasoviti Hrvati prošlih vjekova«. Niz životopisa, što ih je napisao Ivan Kukuljević-Sakcinski. Na strani 138 do 151 dolazi životopis Jurja Habdelića, Turopoljca i Isusovca. Kukuljević je u tom svojem životopisu u mnogom proširio svoj prijašnji Habdelićev životopis, što ga je napisao u svom djelu o hrvatskim književnicima¹⁾, ali vidi se kako mu je muka pisati o mužu, o kojemu je zapravo malo znao. Zato nam gotovo na tri stranice raspreda o drugim piscima, koji su sabirali u prijašnje doba hrvatske i slovenske riječi, pak spominje Jerolima Megisera, Nijemca, rodom iz Stuttgarta († 1616.), Hrvata Fausta Vrančića, popa Grgura de Vitalibus (1628.), Isusovca Jakova Mikalja (1649.) te napokon Ivana Belostenca-Orlovića (*1595. † 1675.). Spomenuvši ove spominje tekar Jurja Habdelića, kojeg zove prvim sabirateljem čisto kajkavsko-hrvatskih riječi. Veli da je u tom narječju pisao tako čisto i izvrsno kao nijedan od kajkavskih pisaca ni prije ni poslije njega.« O samom životu Habdelićevom dašto da saznajemo iz Kukuljevića malo, jedino što nam opširnije raspreda o njegovim parnicama za svoju baštinu.

Otac Habdelića Jurja bio je Baltazar pl. Habdelić ili Boroš. Majka pako Jurjeva zvala se je Margita rodj. pl. Kraljić, kći Jurja Kraljića i Anke rodj. Magdalenić. Baltazar i Margita imali su dvoje

¹⁾ Habdelić J. Prvi oca našega Adama greh. Str. 122.

²⁾ Kukuljević Ivan. Književnici u Hrvata s ove strane Velebita Arkiv knj. VIII.

djece Jurja Isusovca i književnika i sestru Doroteju udatu za Mihaíla Mužinića. Spominje se i polubrat Jurjev Ivan.¹⁾

Ana Magdaleníć, baka Jurjeva, imala je dva muža Jurja Kraljića i Gašpara Jankovića. S Jurjem Kraljićem rodila je ovu djecu: Tomu, koji je umro, Grgura, koji je postao redovnik i Margaretu, koja se je udala za Boltu pl. Habledića aliter Boroša. S drugim pako mužem svojim Gašparom Jankovićem, rodila je Ana dvije kćerke Katarinu i opet Margaretu.

Kad su Matija Kraljić i Baltazar Habledić razdijelili zemlje, isplatio je Bolta Habledić Gašpara Jankovića, što se vidi iz njegove oporuke, u kojoj je svoja dobra u Maloj Mlaci zapisao svojoj ženi i djeci uz uvjet, da mora sin Juraj, bude li htio ta dobra imati, platiti njegovoj ženi Margareti i drugoj djeci 100 ug. i 100 ren. forinti. Grofa Erdedija pako, kao zemaljskoga gospodina zamolio je u svojoj oporuci, da se njegova dobra u Jastrebarskoj jednako razdijele među Matiju Kraljića (brata Jurja Kraljića) i njegove potomke.

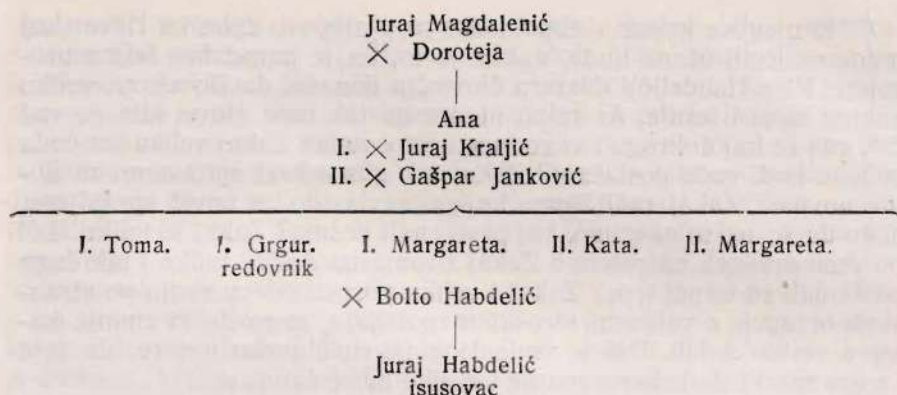
Majka Jurjeva, Margareta bila je god. 1614. već pokojna, a njezin muž Bolto bio je skrbnikom sina Jurja (tanquam naturalem tutorem filii mi Georgi ex nobili quondam Margareta consorte sua progeniti), pa je za njega god. 1614. dijelio se s Matijom Kraljićem i svojom sestrom Katarinom Habledićkom za dobra u Maloj Mlaci. (Datum in Kyssmlaka, curia nobilitari pueri Georgii Habelich die 6. mensis Novembris Anno Dni 1614).

Bolto Habledić se po drugi put oženio, te imao sina Ivana, koji je bio prema tomu polubrat Jurjev. I taj je pošao na nauke, kako saznajemo iz pisma, kojim je on »studiorum prosequendorum causa« založio za 30 ug. for. podbanu Stjepanu Berislaviću i supruzi njegovoj Juditi Malenić dvije napuštene kmetske sesije u Maloj Mlaci. To nije doduše pravom učinio, jer su bile te zemlje (u površini od 6 rali) »materno aviticae, fratrem Georgium Habelich S. J. per matrem Margaretam filiam Georgii Kralich et Annae Magdalenich concernentes«, ali je ipak tu svotu god. 1655. Juraj Habledić, već kao rektor zagrebačkog kolegija isplatio Ivanu Berislaviću od Male Mlake, podkapetanu tvrđe Pokupskoga, sinu Stjepanovu.

Dobra u Maloj Mlaci došla su na ovaj način do Habledićeve porodice. God. 1571. prodao ih je Grgur Radinčić za 67 ug. for. »iure perpetuo et irrevocabiliter« uz obvezu, da ga kupac Juraj Magdalenić te njegova žena Doroteja i kći mu Ana do smrti hrane. Isto je tako god. 1585. Nikola Alapić (Allapi) posudio od Jurja Kraljića, djeda našeg Isusovca 300 ren. forinti, te mu je za tu svotu založio 10 rali oranica u Maloj Mlaci, 6 kmetova, jednu zapuštenu sesiju i neke krčevine (terras exter potitios) u zaprudu, što mu ih je založio brat mu Gašpar.

Da se vidi, kako je Juraj Habledić, naš književnik bio po predima u srodstvu sastavio sam prema listinama ovo rodoslovlje:

¹⁾ Kukuljević Ivan. Glasoviti Hrvati 142—151.



Mali Juraj Habelić učio je osnovne škole, valjda po običaju tadašnjega plemstva kod kuće. Kako je njegov ujak Grgur Kraljić, majčin brat bio redovnikom družbe Isusove, nije čudo, da je mali Jure došao u škole isusovačke u Zagreb, pak se onda posvetio i redovničkome životu u družbi Isusovoj, koja je baš u doba, kad se je on rodio, duboko razvila svoje korenje u hrvatskim krajevima. Isusovačke su gimnazije u ono doba bile slavne, pak je Juraj Habelić u Zagrebu učio osnovne razrede gimnazije.¹⁾

Oko g. 1625. kadno je Jurju Habeliću bilo šestnaest god. učio je Habelić u Zagrebu. O tom svom boravku piše poslije u »Zrcalu Marijanskom«. Tako se spominje nekoga mesara Kranjca Jurja. »Od ovoga su mesara pred trideset i petem letmi, gda sem ja v rečenom varošu v školu hodil, glasili, da je tak jako čelo imel, da gda su muži na pijac žitek na konjih prodavat donašali, prišel je on, k—koga goder muža konju, koga svojem čelom v glavu udrivši k mestu je včinil na zadnje noge opasti, na tuliko da su mu se muži morali moliti, da im konj svojim čelom ne potuče.«²⁾ Sva je prilika da je Habelić u Zagrebu svršio gimnaziju, dok je filozofiju i teologiju učio u Grazu, Trnavi i Beču.

U knjizi »Prvi oca našega Adama grijeh« piše u svojoj mladoj dobi: Znal sem krojača pred četrdeset i pet letmi, drugo ni znal šivati nego darovec (halje reči, kakve je u mladosti svoje dosta okrpene nosil.) K tomu, gda bi bil đaćić neki školu ostavivši meštrije se vučit prišel, rekal mu je: srečen si, moj sinko, vezda ti je skodobo pamet pravdeno otprta, gda si vu ovu meštriju se podal, ar znaj, da naša krojačka meštrije tulike je vrednosti i preštimanja, da gda se je zvučiš, ako samoga kralja ali cesara kčere u sveto hištvo potrebuval budeš, slobodno ti bude, niti ti nigdo žalne reči za to ne bu smel reči«. Habelić to navodi kao primjer oholosti.

¹⁾ Kukuljević Ivan. Glasoviti Hrvati. Str. 142—151.

²⁾ Habelić. Zrcalo. Str. 203.

³⁾ Habelić. Prvi oca našega Adama greh. Str. 348.

⁴⁾ Isti. Str. 295.

Iz njegove knjige vidimo, kako su u njegovo doba i u Hrvatskoj mnogo cijenili učene ljude, dokaz je to, da je narod bio željan prosvjete. Piše Habelić: »Natura človičja donaša, da človek na veliko znanje hlepi i šetuje. Ar zakaj nigdor ne tak tupe glave, kibi ne rad čul, gda se kaj dobroga i vugodnoga pripoveda? Zakaj velika gospoda vučene ljudi rado poslušaju? Zakaj tak gusto krat spitavamo za dobre novine? Zakaj radi čtemo knjige, navlastito z novič spravljene, nego da se nešto navčimo, kaj prvo znali nesmo? Zakaj je tuliko škol po vseh orsageh zdignjeno? Zakaj siromašna dečica tuliko i tak dugo po školah se teruči trpe? Zakaj i velika gospoda decu svoju po stranskeh orsageh z velikemi stroški razpošiljaju, nego da bi znanje kakovo veliko dobili. Dal je onda Bog takvu človeku naturu, da žele vnogo znati i da k tomu znanju, koliko more šetuje...«

Ali dok Habelić hvali ljude, koji žele znanje kori gizdave ovako: »Oni se pako najjače znašaju i gizdaju u navuku, koji izda nesu pravo i zvršeno znanje dobiti, nego listor znanja težnju, i zato te takove ne drži za spametne i vučene, nego za norce. Pride takav norc nekteri z Rima, z Padue, z Prage, z Olomuca, z Beča, z Graca itd. Potrošil je tri leta tak u filozofije, pridelnul je nekoliko k teologije, obleznul je navuk od pravdi. Pogledj ga kak hodi, kak gledi, kuliko bazalamanov čini, kak batruvo, da ne rečem, oholo govori! Kaj su oni, ki su prvo čez te navuke prešli. Vsi su ovi prema ovomu malo ali ništar.«¹⁾

Ljuti se Habelić na ovake mudrijaše, koji su bili prije »nehoblano drvo«, sada izgledu kao kip Helene zlatom velikog nauka obučen. A ipak su »norčeci«.

»Videli smo malo prvo takovoga kot jedno nehoblano drevo, a sad je kip neznam ktere Helene zlatom velikoga navuka oblečen, ali listor u svojeh očiu tak priprostoga ljudstva, ali drugeh u djačtvu navukeh, pred kemi eus rationis, materia prima, chimera i hircocervus i concavum lunae i drugo neznano iz filozofijumskoga luga dopeljano zverje vnogo trpi, ktero ovi malo vučeni norčeci niti sami pravo ne razmeju, niti ga nigdar stolmačiti ne budu mogli, nego listor na kakvo takvo pri onih, ki malo razumeju od velikoga návuka one dobe, kriče na široka vusta, raskriljivši kot da bi ves Salomon ze vsem svojem navukom i mudrostjum u tikvene njihove glave plan bi postavil«.

Ovim je riječima Habelić pokazao, kako je već u njegovo doba i u onim krajevima bilo ljudi naduvenih znanjem.

Zanimivo je, kako nam priča, da je u njegovo doba moglo plemićko dijete jeftino u školu. Dijete je moglo stan dobiti za dvadeset dukata (ugarskih forinti), a najviše je trebalo trideset forinti za obilan stol na godinu. Dok trideset godina kasnije (dok je Habelić pisao svoju knjigu) nije dosta 50, niti 60. Al onda je sve bilo u dobru cijenu, ali »onda nije bilo tako gustoga gošćenja ko sada«.

Govoreći o gluposti nekih naduvenih »učenjaka« koji su se vratili iz velikih škola pripovijeda ovu crticu. U dobroga starca bio je ludi sin, a kad se je ovaj vratio iz škole u domovinu razveselili su se i otac i majka, da im je dragi sin došao zdrav i učen. Videvši to ov maček, da ga tak otac i mati gladi, začel je gizdavi rep zdigati, već navuka

skazovati, nego ga je bilo v prazne tikve.« Sjedeći tako jednom s ocem kod stola opazi tri jaja na stolu. Reče ocu: Oče, koliko je tu jaja? Odgovori otac: Ne vidiš li da su tri? Reče sin ocu: Oče ne vidite pravo, jer ih je pet. Otac si siromak otare oči i u zdjelu bolje pogleda pače i rukama ju začepi i reče opet: Ti pravo ne vidiš sinko, jer ih uistinu nema više, nego tri. A onda sin: A ja ću vam oče bijelodano dokazati da ih je pet, da i sami ne ćete moći tajiti! Zar nisu ovdje tri jaja? Reče otac: Jesu! Na to opet sin: Gdje su tri jaja, tamo su i dva, nije li tako? Odgovori otac: Tako bi moralo biti. Onda sin: Ako je tomu tako, da su ondje: dva jaja, gdje su tri jaja, tri pako i dva, kako samo velite jesu pet, dakle je ovdje pet jaja. Na to nezna starac što ga odgovori, budući da je to bio duboki, veliki i duboki nauk, koji je donio iz škole učeni djak. Otac dakle samo privuče k sebi zdjelicu s jajima, te uzme za sebe dva, a ženi dade treće. Sinu pako reče: Budući, da veliš da je ovdje pet jaja, za me neka budu ova dva, za tvoju majku ovo treće, a ti si ona dva, koja su od ovih više, uzmi. Onda je taj prevučeni norc z velikem nosom ostal, gda je otac i mati z jajci dobro stal, on je pak suh kruh moral glodati.

Ovo sam naveo i zato, da se vidi, kako je Habledić svoju asce-tičku knjigu znao i šalom zasladiti.¹⁾

Završio je pako tu šalu riječima: »Kažeš da je to bajka. Možda ne! Ali kad bi i bila, prilično uči, kako se svojim naukom ponizno učeni mladi ljudi moraju vladati »da ih spametneši za norce držali ne budu.«

Habledić je napisao: »da slovenska i horvatska gospoda vekšu skrb drže za to, da dobre konje, hasnovito oružje, kem veru kršćansku i domovinu brane, dobivaju i imaju, nego na opravu i cifranje, ako-prem, kuliko njihov stališ donša i potrebuje, snažne i oni oprave ne zameću. Kukuljević govori u ostalom o onoj dobi, da je kod plemstva hrvatskoga u ono doba još dosta blaga bilo, svjedoče nam sačuvani popisi onih dragocjenih stvari, što ih je komora po smaknuću Zrin-skoga i Frankopana, uz kojekakove kr. povjerenike razgrabila. U Ozlju gradu imali su još g. 1634. Frankopani svoju blagajnu, u kojoj kad se jedan zid poruši nađoše osim ostaloga blaga i k r a l j e v s k u k r u n u, dragocijenim biserom i kamenjem posutu.«²⁾

Jagić piše³⁾: »Ja ne znam ništa više o Hablediću, nego što Kukuljević o njemu piše. Ali on samo spominje, da je Habledić u Gracu i Trnavi studirao. Naprotiv u svojem djelu sam Habledić (na str. 869.) kaže, da je i u Beču studirao, to je moglo biti oko g. 1630. On veli: Videl sem pred četrdesetm letmi vu Beču, kade sad onda vu školu hodil, kak su pintarski detići svojem batici se naganjali itd. Jer pako na drugom mjestu svoje knjige kaže, da se je g. 1670. bavio sa-stavljanjem te knjige, to je 40 godina prije boravio u Beču, dakle oko g. 1630. Još jednu biografsku, dakako vrlo općenitu pripomenu čita-mo na str. 523. gdje veli: pokedobe prodekatori, pisci i spovedniki,

¹⁾ Isto. Str. 297.

²⁾ Isto. Str. 298.

³⁾ Arkiv I. Str. 171.

u kih častih jesem se i ja blizu trideset let nekuliko trudil.« on je dakle gledao u doba pisanja svog djela, na svoje za onda već napolak završeno djelovanje kao propovjednik, kao na službu, koju je vršio gotovo 30 godina, naravno uz svoje ostalo poslovanje, jer pisac i ispovjednik bio je još i sada. U posveti svog djela potpisuje se kao »infimus cappellanus et in Christo servus Georgius Habdelić Soc. Jesu« a na naslovnom listu »tovaruštva Jezuševoga mašnik.«

Nagađanje prof. Jagića o Habdelićevu boravku u Beču gotovo se je na vlas ispunilo, tek se mora za jednu godinu pomaknuti. Da je slavni naš slavist imao pri ruci Šišićev članak: Hrvati na bečkom sveučilištu od g. 1453—1630. što je izašao godinu dana prije od njegove rasprave, našao bi u rubrici: »Scolares nobilium statum tenentes infra barones« pod g. 1629. upisano: Georgius Habdelitsch, Croata (pisac hrv.) (* 1609 † 1678). Naši naučenjaci mogli su to naći u djelu arkivara bečkoga sveučilišta dra Karla Schraufa: Die Matrikel der ungarischen Nation an der Wiener Universität 1453—1630. Wien 1902., koje je djelo prevedeno i na mađarski pod naslovom: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig. Referirajući o tom djelu, u kojem je iznesen spisak onih đaka i prokuratora, što su bili upisani u »ugarsku narodnost« izvadio je prof. dr. Šišić Hrvate, pošto su i Hrvati bili članovi ugarske narodnosti. Dobro je naš naučenjak protumačio, što u organizmu srednjovječnih sveučilišta znače tako zvane narodnosti. Postanak ugarske narodnosti na bečkom sveučilištu seže u najstarije doba, već u g. 1366. gdje se spominje uz austrijsku, sasku i česku kao četvrta narodnost. Pod tu narodnost strpali su ne samo Ugri i Hrvate, nego i one Latine, što su stanovali s južne strane Alpa. G. 1384. pridijeljeni su ugarskoj narodnosti još i Česi, Poljaci, Moravci i ostali Slaveni. Dakle »natio hungarica« ne označuje nikaki politički pojam, već naprosto jednu skupinu đaka, koji su morali biti u to doba podijeljeni baš u četiri »narodnosti«. U Parizu bili su Ugri i Česi u engleskoj narodnosti.¹⁾

Kad je Habdelić došao u Beč našao je već ovdje prijestolni grad u bujnom razvitku. Prošlo je već deset godina od užasne bitke na Bijeloj Gori, gdje su carevci i legiste izvojštili potpunu pobjedu. Zimski kralj Fridrik pobjegao je u Nizozemsku, a caru se pokoriše Česi, Moravci i Šlezani.

Bečki nekatolički građani morali su ili seliti ili postati katolicima. Car Ferdinand smatrao je protestantizam za glavni razlog neprestanih nemira u državi, zato je bio čvrsto odlučio, da ga zatire. Zato je naročito potpomagao razne katoličke redove kao najbolje rasadnike vjere katoličke. G. 1622 počeo se graditi kapucinski samostan u nutarnjem gradu Beča. Crkve su uzidane ili predane Pavlinima i Barnabitima i Augustincima. G. 1632. stavio je temelj samostanu Karmelićana u Leopoldstadtu, a g. 1652. zauzeše Isusovci mjesto u univerzitetskom kolegiju, sagradiše kraj sveučili-

¹⁾ Vjesnik kr. zemaljskog arkiv 5. Str. 161 i dalje.

Jagić V. Ein Prediger aus I. Ende des XVII. Jahr in Agram. Archiv f. lav. Philologie 27. Str. 578—597.

lišta crkvu, a uzdržaše si i staru svoju profesnu kuću na trgu »Am Hof«. Isusovci su na sveučilištu učili retoriku, grčki i hebrejski jezik, filozofiju i teologiju. Oni su imali upravu sveučilišne knjižnice. U Beču su u ono doba bili već mnogi znameniti učenjaci i umjetnici, pak je Habdelić mnogo toga vidio i naučio. I sami Isusovci imali su već u Beču znamenite predstavnike 1587. Isusovca Petra Brusäusa, glasovitoga teologa, 1799. Petra Kanizija, glasovitoga sveca i teologa i dr.

Kao mladić u 21. godini 18. oktobra stupio je u red Isusovaca, god. 1635. započeo je svoj filozofijski trienij u Gracu, jer na zagrebačkoj isusovačkoj akademiji još nije bilo filozofije. Svoj filozofijski trienij nastavio u Trnavi. Tu je svršio svoj bogoslovni kvadrienij (1638—1642), te je postigao čast doktora teologije i filozofije.

Onda je poslan za profesora u razne kolegije, te je kao takav služio dugi niz godina sad u Gracu sad u Trnavi. Uz to se je doskora proslavio kao izvrstan propovijednik i ispovijednik, te kao pisac ascetskih (duhovnih) knjiga. Bavio se je i proučavanjem jezika, te ga zato i stavlja Kukuljević među hrvatske književnike — filologe.

G. 1645 doživio je u Zagrebu veliki požar. On veli: Tak se je pripetilo i u našem Zagrebu, da za druge orsage i varuše mučim, leta 1645. dvajset i deveti dan sušca meseca, gda okol desete večernje ore opade sažgana sveća najednom nahižju u slamu i malo potlam ne listor hižu onu, nego i ves skoro varoš, ves kaptolom, izvan dveh vse cirkve ogen popade i nemilo sežga, tak da se i do dan današnji neki nesu mogli pomoći.²⁾ Habdelić pohvalio je naročito porodicu grofova Auersperga, a pogotovu majku mladih grofova Anu Elizabetu Moskon, koja je pokazala darežljivu ruku i prinesla veliku novčanu pripomoć postradalima, a naročito da se izbriše trag, što ga je požar ostavio u crkvi sv. Katarine u Zagrebu. Ona je sagradila i najveći žrtvenik. Ona je vlastite oprave vezene zlatom i ukrašene velikim draguljima žrtvovala za oltar i svećenička odijela. Pored toga poklonila je majci božjoj i svadbenu opravu.

G. 1640. postao rektorom Isusovačkog kolegija u Varaždinu.

1648. i 1649. boravio je Habdelić u Varaždinu i tu je vidio na svoje oči golemi požar.

Kukuljević veli, da je tri puta izabran rektorom i to: 1649.—1651 na varaždinskom kolegiju a g. 1655.—1658. i od 1666.—1669. u zagrebačkom kolegiju.³⁾ G. 1648. doživio je u Varaždinu užasni požar. Habdelić govori o tom požaru u svom Zrcalu Marijanskom.⁴⁾ Tu spominje kako je najljepša crkva u slovenskom orsagu varaždinska crkva posvećena Bl. Djevici Mariji, koju je dao s velikim troškom sagraditi grof Gašpar Drašković, a ipak je imao da se

¹⁾ L. Dukat Vladoje. Prilozi ka biografiji Jurja Habdelića. (Grada VII. 97.)

²⁾ Habdelić J. Pervi oci Adama greh Str. 583.

³⁾ Kukuljević I. Glasoviti Hrvati. Str. 143.

⁴⁾ Habdelić J. Zrcalo Marijansko Str. 407.

bori poradi toga u mnogim zlobnicima. Ta je crkva tako lijepa, da se s njome jedino može mjeriti zagrebačka prvostolna crkva, koja je uopće najljepša »pod korunom Vugerskom.« O toj Varaždinskoj crkvi veli Habledić, da u njoj majka božja čudesa čini. Habledić nam priča kako je u osam sati na večer stao bjesniti golemi požar, koji je sažgao više od stotinu kuća. Napokon se je taj požar taknuo i škola, koje je grof Gašpar Drašković učinio u korist hrvatske omladine, a tako i kolegij iz hrastovih drva. Sve to je izgorjelo u cigli jedan sat. Takova je bila jakost vatre i brzina. Od te isusovačke kuće nije bilo više od »dva na deset klaftrof« do crkve Bl. Djevice Marije, kad se za nju prepadoše pobožni građani i građanke s ocevima Isusovcima. Mnogi su se manje žalostili rad vlastite štete, koliko ih je prestravila misao, da će im se poništiti krasna crkva. Kleknuli su pred crkvu i k nebu su uzdizali ruke i milo su molili Boga i djevicu Mariju, da im poštede svetu kuću, jer su za grijehе svoje već kažnjeni požarom svojih kuća. I gle čudo se veliko dogodilo. Doletila je jedna bijela ptica. Nitko ne zna otkuda. Ta je ptica sjela na crkveni krov nad velikim vratima. Otuda se nekoliko puta digla krilima u zrak. I uvijek se je natrag sjela. I tako je dugo krilima mahala proti ognju, dok nije nad isusovačkim školama i isusovačkom kućom ugasnuo silni oganj.

I tako je Habledić živo opisao varaždinski požar, koji je sam doživio. Možemo si misliti, koliko je brige i posla imao, dok je trebalo, da se gasi požar, da se tješi nevoljnike, »pogorelce«, da se bar ublaži prva nevolja.

God. 1649. Habledić je rektor kolegija u Varaždinu. Tu je morao da uzdigne novu isusovačku rezidenciju, jer je stara godinu dana prije izgorjela. Mnogi su mu pri tom plemići pomagali, a on u zrcalu Marijanskom naročito ističe pomoć grofa Wolfganga Auersperga.

God. 1654. bio je Habledić rektor isusovačkog kolegija u Zagrebu. God. 1656. bio je rektor u Varaždinu i imao je mnogo brige sa optujskim posjedom, darovanim od grofa Panhausena, jer nije ništa nosio poradi prevelikog poreza. Imao je neke domaće raspre sa patrom Kornelijem.

Bio je Habledić rektor godine 1654., 1655., 1656., 1657. i 1665.

Pobudom i darom zagrebačkoga kanonika i velikoga prepošta Vraneševića razvila se kao nastavak zagrebačke isusovačke gimnazije filozofska škola.

1662. izašlo je Habledićevo djelo: »Zerczalo / Marianzko. / To je to / Poniznost devicze / MARIJE / ko je boga rodi-(la). Uszem Szlovensko(ga) i Horvateczkoga naroda / ker' schenikom, á onem navlazti — / to kiszu obilnee dare naturalzke, / ali Zverhunaturalszke, od dare — / slyive ruke Bozje prieli / na naszleduvanje. / Po / JURJU HABDELICHU to — / varustva JESUSSEVOGA MA. / sniku popiszana i na Szvetlo dana. (MDCLXII.) Stampano U — Nemskom Gradcu (pri Ferenczu Vidmanstetteru. Knjigu je Habledić posvetio Nikoli pl. Erdedu¹⁾ 12^o str. 587 i jedna strana popisa tis-

¹⁾ Posveta glasi: Illustrissimo Comiti domino domino Nicolao Seniori Erdedi de Monyorokerek, montis Claudij comiti perpetuo Sac. Caes.Regiaeq. Maest. Consiliario et cubiculario. Domino, domino gratiosissimo.

karskih pogriješaka. Posveta djela obuhvata 7 stranica i hvali veliku grofovnu pobožnost naprama Blaženoj Djevici Mariji, koju pokazuje i tim, što hodočasti u Mariju Zell u Štajerskoj. Pisac se je potpisao: »Illustrissimae Dominationis tuae servus in Christo obsequentissimus Georgius Habledelich, Societatis Jesu«. Čitavo je djelo razdijelio Habledelić u sedam poglavlja. 1. o svetosti; 2. o razumu i pameti; 3. o svjetskom bogatstvu; 4. o tjelesnom zdravlju; 5. o ljepoti; 6. o jakosti i 7. o dobrom i poštenom glasu.

U tom djelu veli Habledelić u »Opomenku«: Malo je se dobe v slovenskem jeziku, za ktere bi ja znal, knjig štampano. Ali ni onem ogorljivi jeziki prostili nesu. Nekomu teh takoveh knjig reči nesu bile prave h o r v a t s k e, nekomu nesu bile prave slovenske, nekome su bile jako priproste nekome štampa ne valjala, nekome navuk nebe prikladen, nekome litera ili slovo nepotrebno mesto potrebnijega i priličnijega be postavljeno. Vidi se po ovim Habledelićevim riječima nije niti u ono prvo doba, kajkavske literature, kad se je tako reći stala razvijati, bilo mira od nesmiljene kritike. Vidi se, da su i onda imali bijedni književnici da trpe od kojekakvih zabadala i kritičara zlobnijeh opazaka. »I zato pred vnoga suca morahu siromaške knjige dohajati, i od mnogeh sucev (ne smem reći kriveh) vnoga osudjavanja i šentencije prijmati«. Uzevši to Habledelić u obzir boji se, da će i on doživiti takove kritike, to više, što su te knjige plod onoga vremena, koje je morao da otrgne od drugih svojih poslova, pa još k tome, kad su ga razne brige progonile. Habledelić je uvjeren, da će mu prigovarati o pojedinim riječima i reći: ovo je majdačka, ovo je zagorska, ova kranjska, ova solarska, ova njemačka, ova tukavska. Prigovorit će i pismenima i pravopisu i žaliti, što je nešto kazao, a nije izostavio. On na sve te prigovore odgovara riječima, koje je čitao velikim pismenima napisane, na jednoj kućnoj stijeni u gradu Zagrebu. A te su riječi:

Si bene non cuiquam domus haec fabricata videtur
Sic sinat hanc nobis, corrigat ille suam.

S fundamenta ispeljana
Hiža ova i zidana,
Ako komu ne po volje,
Nego mu se hoće bolje,
Naj nam ovu tak ostavi,
Svoju sebi naj popravi.

pak dodaje: Tak komu ove ne budu po volje, naj je ostavi, a svoje, ako je ima, naj popravi, ako ih nema, naj nove bolje spravi, listor na hvalu Božiju, D. Marije poštenje i opčinsku korist.«

Naš slavni slavista Vatroslav Jagić,¹⁾ govoreći o tom »Opomenku« Habledelićevu veli: Ovaj opomenak (Admonitio), koliko je kratak, sadržaje pamćenja vrijedne stvari. Prvo saznajemo o prigovorima, koji su padali protiv onog malo do onda štampanih djela, za cijelo poglavito radi raznoličnosti nariječja. Pod »slovenskim« razumjevali su na ime Habledelić i njegovi savremenici nariječje

¹⁾ Jagić V. Nochmals Juraj Habledelić und seine literarische Tätigkeit im XVIII. Jahrhe. Archiv f. slav. Phil. Bd. 31. Str. 529—533.

Regnum Slavoniae — Slovenski orsag — a to je bio onda, kad je najveći dio istočne polovine Kraljevine Slavonije (Slovenski orsag) stajao pod turskim jarmom; kajkavski dijalekat zapadnoga dijela, potonja tako zvana civilna Hrvatska. Pod »hrvatskim« jezikom razumjevaio se je jezik u kraju prave gornje Hrvatske (Regnum Croatiae), južno od Save i Kupe, dakle jezično područje dijelom čakavskoga, dijelom štokavskoga nariječja... Od konca 17. vijeka nazivlje se upravo kajkavski dijalekat u hrvatskim zemljama — hrvatski. Sadanji »slovenski« jezik kajkavski pisci 17. i 18. stoljeća nazivaju »krajski«... Jagić, kad govori o majdaškom jeziku ne zna pravo što bi s tim imenom pak piše: Za »Majdake« može se sada uputiti na Rešetara: Der Što — Dialekt str. 209. Po njegovom i drugim navodima morali bi »Majdaci« stanovati na sjeveru, nedaleko od Bezjaka... Jagiću dakle nije poznato bilo da se »Majdacima« još i danas zove, a tako se je i u Vinkovićevo, Križanićevo i Habdelićevo doba zvalo, Jastrebarsko i njegova okolica, dakle ima Jagić krivo, kad majdake izvodeći ih iz riječi majdan (rudnik) stavlja u Zagorje. Jagić punim pravom veli, da ova ascetska knjiga nije s kulturnoga gledišta tako zanimiva, ko Prvi oca Adama grijeh, ali u svojem živom govoru ne zaostaje za njim. Jagić navodi neke primjere.

Kako mu je zanimiv opis tadanjeg ženskinja: »Otpri vre vezda oči ti gospica ktera si goder, ali purgarica ali plemenita, ali gradovna, ali mlada, ali stara, ali gospodična, ali vdovica, ka se izebanem vinom napajaš, ka se tak cifrasto opravljáš, ka već lase tvoje ravna-juć nego Boga moleći vremena trošiš, ka tuliko mehkeh blazin na postelju tvoju kladeš, ka se tak mehko v djoldž i svilne poplune zavijaš, ka toliko s pižmun smrdiš, otpri, reku, oči, i vidi pristoji li se da ti v tulike nasladnosti, v tulike ničemurnosti vreme i žitek tvoj tak oholo trošiš!«

U svojem Zrcalu spominje Habdelić i više svojih zaslužnih zemljaka. Uz Erdedija, koji je pravo zrcalo marijanskih kreposti spominje još Ivana Ručića, podžupana zagrebačke »gradske meje«, koji je sagradio kapelu u čast Majci Božjoj.

U Habdelićevo tmurno doba hrvatske povijesti ipak naš hrvatski narod nije bio bez dobrih veza s kulturom srednje Evrope i krivo bi mislio onaj, koji bi mislio, da su sinovi hrvatskoga naroda stenjali u verigama potpunoga barbarstva. Njegovi su savremenici polazili i u visoke škole, u svjetskim gradovima, naročito u onima, u kojima su pojedini zavodi bili namijenjeni baš hrvatskomu narodu. Naši su Hrvati polazili škole u Beču, Pragu, Gracu, Bologni i u Rimu, a bilo ih je razasuto i po raznim drugim evropskim gradovima, gdje su učili svoje nauke, teološke, filozofske i pravničke. Tako je n. pr. našega slavnoga Pavla Rittera Vitezovića (r. 1652. u Senju † u Beču 1713.) njegov otac Antun poslao na više nauke u Belgiju. Ali i u samom hrvatskom narodu postojale su dobre škole u domovini, naročito kod Pavlina u Lepoglavi i kod Isusovaca u Zagrebu. I sve više se radjala želja za sveučilištem i za rasadištem hrvatskih doktora. I danas je dokazano, da su se u Hrvatskoj stvarali i promovirali doktori i prije našeg hrvatskog sveučilišta, koje je osnovano u Zagrebu g. 1874.

Već je Nikola Dianešević, veliki prepošt zagrebačkoga kaptola osnovao zakladu za sveučilište. Tu njegovu želju objeručke je prihvatilo, ako mu je možda nije i udahnuo baš naš — Habelić. Kao rektor isusovačkog kolegija u Zagrebu želio je »da se u Zagrebu osnuje učilište ravno takovim zavodima po Evropi.«¹⁾

Isusovci su živo poradili, da se ideja o sveučilištu provede. Tako je rektor Filip Kavšić zamolio cara Leopolda, neka potvrdi zakladu Nikole Dianeševića, a to je car i učinio privilegijem, koji je izdao u Eberdorfu 28. septembra 1669. pod svojim zlatnim pečatom. Kralj je tim pismom uzeo pod svoju zaštitu zagrebačku isusovačku akademiju i dao joj je sve one povlasti, koje imaju sveučilišta u njemačkom carstvu i u drugim njegovim zemljama. Dok je taj privilegij izdan nadošla su u Hrvatskoj burna vremena Zrinsko-Frankopanske urote. To i jest razlogom, da se taj privilegij nije pročitao i proglašio prije, već tek poslije užasne i mučeničke smrti bana Petra Zrinskoga i šure mu Frana Krste Frankopana u Wienerneustadtu. Privilegij je tek u hrvatskom saboru proglašen 3. studenoga 1671. Zanimivo je tom prigodom, da su se hrvatski stališi oprli zahtjevu Isusovaca, koji su htjeli taj privilegij poslati u Rim, da ga još i papa potvrdi. Sabor nije to dopustio, jer da iznad kralja u polju nastave ne imade nitko vlast u zemlji Hrvatskoj. Ipak se je tako iz gimnazije razvila akademija znanosti. Za Habelićeva rektorovanja i (1663.—1666.) kad je Habelić bio drugiput rektorom isusovačkoga kolegija u Zagrebu već je filozofska škola ili filozofski fakultet imao tri tečaja i tri profesora.

Akademija znanosti imala je ista prava i iste povlastice, koje su tada uživale isusovačke univerze u Kölnu, Beču, Mainzu, Ingolstadt, Pragu, Olomucu, Štajerskom Gracu i napokon u Trnavi i u Košicama u Ugarskoj²⁾.

Medju povlasticama, koje su zagrebački Isusovci dobili od cara Leopolda, naročito je bio privilegij, da njezin rektor i profesori smiju one, koji polože rigoroze, proglašivati za doktore, licencijate, magistre i bakalaureate. Car je odredio, da se takovi doktori imaju svagdje priznavati.

Latinski je napisao Habelić: *Fasciculus palmarum seu Elegia Neo-Martyrum. Graecii 1668. 12.*

God. 1670. izdao je Habelić svoje djelo: *Dictionar, ili rechi szlovenszke z vexega skup zebrane, u red postavlyene y Diachkemi zlahkotene trudom Jurja Habelicha Mashnika Tovarustva Jesushe-voga, na pomoch napredka u Diachkem navuku skolneh mladenczev Horvatszkoga y Szlovenszkoga naroda, z dopuschenyem Gornyech. Stampan vu Nemskom Gradezu pri odvetku Vidtmanstadiusa 1670 12^o ff. 28 nch.*

O tom rječniku napisao je Ivan Kukuljević: Taj rječnik ne ima onolike vrijednosti, kolike Belostenčev, sedamdeset godina kasnije

¹⁾ Smičiklas: Povijest Hrvatske. Zagreb 1879. Knj. II. Str. 251.

²⁾ Klaić Vjek. Kr. akademija znanosti u Zagrebu. „Kolo“ 1912. VIII. Str. 4.

izdani, ali u svoje vrijeme bijaše za mladež, kojoj bijaše upravo namijenjen, od velike koristi. Habelić priznaje i sam u svom predgovoru, da se taj njegov rječnik mora smatrati kao slabi početak izvrsnije kasnije radnje, pa se tješi i sam poslovičicom: »Ne despende animus n. mo. repente fit summus«, kao i s onom »Per intervala et gradus lentis quoque passibus sapientiae tenebis apicem et fastigium«. Glavna njegova namjera bijaše, svojim učenicima podati u ruke malenu i jeftinu knjigu, koja će im za nauk jezika ipak biti od poveće koristi, nego kojekakovi pisani rječnici; te je svoju svrhu i potpunoma postigao, jer osim Mikaljeva čisto hrvatskoga rječnika, koji je za njegovo vrijeme (g. 1649. u Loretu) tiskan, ali njegovoj kaikavskoj madeži nepristupan bio, ne bijaše tad još na našem jeziku tiskanih rječnika, pošto se četvero i peterojezične zbirke riječi, izdane od Megizera i Vrančića, kao potpuni rječnici smatrati ne mogu, niti su se za onodobne učione veilkom korišću upotrijebiti mogle¹⁾

Svoj Dikcionar posvetio je Habelić mladim grofovima Auerspergima, kao prijateljima Isusovaca. Tako je Wolfgang Engelbert Auersperg kapetan Kranjske pomagao mnoge isusovačke kolegiije.

Oko g. 1674. maštampjan je Jurja Habeliča Kersztjanski navuk z dogadjaji sz. Piszma (oko 1674) 12^o

Pervi otcza nashega Adama grieh, y saloztno po njem vsze chlovechanzke nature porushenye ztolmacheno y nakratkom popiszan o po Jurju Habeliču. tovarustva Jezushevoga mashniku. Stampan vu Nemshkem Gradcu pri odvetku Vidmanstadiusha 1674. 12^o 1181 stranica.

To važno djelo po našu kulturnu povijest, izašlo je na svijet tri godine iza smaknuća bana Petra Zrinskoga u Wienerneustadtu. Pisano je dakle u burnim i tmurnim časovima, koji su zadesili nesretni hrvatski narod. Habelić je najprije htio da napiše život g. Isusa Krista, ali se je sjetio, da bi bolje bilo, ako napiše djelo o zlima posljedicama istočnoga grijeha, te »porušenje nature človečanske«.

U svom predgovoru veli Habelić: »Nakanivši našega Zveličitela Gospodina Kristuša zemeljski žitek na kratkom popisati slovenskem našem jezikom i iz njega neke kršćanske navuke speljati; dojde mi napamet, da ne bu morebiti žal pobožnem štavcu, ako u napredak jednem knjigami porušenje nature človečanske poznamenujem, katera iz prvoga oca našega Adama, i njegove pogreške ishaja, kotora je zrok bila pogubljenje vsega človečanskoga naroda, i zbog toga sina Božjega na ov svet prišestka...« Samo je djelo posvetio zagrebačkomu biskupu Martinu Borkoviću.

Prvi našeg oca grijeh razdijeljen je na »sztrane« »dele« i »kotrige«. »Perva sztrana« je Adamovo stvorenje i grijeh? Prvi dio: od stvorenja Adama i svakoga človeka na božji kip. Drugi kotrig: Zakaj je Bog človeka na svoj kip stvoril? Treći kotrig: Kulika se Bogu krivica čini, da človek kip njegov vtepe. To se poglavlje razjašnjuje primjerima. Četvrti kotrig: Kak su škodljivi kipi nečisti,

¹⁾ Kukuljević. Arkiv IX. Str. 185.

ktare neki vu svojih hižah, palačah, komorah itd. drže. Peti kotrig: Peldami se tvrdi navuk proti nečistem kipom gore postavljen. Drugi del. Pervi kotrig: Adam je vu milošče Božje stvorjen, tak da nijednoga greha ne imal. Drugi kotrig: Široko Adamovo znanje. Treti kotrig: Kak je spodobno telo Adam imel. Četrti kotrig: Paradizuš zemaljski vu koga je Bog Adama postavil. Peti kotrig: Od dreva znanja dobra i zla. Šesti kotrig: Napelanje Adamovo vu Paradizušu i gospodstvo med zverjem pitomem i divljem. Sedmi kotrig: Kak je Eva stvorjena. Osmi stran: Moguče je telum čistoću do smrti sačuvati; niti takova čistoća ne proti onomu Crescite i Rastite, nego je pače prinesla navuku pisma svetoga, Ocev cerkvenih i Bogu drakša, nego stališ zakonski. Deveti kotrig: Peldami utvrdi navuk, gore spisani. Treti del. Prvi kotrig: Od zapovedi Adamu dane. Drugi kotrig: Vrag Evu, Eva Adama tenta i pretenta. Treti kotrig: Pravda proti kače, Adamu i Evi i vseh treh kaštiga. Druga stran. Zvunsko nature človeče. Prvi del. Prvi kotrig: Človeče mlahavoče pelda. Drugi kotrig: Stanovito je umreti. Treti kotrig: Pelde vnoga fele smrti, kum su neki ljudi pomrli. Drugi del. Drugo človečanske nature po grehu porušenje. Človek je sreče igra. Treti del. Prvi kotrig: Tretje nature človeče po grehu porušenje. 1. Človek je nestalnosti kip. 2. Nestalnost haeretikov. 3. Nestalnost merzlih kerščanikov. 4. Nestalnost Političušev iiti dvojvjercev. 5. Nestalnost priprostoga ljudstva. Tu govori ovširnije od znamenite seljačke bupe i ljubčeve g. 1573. 6. Nestalnost nekterih sudcev. 7. Nestalnost sudcev i na druge pravdaše se preteže. 8. Nestalnost svedokov. 9. Kakvi svedok moraju biti i od priseg njihoveh, navlastito pod vugerskom korunum. IV. del. Četvero nature človeče urušenje. 1. Človeče nevolje vaga. 2. Nevolja ku starem ljudem mladi zavdaju. 3. Teli človečjih nejednakost.

Treća stran. (239.) Pervi del od gizdosti. Tu govoreći medju ostalim o nakitima i bogatim (cifrastim) haljinama, veli o Hrvatskoj str. 265. »Ništar manje takove gospode, navlastito u našem orsagu, kruto je malo; ar slovenska i horvatska gospoda vekšu skerb derže na to, da dobre konje, hasnovito oružje, kem veru krščansku i domovinu brane, dobivaju i imaju, akoprem, kuliko njihov stališ donaša i potrebuje, snažne i oni oprave nezameču«. Drugi del (369.) »Premišljavanje od skuposti«. Treti del (522.) »Od Praznosti« (veoma zanimivi nauci). Četerti del (681.) »Od Nenavidnosti«. Peti del (814.) »Od Lakomosti«. Šesti del (1031.) »Duhovna Lenost«.

Veli Jagić: »U nestašici boljih vijesti o nutarnjima odnošajima neke zemlje ili naroda mogu nam dosta koristiti i propovijedači ako uz svoju glavnu zadaću, kojom nam srce stavljaju religiozno-moralni tok života, svoje poglede svraćaju i na crne strane društva i o tome pripovijedaju. Taki je propovjednik za Zagreb bio Isusovac Juraj Habelić. Na njegovu znamenitost upozorio je već I. Kukuljević u svojoj knjizi: »Književnici u Hrvata iz prve polovine XVII. vijeka s ove strane Velebita. (U Zagrebu 1869.) str. 35.—39. On veli, da je Habelić razumio, svoju knjigu, koja govori o sedam glavnih

grijeha (misli knjigu: *Pervi otcza našega Adama greh*, 1674.) s toliko zanimivih stvari ispuniti, da je upravo veselje, knjigu pročitati od početka do konca. On označuje tu knjigu, kao najbolji prođukat kajkavsko-hrvatske literature svoje vrsti. Već sam decenije želio, da tu knjigu dobijem, razna obećanja pokazala su se varljivima, dok nisam pred nekoliko dana dobio sretno jedan primjerak. Spomenuvši se Kukuljevićeve preporuke pročitao sam 1181 male 8^o strana i nijesam se prevario u očekivanju. Govoreći o tome, kako je Habdelić u svoje djelo uzeo i mnoge bajke, nastavlja: Ali kao stilista pripovijeda s velikom virtuožnošću. Njegov je jezik pravo vrelo za kajkavsko narječje XVII. stoljeća, koje je, kako je poznato u Belostencu našlo svojega izvrsnoga leksikografskoga zastupnika. Ali Habdelićev jezik ide daleko dalje od njega samog (u njegovu god. 1670. izdanom rječniku) ili od materijala, što se nalazi u Belostenčevu riječniku Zagrebački akademički rječnik s ekscerptima iz Habdelićeva djela mnogo bi se obogatio. Slovenski Pleteršnikov rječnik ostao je stajati na pol puta, citira među izvorima Dikcionarij Habdelićev ali Belostenčev *Gazophylacium* ne. Jagić ne govori u ostalom u ovoj raspravi o dijalektu već o sadržaju.

Pri tom je izbjeglo slavnome učenjaku Jagiću, ili mu nije bilo poznato, da je u Višencu g. 1879. kanonik Iveković takodjer učinio isti posao, pod naslovom: »Prilozi ka karakteristikci XVII. vijeka.«

Misli Jagić, da bi Habdelić i više još domaćih stvari u svoju knjigu upleo, da se nije bojao, da će to uzviliti buru negodovanja.

Iz svoga iskustva pripovijeda Habdelić o ljudima, koji su u duhovnom životu svoje glave i obavljaju djelo trapljenja i mrtvenja, a kad tamo žučljivi su i klevetnici. Veli: Bio sam u jednom mjestu, gdje je takova svetica bila. Svaki se je dan htjela ispovijedati i pričešćati, cijelu korizmu ništa nije jela, nego samo sveto Kristovo tijelo. Tako je bar govorila ali joj nitko nije vjerovao. »Ova svetica tak je bila ponizna, da vsake fele ljudi obilno je ogovarjala, ako je gdo i nešto žalnu reč rekel, fucala je na njega, povsud se proti njemu tužila, prestati ni hotela; po vse svoje svetosti to je bila do-bila, da je niti pop niti frater, niti Jezuita nijeden ne hotel spovedati, dokler svoje gizdave pameti zevsemi ni vtrla«.

Vjekoslav Jakušić, izdao je g. 1911. spis: »Izvori Habdelićeva djela »*Pervi otcza našega Adama greh*. V nemskem Graczu. Leto 1674. U Senju 1911. Tiskara Devčić & Comp. 8^o str. 42.

Jakušić se s djelom Habdelićevim: Prvi oca našega Adama grijeh, bavi samo s jednoga gledišta i to, da li je ta Habdelićeva knjiga izvorno djelo Habdelićevo ili nije, pak dolazi do rezultata da u istinu nije izvorno djelo, već da je Habdelić za tu knjigu upotrijebio nebrojene izvore svjetovnih i crkvenih pisaca, koje on sam u knjizi spominje. Jakušić se na te izvore po mogućnosti obazire u svojoj radnji. Izvori su ti vrlo različiti domaći i strani. Svrha je Jakušića bila, da pokaže, kako se je Habdelić tim izvorima poslužio, u koliko ih je točno t. j. od riječi do riječi prevodio, a u koliko slo-

bodno. Pisac nam ispovijeda, da ga je na tu radnju ponukalo pisanje profesora Vatroslava Jagića u »Archiv f. slavische Philologie« knjiga XXVI. na str. 587—547. smatra poželjnim da se поближе Habdelićevi izvori istraže. Jakušić je u prvoj ovoj svojoj radnji upotrijebio samo tri izvora i to djela: »Zechentner Paulus: Promontorium malae spei. Graecij 1643.« te djela Jerenije Drexeliusa: Opera omnia Lugduni 1647. 4. sveska, napokon djelo Antuna Daurouleija: Flores exemplorum sive Catechismus historialis. Coloniae Agrippinae 1656.

Rezultat Jakušićeve radnje jest, da je Habdelićevo djelo ništa drugo, nego prava i potpuna kompilacija mnogih ljudjih pisaca. »Ustvrđim li to — veli Jakušić — onda se samo po sebi razumije da (djelo) time prestaje biti pravim originalom njegovim, te onda kao takovo gubi dosta na vrijednosti svojoj.« Jakušić misli (str. 33.) da je Habdelić počeo pisati svoje djelo oko g. 1660. i da ga je pisao deset godina.

Na koncu svoje radnje veli Jakušić:

»U ovoj sam radnji upotrijebio oko 150 stranica iz Habdelićeva djela: »Prvi oca našeg Adama grijeh«. Od tih 150 strana može se mirne duše odbiti najviše 15 strana na proizvod Habdelićev, a sve drugo nije njegov proizvod, već je uzeto iz onih izvornika, koje upotrebih. To je rezultat, do kojega nas dovodi ovaj dio radnje, a koji nam prikazuje Habdelića u potpunoj slici kao pravoga kompilatora. Ustvrđujem pak već unaprijed, da će upravo takvi rezultat biti i onda, kada iscerpem sve izvornike, koje je upotrijebio Habdelić za ovo svoje djelo, a tih ima veliki broj«.

Jakušić naročito veli »kompilator«, a ne »plagiator«, jer Habdelić je vjerno i pošteno citirao vrela iz kojih je crpio gradju.

Jakušić sudi preoštro o Habdeliću, kad ga nazivlje »kompilatorom« jer baš u tom svom djelu ostavio nam je Habdelić toliko živih slika iz savremenoga života svojih zemljaka, da je to upravo jedan od klasičkih primjera onoga doba, pak su mu se već mnogi naši pisci radi toga divili i njegovim živim opisima i njegovom oštrom pogledu. To su uistinu originalne stranice, radi kojih je zaslužio svaku hvalu. Ali i ono što je »kompilirao« znao je tako živo ispričati u svom jeziku, da je i u tome izvoran. Napokon se knjige ascetske i historičke ne dadu posve iz glave napisati, već su uvijek zbirka citata iz raznih autora, a Habdelić je te autore pošteno citirao. Po množini autora sudilo se dapače do najnovijega doba i načitanost i obrazovanje pojedinoga čovjeka.

Habdelić citira svu silu autora. Takovi su: Sv. Ivan Krizostom, Bzovius, sv. Bernardo, Delrio, Engel, sv. Augustin, sv. Grgur Nisonški, Alojzije Novarinus, Teodozije Katanijski, B. Albert, Kardinal Karlo Boromeo, Robert Belarmin, Grgur Papa, Irenej, Ciprijan, Bazilije, Ambrozije, Grgur Nazijanžanin, Ciril, Leo papa, Grgur papa itd.

Kad je već ovo, što ovdje o Habdeliću pišem bilo posve gotovo izašla je g. 1924. o Habdeliću u »Nastavnom Vjesniku«, što ga izdaje »Društvo hrvatskih srednješkolskih profesora«, rasprava »O Jurju Habdeliću« što ju je napisao prof. Vlado je Dukat.

Karakteristično je mišljenje Vladoja Dukata o Hablediću: »Najposlije i to nije nikakova novost, već je samo dokumentarni dokaz za ono, što je i Habledić sam priznao za to djelo svoje. »To takajše rad valujem« veli on na jednom mjestu (»Pervi otcza« 674), »da vu vseh skoro oveh knjigah ništar né mojega (spec. od mene) nego sam na tvoju (čitačevu) i drugih duhovnih betežnikov hasen z vnogeh dijačkih knjig zebrał duhovne navuke i vračtva, kemi kakti jednu pateku jesem ove iste knjige napunil ravno onak kot patikari znaju po polju, po lozah, po verteh cvetje, istje trave, korenje ziskavati i njimi pateke svoje puniti«. Pita se sad, je li tim priznanjem Habledićevim i rezultatom Jakušićeva istraživanja znatno smanjena vrijednost Habledićeva djela? Odgovorit ću: jest i nije. Svaka je kompilacija, dašto redovno manje vrijedna od originalnoga djela, ali i kompilacija može biti zaslužna. Kompilator je tumač tuđih misli. On posređuje između onih, koji iznose nove misli i nove činjenice, i širokih masa narodnih, koje nijesu u saobraćaju s onim prvim. U načinu, kako kompilator izvršava svoj posao tumačenja i posredovanja, stoji zasluga i vrijednost njegova djela. Napose pak treba, da se kompilator drži ovih načela: 1. da nastoji otkojekud povadjene dijelove i ulomke vješto sastaviti u jednu cjelinu i time svome radu podati jedinstven karakter; 2. da umije tuđje elemente svoga djela zadahnuti svojim duhom i nametnuti im žig svoga vlastitoga pisalačkoga karaktera; 3. da izvanja forma djela, jezik i stil, odadu individualnu notu piščevu; 4. da ne zataji svojih vrela. Za Habledića se može reći, da se je savjesno držao tih načela. Obadva glavna djela njegova pokazuju tako jedinstven karakter, da bi ih svak mogao smatrati za originalna djela. Da je Habledić bio manje savjestan, pa da nije sam priznao svoj način pisanja ili pomenuo svojih vrela, bilo bi danas gotovo nemoguće dokazati, da su oni plodovi pera njegovih kompilacija. Dašto, među originalne teološke pisce naše nećemo više više ubrajati Habledića. Ta veća priori nije bilo vjerojatno, da bi jedan hrvatski Isusovac u XVII. vijeku hrvatskim jezikom napisao originalno asketično djelo, i u tome pogledu rezultat Jakušićeva istraživanja baš nikoga, koji poznaje prilike, nije mogao osobito iznenaditi. A ono, što nam je Habledića odvijek činilo zanimljivim i simpatičnim — one njegove aluzije na suvremene prilike — ostaju i dalje njegovo djelo, a tako je isto njegova u glavnom i glatka izvanja forma knjige. Habledić doduše prevodi iz izvora svojih, ali prijevod mu je, kako i Jakušić priznaje (str. 6., 7., 8. i inače), na mnogim mjestima vrlo slobodan, on dodaje, umeće, ispostavlja i skraćuje, a u tome se poslu ogleda i vlastito stilističko osjećanje njegovo. Pa i gdje točno prevodi, prijevod mu nigdje, koliko možemo prosuditi po Jakušićevim primjerima (šteta, što on nije način. Habledićeva prevodjenja osvijetlio obilnijim primjerima) ne zapada u ropsku zavisnost originala. Da u cijeloj knjizi (»Pervi otcza«) nema nijedne strane, koja bi bila Habledićeva, ipak b'smo Habledića i dalje morali cijeniti kao okretna i vješta pisca, koji je znatno unaprijedio prozu kajkavsku.¹⁾

¹⁾ Nastavni Vjesnik. Zagreb 1924. Knjiga 32. Str. 124—129.

Dr. Branko Vodnik u svojoj raspravi: *Medju kajkavcima predhistoriskoga doba*, govori opširnije o kajkavskoj popijevki. Tu veli da je Isusovca Nikolu Krajačevića (1582.—1653.), koji je ispjevao »popjevke duhovne« potpomogao Habledić u nastojanju da narod prione uz nove nabožne pjesme, da stare narodne pjesme, svjetovnog sadržaja padnu u zaborav. Ova dvojica da su početnici pokreta protiv stare kajkavske pjesme. Taj pokret »nečistih« narodnih pjesama imao je bez sumnje uspjeha, ali nikako se ne može misliti, da je on doista uništio narodnu poeziju. »Habledić ima u knjizi »Prvi Oca našega Adama greh« (Graz 1674.) posebnu propovijed pod naslovom »Pesza od ljubavi«, u kojoj želi, da se istrijebe »popjevke od ljubavi« i mjesto njih da se pjevaju pjesme božićne, vuzmene, terjačke, nedeljne i svetačne i druge« pa se pozivlje na riječi Krajačevićeve. Njihova je želja, da »duhovne popjevke« potpuno zamijene narodne »popjevke od ljubavi« t. j. kako Krajačević kaže: da se popevaju na listor v crkvah po svetkeh, pod mešami, ali koseči, orjači, ženjači, na goricah kopajuči, koleči, mesto navadneh svagdašnjeh starih poganskeh i sramotneh popevkih...« I to je Krajačeviću i Hablediću zacijelo uspjelo, jer M. Lang, crtajući današnje stanje narodne pjesme u Samoboru, izričekom kaže, da seljački svijet iz okolice prolazeći Samoborom »na posao iz s polja« gotovo i ne pjeva drugih pjesama do li marijanskih... (Zbornik za život i običaje južnih Slavena, XVIII. str. 277.), a medju pjesmama navodi crkvenu pjesmu »sv. Ivanu Nepomuku«, za koju kaže: Ovu su pjesmu još do pred 20 godina pjevali pastiri na ivanjski post goneći blago u paše. Današnji je pastirčići ne znadu i ne pjevaju (str. 299.). Dakle Krajačević, Habledić i njihovi nastavljači uspjeli su da učine protureformatsku crkvenu popijevku narodnom popijevkom, te se je ona pjevala i izvan crkve, uz različite ratarske poslove, što ih obično prati pjesma. Ali oni nisu nikako uspjeli, da tim svojim uspjehom uguše narodnu popijevku svjetovnoga značaja: ona je i dalje živjela, možda ne više tako bujnim životom.¹⁾

Iza dugoga svoga i zaslužnoga rada umro je napokon Juraj Habledić 27. novembra 1678. u Zagrebu, u isusovačkom samostanu, u gornjem gradu.

Godine 1726. izašlo je štampom Habledićevo drugo jezikoslovno djelo. Natpis je knjizi ovaj:

SILLABUS / VOCABULORUM /
GRAMMATICAE EMMANUE-)
LIS ALVARI é SOCIETATE JESU. / In
Illyricam, sive Croatis & Slavonibus vernaculam
conversorum Cum Appendice GENERUM /
DECLINATIONUM / Cum Licentia Superiorum /
Impensis Ioannis Michaelis Schattner / Bibliopecti
Zagrabiensi / ZAGRABIAE / Typis Ioannis Bar-
tholomaei Pallas, 1726.)

¹⁾ Sveta Cecilija, God. XV. Str.

O tome djelcu napisao Vladoje Dukat raspravicu¹⁾ i veli o sadržaju, da je okupljen i priuđen, kao u drugijem sličnijem zbornicama, ponajprije su izložena pravila o rodu imenica (*De Generibus Nominum* i to: a) quae ex significatione cognoscuntur (str. 2—7); b) quae ex positione cognoscuntur (str. 7—22.), zatim pravila o deklinaciji (*De Nominum Declinatione* (str. 22.—40.)), najzad perfekti i supini glagola (*De Verborum Praeteritis et Supinis* (str. 40.—64.)). Pravila su samo ukratko kazana i to obično stihovima iz Alvare-zove gramatike, glavno su sabrani primjeri, koji se iscrpivo navode, iscrpljivije, nego što bi se mogli navesti u gramatici, ujedno s dodanim prijevodom; od tih primjera potječe i natpis knjizi.

Dukat misli da je ovo djelo Habdelić napisao, a Jambrešić kao dvadesetgodišnji mladić, da se je starao oko štampe i izdanja Habdelićeva rukopisa. Djelo ima format dvanaestine i broji 164 str.

Svoju domovinu nazivlje Habdelić »slovenski i horvatski orsag« tako: O da bi toga očima našemi ovo isto 1670.-to leto ko ovo žalostno pišem, vu našem nevoljnom orsagu nevideli vu ovom, reku, ako i malom takovom potpunom orsagu Horvatskom i Slovenskom...«

Jagić nazivlje Habdelićev jezik uzor-slikom kajkavskoga narječja, kako se je u Zagrebu u 17. stoljeću govorilo i od svog središta postalo odlučnim za čitavu kajkavsku literaturu. Taj jezik ne govori se na čitavom kajkavskom jezičnom području, onako, kako se nalazi u Habdelićevim djelima. On je ovdje književni produkt, izašao iz stanovite mješavine raznih dijalekata, koji su u Zagrebu od koncentrirane inteligencije, došli onamo iz raznih krajeva u neposredni doticaj, a koji su jedni na druge utjecali. Treba ovaj jezik uporediti bilo ma s kojim istodobnim »krajnskim« štampanim tekstom — kako su onda u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji nazivali jezik svojih zapadnih susjeda — i odmah se mora opaziti velika razlika, koja postoji između ova dva susjedna jezika onog doba.

God. 1911. u Jagićevu: *Archiv für Slavische Philologie* piše Ivan Melich u svojoj raspravi: *Die Herkunft der slawischen Lehwörter der ungarischen Sprache* i vadi svoje riječi iz Habdelićevoga Dikcionara pa pripominje: »Spominjem, da Habdelića krivo neki istraživači smatraju za Slovenca. On je bio Hrvat kajkavac. Njegov rječnik je kaj-spomenik.«²⁾

U 7. knjizi »Gradije jugoslavenske akademije« odštampao je direktor gornjogradske zagrebačke gimnazije Vladoje Dukat, dva svoja priloga za osvjetljenje biografije Gjüre Habdelića. On je nastojao, da neke stvari, koje je već Jagić iznesao dopuni. On nam je učinio jasnijim, gdje je Habdelić učio škole i kad mu je koja knjiga pisana. Osim toga se je Dukat latio zadatka, da potraži pravoga autora gramatičkoj knjizi »Syllabus«, koja se je u našim literarnim povjestima pripisivala čas Habdeliću, čas pako Jambrešiću. Dukat se je prislonio uz mnijenje da djelo nije Jambrešićevo, već Habde-

¹⁾ Grada za povijest književnosti hrvatske 7 knj. 7. str. 101—105.

²⁾ *Archiv für slavische Philologie* 32. Str 96.

ličevo. On misli da je rukopis Habdelićev Jambrešić samo izdao i štampao. Ljudi su pako znali za izdavača i pripisali mu autorstvo.

»Braća Hrvatskoj Zmaja« na predlog svog velikog meštra Emilija Laszowskoga, zaključila su da Habdeliću dignu spomen-ploča u Starim Čičama o njegovoj tristagodišnjici. Taj je predlog uz pripomoć župljana i izveden, te je otkrivena spomen-ploča Jurju Habdeliću na 8. rujna 1911. u Vukovini. Ploča je stavljena na sjeverni vanjski zid župne crkve u Vukovini. Svečano otkriće bilo je u 10 sati u jutro s ovim programom: 1. Riječ o Habdeliću, govori dr. Rudolf Horvat; b) Otkriće spomen-ploče i predavanje upravnoj općini vukovinskoj po Emiliju Laszowskom.

Tom zgodom reče Laszowski: »Plemić po rodu, srcem i dušom Hrvat, posvetio se je uzvišenom zvanju, da zamijeni britki mač perom, kojim će koristiti prosvjeti svog ljubljenog naroda. Znao je za čelo, da njegovom junačkom narodu treba uz bojnu slavu također i duševne hrane, narodne prosvjete. Njegovo je pero zaslužilo slavu, kao i krvavi mač junaka, koji su branili rod i domovinu od neprijatelja Kristova.

Gdje mu je stajao rodni dom, u kom ga je majka zadojila hrvatskim duhom, ne znamo. Burna vremena i dugi tijek vijekova zameo mu trag. Znamo samo, da je rođen u župi staro-čičkoj, a po svoj prilici u Starim Čičama. Da se je doista osjećao Hrvatom, to vidimo iz njegovog rada. On je svoj materinji jezik odabrao jezikom svojih djela. On je bio iznimkom svojih savremenika, koji ma da su se osjećali Hrvatima, ipak su pisali tuđim jezikom, latinskim. I time je Habdelić posvjedočio svoj hrvatski osjećaj! Lijepo Turopolje, a naročito župa staročička, može se pravom ponositi svojim Habdelićem. Premda plemić bio je skroz narodni čovjek, a to je mnogo za ono doba, kad je živio.¹⁾

Načelnik vukovinski g. Lacko pl. Galeković zahvalio se »Braći Hrvatskog Zmaja« na brizi, koju su uložili oko postavljanja ove spomen-ploče, koju on prima u ime upravne općine na čuvanje, a onda školska mladež i sav narod zaori hrvatsku kimnu »Lijepa naša domovino!« koja odmjevala širom našeg Turopolja.²⁾

Iza toga slijedila je prava narodna pučka i seljačka svečanost. O tom su događajima pisale gotovo sve novine onoga doba.

O Jurju Habdeliću pišu:

— Kukuljević: Juraj Habdelić. U knjizi »Glasoviti Hrvati« Zagreb 1886. str. 139.

V. Jagić: Ein Prediger aus dem Ende des XVII. Jahrh. in Agram. Archiv XXVI. 1904. str. 578.

— V. Jagić: Nochmals Juraj Habdelić und seine literar. Tätigkeit im XVII. Jahrhundert. Archiv XXXI. (1909.) str. 529.

— V. Jakušić: Izvori Habdelićevu dielu: »Prvi oca našega Adama greh«. Izveštaj gimnazije u Senju 1911.

— M. Dukati: Prilozi ka biografiji Jurja Habdelića. »Gradja VII. (1912.)

¹⁾ Arkiv Braće Hrv. Zmaja: Spomen ploča J. Habdelića.

²⁾ Arkiv. A. H. Zmaja: Ljetopisi III. god 1911—1913.

- V l. D u k a t : Habdelićev: Syllabus Grada VII. (1912.)
- V o d n i k B r. Povjest hrv. književnosti. Knj. 1.
- d r. G j u r o Š u r m i n : Povjest hrvatske književnosti.
- D u k a t V l a d o j e : O Habdeliću. Nastavni Vjesnik. 1924.
- F a n c e v F r a n j o : Beiträge zur historischen serbo-kroatischen Dialektologie. Jagić V. f. slavische Philologie Bd. 31. 32.
- F r a n j o I v e k o v i ć : Prilozi karakteristici XVII. vijeka. »Vijenac« 1879. XI. br. 17—18.

Matija Magdalenić.

Medju turopoljske pisce ubrajaju naši literarni pisci uglednog našeg kajkavskog pisca, a to je Matija Magdalenić. Tako već Ivan Kukuljević. A pišući o njemu veli: »Porodica Magdalenića pripada starom plemstvu turopoljskomu, a spominju se članovi njezini jur početkom 16. vieka kao suvlasnici Male Mlake, od koje nosijahu i naslov »de Mlake«. Kasnije bijahu Magdalenići vlasnici ne samo Male Mlake, nego i Odre, Šiljakovine, Jagodine, nekih zemalja kod Jaske i imanja Vladine u Zagorju, koje leži nedaleko od štajerske granice. Matijaš Magdalenić rodio se dakle na jednom od ovih imanja oko god. 1625. te je bio, po svoj prilici sin Ivana M. g. 1627. prefekta gradova Jastrebarske i Lipovca.¹⁾

Magdalenić je napisao: »Zvonchacz, iliti Premislanya zverhu chetirich poszlednyih chloveka«. Djelo je štampano u Gracu 1670. u 8^o. Kukuljević zna i za drugo izdanje, koje je takodjer izašlo u Gracu g. 1750. u šesnajstini. Djelo je pisao pjesnik na svom imanju Vadići u Zagorju, gdje je i predgovor napisao dne 1. januara 1670. Djelo je posvetio grofu Nikoli Erdödu.

Rešetar kritizujući Vodnikovu istoriju hrvatske književnosti žali, što nije više napisao o Magdaleniću. On veli: Mnogo više treba žaliti, što V. nije o najboljemu pjesniku kajkavskome ovoga doba Matijašu Magdaleniću gotovo ništa kazao. Njegov (g. 1670. a ne 1750) izašli Zvončac, ne sadržaje samo »niz religiozno-moralnih popjevaka« (str. 275), već osim onoga, što naslov obećaje (a po čem V. izvješćuje) iza glavnog sadržaja »Plač smrtelnosti«, a to je odlučno najljepše, što je u starijoj srpsko-hrvatskoj literaturi napisano o smrti. Zatim kao u Razsipnoga sina historiji isto realistička, od Gundulićeva je posve nezavisna povjest o izgubljenom sinu, koji bi se pjesmotvor, da je formom samo nešto bolji, mogao takmiti s pjesmom Gundulićevom.«²⁾

¹⁾ Arkiv za povjesnicu jugosl. ak. Str. 224. i dalje

²⁾ Jagić Archiv für slav. Philologie. Berlin 1814. Br. 36. Str. 271.

Simon Juda Židić (Sidich).

(* 1653. † 1710.)

Šafařík ga piše Šidić.¹⁾ Rodio se je oko g. 1653. Zaredjen je 25. XII. 178. svećenika i postao župnik u Donjoj Zelini, kamo je došao 2. januara 1689. Bio je revan svećenik i neumoran propovjednik, jer je imao govornički dar. 13. X. 1680. prisegao je za župu Staro Čiče, kamo je došao u rujnu. Već g 1680. bio je podarcidjakon. G. 1682. već je postao župnik i kanonik u Zagrebu. G. 1685. postade prepoštom de Bela, god. 1687. arcidjakon čazmanski, a 1694. prvostolni. Obavljao je marljivo vizitacije. 1698. postade predstavnikom čazmanskog kaptola a g. 1706. čuvarom stolne crkve. Umro je 28. studenoga 1710.²⁾

Izdao je i napisao: Plamen pobosnosti proti sv. Ferenczu Xaveriusu na Szlovenszki jezik preobrnjen po Simonu Jud. Sidich kan. Zagr. Vu Zagrebu 1676. 16°.

Juraj Mulih

(* 1694. † 1750.)

Otac Isusovac Juraj Mulih jedan je od najmarljivijih kajkavskih pisaca. Njegovo ime ušlo je u gotovo sve naše literarne povijesti, jer je njegovo ime bilo jedno od najpoznatijih u 18. stoljeću u našim krajevima. Bio je popularan ne samo kao pisac već i kao čovjek i propovjednik, koji je svojim misionskim radom znao privući u svoje kolo čitave gomile naroda i ono, što se o njemu pripovijeda, natkriljuje sve, što se govori o drugim našim misionarima u našim krajevima. Ipak su vijesti o njegovu životu, kako nam ih donose razni naši literarni historičari vrlo mršave, većinom neispravne i neistinite.

U ovim recima nastojat ću da iznesem neke nove priloge k životopisu toga našega zaslužnoga pisca, koji će osvijetliti neke nepoznate činjenice i ispraviti neke netačne vijesti o njemu.

Već samo mjesto njegovoga poroda, kao da nije bilo našim literarnim povjesničarima poznato.

Ivan Nep. Stoeger veli o Mulihu, da se je rodio 30. IV. 1694. a umro 31. decembra 1754 (!) u pedesetoj godini.³⁾ To nije pravo, jer kako to brojevi pokazuju od 1694 do 1754 ima 60 godina! Zato Wurzbach opaža, da se je Mulih rodio ili g. 1704. ili je umro u šezdesetoj godini života.

Šafařík ne veli niti o mjestu rođenja niti o danu ništa, tek pripominje da je umro u Zagrebu 31. decembra 1750. ili 1751., što i opet pogriješno.⁴⁾

¹⁾ Šafařík. Gesch. d. südsl. Lit. Bd. II. Str. 281.

²⁾ Barlé J. Povijest turop. župa. Str. 166.

³⁾ Stoeger Joh. Nep. Scriptorum Provinciae Austriacae Societatis jesu. Viennae 1655. Lex 8°. Str. 237.

⁴⁾ Šafařík Paul Jos. Geschichte der südslawischen Literatur. Prag 1865. Br. II. Str. 283.

Vodnik veli, da je Juraj Mulih najplodniji kajkavski pisac XVIII. stoljeća, a od Isusovaca, koji su u to doba pisali za puk, da je najznatniji. On veli, da se je rodio u Turopolju, a da je umro g. 1753.¹⁾

Ivan Kukuljević u svojoj hrv. bibliografiji ne ima ništa o porodu i mjestu poroda, a tako ni Šurmin u »Povijest hrvatske književnosti«.

O Mulihu veli Sommervogel, da se je rodio u Turopolju, u Hrvatskoj 30. travnja 1694. U družbu Isusovu primljen je u Beču 27. listopada 1714. Učio je gramatiku i hebrejski jezik. Zatim ode u »ilirsku misiju« i napisa lijep broj ascetskih knjiga, od kojih su neke štampane u Ljubljani, Djuru, Požunu i Budimu. 27 godina boravio je kao misionar u Hrvatskoj.²⁾

Janko Barle veli, da se je Mulih rodio 30. travnja 1694. u Turopolju po svoj prilici u Hrašću.³⁾

I tako je stvar glede mjesta poroda ostala neizvjesnom. Ali sada sam ja našao, da je uglavljena činjenica, da je Juraj Mulih rođen u Hrašću.

P. Petar Smendrović, kad je stupio u bogosloviju u Zagrebu često je slušao propovijedi, što ih držao časni otac Juraj Mulih »časni otac rodom iz Hrašća Juraj Mulih, muž najslavniji u misijama i u izdavanju knjiga.«⁴⁾

Već u malo doba, kao dječak pokazivao je veliku pobožnost i nadarenost. Kako su Isusovci u Turopolju imali svoje posjede, to su ga za cijelo oni privukli u svoju gimnaziju u Zagrebu. Kad je svršio gimnaziju poslali su ga u Beč, gdje je primljen 27. listopada 1714. u red Isusovaca. Bogoslovne nauke svršio je u Trnavi. Sav rasplamćen svetim mislima odlučio je sav svoj život žrtvovati Bogu i narodu, za to je kao misionar stao da obilazi sve krajeve hrvatske, pa i one u Ugarskoj, u kojima obitavaju Hrvati. U zimi je pako pisao ascetska djela i to vrlo velik broj, pak se ona tako raširila u našem narodu u ono doba, kao rijetko koja. Barle se je taknuo pitanja, da li se njegovo prezime čita Mulih ili Mulić i veli: Koliko znadem toga prezimena nema više danas u Turopolju. G. 1650 spominje se u Kurilovcu plemić Nikola Mulich (g. E. Laszowski: Povjesni spomenici plem. općine Turopolje IV. str. 537). U svojim djelima potpisuje se sam uvijek Mulih. Stulli piše ga Mulich, Krčelić, Mikloušić i Lovrenčić Mulih, Sommervogel i Wurzbach napominju jedno i drugo, dok u djelu *Collectio scriptorum* S. J. piše Mulich (Mulits). Barle, pišući člančić: Juraj Mulih kao glazbenik, našao je među svećenicima zagrebačke dieceze u XVIII. stoljeću još osam svećenika s tim prezimenom, koje pišu u knjigama redjenika na razne načine (Mulih, Mulich, Mullich, Mullis, Mully), dok se sami uvijek potpisuju Mulih. Jedino Ivan Mulih, kad je postao župnikom 1714. u Visokom, potpisao se je

¹⁾ Vodnik Branko. *Povijest hrvatske književnosti* Zab. 1913. 8 knj. I. Str. 359

²⁾ Sommervogel *Bibl. Societ. Jesu* V. 1391

³⁾ Barle Janko. *Juraj Mulih kao glazbenik* C. Cecilija, god XV. (1921) Str. 118.

⁴⁾ Turopoljski arhiv: *Acta congreg. Zakladni spisi* g. 1778. i 1788.

Mullich. Barle pripominje, da se je taj kao i Ivan Krst. Muli, koji je umro kao Isusovac u Zagrebu g. 1798. rodio u Černomlju u Kranjskoj, dok su se svi drugi rodili u Turopolju, pak su valjda nastojanjem svog rođjaka našega Jurja Muliha postali svećenici. Prezime Muli se je po svjedočanstvu župnika u Černomlju, još do dana današnjega ušćuvalo u okolici Trebnjeg u Kranjskoj. Barle drži, da je ispravno izgovaranje i pisanje toga prezimena Muli, a nikako Mulić. I meni se čini prema svemu tomu, da je Barlejevo mišljenje ispravno.

O književnom radu Jurjevu piše Šurmin: Dosta je pisao Juraj Muli, Isusovac i apostolski misijonar, a izdavao je knjige duhovne sadržine: živote svetih, kršćanski nauk, molitvene knjižice, od kojih su neke vrlo dugo bile jedine knjige za Hrvate kajkavce. Zanimljiva je ona knjižica (Zrcalo pravedno 1742.), gdje nastoji dokazati, zašto su se istočnjaci odcijepili od zapadnjaka u vjerskim stvarima, a o tome će biti spojeno i to, da je pisao nešto drukčijim narječjem od onoga drugih pisaca kajkavskih svoga vremena. U njega je jezik sličan onomu, što su ga prvi Iliri (od g. 1835.) upotrebljavali, jer je svoje knjige namijenjivao i širemu krugu od onoga Hrvata kajkavca. A Vodnik piše: Od Isusovaca koji su u to doba pisali za puk, najznatniji je Juraj Muli (umr'o god. 1753.), najplodniji kajkavski pisac XVIII. stoljeća. On se je rodio u Turopolju. Svršivši humanora stupi u zagrebački kolegij Isusovaca. Više je godina bio profesorom zagrebačke gimnazije ali je najveći dio života proveo kao misijonar, propovijedajući po Hrvatskoj i Ugarskoj, po selima i gradovima, pa provodeći doista svet život, po čemu je nadaleko bio poznat u narodu. On je napisao dvadesetak religiozno-moralnih knjiga, katekizama, propovijedi, molitvenika, duhovnih pjesama i drugo. (Kukuljević u »Hrvatskoj bibliografiji« spominje 13 Mulihevih knjiga, ali nije svima označio mjesto gdje su izašle). Najveće mu je djelo misijonarska knjiga u dvije sveske: »Posel apostolski vu kršćanskom nauku postavljen.« (Zagreb 1742.). Muli je pisao najviše kajkavskim narječjem, ali nekolike knjige je namijenio Slavoniji, pa ih je napisao slavonskom ikavštinom, po čemu je on prvi kajkavac, koji piše i štokavskim narječjem. Prema mojemu uvjerenju i Šurmin i Vodnik ne imadu posvema pravo, glede jezika. Već su i neki drugi pisci, naročito pjesnici iz Jozefinskog doba iz karlovačkoga kraja rabili mješovito narječje.

Već je Baltazar Krčelić u svojem djelu »Annuae 1748.—1767.« (str. 121) spomenuo, da se je Juraj Muli bavio i skladanjem pjesama. O tom njegovom radu napisao je u sv. Ceciliji Janko Barle članak: Iz hrvatske glazbene prošlosti: »Juraj Muli kao glazbenik (1921 str. 118 i dalje). U njegovim djelima nalazimo više tekstova crkvenih pjesama, no nigdje ne napominje, da bi napjev koje pjesme sam on uglazbio. U arhivu jugoslavenske akademije ušćuvala se je rukopisna knjiga iz g. 1749. pod naslovom: Laudes Dei (Codex N. CCLIX, nova oznaka I.a. 68), u kojoj je zbirka latinskih, hrvatskih i njemačkih kompozicija raznih pisaca. Na str. 222. na-

lazi se hrvatska pjesma u čast sv. Ivanu Nepomucenskomu, koji je g. 1724. proglašen svetim. Pjesma počinje:

Na svet dani v Nepomuku,
O Ivane zebran puku
Zagovornik českomu:
Gde se svete pobožnosti
I znamenja tve svetosti
Na čast Bogu zmožnomu.

Ispod pjesme napisano je u kutu: »Authore Reverendo Patre Mulih S. J. Tu je dakle jedna pjesma Mulihova, za koju se može pozitivno ustvrditi, da ju je on komponovao i po svoj prilici ispjevao. Tekst je dašto pjevan s vrlo malo poezije, ali glede glazbe misli Barlé, da je »napjev doduše skladan u duhu onog vremena, ali je ipak mnogo bolji od kasnijih crkvenih pjesama, pače Mulih u njem na nekim mjestima dosta hrvatsko-glazbeno osjeća.«¹⁾ Barlé završuje svoj članak riječima: »Radujem se uostalom, da sam našao Mulihovu pjesmu o sv. Ivanu Nepomucenskomu, jer nam ona dokazuje, da se taj odlični kajkavski pisac, proslavljeni propovjednik i misijonar bavio i s glazbom. Za našu kulturnu povijest hrvatske glazbe nam je i taj prilog dragocjen, a osvjetljuje Isusovca Jurja Mulih, jednog od najzaslužnijih kulturnih radnika u Hrvatskoj u XVIII. vijeku, s jedne dosad nepoznate nam strane.«

Umro je Juraj Mulih dne 31. prosinca 1753. u Zagrebu.

Kad je Juraj Mulih umro, napisao je Krčelić u svojim Annuama mnogo lijepa o njemu. Časni otac Juraj Mulih iz družbe Isusove umro je u duhu svetosti. Bio je rodom Turopoljac. One temelje pobožnosti, koje je stupivši u red Jezuita u Zagrebu primio, nikad nije napustio. Iza kako je u toj družbi svoja študija svršio, posve se je posvetio apoštolskome životu. Pune 24 godine stalnoga duha i najžarčom revnošću brinuo se je za spas duša po misijama. Učio je i propovijedao riječima i primjerom svetoga života. Mnogo je putovao i po zagrebačkoj diecezi, dapače po čitavoj Ugarskoj, naročito hrvatski narod naučajući i postao je pravi apostol i svima sve. Tri do četiri put bi na dan propovijedao, a drugo vrijeme je ispovijedao i molio. Običavao se je bičevati u prodikama. Nije običavao večerati, nego svršivši službu božju toliko je hrane uzeo, koliko je bilo najnužnije tijelu. Nikad se nije svratio stanovati u župnika, već je potražio kakav udaljeni čedni dom ili slamu na štaglju, da počne. Inače je čitavi dan u hramu ili blizu njega proboravio. Tako je, od mjesta do mjesta idući, čitavo proljeće, ljeto i jesen služio i nevjerojatnoj množini naroda, radi goleme navale morao da propovijeda pod otvorenim nebom. U zimi se povukao u koju zgradu svoga reda, te je propovijedi i katekeze obdržavao, bolesne po-
hadjao i onima, koji su od njega savjet tražili, savjetovao. Neprestano je ispovijedao i vodio svete ekzercicije. Napisao je mnoge knjige i izdao ih štampom.

¹⁾ Sv. Cecilija 1922. Str. 110.

Sastavljao je svete popijevke, da ih narod pjeva. Razne molitvene knjižice sastavio je u hrvatskom jeziku i veće i manje katekizme kao »Poszel aposztolszki« u dvije knjige i to u raznim narječjima, druge za zagrebačku diecezu, drugu za druge dieceze. On je tristo heretika obratio pravoj vjeri, obratio je i mnoge Turke i bezbroj griješnika. Bio je blag i ponizan srcem i ustima, nikome nije bio na teret, nikome nije dosadivao. Bio je srednje veličine i rumen, osrednje debljine, nikad nije bio bolestan usprkos tolikih poslova i napora. Bio je uvijek jakih prsiju, ne bez posebne božje pomoći i na čudo onima, koji poznavahu njegov rad i napore. G. 1753. vratio se je iz okoline Soprona u Zagreb u zimi, gdje je 31. decembra u crkvi sv. Katarine propovijedao poslije podne kod večernice. Ispjevavši s narodom himnu: »Tebe Boga hvalimo« ode u svoju sobicu, gdje ga uhvati želudni grč. Upoznavši da mu je kraj životu, sazva oce Isusovce i primivši najponiznije sakramente i oprostivši se od svih, bez boli i bez bolesti umre ili usnu u njihovoj nazočnosti u Zagrebu u po podne. Drugi dan 1. siječnja, kad se je proćuo glas o njegovoj smrti nastade golema strka ljudi tako, da je, kad je naroda sve više dolazilo, na molbu poglavarstva grada Zagreba i drugih odličnih ljudi bilo tijelo njegovo, protiv običaja isusovačkog, izloženo u crkvi sv. Katarine dva dana i naslikan je na uspomenu drugih. Na odru zadržao je svježinu tijela i gibivost, izgledao je kao živ i nije davao nikakova vonja. Napokon je 4. januara uz veliku gomilu svijeta sahranjen u grob.¹⁾

Njegova djela jesu:

1) 1739. Pobosnoszt na vsze hasznovita k sv. Ferenczu Xaverinu P. Jurja Mulih a S. J. u Zagrebu vu Collegiumu Tovarustva Jezussevoga 1739. 12^o.

2) Zerczalo pravedno, gdi se ima isztinito izpiszanye, kada, kako y zashto Gerchkoga zakona lyudi od sztare kerszchanske katol. czirkve y od Rimszkoga Pape jeszu odsztupili.

Vu Zagrebu, 1742. 8^o.

Sommervogel V. 1391. 2.

3) 1742. Zerczalo szpovedno. Vu koje bude sze hasznovita vgledati, vszakoga szpola, i sztalissa Lyudem, da ne szamo knigoznanzi vide, kakszeje potrebno k-szpovedi dobro pripraviti, prauo szpovedati, i zatem dosztajno prichesztiti, nego takajse, da mogu druge (chteti, i szpovedati sze neznajuche) na to navuchiti i tek lepo pomochi drage duse zvelichiti. Zato, i k tomu na pomochi tu potrebochu videchi, haszen selyechi! P. Juraj Mulih tovarustva Jezussevoga missionarius apostolszki zvun obilnessega navuka vu vekseh knjigah posztavlenoga je ovo zkupa szlosil, i ovak na malom stampati vchinil. Vu Zagrebu stampano (s. t.) Leta 1742.

Kuk. 1195.

8^o str. 144.

Sveuč. Bibliteka.

4) 1742. Poszel Apostolszki Vu Navuku Kerschanszkom posztavljen Z- Oblaszttjum, Volyum i Dareslivoszttjum Preszvetloga i Prepostuvanoga Goszpodina, Goszpodina Juraja Branjugh Z-Bosjum i Apostolszkoga Sztola Miloschum Biskupa Zagrebachko-

¹⁾ Krčelić. Annuae Mon. sp. Historiam Slav. merid vol 30. Str. 120.

ga, Kraljevszke Szvetloszti Tolnachnika, po Országéh Horvathszkom, Slovenszkom, i Dalmatinszkom, Banszke Chaszti Nameszt-nika etc. etc. Ovak na szvetlo dán, i vszem Vernem Kerschenskom vu zdussno poszssanye, a Duhovnem Pasztirom vu marlivo nazvezchanye szerdcheno preporuchen Z, Trudom, i Lyubblenum Szkerbjum P. Juraja Muli h T. J. Mesnika Missionariussa Apostolszkoga Obnassan, i ovde na krátkom szlosen. Stampan vu Collegiumu Zagrebeckom T. J. po Adalbertu Wesseli leta 1742.

Knjiga I. 8^o. 16 nepaginir. str. + LXVI str. 48 nep. str.

Knjiga II. 16 nep. + (641–1539) + 16 nep. str.

U sveučilišnoj knjižnici.

5) 1744. — Skola Kristusseva, Kerschanszkoga Navuka Po P. Juraju Muli h T. J. Missionariussu Apostolszkomu na szvetlo posztavlena, Ter Otczem, Materam, Mestrom, Goszpodarom, mladem Lyudem, i vszem Kerschanszkem Dussam na zvelichenye pripravlena, i vu marlivoszt szerdcheno preporuchena. Z- Dopuschenyem Preszvetloga, i Prepostuvanoga Nyih Excellentie Goszpodina Biskupa C. C. Stampana po Ivanu Weitz vu Zagrebu Leta 1744. 12. str. nepaginirano + 538 str.

Jedan primjerak nalazi se u sveučilišnoj biblioteki u Zagrebu.

6) 1745. Jurja Muliha Pobosnozt na vsza hasznovita k szv. Ferenczu Borgiashu. Vu Zagrebu, stampano po Ivanu Weitz 1744. 12^o str. 192.

Sommervogel V. 1392.

7) 1746. Pobosne, i Navuchne Popevke, koje vu vreme Poszlanya Apostolszkoga Massniki Tovarustva Jezussevoga Missionariusi Aposzolszki. Z- Navukom Kerschanszkem obnassaju. I Obilno Proscheny Szvojem Vernem Poszlussitelom nazveschaju, â Danoga Nauka marlivo obdersavanye lyublyeno preporuchaju. Na szvetlo dane Z- Dareblivum Pomochjum Pokojnoga Goszpodina Ignatia Bedekovich, Czeszarszke I Kraljevszke Szvetloszti Vice- Oberstara Viteskoga etc. ovde vekivechnoga Szpomenka, i hvale vrednoga, koji predlani 30. Januar 1744. iz ovoga szveta pobosno je preminul, zatosze vu szvete molitve i on dele proschenya preporucha. Stampana vu Zagrebu po Ivanu Weitz Orszagykom Stamparu, Leta 1746. 12^o str. 96.

Nalazi se u sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Napisali su to djelo Muli h i Matija Ivšić.

8) 1746. — Zakon Bratinztva i Zavjetek Chudnoga Sitka Dveh Pobosneh Hisneh Tovarussev Sz. Isidora, i Maricze. Za pravo zerczalo i naszleduvanye navlaztito resachkem (?) lyudem pred ochi dusse poztavlen. Z- dopuztyenyem i laztovitom volyum Preszvetloga i Prepostuvanoga Nyih Ercellentie Gozpodina, Gozpodina Juraja Branjugh, Biskupa Zagrebachkoga, Czeszarszko-Kraljevszkoga Velichantzva Zkrovnoga Szvetnika etc. Vszim Duhovnim Paztirom imenovane poglavite Biskupie za vekovechnu poslovnikov haszen lyubleno preporuchen i szlosen Od Otcza Juraja Muli h. Drustva Jezussevoga Massnika, Poszlanika Apostolszko-ga. Drugoch Stampan u Zagrebu po Ivanu Weitz, Leta 1746. 8^o 128 str.

(Nalazi se u sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.)

9) 1748. — Hrana nebezka vu pobosneh molitvah, litaniah, popevkah v lyublenom nagovarjanyu na szvetlost sivlyenya posztavlyena na zadobil . . . lynubelnom . . . vszem kerschanzkem putnikom vu nebezku domovinu putujuchem szerdcheno preporuchena ovak z novich zkupa szlosena (!) i na okrepljenje dusse . . . z trudom i szkerbju Juraja Mulih Tovarustva Jesussevoga Misionarinsha Apostolszkoga — z dopuschenyem poglavarov vu Zagrebu, Pritizkana po Ivanu Weitz Leta Gosponovoga 1748. 8^o str. 30 + 665.

10) 1750. — Duhovne jachke poszluvanya aposztolzkoga z milozitivnum volyum preszvetl. y prepost. g. Grofa Ferencza Zichy, Biskupa Gyurzkoga. Vu Gyuri, stanip. 1750. 12^e str. 83.

11) 1753. — Pobosnoszt na vsze hasznovitu k szv. Ferenczu Xaveriu po Juraju Mulih S I. Vu Zagrebu, pri odvetkih Weitz 1753. 12^o.

Sommervogel V. 1391.

12) 1754. — Duhovna pisanica kerstjanskog navuka po Jur. Mulihu Mission. apostol. vu Zagrebu 1754. 16^o str. 550.

13) 1758. — Duhovne mervice iliti malene molitvice od veche knjige — duhovne hrane — ljubeznivo odkinjene i kerschanskoj diecezi serdceno priporuchene po Jurju Mulihu drushtva Isusovoga, misionaru apostolskomu. U Presborku po Ivanu Makeljhu Landaverju 1758.

14) — II. izd. U Budimu 1818. 8^o. — II. izd. u Oseku 1802. 12^o 216.

15) — U Zagrebu 1758.

— Po Kukuljeviću Somervogel V. 1393.

16) 1779. — Hrana nebezka vu pobosneh molitvah litaniah, popevkah, y lublenom nagovarjanju na szvetlost sivlenya poztavlena, vszem Kerschanzkem putnikom vu nebezku domovinu putujuchem szerdcheno preporuchena, y izlosena z trudom, y zkerbjum Juraja Mulih, tovarustva negda Jesussevoga massnika, missionariussa apostolzkoga. Z dopuschenyem poglavarov. Vu Zagrebu, Stampano po Ivanu Thomassu Plem. od Trattnerov. Czes. Kraly. Apost. Szvetl. Stamparu 1779. 8^o str. 22 + XVI. + 444.

17. Ima izdanje po Sommervogelu od 1779. i 1815. te napokon: Vu Zagrebu po Suppan 1849. 8^o str. 461.

U mojim je rukama bilo i izdanje:

18) Hrana nebezka vu pobosneh molitvah litanjah, popevkah za haszen vsakoga Kerschanka z dopuschenyem Poglavarov na szvetlo dana. Vu Zagrebu, Po Novoszelszkoj szlovotizki 1815.

12^e str. 16 + 388.

19) — Nebeszka hrana, vu szveteš jesztvinah kruha i vinu to je to, pobosnih molitvah, litaniah i popevkah: mleku i medu, to je to: katolichanskomu navuka hasznovitom razgovoru.

Sommervogel po Ljubiću V. 1393.

20) — Zabava duhovna po Mulichu.:

Šafarik tvrdi po Stulliu da je to djelce pisano Jurjem Mulihom.

21) Kukuljević i Šafarik pripisuju njemu još knjigu: Obilato duhovno mliko to jest nauk kerstjanski llyriczkoj dicsici darovan.

Sommervogel kaže, da je to potonje djelo od Franje Tauszija biskupa zagrebačkoga.

O Jurju Mulihi su pisali:

Paul Jos. Šafarik: Geschichte der südslavischen Literatur. Aus dessen handwirtschaftlichen Nachlasse, herausgegeben von Jos. Jireček (Prag 1865. Friedr. Tempsky 8° Illyrisches und Croatisches Schriftthum str. 61, 219, 221, 252, 264, 283, 336, 369, 373, 374, 376 (po njemu je Juraj umro 31. prosinca 1750. ili 1751.)

— Stoeger (Joh. Nep.) Scriptorum Provinciae Austriacae Societatis Viennae 1755. str. 237.

— Kukuljević Sakcinski: Bibliografija hrvatska. Dio I. Tiskane knjige. Zagreb 1860. Drag. Albrecht 8° str. 104.—105., str. 1195 do 1209.

— Slovník naučný. Redaktor dr. Frant. Lad. Rieger. (Prag 1859. Kober Leks. 8°) Bd. V. str. 545.

Catalog. Franc. Com. Szechenyi. Supplementum II. 346 str. — Katona Historia Critica XXXIX. 980 l. — Petrik Bibliographia — De Backer — Sommervogel V. 1391.

Szinnyei József: Magyar irok élete es munkai. A magyar tudományos akadémia megbízásából, Budapest 1903. K. IX. str. 375.

Uz to pomenuti gore hrvatski pisci.

Nikola pl. Stepanić.

(1702.—1753.)

Rodjen u goričkoj župi g. 1702. Župnikom je bio u sv. Iliji Obrešu, a g. 1738. postao je kanonik. Mudroslovne i bogoslovne nauke dovršio je u Beču. Bio je kaptolski prefekt u Metlici i redom kaptolski dekan, ravnatelj pobožnih zaklada, a najposlije arcidjakon varaždinski. Umro 1. rujna 1753.

Stao je pisati: *Memoriale Canoniceorum et episcoporum Zagrabiensi. Anno Domini 1747.* Njegov su rukopis poslije nastavili Adam Baltazar Krčelić, Matija Juraj Asperger, Stjepan Ledinski i Pavao Gugler. Krčelić je o Stepaniću rekao da je izvrstan pisac i matematik.

Petar pl. Škrlec.

(1728—1763.)

Medju znamenite Turopoljce, koji su se proslavili svojim radom u Hrvatskoj spada Petar Škrlec. Rodio se je oko g. 1728. a bio je sin Sigismunda Škrleca i Katarine Despotović. Sa svojim bratom Nikolom učio je humanističke nauke u Ginsu kod Isusovaca. Tuj se je naučio mađarski i njemački tako dobro, da ih je znao kao hrvatski materinski jezik. Kad je svršio humaniora u Ginsu

1) Barlé. Povjest turop. župa. Str. 253.

kod Isusovača poslao ga je skrbnik Najšić u Beč u hrvatski kolegij. G. 1746. slušao je pod Josipom Zanchyem logiku a g. 1747. fiziku. G. 1748. postade rektorom hrvatskoga kolegija Baltazar Adam Krčelić i tako postade nastojnikom ne samo Petra nego i Nikole Škrleca, ali ne samo nastojnikom već i osobnim očinskim prijateljem, učinivši s njima savez srdaca, koji je potrajavao do njihove smrti. Josip Kraus položio je temelje civilnoga prava mladome Petru, dok ga je učitelj Arno podučavao francuski. Sam Krčelić podučavao ga u stilistici, povijesti, moralci, politici, pak svjedoči u svojim Annuma, da je bio marljiv i vrijedan djak, koji je glavom i znanjem natkriljivao daleko svoje vršnjake, što je u ostalom dokazao svojim javnim spisima poslije u životu, svojim predstavkama kao protonotar i svojim govorima, koji se još čuvaju u zapisnicima kraljevstva. Već u Beču se je tako odlikovao sastavkom svojih govora, da je na najveću radost Krčelićeveu govor, govoren Nikolom Dumbovićem, po Škrlecu sastavljen pred sveučilištem tako sjajno uspio, da je našao pohvalu svoju i predan tisku. A što je glavno taj je govor sastavio sam, da mu ga Krčelić nije ništa ispravljao osim dvije riječi. On se je u to živo družio s Faciolatijem i drugim učenim muževima. Svršivši svoje nauke u Beču podje u Jegar, gdje je učio municipalno pravo, i u Pešti je bio učenikom Jurju Feketiju, koji ga je volio kao sina. Najprije je službovao u Pešti, te je došao na glas radi marljivosti i učenosti. G. 1756. odabran je za protonotara bana i kraljevstva hrvatskoga. Tomić u svojoj pripovijesti »Za kralja i dom« spominje, kako je Petar Škrlec u novembru 1756. u Varaždinu pozdravio o svečanoj instalaciji bana Juraja grofa Nadežda. Ban ga je zavolio i on je mnogo utjecao na bana. Petar je bio uman i odličan govornik i znao je biti rezolutan. On je bio prvi koji je u saboru uskratio rekrute vladaru, pak je dvor htio, da se makne. Bio je kao rođen za knjigu, mnogo je učena napisao, tako razne rasprave o političnim stvarima. Počeo je pisati komentare o municipalnom pravu, ali ih ne dovrši. Sabirao je stare rukopise iz prošlih vremena. Bio je vrstan vrtljar. Privatnim študijem naučio se uz svoj hrvatski jezik latinski, mađarski, njemački, francuski i talijanski, pak je te jezike i govorio. Imao je izvrstan glas, bio je dobar pjevač, gajio je glazbu. On je komponirao i sastavljao stihove, koje je onda stavio u note, tako kao da je rođen za muziku.

Petar Škrlec naziva Krčelića francuski »mon très cher pere!« (Pismo od 7. srpnja 1849.), latinski »Colende parens« (Pismo od 9. kolovoza 1749.) onda opet »Domine parens mihi singulariter colendissime! (Pismo od 26. rujna 1749.) Padre mio stimatissimo (Pismo od 20. srpnja 1751.) Dulcissimo patri (Pismo od 17. kolovoza 1751.) Ealthasari Kerecselichio, patri suo dulcissimo Petrus Filius (Pismo od 29. svibnja 1752.) Dulcissimo padre! (Pismo od 16. veljače 1753.)

Petar Škrlec, umro je u Lomnici 30. ožujka 1763. na večer u svojoj 35. godini, vrativši se iza svršenog vijećanja banskog stola u Varaždinu najprije u Zagreb, a onda na svoje dobro Lomnicu u Turropolje. Umro je od teških groznica, protiv kojih nije u pravo vrijeme uzео lijeka. Umro je kao protonotar kraljevine, savjetnik Nj. Veličanstva, asesor banskoga stola i župan turopoljski. Krčelić nam

svjedoči, da ga je osim malo zavidnika, sve oplakivalo.¹⁾ Sa suprugom Barbarom r. Grlečić imao je sina Adama, kasnije podžupana zagrebačke županije, koji je g. 1792. kao hrvatski nuncij izaslan u Donju kuću državnog krunitbenog sabora, sazvanoga 20. maja u Budim.²⁾

Petar Škrlec pokopan je u porodičnoj grobnici uz župnu crkvu u Odri.

Cuvaj u svojoj Gradji³⁾ spominje, da mu je otac Ivan bio u Zagrebu gradskim vijećnikom, ali to je očito pogriješno, pak se poslije i sam Cuvaj ispravlja. Petar je polazio osnovne škole u Zagrebu.

Nikola Škrlec Lomnički.

(1731.—1799.)

Jedan od najslavnijih Turopoljaca svakako je i izvan svake sumnje Nikola Škrlec Lomnički. Stara turopoljska plemićka porodica Škrlec dobi g. 1608. plemićku povelju.⁴⁾ U 18. stoljeću razdijelila se navodno ta porodica u dvije loze u hrvatsku i ugarsku. Potonji ogranak ove stare porodice nastanio se je u željeznoj županiji. Postoji plemićki list i grb izdan od cara Leopolda I. u Beču 5. septembra 1687. za Ivana Škrleca.⁵⁾ O toj porodici pisali su Ivan Bojničić⁶⁾ i Antun Cuvaj od Carevdara.⁷⁾ Od ove se porodice, koja je Hrvatima dala mnogo zaslužnih muževa, rodio je Sigismund Škrlec Lomnički. On je bio podžupan županije zagrebačke, a županovao je kao župan turopoljski od 30. maja 1716. do 18. maja 1721. od 13. decembra 1724. do 1727. te od godine 1733. do 1737.⁸⁾ Neko vrijeme bio je i predsjednikom sudbenoga stola kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Sigismund se je oženio s Katarinom rođenom Despotović. S njom j imao šestero djece Anu, Martu, Juljanu Barbaru, Feliksa Ivana, Anu Magdalenu, Petra i Nikolu. I taj Nikola, koji je proslavio ime svoje porodice bio je posljednji potomak hrvatske grane te znamenite porodice, koja je imala svoje sjelo u Lomnici kraj Velike Gorice. Nikola se je rodio oko g. 1731. u Zagrebu. Narodno ekonomska književnost ubraja ga među najodličnije svoje pisce osamnaestoga stoljeća, a bio je čovjek evropske naobrazbe.

Osnovne nauke i gimnazij učio je Nikola u Zagrebu uz mentora Adama Krčelića, a višu naobrazbu stekao je u hrvatskom kolegiju u Beču, kamo je pošao 1749. na pravne nauke sa svojim bra-

¹⁾ Monum. spectant. histor. Slavon. Merid. Vol. 30. Str. 445.

²⁾ Acta et articuli knj. XI. Str. 86.

³⁾ Cuvaj: Građa za povijest školstva. Zagreb 1907. Str. 375.

Cuvaj je napisao knjigu: Nikola pl. Škerlec-Lomnički Zagreb 1913, koju sam ovdje upotrijebio.

⁴⁾ Protokol sabora u zagrebačkom državnom arhivu.

⁵⁾ Lib. reg. I. 66.

⁶⁾ Bojničić Ivan: Der A. von Kroatien. Nürnberg 1899. Str. 17.

⁷⁾ „Narodne Novine“ 1913 br. 167. i 1914. br. 127—129

⁸⁾ Laszowski: Povjest Turopolja II. Str. 42.

tom Petrom. Bio je u ono doba ravnateljem hrvatskoga kolegija zagrebački historičar Baltazar Adam Krčelić. U isto vrijeme bio je tamo na nauci i grof Ivan Patačić. Petar i Nikola sprijateljili se s Patačićem pa i samim Krčelićem, te su s potonjim dopisivali godine i godine. Braća Škrleci nazivaju Krčelića »ocem«, a pišu mu latinski, talijanski. Ne prestaju tražiti njegova savjeta u nijednoj zgodi života.¹⁾ Krčelić je slavan među Hrvatima po svojim učenicima. »Koliko je mladih ljudi — veli u posmrtnom govoru na dan rekvija profesor Kalafatić — mudrim svojim savjetima podigao, predugo bi bilo izbrajati. Ne spominjem tebe, Ivane Patačiću, niti tebe Petre Škrlece, jer vas nemila smrt ote nama i domovini u cvijetu života: ne spominjem mnoge, koje mi ne dozvoljuje njihova čednost, ali slijedeći nauku Krčelićeve dostigoše najviše časti u domovini, a sada su pročelnici nauke.« U opasci dodaje: »Ovdje pomisli Nikolu Škrleca, kraljevskoga savjetnika i ravnatelja nastave.²⁾

G. 1750. nalazio se je Nikola Škrlec u Bologni, otkuda je pisao pisma svome počinu Baltazaru Krčeliću. Mesić je u starinama priopćio više takovih pisama.³⁾

Kako Petar i Nikola zove Krčelića svojim ocem, a tako i u pismu 1752.: Monsieur mon tres honoré pere! J'ai recu la Votre avec tout le respect que doit un fils a son le plus aimable pere.

U Bologni slušao je matematiku i prirodne znanosti. G. 1751. do 1752. študirao je u juridičkoj akademiji u Grazu. Bio je izvrstan djak.⁴⁾ Tamo je študirao municipalne zakone. Na to podje u Peštu, gdje je u grofa Antuna Grasalkovića, predsjednika požunske komore študirao za advokata.

G. 1754. vrati se u domovinu i postade bilježnik sudbenog stola. G. 1755. umrli su roditelji, a za skrbnika imenovan mu je protonotar Adam Najšić. Njegovom pobudom ode s Raffayem u Beč, Požun, da upozna i prouči politički i drugi javni život Ugarske. G. 1756. bio je aktuar kod županije zagrebačke. G. 1758. prisjednik sudbenoga stola (Tabulae judicariae asesor). G. 1761. preceptor kraljevske blagajne. U to je vrijeme uređivao i zemaljski arhiv, pak je stekao sjajno poznavanje hrvatskih prilika i mogao je da prouči našu povjest. Naredne je godine študirao pitanje oporezovanja u Hrvatskoj. G. 1764 bio je pratilac hrvatskih zastupnika na državnom saboru u Požunu i tumač hrvatskih pritužbi. G. 1763. imenovan je protonotarem kraljevstva, poslije smrti brata svoga Petra, koji je umro 30. marta 1763.

Kad je 1763. Nikola Škrlec izabran za protonotara napisa o njemu njegov ožinski prijatelj Baltazar Adam Krčelić u svoje »Annuae« mali životopis, hvaleći ga, da je muž vanredno obrazovan, da znade latinski, hrvatski, njemački, mađarski, francuski i talijanski, te da svojim umom pokojnoga svoga brata Petra natkriljuje »vi intellectus defunctum fratrem suum superans, ac erga litteras

¹⁾ Smičiklas Tačija: »Životopis Baltazara Adama Krčelića« u Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium vol XXX, Str. VI.

²⁾ Ibid VII.

³⁾ Starine Jug. ak. VII. pod br. 91. 92. 93. 98. 99.

⁴⁾ Krčelić Annuae Str. 452.

non dimittens, sed augens animos, egregiorum quoque conscriptor. ut juris quaestionum, item juris publici regni hujus historiam, jure merito in protonotarium est electus... Govoreći još o njemu veli, kako je već dosada zaslužio besmrtno ime radi svojih djela i zahvalnu uspomenu potomstva.«¹⁾

G. 1764. morao je Nikola Škrlec priseći, uz mnoge druge, da nije pisao protudinastičke knjige: *Vexatio dat intellectum*, u kojoj se kuša dokazati: »Reges nostros vere nec dominos esse, esse autem dominum quemvis nobilem.« Pisac toga djela bori se proti dvoru, zato je dvor dao ovu brošuru spaliti, ali kako nije bio poznat pisac, dalo se je sumnjivcima priseći. Među te je spadao i naš Nikola Škrlec, premda je bio protonotar hrvatskoga kraljevstva. I njegova očinskoga prijatelja smatrali su krivcem i piscem te brošurice. Nije čudo, da se Krčelićevo i Škrlećevo ime opet zajedno spominju. Ta Škrlec je nosio iste godine dvoru Krčelićevo djelo: »De sublimium decarum in mundo potestatum fundamento et concordio.« Škrlec je molio dvor da to Krčelićevo djelo štampa. Ali dvor nije htio o tome ništa da čuje.²⁾

G. 1765. bio je u pratnji bana i Ivana Patačića, u poklonstvenoj deputaciji, gdje je novoga suvladara Josipa II. uvjeravao o nepokolebivoj odanosti hrv. stališa. G. 1767. imenovan je savjetnikom kr. namjesničkog vijeća.

5. kolovoza 1776. pod br. 3873. izašao je u Beču reskript kraljice Marije Terezije, kojim se je odredjivao školski sustav i način obuke u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji za školsku god. 1777. Taj reskript ima uvod, 26 točaka i 9 priloga. Stigao je do kraljevskoga vijeća za Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju dne 24. kolovoza 1776. Taj reskript nas dalje ne zanima, tek toliko, da je njime uređeno posebno školsko povjerenstvo, za našu kraljevinu. To povjerenstvo sastojalo je od predsjednika kr. vijeća, od dva savjetnika istoga vijeća, vrhovnoga ravnatelja škola za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju i napokon od kraljevskoga nadzornika pučkih ili narodnih škola. Vrhovni ravnatelj škola i nauka stajao je na čelu svog okružja. Sva građanska Hrvatska i Slavonija imala je samo jednoga vrhovnoga ravnatelja škola i samo jedno školsko okružje, a nazvalo se zagrebačko školsko okružje — *districtus studiorum zagrabiensis*. Sjelo mu je bilo u Zagrebu zato, jer se u njemu nalazi najviši hrvatski učevni zavod — akademija.

Prvim vrhovnim ravnateljem nauka i škola bude imenovan — Nikola Škrlec »budući da za tu čast treba osobito spremna, sposobna, značajna i gorljiva muža, koji će joj i ugled podići.

Kraljica ga zato imenuje, jer je zanj uvjerena, da će najvećom gorljivošću raditi prema njezinim namjerama, te da će si time još više zasluga steći.«³⁾

¹⁾ Monumenta spectantia histor. Slavorum merid. Vol XXX. Str. 452.

²⁾ Smičiklas O. citat XXVI.

³⁾ Klaić Vj. Kr. akademija znanosti u Zagrebu. V. Kolo „Matice Hrvatske“ knj. VII. Str. 20. i dalje.

Grof Adam Oršić Slavetički u svojim memoarima piše o postanku naše akademije, pak onda govori o imenovanju Nikole Škrleca ovo:

»Nikola Škrlec, podjedno savjetnik banskoga (kraljevskoga) vijeća, postao je vrhovni ravnatelj za Hrvatsku i Slavoniju, on je (naročito za zagrebačku akademiju) učinio dobar izbor profesora i kako je u ono vrijeme teološki fakultet bio još sjedinjen s akademijom, to su na njemu bili namješteni neki kanonici, a na drugim školama exjezuite ili svjetovni profesori. Natjecanje među njima bilo je živo, te se može s punim pravom reći, da bi većina njih, u svakom sveučilištu s čašću mogla zasjesti svoje stolice...«

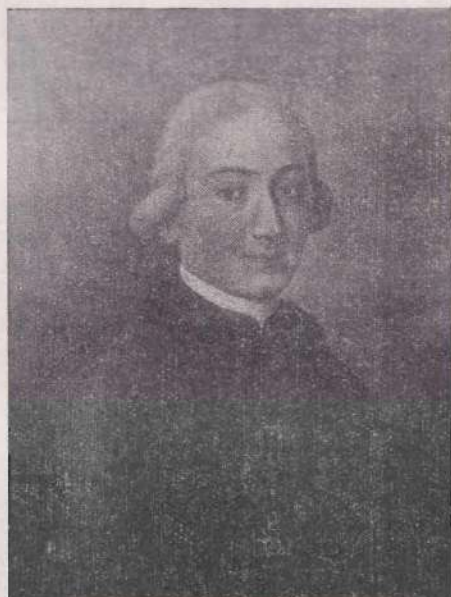
Hrvatsko zagrebačko nastavno povjerenstvo složilo se je odmah, kako je primilo kraljevski reskript. U to povjerenstvo stupili su zagrebački biskup Galjuf, savjetnik grof Stjepan Niczky, vrhovni ravnatelj Škrlec i nadzornik pučkih škola Antun Mandić. 1. listopada 1776. došao je u Zagreb grof Ljudevit Erdedi, da bude nazočan kod natječajnog ispita profesorskih kandidata. Konkurs trajao je više dana, te je svršio time, da je povjerenstvo izabralo devetnaest profesora za akademiju i gimnaziju, k tom i dva propovjednika. Grof Erdedi radio je uz to s Nikolom Škrlecem, kao vrhovnim ravnateljem, da se zavede redovna pouka na gimnazijama u Varaždinu, Križevcima, Požegi, Osijeku i Rumi. Ravnateljima tih zavoda imali bi postati većinom bivši Isusovci, a obuka povjerila bi se hrvatskim Paylinima ili ugarskim Pijaristima. Već 11. listopada 1776. vidimo Škrleca, kako zove nove profesore na prvu sjednicu (consensus academicus primus). Prva sjednica zanimiva je već po tom, što joj je Nikola Škrlec sam predsjedao i otvorio ju dugim govorom, koji je hrvatskim jezikom prvi put priopćio u Kolu prof. Vjekoslav Klaić. Klaić nazivlje taj govor znamenitim, »jer se u njemu ogleda duh onoga vremena i podjedno rasvjetljuje sve, što se je na polju nauke i škole u monarkiji kraljice Marije Terezije posljednjih godina događalo i stvaralo.«

Mislim, da bih učinio krivo, kad prvi dio toga govora nebih u ovom životopisu po prijevodu Klaićevu priopćio. On nam u mnogom jasnije pokazuje umnu pojavu znamenitoga turopoljskoga Hrvata. Škrlečev govor pobudio je već odmah, netom je izgovoren opću pažnju, pak je unesen čitav po prijedlogu ravnatelja Taispergera u zapisnik u ime sviju na »vječnu spomen«. Govor glasi: »Otkad je iz nauka izagnano barbarstvo skolastičnih tančina (depulsa a litteris scholasticarum subtilitatum barbaria), čim je znanostima blaže svjetlo zasjalo, prevladao je ne samo kod najodličnijih filozofa, nego i kod samih političara taj nazor, da je nastojanje oko obrazovanja mladeži pogravititi zadatak kraljevske vlasti. Taj je uzvišeni nazor i naša vladarica tako u svoju dušu upila, da je već u prvo vrijeme svoga vladanja, premda su ju za teških ratova sustavljali razni događaji promjenljive sreće, ipak svu brigu posvećivala, da izvrši taj zadatak, za koji nije sumnjala, da o njemu poglavito ovisi sreća podložnih joj naroda. Vrdjela je ona oštrinom uma, kojom se odlikuje, da se obrazovanje mladeži nikako ne može drukčije popraviti, nego ako se ispravi

sam sistem naukovanja; a da se to postigne, treba da se glavno učilište (caput studiorum) ili sveučilište u Beču dovede u bolji red. Budući da se nije pouzdavala, da bi se to veliko i radi zamašaja onoga doba tolikim poteškoćama podvrgnuto djelo moglo provesti po nekomu od onih, koji su sami po staroj i manje okušanoj metodi bili odgojeni, prizvala je za izvedenje njegovo iz tudjine muža, za kojega je čitava književnička republika govorila i priznavala, da bi bio podoban za taj posao. Kad to kažem, premda imena ne izričem, vidim ipak, da se u pameti sviju već javlja knjizi drago ime Swietena. I zaista dugujemo sjeni toga čovjeka toliko, da kadgod zametnemo govor o načinu studija u nas, treba da mu iz zahvalnosti bar ime časno spomenemo. Njegovim trudom dobilo je sveučilište u Beču ono lice, kojim sada sjaje; on je stavio takove temelje umjeću i znanosti, da se je solidnija znanost i savršenost slobodnih umjeća već i po vrlo mnogim pokrajinama rasprostrla. Njegovim je nastojanjem ova (naša) domovina Ali za takovu nam je sreću usud zavidjao! Pa ako bi se ipak ikada knjiga u našim krajevima podigla do nekoga stepena savršenosti, ako bi mi u prosvijetljenoj Evropi kakovo mjesto zapremili, to ćemo za sve morati zahvaliti neprekidnom rastojanju Swietena, koji nije smalaksao izvršujući blagostive namjere naše vladarice.«

Nakon obnove sveučilišta u Beču, premilostiva je gospa naša druge zavode za obrazovanje mladeži nesamo osnovala, nego ih je takodjer kraljevskom darežljivošću, kako se pristoji, opremila. Seminare, konvikte, akademije za svakovrsnu porabu mladeži podigla je nesamo u prijestolnici, nego i u velikom broju po pokrajinama, pa su svi ti zavodi isto toliki vječiti spomenici kraljevske brige vladarice naše za odgoj naše mladeži. No to je bilo općenito nastojanje njezino za sve podložne joj narode; prema Ugarskoj pokazala je zasebnu naklonost, što joj opremila sveučilište, kako ga dosad nije imala, tako da za završetak rada oko svestranog preporoda studija nije ništa drugo trebalo, nego da se sveučilište iz mraka izvuče na svjetlo, te se podvrgne vrhovnom kraljevskom nadzoru. Ali toj namjeri protivile su se tada prilike isprepletene zajedno sa sistemom vladanja. Po nedaći najme starijih vremena bijaše posao obučavanja povjeren jednoj družini tako, da je taj red (Isusovaca), potisnuvši svako natjecanje drugih, škole i što na njih spada smatrao za svoj privatni osebunjak, uzakonjen tako dugim uživanjem. I tako se desilo, budući da se taj red bez kršenja stečenog prava nije nipošto mogao lišiti te svoje privatne povlasti, da se nije mogla tako isto ni samim naucima povratiti ona sloboda, bez kojih nisu nikada cvale, niti će moći ikada cvasti. Medjutim tek što je taj red ukinut, smjesta je uzvišena vladarica očitovala čvrstu volju, da se studijama dade njihova sloboda, pak je povjerivši dijecezanskim biskupima upravu škole sve do izradbe novoga reda proglasila, da se odsad sve stolice u akademijama imaju podijelivati nakon natjecanja najvrednijima bez razlike staleža i zanimanja. Postavivši tako kao neki temelj, dala se je na pretegotni zaista rad oko obnove nauka, pak je u tom poslu, što se Ugarske tiče, izabrala takova muža, kojega časti radi imenovato

poznata njegova čednost brani, ali ga vi poznajete. Pa zaista i ne treba drugoga spomenika njemu u pohvalu, dok samo djelo govori, koje će potomstvo očitom hivalom odobravati (barun Josip Uromenyi 1741.—1825.). A sada da se djelo dokrajči, nije ništa drugo preostalo, nego da vladarica sama uzme u svoje ruke vrhovni nadzor nad studijama. No budući, da se to nije moglo na drugi način ostvariti, nego da se neka postepena veza između nastavnika i njezina veličanstva sastavi, svidjelo se njoj taj niz u upravi nauka tako udesiti, da je u kraljevsko ime svoje mene na čelo stavila uopće svemu školstvu i knjištvu u tim kraljevinama, a prečasnoga i veleučenoga gospodina Josipa Taispergera posebice ovoj akademiji. I tako je ona veleučene profesore, podredila njemu, njega meni, a mene putem kraljevskoga vijeća za ove kraljevine sebi.«



NIKOLA ŠKRLEC LOMNIČKI.

Kad je g. 1777. stao na snagu novi »Ratio educationis«, stao je Škrlec voditi pregovore s Pijaristima nebi li u Osijeku preuzeli podučavanje. Ali kad su ovi otezali pozva Škrlec naše Franjevce, koji otpočeše svoje djelovanje g. 1778. (Cuvaj, Gradja I. 479).

Nikola Škrlec imenovan je 12. aprila 1782. vrhovnim županom zagrebačke županije.

U dekretu od 12. travnja g. 1782., kojim ga je car Josip II. imenovao vrhovnim županom, ističe se vjernost njegovih veoma zaslužnih predja za kralja i kraljevinu kao i njegovo vjerno službovanje od god. 1754. Car mu Josip nalaže, da ispunjavajući sam kraljevske zapovjedi nastoji, da ih ispunjavaju i drugi u županiji uz devizu: »Inimicis nostris resistare, te cum amicis amicitiam servare«. (Na-

šim se neprijateljima odupirati, a s prijateljima se prijateljski paziti).

Iste godine dobi i naslov kraljevskog savjetnika. Dne 29. septembra 1782. slavio je svoje ustoličenje kao veliki župan. Tu kao takav izreče svoj inštalacioni govor, koji je štampan u Varaždinu, a nanovo g. 1828.

Kad je g. 1785. ugarska dvorska komora spojena s namjesničkim vijećem, onda je radi slabobe oćiju, koju je stekao od prenapornog rada stavljen u stanje mira s potpunom mirovinom. G. 1786. odlikovan je čašću potpredsjednika kraljevskog stola.

G. 1790. postade opet velikim županom zagrebačkim. Kao takav bio je g. 1790.—1792. u državnom saboru, gdje je bio uvažena ličnost i najvažniji član komercijalne komisije, koja je priredila trideset i šest zakonskih osnova. Taj je posao obavio Nikola pl. Škrlec. Kao političar bio je za nerazrješivu zajednicu s Ugarskom. On je poslan g. 1790. kao hrv. nuncij u gornju kuću. U saboru od g. 1770. u Varaždinu prvi je dao misao za opću ubožnicu i bolnicu. On je sazvaio županijsku skupštinu, da izabere posebni odbor u tu svrhu.

Nikola Škrlec umro je g. 1799.

O djelovanju našega Nikole Škrleca, kao predstojnika i prvaka na polju našega narodnoga gospodarstva lijepo nam je progovorio dr. Blaž Lorković, poznati javni redoviti profesor, kad je 19. listopada 1883. inštaliran za rektora sveučilišta Franje Josipa u Zagrebu. Njegove ću riječi i misli, što doslovce, što u izvatku spomenuti da se vidi, što je naš prvi stručnjak u nacionalno ekonomskim naucima mislio o našem Nikoli Škrlecu. Sve predstavke, predloge i osnove, koje su radile o narodnom hrvatskom gospodarstvu onoga doba izradjivao je Nikola Škrlec. Medju tim radovima ima i vrlo opširnih i zamašnjih. Kad je Nikola Škrlec postao velikim županom uživao je kao takav veliki ugled na ugarskom saboru, kao teoretično naobraženi i praktično verzirani poznavalac gospodarskih odnošaja. Kad se je g. 1791. sastao sabor ugarski, pošto je opet u našim zemljama iza josefinskoga apsolutizma uveden ustav, to su odmah došle na red razne narodno-gospodarske reforme. U dugom nizu godina, što je vladao apsolutizam nije mogao doći do riječi narod, da progovori o svojim potrebama i svojem narodnom gospodarstvu. Sada je došao zgodan čas, ako se je i činilo, da će državno-ustavna i strogo politička pitanja za čas posve potisnuti ona na narodno-gospodarskom polju. Sabor je u svrhu raspravljanja narodno-gospodarskih pitanja izabrao posebne odbore, da vijećaju o tim pitanjima. Medju tim odborima bio je i odbor »Deputatio commercialis, tricesimalis et pro objectis publicae oeconomiae« a uz ovaj još posebni odbor za poslove urbarske, porezne i za rudarstvo. Prvak i glava ovoga odbora bijaše Nikola Škrlec, njegova je zasluga, da je taj odbor već g. 1793. mogao svoj izradak predložiti saboru. Tu je izradio Škrlec dva spisa, koja su kasnije tiskana i to:

1. Projectum legum.
2. Descriptio physico-politicae.

Motivirana zakonska osnova u predmetu narodnoga gospodarstva i trgovine, koju je Nikola Škrlec izradio, opširno je i dosta sustavno izradjeni predlog »kako da se gospodarske reforme uvedu, kojim pravcem da se kreću i kojim sredstvima da se potpomogne materijalni razvoj naroda«. U tom je spisu dakako Škrlec upotrijebio sve svoje prijašnje misli iz raznih svojih drugih predstavaka i prijedloga, ali ima mnogo i izvornih novih misli i prijedloga, koji su u spisu u paragrafe razlučeni, paragrafe motivirane mnogim raznim primjerima iz običnog i praktičnoga života. Narodno-gospodarski saborski odbor primio je s odobravanjem većinu ovih Škrlečevih predloga gotovo doslovce. Izradak Škrlečev gotovo se posve slaže s osnovom odborom prihvaćenom, koja nosi naslov: »*Projectum legum, quae deputatio Regnicolaris in Commercialibus demisse censeret in Regni Comitibus perferendas*«.

Škrlečeva radnja: »*Descriptio physico-politicae situationis Regni Hungariae relata ad commercium*« učinjena za komercijalni odbor, imao je biti kao neki temelj prvoj radnji. Škrlec je mislio, da je najnužnije, kad se stvaraju nove reforme, da se poznaje ono područje, koje se kani reformirati; da nije moguće gospodarstvenom životu označiti zakonodavnim putem pravac, ako se potanko ne poznaju sami gospodarski odnošaji, sve njihove mane i svi nedostaci. Lorković citira govoreći o tom Kautza, koji je nazvao ovaj Škrlečev spis vrlo važnim, jer da je znamenito djelovao na narodni gospodarstveni razvoj i preobražaj čitave Ugarske. Lorković nazivlje ovu radnju sustavnom i nedvojbeno najboljom, što je do tada u Hrvatskoj i Ugarskoj o gospodarstvenima pitanjima pisano. Lorković nadovezuje ipak, da se pozitivni predlozi o gospodarstvenoj reformi izraženi u ovom spisu ne razlikuju po svojoj suštini od onih, što ih sadržaje njegov spis »*Projectum legum motivatum*« samo što se ovdje iznose u obliku redigirane osnove zakona; isto tako slažu se glavne ideje narodno-gospodarske, kako su izražene u oba spisa posvema.

Lorković je vrlo zbitno i pomno iscrpio sadržinu tih radova Škrlečevih i ja ne znam bolje, nego da taj njegov posao ovdje priopćim u ekscerptu:

»Prvi dio njegove »*Descriptio*« predočuje fizikalnu i političku sliku zemlje, stanje žiteljstva, topografske i geografske odnošaje; opisuje prirodne uvjete gospodarstva. U slikanju »političke situacije« spominje, s kojim zemljama graniče Hrvatska i Ugarska, u kakovom se gospodarskom i prosvjetnom stanju nalaze te zemlje, ističući predmete eventualnoga uvoza i izvoza iz njih. Pri tom osobito ističe važnost hrvatskoga Primorja za trgovinu tvrdeći, da je to jedini put, kojim mogu produkti Ugarske doći u svjetski promet. Spominje, što se je već učinilo za razvoj pomorske trgovine, da su sagrađene ceste Karolinska i Jozefinska, sagrađene i uređene luke kraljevička, bakarska i riječka, da je Trst uživajući mnoge pogodnosti nanio znamenitih šteta trgovini i razvitku hrvatskih primorskih gradova, tršćanskoj pomorskoj oblasti bje potčinjeno i hrvatsko primorje (*Littorale Croaticum veli pisac*) s uputom, da podupire razvitak i procvat prometa ime-

nito na Rijeci, Bakru i Senju... Moglo se je pako tako raditi, jer Sava i Kupa nebijahu očišćene, ceste u Hrvatskoj i Ugarskoj nedostatne i loše, što je sve išlo u prilog konkurenciji Trsta. Istom, kad su bili ovi nedostaci uklonjeni, a hrvatsko primorje oduzeto upravi tršćanske pomorske oblasti, krenuše stvari na bolje».

Lorković ističe naročito:

»Glavne ideje narodno gospodarstvene Nikole Škrleca jesu ovo: Temelj države i prvi uvjet svakoga ekonomskoga razvoja jest pučanstvo; samo zemlja gusto napučena može napredovati i bogatom postati, pak vlada takove samo zemlje može računati na veći dohodak. »Ubi populus ibi obulus« ovaj aksiom merkantilističnoga sustava prigrbljuje. Valja otklanjati zaprieke množenju pučanstva, u normalnim okolnostima t. j. ako nema rata, glada i kuge, u zemlji slabo nastanjenoj, broj se žiteljstva podvostručuje za 30 godina, a u zemlji dobro napučenoj može se kroz više godina držati u ravnoteži, može se kadšto umanjiti, uvijek pako, ako ne nadodje kakova vanjska zaprieka budi prirodna budi zakonska, za 50 godina umnaža se za jednu trećinu, pak to ide dale, dok pučanstvo tako ne naraste, da se ili iseljuje u kolonije ili nestankom razmjerja među produkcijom ili konsumpcijom nepočetne stradati i padati. Malen broj žiteljstva nepovoljan je i stoga, jer priječi ustpostavu pravoga razmjerja među produkcijom i konsumpcijom. Nerazmjerje među produkcijom i trošenjem, dade se odstraniti umnoženjem domaćeg pučanstva, zatim davajući pogodnosti useljenicima inozemcima kao i onima domaćima, koji se iz dobro napučena kraja presele u slabo ili nikako nastanjeni. Pogodnosti te neka dade država i to oprost od plaćanja poreza, vojničke dužnosti, gospoštinskih tereta, a druge mogla bi dati zemaljska gospoda n. pr. posagraditi kuće naseljenicima itd.

Svaki stanovnik treba da vrši neko zvanje, koje ga može hraniti, ako pako cijeli razredi ne imaju takova zvanja, nastaju odatle pogibelji za državu i društvo. A za takove klase pučanstva drži Škrlec: Israeljane, Cigane i donekle Vlahe.

Zadaća je narodnoga gospodarstva (oeconomia publica) raditi oko toga, da se umnažaju, oplemene i usavrše produkti svih triju carstva prirode: jedan od najvažnijih uvjeta materijalnoga procvata i dobrostanja gospodarskoga jest »ravnoteža u razmjerju među produkcijom i konsumpcijom«. Oko gospodarstva imadu svi raditi. Pojedinci, oblasti i zakonodavstvo, a prema potrebi mogli bi se imenovati »curatores oeconomiae publicae«, kao što i za neka zanimanja n. pr. pčelarstvo, svinjogojstvo, šumarstvo, vinogradarstvo itd., posebni nadzornici; treba ustrojiti gospodarske škole; praktični, gospodarstvu vješti ljudi imali bi podučavati pak u gospodarstvu, jer se ovim načinom može doći u najkraćem vremenu do povoljnijega rezultata. Tu zadaću mogli bi preuzeti svećenici raznih vjeroispovjesti pa i zemaljska gospoda.

Škrlec opetuje, što je jednom kao savjetnik hrvatskoga namjesničkoga vijeća predložio bio, da imade mladji kler svih

zakonom priznanih vjeroispovjesti apsolvirati tečaj praktične ekonomije.

Uz produkciju sirovina, jednako da se imadu njegovati obrt, te fabrična industrija. Za ove valja tim više činiti, što je imenit tvornica vrlo malo. Kao zgodno sredstvo za to smatrao je podijeljivanje pogodnosti doseljenima inostranima obrtnicima n. pr., da nužda sloboda, a s druge strane zla poraba cehova. Cehove valja da se po mogućnosti podmiruju produktima domaće radnje, izumima i obretima na polju obrtnom, ako se prijave oblastima, neka se podijeli privilegij na 15 godina, ali ne duže. Razlozi su za to isti, koji se i danas navode u to ime. — Obrtnost imala bi biti slobodna; dokinuće cehova traži s jedne strane za razvoj industrije nnužu slobodu, a s druge strane zla poraba cehova. Cehove valja urediti. Monopoli cehova i zanatlija valja jednom da prestanu. Slobodno je tjerati zanat, ma da i nisi primljen u ceh.

Limitaciju cijene dopušta kod najnužnijih produkata, kad se opazi, da cijena kojega dobra prelazi pravedne granice. U razvoju ove institucije razlikuje Škrlec tri perijoda.

Novac je Škrlec u punom smislu riječi prvi i pravi nervus reipublicae, on ističe, da je štetno po gospodarstvo i izvažanje kovana novca, da je cirkulacija novca jedna od najvažnijih poluga gospodarskih. Jasno izrazuje ovu misao pretstavka hrvatskoga namjesničkoga vijeća od 17. veljače 1770. u kojoj se moli kraljica, neka zapovjedi karlovačkomu generalatu da zabrani svaki uvoz dalmatinskoga vina u karlovačku krajinu, jer da je to štetno po zemlju i porezovnike, pošto toliko novca odilazi u inozemstvo. U njemačkima (misli u slavensko-njemačkim pokrajinama monarkije) ima više novca, što kola, on kola brže, zato je tamo svijet usplohimućniji, laglje nosi i veće terete, bolje se hrani i odijeva.

Trgovina ima biti slobodna t. j. privilegija isključiva štetna su, nesmiju se dakle dozvoljavati. Tko je radom ili inače učinio usluga trgovini, njene interese promaknuo, neka se oprosti plaćanja carine i drugih pristojbi. Trgovina može napredovati samo u slobodi, državna vlast valja da uklanja vanjske i nunnarne zaprieke ovoj slobodi. Svaka vrst cehova trgovačkih zabranjuje se. Ne valja ograničivati trgovinu u pojedinim mjestima na stanoviti broj trgovaca, jer oštećuje općinstvo. Dokinućem trgovačkih privilegija, koja možda već postoje ne stiče se pravo na kakovu odštetu. Sajmovi su nezgodni, gdje ih ne ima, tamo bolje cvate trgovina, nu pošto ih nij mogućće iz raznih razloga dokinuti, neka budu barem što slobodnije uređeni.

Zvanje trgovca je časno. Kopanje ruda, izvozni posao, velika trgovačka poduzeća, podizanje tvornica smatra on časnim, da nisu časniji niti plemićki, niti velikaški stališi. Korist je glavno poticalo u gospodarskom životu uopće, a napose u trgovini.

Izvozu treba nakloniti osobitu pozornost, jer svaka zemlja mora i uvoziti, pak ako uvoz nadmašuje izvoz, država je pasivna, a uz duže trajanje ovakova stanja snaga njena mora smalaksati. Novac jest i ostaje nervus rerum gerendarum, država treba ga svake godine više, zato valja unapredjivati izvoz razne robe,

jer tako dolazi novca u zemlju, a uvoz, da se ograničuje na svagdanje potrebe i čedne udobnosti

Izvoz sirovina da bude slobodan svakome. Samo u izvanrednim slučajevima može se dopustiti, da se otegoti izvoz n. pr. žita u gladnoj godini, ili ako bi tražili interes imenito domaćih tvornica, može se izvoz takovih sirovina zabraniti. Uvažanje iz inozemstva može biti slobodno ili neznatno opterećeno, ako se radi o predmetima svagdanje potrebe ili takovih sirovina, koje se dadu kod kuće preradili, uvoz pako drugih dobara, da se zabrani ili udari na nje visoka carina.

Raspravljajući u »Projectum legum motivatum« o posljedicama povoljne carinske politike za Austriju tvrdi, da Austrija može nositi veće terete, pak opaža, da teorija javnih nameta uči, da nije dovoljno, ako se hoće riješiti pitanje, koja zemlja plaća više poreza, da se sravnjuje faktična količina dotičnih nameta, nego da tu valja uvažiti razmjer (proportio) prema nutarnjim silama porezovnika; da se pako upoznaju ove sile, za to ne treba istraživati niti popisivati ekonomske snage pojedinoga individua. Bit će dovoljno, da se istraži, gdje ima više novca i gdje hitnije kola. Da se pako to upozna, ne ima spretnijega mjerila ekonomskoga, nego udobni ili oskudni život i uzdržavanje stanovnika. Javni nameti utjeruju se strogo, ako ipak nakon namirenih javnih daća još ostane državljanima toliko, da mogu i dobro živiti, tu mora da je više novca itd.

Lorković, iscrpivši tako Škrčeve misli završuje:

»Škrlec nije pisao sustavne nauke narodnoga gospodarstva. Radio je kao i mnogi narodno gospodarski pisci 17. i 18. stoljeća, koji ne poznavaju stroge razlike medju čisto znanstvenom te praktičnom narodnom ekonomijom, koji se ne prislanjaju, ne slijede slijepo ovoga ili onoga uglednika, nego crpe zasade iz vlastita opažanja sadašnjosti u tuzemstvu kao i u inozemstvu.

Škrlec živio je u doba prevažno za gospodarstvenu nauku. Tada se borahu za vlast egoistični ali praktični merkantilizam te idejalni fiziokratizam. Ovaj potonji nesamo, da je udario znanstveni temelj političkoj ekonomiji, nego je proglasio slobodu gospodarsku uvjetom razvoju gospodarstva. Zastupnici njegovi stajahu uz zatočnike religiozne i političke slobode u prvim redovima. Ali doč se je ta borba vodila izadje (g. 1776) »Inquiry into the Nature and causes of the Wealth of Nations« od Ad. Smitha, pak su njegove ideje zaokupile nesamo teoriju nego pomalo i praktični život.

Škrlec je dakle živio u doba poroda i prvih godina mlade nauke, političke ekonomije. Da vidimo, jesu li tada vladajuće ideje evropskoga zapada i koliko su nanj djelovale. Prije ipak treba naglasiti, da su načela merkantilistična za njegova doba u teoriji i u praksi u cijeloj monarkiji austro-ugarskoj cvijetom cvala, da su nalazila u Sonnenfelsu i drugima svoje prve i mjerodavne teoretske zastupnike. Sonnenfelsovi »Grundsätze der Polizei, Handlung und Finanz« bijahu propisana knjiga za obuku u političnim znanostima, ne samo na svim sveučilištima po Austriji, nego se je rabila i u Ugarskoj i u Hrvatskoj, ta prof. Adalbert Barić je i to kroz

duže vremena njemački predavao na zagrebačkoj akademiji po Sonnenfelsu, pak djelo njegovo i na latinski jezik preveo.

Škrlec, niti u svojoj teoriji, a još manje u praktičnom provadjanju gospodarstvenih pravila, ne može se oteti merkantilizmu. Njegova teorija o potrebi umnažanja pučanstva posve je suglasna s nazorima onoga sustava kao što su: F. Faxardo i Colbert, Harrington, Temple, Child, Petty, Locke, Davenant i Spinoza, tako je i on snivao o mnogobrojnom žiteljstvu kao uvjetu svakoga napretka. Njegovi nazori o velikoj važnosti novca posve su merkantilni, kao i njegova zasada o trgovačkoj bilanci, a taj isti utjecaj opaža se posve jasno i u njegovoj carinskoj politici.

Uostalom Škrlečeve ideje o važnosti gospodarstva, o trgovini u mnogom su slične isto takovim nazorima Humea. Kako je shvaćao zaštitu trgovine, slaže se u glavnom sa mislima Beccarie i Galiania. S druge strane mora mu se priznati, da je izreka o načela, koja su pretekla njegovo doba i probudila opću pažnju, kad ih je svijet čitao u djelima Sayovima, Malthusovima i Riccardovima. Škrlec uči, da se pučanstvo u zemlji slabije napućenij u normalnim okolnostima za 30 g. podvostručuje. Malthus pako u svom čuvenom djelu o napućenju tvrdi, da to biva pod istim okolnostima za 25 godina. Škrlec ističe opetovano nuždu ravnoteže medju produkcijom i trošnjom. Razlaganje njegovo o tom prilično je kratko, pače nije u svem niti ispravno, ali princip je tvrd pak ga nalazimo kod Saya i Malthusa.

Dr. Milivoj Maurović napisao je u »Radu Jugoslavenke akademije« knj. 222. raspravu: »Notitia de praecipuis officiis regnorum Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae (Kritičke sličice iz XVIII. stoljeća o hrvatskoj upravi).«

O tom je predavao u svečanoj sjednici Jugoslavenke akademije 26. maja 1920.

Naslov raspravi naslov je jednoga rukopisa, o kojem profesor misli da potječe vjerojatno, ako i ne posve sigurno od Nikole Škrleca Lomničkoga. »Taj opsegom kratak, ali sadržajem vrlo bogat spis — veli Maurović — držim, da je vrijedna historijska radnja osobito za vrijeme druge polovice 16. stoljeća. Posavjetovavši se s profesorom Klaićem odlučio sam prirediti izdanje za štampu s prijevodom i kritičkim komentarom.« Maurović se je uvjerio da to nije tendencijozna radnja, već u prvom redu historijska.

Djela Nikole pl. Škrleca.

1) Sermo / illustrissimi domini / Nicolai / Skerlecz / de Lomnicza / s. c. r. et a. m. e. c. l. v. consiliarij; 1. / ordinis s. Stephani regis apostolici / equitis et comitatus zagrabiensis / supremi comitis, occasione / instalationis suae dictus. / Viena, die 29. sept. a. 1782. / Conceditur reimpressio dictionis hujus / Varasdini, die 22. Aprilis 1828. / Josephus Paszthori m. p. / Reg. revisor librorum. / Varasdini typis Sangillianis.

2) 1790. Allocutio supremi comitis comitatus Zagrabiensis dum revecto legali systemate magistratum ad legalem pedem re-

poneret, universitatemque ad obfirmendam regni Hungariae constitutionem cohortaretur. 1790. 2-r.

3) 1791. Projectum legum motivatum in objecto oeconomiae publicae et commercii perferendarum per N. S. elaboratum et excelsae regnikolari deputationi in comertiabus anno 1791 exhibitum. Posonii 1826. Typis Lud. Weber 2 r. 123 h.

4) Descriptio politicae situationis regni Hungariae relate ad commercium per pro deputatione commerciali elaborata: 2 r. 581.

5) 1832. Fundamenta quibus ostenditur tres inferiores Slavoniae comitatus semper ad jurisdictionem regni et bani Slavoniae pertinuisse 2-r. 4 lev.

Zagrabiae 1832. Typis Franc. Suppan.

Ivan pl. Josipović.

Ivan pl. Josipović, kanonik zagrebački, nije doduše rođen u Turopolju, ali jer je, stekavši lijepi imetak g. 1795. kupio od Adama Josipa Kosa imanje, dvor neki Peharnikov u Kurilovcu, koji se još danas nalazi u svojini te porodice Josipovića, to ga možemo ubrojiti u zaslužne Turopoljce. Bio je sin Mateja Josipovića. On se je posvetio svećeničkom zvanju i bilo je župnikom u Miholcu, kasnije u Križevcima (1752.) G. 1763. postade kanonikom zagrebačkim, a 1764. rektor kolegija hrv. u Beču. Isticao se u hrvatskom saboru i u županijskim skupštinama. G. 1766. dne 28. maja proglašen je bez prigovara njegov plemićki list u saboru hrvatskom. Osobito se je brinuo za odgoj svećeničkog podmlatka. G. 1767. prestao je Ivan Josipović biti rektorom hrvatskog kolegija u Beču, te se vratio u Zagreb, gdje je postao opatom B. D. M. de Valle i protonotar apostolski. Bio je prepošt čajmanski, arcidakon gorički i sinački te vikar u Slavoniji.¹⁾ Umro je g. 1805. u Zagrebu. On je napisao vrlo zanimive priloge za povijest hrvatsku u XVIII. vijeku u »liber memorabilium:« župe križevačke. Ovo njegovo djelo izdao je u »Starinama« jugosl. akademije u Zagrebu, hrvatski povjesničar dr. Karlo Horvat pod naslovom: »Zapisci od 1752.—1759. Ivana Josipovića, župnika križevačkoga.«¹⁾ Horvat u svom uvodu veli: Ivan Josipović postade župnikom križevačkim g. 1752. i te godine počinje pisati »liber memorabilium«. Prije njega po svoj prilici nije postojao takav liber memorabilium, jer on navodi križevačke župnike počevši od 15. ožujka, a svoje tvrdnje i navode potkrjepljuje aktima, koji se čuvaju u župnom arhivu. Budući da su se ta akta kasnije izgubila, to nam Josipovićeve bilješke »de parochis« vrijede kao prilog za povjesnicu župe križevačke. No osim tih bilježaka o njegovim prethodnicima podaje nam Josipović u svojim zapisima mnogo točnih podataka o događajima njemu savremenima, koji su znatni za hrvatsku povijest. Te se bilješke odnose napose na prilike na krajini

¹⁾ Starine 34. Str. 304.—365.

varaždinskoga generaliteta, te na onu bunu seljaka i krajišnika u spomenutom generalitetu godine 1755. Kako je ta buna niknula baš u križevačkom kraju to ju je Josipović kao križevački župnik u podrobnosti znao i pratio. U svojim zapisima crtao ju on u najmarkantnijim crtama, spominje joj točno povode i posljedice, te nam podaje o njoj dosta jasnu sliku. Osim opisa te bune ima u tim zapisima i nekih drugih podataka, koji će osvijetliti ono doba: »dobro je prikazan odnošaj između župnika i križevačke posade; ima povijesti iz sedmogodišnjega rata, koje su župniku dolazile direktno iz ratišta, kako on to sam spominje: zanimivi su podaci o počecima i osnutku grada Bjelovara, a i o inim događajima, koji će historiku ove dobe podati dosta nove građe. Liber memorabilium, u kojoj je župnik Josipović pisao, dobro je još sačuvan u oktavnom formatu. Pisano je u početku nešto teže čitljivo, jezik latinski jezik je 18. vijeka ima raznih kovanica ponajviše iz njemačkoga jezika, koje je u nestašici latinske riječi i sam Josipović stvarao. Zapisnici njegovi idu redom po godinama, a neki su događaji zabilježeni isti dan, u koji su se dogodili«. Dr. Karlo Horvat prepisao je događaje do konca g. 1759. jer do te godine imadu općenitu važnost. Od g. 1760. do 1761 sitnije su stvari. S godinom 1763. prestao je bilježiti, jer je postao Josipović kanonik zagrebački.

Pjesnici o turskom ratu 1789.

Potkraj osamnaestoga stoljeća ispjevana je vrlo zanimiva hrvatska pjesma o turopoljskim junacima u turskom ratu. Laszowski piše o tom ratovanju:¹⁾ G. 1789. u ratu protiv Turaka vojevali su: Turopoljci. Čini se, da je s njima vojevao i neki konjanik Kraličković, koji je 28. augusta u okršaju kod Mehadije oteo jednu tursku zastavu. Kad je zastavu predao svome zapovjedniku, izrazio je želju, da se ova preda Turopoljcima. Za cijelo su Turopoljci u tom okršaju zaslužili ovu zastavu. Ban Ivan Erdödi predao je zastavu turopoljskomu županu Đuri Poglediću. Na spravišću turopoljskom 17. maja 1791. držanom u Velikoj Gorici, izvijestio je župan o toj zastavi, a Turopoljci izjaviše zahvalu bana i zaključiše, da se ta zastava svečano pohrani i uspomena na junaka Kraličkovića uveliča . . . Danas se nalazi ta zastava u arhivu turopoljskom u Velikoj Gorici.

Ovaj događaj dao je poticaj neznano me pjesniku, te je čitavi taj događaj ispjevan u posebnoj pjesmi, u kojoj slavi dično Turopolje radi junaštva.

Kome bi se od pjesnika imala ta pjesma pripisati, to je danas teško reći, ali vjerojatno je, da je pjesnik te pjesme bio rođeni Turopoljac, jer bi se jedva, koji od Neturopoljaca našao ponukanim, da tu pjesmu ispjeva. Pjesmu je našao pokojni literarni historik Milivoj Šrepol u arhivu jugoslavenske akademije (T. g. 98), u ruko-

¹⁾ Povjest Turopolja Zagreb 1910. Knj. I. Str. 205.

pisnoj kajkavskoj pjesmarici, u kojoj ima u svemu 192 popijevke. Među tima pjesmama ima i takih, koje podsjećaju na urotu Zrinsko-Frankopansku i na ratove za Marije Terezije i Josipa II. Pjesma o Turopoljcima nosi broj 155 i glasi doslovce:

Marš junaci sablje v ruke,
Eto blizu Banje Luke,
Vugri, Nemci, priskočete
K Horvatom se pridružete . . .

Pjesnik priča kako je Bosna bogata i ima dosta kruha i vina i veli:

Z čemgod sad Turčin vlada,
Vse je naše bilo . . . Sada
Naše ćemo nazad vzeti,
Iz našega mora prejeti.

Pjesnik pita: zašto bi Turčin naše ljude lovio i ubijao, on koji nam je tolike volove i kozlove pokrao, koji nam je kuće palio?

V Bosne negda tvoji deda
Kakti takaj i pradedi,
Dobra jesu vuživali
Al nje Turci pretirali.

Opisujuć bogatstvo Bosne, veli da su Turci dva put došli do Beča, i govori, kako su ga Poljaci spasli. On spominje bitku kod Siska i veli:

Vsi Horvati, Dalmatinci,
Kakti takaj i Latinci,
Znađu dobro, kakva stiska,
Beše Turcem polag Siska . . .

Onda se obraća na Turopolje i veli:

Glasovito Turopolje,
Kade beše dost nevolje,
Ono sada s tem se diči,
Da se Turčin ne sme zdiči.
Turopolci Turkom vzeli,
Vse kotare ter oteli,
Gore stiske, Hrastovicu,
Kostajnicu i Dubicu . . .
Ar put sada glasoviti,
Sam će J o ž e f v tabor iti,
On će vami kazivati,
Kak morate vojevati . . .¹⁾

Kadgod je s nama ratovao Turčin nije imao sreće, neka bude Bogu hvala, Turcima je sreća već zaspala i sad već govore, da će

¹⁾ Građa II. Str. 1898—280

caru Josipu sve pokloniti i pobjeći iz Srbije, Moldavije i Valahija bit će naša.

Pjesnik veli, da od Beograda samo put vodi do Carigrada i nada se da će turski cesar bježati preko mora, da će pravu vjeru primiti sav puk.

Doba, kad je pjesma ispjevana dade se označiti riječima:

Ar put sada glasoviti, sam će Jožef v tabor iti, On će vami kazivati, Kak morate vojevati.

Krasna je dikcija pjesme drugog neznanog pjesnika. Posve je narodnim načinom ispjevana. Evo je:

Kolo igra Radojica, lepa ima on konjica, od sebe ga kad pojaše i do cara on dojaše. Govori mu car gospodin- »Tak ti Boga, Radojica, podaj meni tvoga konjca, ču ti dati sve Posavje, sve Posavje i Podravje i Turovo ravno polje«

Na to veli Radojica: Ne dam, ne dam ja konjica, moga konja vazda vredna, kuliko je sve Posavje i kuliko sve Podravje. Posavje ti voda topi, a Podravlje Turki robe, neg će mi daš Turopolje, to mi včiniš polag volje, kade jesu vsi junaki, ter junaki po izbori; da obuju žute čizme, da obleku modre halje, da pokriju z kunum kape, da pripašu britke sablje, da izjašu vrance konje, lepo ih je pogledati, strahovito dočekati. Blago njemu, vuz koga su, teško njemu na koga su. Aj Turovo ravno polje, koje jesi samo svoje, vu tebe su divojčice, kot rumene vse rožice. Jesu takaj i snešice kot predrage fiolice, lepa lica črna oka, brza skoka, tenka boka, belo ruho, čista snaga njim je vsigdar jako draga. One rode lepe sine, ki su dika domovine. Aj Turovo ravno polje, koje jesi samo svoje, vu tebe su i gospoda gospockoga lepa roda, vu navuku izvučena i vu posleli — vupučena, za navuk su vrle glave, vsi je vu tom jako hvale, koje cesar vrlo štima, kad je s častmi on preštima. Onda Bože, do tve volje, ti Turovo čuvaj polje. Nekaj služi tebi, Bože, kajgod vsega srca može, nekaj kralju službu čini, i predragoj domovini.«

Zanimiva je i ova pjesma o slavi Turopolja:

Spomeni se Turopolje, z Erdödijsa bana,

od koga ti turske sile zastava poslana,

daj premisli glasovite domorocev čine

da i tebe danas zutra ta dika ne mine.

Druga bratja, dajte hvalu gospodinu banu,

na zahvalnost za dobrotu proti nam imanu.

Bog ga živi vnogo godin, nit mu nedaj vmreti,

dokle čisto silu tursku ne b' mogel zatreti.

Bog poživi i junaka Kraličković Ivana,

Komu srce plemenito i jakost je dana,

da je Turce obladavši poslal domovine

od dedernog srca svoga istinske novine.

Turovo se vsigdar polje vu tom dičiti more,

da i sada glasovite junake izmore.

Jabukam se, dragom sadu, zato lamlju grane:

Kajti jesu med vsem sadom lepe izebrane.

Zato Turčin vudril na te, domovina moja,

da lepota i dragota vsa pogine tvoja,
 Al Bog sreću Turopolcem vsigdar dobru dade,
 da okolnost, turska sila (v)sa k mahu opade.
 Kralj vugerski to svedoči on četvrti Bela,
 Koji hvali turopolska verna, dična, dela,
 Kad Tatari jesu njemu na smrt šetuvali,
 Turopolci, složni munci, krv su alduvali.
 Rečenoga jesu kralja bili pomoćniki,
 Vsigdar verni i dederni na glasu vojniki.
 To je anda zvirališće plemenščine Vaše,
 To je dika, vrednost, sreća domovine naše.
 Ima takaj Turopolje vu navuku jake,
 izabranu med drugemi gospodu dijake,
 to svedoči vsaki stališ, v kom časti imaju,
 ar se oni vredni, dični za takve štimaju.
 Ovo speva domorodec za vekvečnu hvalu,
 Ki se trudi, vnogi danak za hasen i slavu
 Za pravice takaj vaše, koje vi imate;
 Kaj vam hasni, kaj je hasnil to vi dobro znate¹⁾

Josip Grdenić pl. Jarebički.

(† 1824.)

Još g. 1799. bio je turopoljski arkiv u potpunom neredu prema da je plemenita općina već g. 1781 i 1783. odredila, da se ima turopoljski arkiv urediti.²⁾ G. 1799. prijavio se je za taj posao Josip pl. Grdenić. Općina je tu ponudu primila i on morade, da se za taj posao zaprisegne i primi od bilježnika ključeve od arkiva.³⁾ On se je toga posla i prihvatio, ali francuska provala obustavi mu posao. Josip Grdenić poticao je iz stare porodice turopoljske. Toma i Stjepan Grdenić de Jarebić spominju se u novoj donaciji za Turopolje g. 1560.

Josip Grdenić bio je g. 1799. prisjednik, a 27. augusta 1813. izabran je županom turopoljskim, pak je kao takav ostao sve do svoje smrti, koja ga je zatekla prije 4. jula g. 1824. u Požunu.

Josip Grdenić, dok je bio bilježnikom turopoljskim napisao je i ostavio u rukopisu:

Relatio in merito delationis per ordinarium Notarium Gerdenich quoad abusus in Campo Turopolja penes negotiorum publicorum administrationem viginties facta excelso Consilio ad exigentiam Benigno — gratiosi d^o Martii 1804. Nio 5211 exarati intimati praestita sub dato 5/6 1804.

¹⁾ Građa za povjest književnosti hrvatske. Zagreb 1899-8. Knj. 2. Kajkavska pjesmarica. Str. 210—211.

²⁾ Acta congrez. fasc. 169-a 1783.

³⁾ Isto fasc. 265-a 1799.

vatskoj. Bio je vicenotar zagrebačke županije, g. 1805. htjeli su ga napraviti za podžupana, a to mu je bilo premalo. Ugarskom je ustavu zakleti neprijatelj, a bio je isto taki neprijatelj Austrije i u najvećoj mjeri bonapartista. Bio je sudac kod tribunala u Karlovcu. Poslije je postao dobar Austrijanac. Neprijatelji su mu svi Verböcizijanci. Mislim, da bi pretvorio sve Mađžare u jednom danu u Nijemce, da može. — G. 1800. darovao je Ludoviceji (akademiji) u Pešti 1000 for.²⁾

Kad se je u Turopolju živo radilo oko ustanka proti Francuzima, osnovao je za to posebno povjerenstvo. U svrhu pregleda ustaške vojske, predsjedao je župan turopoljski Antun Zdenčaj sjednici 15. marta 1809. u turopoljskoj »zidanoj kuriji« u Velikoj Gorici. On je predsjedao i spravišću 10. aprila iste godine. Na tima se je sjednicama dogovorilo, da će Turopolje postaviti 250 ustaša. Zdenčaj je naime predložio, da se ustanovljenom broju doda još 100 ustaša, ipak da se zamoli ban, da poradi nemira u samoj domovini ostane 50 ljudi kod kuće, da uzdržavaju poredak, dok će 200 njih izaći pred neprijatelja. 23. maja g. 1809. zaključilo je spravišće, da se arhiv turopoljski iz Lukavca iznese u crkvu dubranečku.

Kad je Napoleon kod Wagrama 6. juna 1809. Austriju potukao, morala je Austrija, među ostalim i Turopolje ustupiti Francuzima. Sad je Zdenčaj bio podanik francuskog cara i kako smo gore spomenuli naginjao je bonapartizmu.³⁾

Županom turopoljskim izabran je 13. decembra 1803. te je ostao do g. 1812. Od g. 1809.—1813. bio je župan pod francuskom vladom. 27. augusta g. 1813. izabran je umjesto njega za župana Josip Grdenić, ali kad je ovaj g. 1824. umro, izabran je 13. prosinca 1826. i opet Antun Zdenčaj za župana i ostao je sve do svoje smrti g. 1813. Umro je prije 29. novembra iste godine⁴⁾. Njegova žena bila je Maksimilijana ud. Ivančić. Bio je i tabulae judicariae assessor (1828.).

Josip pl. Briglević.

Josip Briglević, bio je notar turopoljske općine 1813. i napisao je 8. decembra 1824. jednu napitnicu i potpisao se »per B«. »Stihovi glase vrlo prozaično:

Aria: Horvacko je lepo ime itd.

Da je vince dobro bilo
Sem je znano, bu i bilo.
Faliti ga ni potrebno
Ar mi znamo šta je vredno.

²⁾ Corpus juris hungarici 1800.

³⁾ Povjest Turopolja I. Str. 269. i dalje.

⁴⁾ Isto I. 43.

Gdo pak zmeša šljivovicu
Z belim cukrom vu čašicu
K tomu starog vina skuha
Onda zide bolša juha.

Punč se zove po nemački,
Ime nema po horvacki
Ak mu tako krst ne dadu
Horvati ga piti znadu.

Se nekrščen on njim godi
Dobro toplu v postelj vodi...
Lepo njemu ki tam najde
— — — — —

Pri njoj zgubi on vručinu.
Ku je popil v toplom vinu,
Do jutra tam lepo spava
Tu sve posle ponovljava.

Pite punča star i mladi
Dim vam njegov glave skadi
Krepost vama on zavdade,
Ljubiš ženke star i mlade.

Felsö Lomnicae 8a 10 bris 1824.

per B.

Franjo Tuškan.

(* 1772. † 1847.)

Franjo Tuškan, župnik odranski i arcidakon bio je prigodni pjesnik hrvatskih pjesama. Sačuvao se je njegov rukopis pjesme: »Popevka«, koja dan 9.a Januar 1830. vu dvoru gospodina Turopoljskoga Comes a n. s.l. sudbene... Napis je fragmentaran. Pjesma je posvećena županu Antunu Zdenčaju, a u njoj se spominje i županova žena Maksica. Pjesma je ispjevana prilikom sabiranja križica, kad je župnik obilazio sela. Pjesma ima 24 kitice po dva stiha, a zapravo je verzifikovana napitnica: »Nut križic se denes na Odri desi, veseli o braća da budemo vsi... Tralala...

I drugu je još pjesmu Tuškan posvetio županu Zdenčaju. Naslov joj je: Magnifico domino Antonio Zdenchay die 13. Junii in Onomasi cecinit F. Tuškan V. Archidiaconus Odrensis ad Ariam: Komu domovina draga je... Pjesma je složena da su je mogli dakle i pjevati kod veseloga stola, a dakako da ne ima nikakove pjesničke vrijednosti. Počinje:

Zestanka našega na Odre
Zrok je danas god tvoj Antone!

Župnik se veseli, da može svome prijatelju na objedu zapjevati pjesmicu s gostima njemu u slavu, koji im je priredio objed, a uz to se još bacio u trošak i najmio glazbu, da kod objeda svira.

Župnik je još tri pjesmice ispjevao županu Zdenčaju i to: 1. Nesrećna je zaisto. 2. Hajde Bratja pomozite... 3. Lepo ti je veselomu biti, i još k tomu zdravicu napiti. Zatim je veseli župnik ispjevao pjesmu o imendanu Karlu Špišiću, vlastelinu Velike Mlake, kapetanu turopoljske kumpanije, a uzato vicekomesu »vrhovlja« s napisom:

1826. Die 4a Novembris Dno. Carolo Spissich vicecomiti montano, et capitano nobilis turmae campi Turopolja, cecinit F. Tuskan Vicearcidiaconus et Parochus odrensis affect. sincero: V Turopolju na Velike Mlake je gošćenje, koje Špišić Karlo daje gostom na poštenje.

Valjda je njegova i ova spjevana A. Zdenčaju.

Daje ovdje dan veselja,
To je naša prava želja,
Zato dragi vsi susedi
Bili stari ali mladi
Hoćmo Toni zdravja piti
Ter kupice napuniti.
Primi anda — čašu
Ter posluhni pesmu našu.
Bog te živi dragi Ante,
I ja pijem sada za te.
Kupica ti naj svedoči
Koji spil sem vsem nazoči.
Da te ljubim istinito
Dičim ime glasovito.
Lepa hvala prijatelji,
Da ste danas vsi veseli.
Zato vam se zahvalujem
Dan današnji vsim aldujem.
Vu to ime spijem čašu
Da potvrdim želju našu.

Franjo Tuškan rodio se u Karlovcu od građanskih roditelja. Zareden za svećenika, službovao je neko vrijeme kao kapelan u Zlataru, ali već g. 1799. prisegao je za župu Odru, kamo je došao g. 1800. Turopoljci vrlo ga voljeli, a i biskup zagrebački Maksimilijan Vrhovac, koji ga je g. 1821. predložio za zagrebačkog kanonika. Takim imenovan 19. decembra iste godine. Kao župnik odrański vrlo je bio zaslužan. Dao je slikati svetište župne crkve, popravio krov, nabavio svetohranište, krstionicu, nebo, orgulje, božji grob i obnovio crkvu sv. Barbare.¹⁾ Umro je u Zagrebu, navršivši 78. godinu života od upale pluća 27. decembra 1847.

Sumnjam, da li je Tuškan ispjevao pjesmu, koja je ispjevana na ariju: Spaval Janko... ta pjesma počinje:

¹⁾ Barle J. Povijest crkve u Turopolju (Povijest pl. općine Turopolja) II. Str. 239.

»Lepo moje Turopolje
 Gde su ljudi dobre volje
 Imaš vina i pšenice
 I prelepe divojčice,
 Snehe tvoje, gdo ne hvali
 Ki god rad se z njimi šali
 Imaš dvore poglavite
 I palače plemenite.

Pjesnik hvali plemenitu gospodu, koja svagdan uzivlju ve-
 sele goste, da se lijepo pozabave i razvesele, po navadi staroj, kod
 čašice vina. Gledajući ljubav domaćine veli pisac:

Ljubit ćemo divojčice,
 A obimat vse snašice
 Piti vino iz kupice,
 Jesti kruha iz pšenice,
 I želet, da Turopolja
 Ne ostavi dobra volja.

Takovih sličnih pjesama bilo je u ono doba na početku de-
 vetnaestoga vijeka sva sila, pak su već za to spomena vrijedne,
 jer za ono doba prije ilirskoga preporoda, dokazuju, da nije posve
 zamro književni duh našega naroda s ove strane Velebita, pa niti
 u našem Turopolju.

1.

Denes braća mi slavimo
 Dvojvrсно veselje.
 Trsja branje, stanja ovog
 Novo podignjenje.

2.

Stanje ovo nek Bog čuva
 Od ognja žarkoga
 A lozicam nek podari
 Sada obilnoga.

3.

Pucaj sada iz mužara,
 Nek grme gorice,
 Nek se čuje podaleko,
 Što je v gustelnice.

4.

Da gospoda jesu tamo
 Z T u r o v e g a polja,
 Skup spravljena pri Z d e n č a j u
 Gde je dobra volja.

5.

Ij veselo daklem braća,
 Pimo belo vince,
 Za Antona našeg zdravlje
 I njegve Maksice.

6.

Pucaj dakle, nek zagrme
Vse drage dubranjske
To veselje neka čuju
I pokupske stranjke.

7.

Na obedu gazdom hvala
Višnjem Bogu slava.
Vužgi, pucaj, nek se strese
Šabanova glava.

Turopoljsko spravišče.

1.

Celo jutro na Lucinje
Vu Lukavcu gradu
Gde gospoda turopolska
Premembu imadu.

2.

Glasnik zmožni turopolski
Svetu obznanuje,
Turopolje poglavice
Sada imenuje.

3.

Mi pak ki smo po izboru
Iz Lukavca prošli,
Na Lomnicu gladni, žedni
Dobro kasno došli.

4.

Napimo se iz punoga
Po navade stare,
I viknemo: Bog nam živi
Nova poglavara.¹⁾

Josip Galović.

Josip Galović iz Dubranca sa svojim drugom Jankom H. kao prijatelji i susjedi župana Zdenčaja prigodom »branja« u vinogradu Zdenčajevu ispjevali su također hrvatsku prigodnicu:

Gledaj brate, gledaj brate čuda golemoga,
Što se vidi, što se vidi na gore Zdenčaja.
Jeli jesu jasne zvezde, ali žarke strele?
Niti jesu jasne zvezde, niti žarke strele,
Već su ovo ragetlini puškenoga praha,
Koji kažu, koji kažu veseloga dana....

¹⁾ Arija na: Zaspal Janko.

Stjepan pl. Grdenić.

(1786—1848)

Iz stare turopoljske porodice bio je i Stjepan Gerdenić Jarebički. Rodio se nije doduše u Turopolju već u Pečuhu, Baranji 10. augusta 1786. G. 1810. 28. augusta zaređen je u svećenike. Bio je kapelanom u Olašu, Bogdašu i u Sigetu, napokon je postao prepošt i župnik u Pečuhu.

Umro je 9. januara 1848.

Napisao je:

1) Tiszteletoszlop Maria hét jelesebb ünnepére szentelve. Pecs 1839.

2) Vrata nebeska Pečuh 1837, 8 str. 408. II. izdanje u Pečuhu 1845. str. 85. III. izdanje molitvena knjiga Vrata nebeska nazvana, iz različitih knjiga u jedno sastavljena i za duhovnu korist iliričkoga naroda. Pest 1855.

3) Otvorenja nediljna za cilu godinu crkvenu. U Pečuhu (biskupskoj tiskarni) 1845. I. 295, II. 238.

Đuro pl. Josipović.

(1778—1837).

Đuro Josip pl. Josipović, turopoljski župan, bio je sin Stjepana pl. Josipovića i Karoline pl. Vojković. Bio je rođeni brat znamenitoga Antuna Josipovića.

12. prosinca 1823. izabran je turopoljskim viceašešorom. To je ostao tri godine, a onda se je na toj časti zahvalio g. 1826. Ali već iza dvije godine izabran je 13. prosinca 1828. opet ašešorom i zamjenikom turopoljskoga župana Antuna Zdenčaja. G. 1831. tražio je u zagrebačke županije, da se Turopoljci imadu ubrajati u prave plemiće te županije. Kad je g. 1831. umro turopoljski župan Zdenčaj, na njegovo je mjesto 16. svibnja izabran za turopoljskoga župana Đuro Josipović u gradu Lukavcu, na spravišću, koje je na osnovu starih uredaba stvorilo novi statut, u kojem su bile dvije glavne točke: 1. restauracija se ima držati svake godine na Lucijino (13. decembra); 2. prisjednici, koji sami odu iz Turopolja, ostavivši svoje posjede, smatraju se, kao da su se zahvalili. Već drugi dan iza svoga izbora otišao je novi župan u Zagreb, da bude kod instalacije bana Vlašića (17. svibnja 1832.), a dva dana zatim 19. svibnja predao je hrvatskom saboru molbu, da se novi turopoljski statut potvrdi. Sabor je uistinu dne 23. maja i naredne dane na predlog zagrebačkog podžupana Mirka Lentulaja, te statute uzakonio¹⁾

G. 1836. mnogo je radio na hrvatskom saboru. I u Beč je polazio i zastupao interese Turopoljaca. G. 1837. obolio je ozbiljnije od sušice; kojoj je klicu već dulje vremena nosio u sebi. Duboko ga se je ove godine kosnula smrt njegove dvadeset i četirigodišnje mlade žene Julije r. Bornemisa. On ju je preživio samo tri mjeseca. Na putu u Kranjsku, kamo je išao da potraži boli lijeka, za-

tekla ga u Ljubljani 2. jula nagla smrt.¹⁾ Druga je vijest po ispravama arkiva, da je hotio putovati u Rogatac.²⁾

Đ. Josipović napisao je i dovršio u Požunu 1. septembra 1833. a izdao u Zagrebu djelce pod naslovom:

Synoptica deductio, exhibens primaevum ac modernum universitatis nobilium campi Turopolia statum item indolem iudiciorum in praelibata universitate vigentum, per Georgium Josipovich, actualem ejusdem Universitatis Comitem Terrestrem, et inclitorum Comitatum Zagrabiensis, Varasdiniensis ac Crisiensis Sedis Judiciarie Assessorem, nunc tamen dictorum Nobilium ad praesentem anni 1832 et 1833 Regni Diaetam Diaetalem Ablegatum, in Scriptum redacta. Posonii die 1. Septembris 1833. Zagrabiae, Typis Francisci Suppan. 8. 20 str. Djelce je maleno ali iscrpivo govori o Turopoljcima i njihovim pravicama. Počinje riječima: »Iz-



JURAJ pl. JOSIPOVIĆ.

među Save i Kupe županiji zagrebačkoj pridijeljeno je polje plemića nekoć zvano zagrebačko a sada turopoljsko, koje polje sad je razdijeljeno u 24 plemenite sučije, od kojih 16, u prekrasnoj nizini zovu se »ravni kotar« a osam njih bregovitih »bregoviti kotar« (»Vrhovlje«). Stanovnici pomenutoga polja jesu većim dijelom plemići kraljevstva, od kojih plemića ima 500 porodica a stanuju u plemićkim kurijama, a veći pak dio ovih porodica ima darovnice, ostali armalna pisma,« Josipović govori o povlasticama Bele IV. i Rudolfa II., zatim o kralju Matiji Korvinu (g. 1483). Josipović misli, da je ime Turopolje tako nastalo, što su u nj provaljivali Turci sve do Zagreba, pak se je od doba tih provala stalo zvati Turopolje ili Tursko polje. (Campus Turcicus.)

¹⁾ Povjest Turopolja II. Str. 13.

²⁾ Laszovski: Povjest Turopolja r. 43.

Turopoljac pamfletista.

Uvijek su naši stari voljeli, da satirom obaraju svoje neprijatelje. Ali nikad se takovi pamfleti nisu više širili, nego li za vrijeme hrv. preporoda.

Ovaki sastavci političko-sarkastički omiljeli su u ono doba.

Šenoa je napisao: »No bilo je pojedinaca, koji su bar stihom u rukopisu vojevali proti Ilircem. Ja sam se srećom dočepao takovog političkog pamfleta (rukopisa) a priopćujem ga radi drastične karakteristike. Pamflet je nastao u doba, kad je Gaj promijenio »Narodne Novine« u ilirske, a pisac bijaše star plemić s preko Save, koji je Napoleon I. štovao preko svega, te imao točan popis svih Napoleono-vih generala i bitaka. Čudnovato! Francuska invazija potakla je u Praunšpergeru ideju Ilirizma, a pisac satire, najveći štovalac Napoleona bijaše najžešći neprijatelj Ilircem. Nu evo vam čitavog pamfleta:

Čujte ljudi, čujte čudnovite stvari,
Kako se vu Zagrebu narodnost sad kvari.
Sebrali si jesu nekteri Horvati,
Koji za to ime ništa ne tu znati;
Neg se prekrstili jesu na Ilire
I tako odstupili od prave svoje vire,
Zdenčaja Mikulu za vodu zebrali,
Da tak domoroce lakše budu klali.
Ala Niko, Niko! Kakva si ti zmija?
Kakov oganj bludni v srcu tvojem sija?
Ti si uzrok boli ki Hrvate trapi.
Bog daj da te žarka skoro strela flapi¹⁾
Oj, nesrećna mati, kaj te je rodila,
Bolje da te malog jošće pogubila!
Zatrlo se, Bog daj, cijelo tvoje pleme.
Ar je zločestoće i nesloge seme.
Brigleviću Janku, koj je tepac prvi.
Makar baš i bil on s plemenite krvi,
Na tratinu²⁾ Bog daj, skoro da peljali
Gde mu na vrat uže Cigani metali
Bunjevac pak Jos o šupeljasta glava.
Koji je dopeljal s Karlovca tolvaže³⁾
Crvene im kape podelil i halje,
Bog daj, da kak Janko dojde na višale
Gde mu vrane oči na glavi kopale.
Drašković grof Janko, koji svoju mladost.
Leno je potrošil nikomu na radost.
Potepel je imetek, star poštenje zgubil:

¹⁾ ošine.

²⁾ Mjesto, gdje su prije u Zagrebu ljude vješali.

³⁾ razbojnik. Bunjevac je na ime doveo četu seljaka u ilirskom crvenom odijelu u Zagreb.

Bog daj da se v peklu skoro bude smudil.¹⁾
 Ljude v ita Gaja, koteri novine
 Lijepo je bil počel pisat v domovine,
 Horvatsko je ozval to je lijepo bilo
 Ar je to od veka naše ime milo.
 Napredoval vendar kajti nije tako,
 Nego preobrnut je se naopako,
 Šta on pisal samo za ilirsku diku
 Na vseh Horvatov sramot preveliku:
 Za ovu zadnu zlobu v vražije prepal ruke.
 Gde naj bude trpel vekivečne muke.
 V Štajdacheru Josi²⁾ već poštenja nima
 Kajti to se znamo vre odavna vzima;
 Nigdar ni zaslužil purgare da vlada.
 Ar pod njim vse dobro njihovo propada.
 On je človek, koji domovine nima,
 Samo kad v žep pada — zlo za dobro prima.
 Više govoriti nije vrijedno — mosti³⁾
 Za takovog človeka Tratina je dosti.
 Vsem pak drugem, koji su Horvati
 Ter se ovak lepo nete više zvati
 Drugo niš ne velim, kak da vreme dojde,
 Da si svaki slednji sam na sprevod pojde,
 Franjo Verhovinski neka v žveglu puše⁴⁾
 Kada vrage njima pekli budu duše.
 Ova sreća naj bu vsak onomu.
 Ki je proti svojem imenu i domu.

Dr. Imbro Vatroslav pl. Tkalec.

(1824.—1912.)

Rodio se je 6. svibnja 1824. u Karlovcu. Tamo je svršio osnovne nauke donjogradske gimnazije, a gorje u Štajerskom Grazu. Sveučilište polazio je u Beču, Berlinu, Münchenu i Heidelbergu te konačno na pravoslavnoj Akademiji u Zagrebu. Tu je polučio doktorat filozofije i prava.

G. 1846. pozvan je na Heidelberšku univerzu, da bude docent slavistike. Tu je sastavio 1848. u latinskom jeziku djelo: *De religione christiana in Slavis introducta, propagata, reformata*. G. 1850. dao je štampati: *Ost und West: Eine politische Rundschau*, niz političkih i gospodarskih članaka po njemu napisanih g. 1849. i 1850. u »*Südslavische Zeitung*«. G. 1853. izašla je znamenita študija-

¹⁾ pržiti.

²⁾ Stajdacher bio je gradski sudac zagrebački.

³⁾ možda

⁴⁾ Franjo Čačković Vrhovinski, odlučan pristaša Iliraca, vještak fruti (žvegla) koji je zajedno i Vitobučarilem utemeljen g. 1827. glazbeni zavod.

»das serbische Volk in seiner Bedeutung für die orientalische Frage und die europäische Civilisation« a g. 1857. djelo o državnom pravu Srbije. G. 1859. priredio je Tkalec drugo izdanje Mažuranićevog eposa: »Smrt Smail Čengić age« sa latinskim i ćirilskim slovima i napisao uvod.

Pošavši u Beč g. 1861. izdavao je politički tjednik »Ost. und West«, dok nije obustavljen i urednik stavljen pod istragu radi žestokih napadaja na Schmerlingovu vladu. Osuđen na više mjesečni zatvor pobjegao je u Italiju i to u Turin k svom prijatelju Košutu. Taj mu je pomogao, da je Tkalec dobio mjesto u talijanskom ministarstvu, kao prevadjač mnogih modernih jezika. Kad se je dvor preselio u Rim, pošao je i Tkalec u svojstvu legacionoskog savjetnika u ministarstvo vanjskih posala. Tako je došao u Rim, u kojem je gradu ostao do konca života.

Osim pomenutih djela napisao je još: *Das Staatsrecht des Fürstenthums Serbien* (izdanom g. 1857.). G. 1894. izdao je svoje mladenačke uspomene iz Hrvatske u njemačkom jeziku.

»Jugend erinnerungen aus Kroatien«.¹⁾

Umro je u dubokoj starosti u Rimu, 6. januara 1912.

Dr. E. I. Tkalec nije ni u najranijoj mladosti poznao pozitivne vjere (Jugenderinnerungen str. 211, 323, 357) a do god. 1840. ne osjećaše narodnosti. Bijaše on neprijatelj Ilira i hladan posmatrač Gajeva rada, prijatelj Košutov, protivnik »kasta«, osobito plemstva i svećenstva i zagovaratelj emancipacije seljaka. Zanesen demokratskim idejama izrugava se on upravi i sudstvu ugarsko-hrvatskom, jer seljak ne nahodi pravde.²⁾

Tkalec se je rodio g. 1824. dakle bi baš mogao u 22. godini napisati »Paprike« premda kaže, da do g. 1840. nije čitao hrvatski. I ako je samo nagađanje, ali ono Tkalčićevo djelo nadopunjuje »Paprike« i pokazuje, da je bilo u Hrvatskoj u ilirsko doba dosta ljudi, koji se ni u vjerskim ni u socijalnim pitanjima nijesu slagali s nazorima, što se javljau u književnosti i u javnom životu.

Ali čujmo, što Tkalec sam piše:

»Poradi teške bolesti mog oca — koji je 1850. umro — morao sam se g. 1849 povratiti iz Njemačke u Hrvatsku. U ono vrijeme borili su se »Slavenski Jug« i »Südslavische Zeitung« u Zagrebu za autonomiju Hrvatske protiv apsolutizma i centralističkih težnja vlade bečke. Sasvim je naravno bilo, da sam i ja hotjeo učestvovati u ovoj teškoj borbi za pravo i slobodu svoje zemlje, i počeo sam odmah pisati u »Südslavische Zeitung«. Moji članci, živahni i bezobzirni mnogo su se čitali, no nikako nisu se dopali tadašnjem Banskome Vijeću ni bečkoj vladi. To je trajalo, dok urednik S. Z. Praus, ne počne šurovati sa staro-konzervativcima ugarskima, i tada sam odmah ostavio ove novine, koje su skoro prestale izlaziti.«

¹⁾ Sr. Krešić M. 50-godišnjica trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu 1902. str. 109.

²⁾ Grada za povjest knj. hrv. Zagreb 1907. Knj. 5. Str. 124.

God. 1850. uveo je barun Bruck, ministar trgovine, u Austriji novu instituciju trgovačko-obrtničkih komora, i Bansko Vijeće dobilo je nalog, da ustroji tri komore za Hrvatsku, Slavoniju i Rijeku.

Prvim tajnikom te komore izabran je u Zagrebu Tkalec god. 1852. te je tu svoju čast vršio revno i savjesno punih devet godina. Onda se je zahvalio s izjavom, da seli u Beč s nakanom, da će tamo izdavati velike novine u interesu cijeloga Slavenstva.

O njegovom radu o komori vješto nam iskazuje Milan Krešić u knjizi: 50-godišnjica trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu:

»Velika je zasluga prvoga tajnika zagrebačke komore dra. Tkalca, što je znao umah početkom svoga djelovanja kod komore tek u život stupivše, da digne rasprave predmeta tuj u pretres dolazećih do visoke razine, da usavrši do najkritičnije tančine obrazložbe i promatranja u komorskim predstavkama, sa kojima bijahu zaključci komore provedeni, tako da se sa sličnima mogu malo koje od postojećih komora cijele naše monarkije prodičiti.

Tko pomno prolista tečaj rasprava, tko pročita sve te spomenice, predstavke kraj toga, i pronicavim duhom, izradjene, godišnje izvještaje prvih godina komorskog bistvovanja, taj će kod pravednog promatranja i strogog prosudjivanja za ono vrijeme postojećih odnošaja hrvatske trgovine i hrvatskog obrta doći do istoga zaključka, do kojega je došlo tadašnje c. kr. ministarstvo za trgovinu, obrt i javne građnje, koje je izjavilo godine 1853. komori preko banske vlade na njemačkom jeziku slijedeće:

Das Handelsministerium hat den im Wege der k. k. Banal-Landes-Regierung vorgelegten Bericht über die Verhältnisse der Landwirtschaft, des Handels und der Gewerbe im Kammerberichte während des Jahres 1852. mit Interesse eingesehen und spricht der Kammer hiermit für die klare, mit vielem Fleisse verfasste Darstellung der dortigen Verkehrszustände, die hierortige Anerkennung aus. Bila je prava sreća za komoru, što je u prvom svom početku raspolagala tako vrsnom silom. Komora je tim povodom mogla uz vještog svog kormilara brzo i sigurno zabroditi u morsku pučinu bez straha, da će joj brod nastradati. Ona je to doista i učinila, jer su vrijeme ovoga prvoga odsjeka u komorskom životu zapodjenuta mnoga velevažna gospodarstvena pitanja, potaknute rasprave o odličnom broju znamenitim prometnih i industrijalnih predmeta i stvoreni zaključci koji svojom formom služe i danas još primjerom. Na žalost našu bile su i za ono vrijeme tako slabe prilike u pogledu sretnog riješenja zapodjenutih, makar i često obrazloženih gospodarskih prijedloga, da je većina dobro zamišljenih, duhovito zagovaranih i neoborivim dokazima oboružanih predavka stavljeno na mjerodavnom mjestu ad acta i tako ostadoše mnoge naše gospodarstvene potrebe neuvažene i sve do danas neprovedene.«

Vrlo plastičnu sliku života turopoljskih stanovnika pod kocrac 18. i na početku 19. stoljeća podao nam je dr. Imbro Vatroslav pl. Tkalac. On je njemačkim jezikom napisao svoje uspomene. Te memoire izdao je u Leipzigu njemački nakladnik

Wiegand. Izašle su pako pod naslovom: »Jugenderinnerungen aus Kroatien.«

U njima ima nekoliko stranica posve posvećenih Turopolju, u kojem su živjeli njegovi predci. Imbro sam doduše nije rođen u Turopolju, već u Karlovcu 6. svibnja 1824. ali je potomak odlične turopoljske porodice, koja se je pod kraj 18. vijeka bogatstvom digla visoko, ako se je i za čas odrekla svoga plemstva. Već kao neposredni potomak turopoljskih plemića spadao bi Imbro u ovu knjigu, ali on je uistinu živim bojama oslikao svoje Turopolje i zato pogotovo zaslužuje, da mu ovdje bude ubilježen život. On je bio u svoje doba u Hrvatskoj vrlo markantna ličnost, pak je kako rekomo, zaslužan kao prvi tajnik zagrebačke trgovačke komore i kao žurnalista, te političar. Pa ako i jest radi svoje gotovo revolucionarne čudi, te radi publicističkog rada morao emigrirati iz Austro-Ugarske, te umrijeti u Rimu, to ipak nije niti poslije zaboravio svoje domovine Hrvatske.

U svojim memoirima, koji u nas nijesu stekli onoliko pažnje, koliko bi zaslužili, Mirko Ignatijević Tkalec opisuje svoje prede od kojih su neki živjeli u Turopolju. Već uvod u njegove uspomene počinje s opisom njegove postojbine — Turopolja, i nije lijep taj opis i on veli: Hrvatska je u svojem sjevernom i južnom dijelu bogata zemlja po veličajnim i ubavim prirodnim ljepotama. Samo u sredini zemlje, koju protiče Sava, vuče se beskrajna i nedražesna nizina od Zagreba do Slavonije. U toj ravlini ima kraj, dvije ure hoda od Zagreba, na desnoj obali Save, nekoliko četvornih milja velik, a u kojem nastava do dvije tisuće ljudi. Ovaj kraj ima djelomice zločesto pjeskovito tlo, djelomice od teške ilovače, a gotovo svake godine ispostavljen je poplavama Save i njezinih pritoka, koji taj kraj preoblače šljunkom i kamenjem. Prosto od svakoga čara, zlo obrađen radi zla tla putniku se pričinja tmurnim i neveselim. Vegetacija je oskudna, tu i tamo nalazi se sušičavo hrašće, grmlje i vrbinje, polja kuruzom i lukom obrađena, kuće od surovih drvenih greda stesane, sa slannim krovovima i modrim prozornim rupama, koje propuštaju tek neznatno svjetlo i zrak u ponutricu.

Pučanstvo je, kao u sirotnim krajevima slabunjavo i ne pokazuje savršeno krasan tip, kojim se odlikuju ostali Posavci. Ipak je ovaj kraj povjesno i politički vrlo zanimiv. Turopolje — tursko polje — to mu je ime — već je od više nego šest stotina godina aristokratska republika s raširenom samoupravom, a svi njezini stanovnici bez iznimke su plemići... Uz zlo tlo bilo je ipak ovo iznimno stanje stanovnika turopoljskih glavni razlog njihovom osiromašenju. Muževi po svom pravu i dužnoti bavili se samoupravom, te tako bili otrgnuti od obrađivanja zemlje i polja. To je bio posao žena i dječaka. Djetinski plemićki ponos zamaglio je njihove glave tako, da su svaki obrt i trgovinu smatrali za nedostojno i nedopušteno. Nemar državne vlasti, navale Turaka, koje su se periodički opetovale puna tri stoljeća, te opustošivale i onako ubogu zemlju, doprinijele su također, da tu čudnu seosku aristokraciju nije evropska kultura obliznula. Jedino obrađivanje polja iz-

gledalo im pristojnim i dostojnim plemstvu. Milostivi gospodin, milostiva gospoda, plemićki momak i plemenita gospodica smjeli su doduše pusto polje obrađivati, gnoj natovarivati i otovariti, krave, svinje i guske pasti, a da se tim nisu ogriježili o svoju stalešku čast. Ali da turopoljski plemić bude obrtnikom ili trgovcem, ne to nije moglo biti. To je prepustio kmetovima i građanima. Ako bi se koji turopoljski plemić prodrznuo latiti se takova posla, onda je izgubio baštinjena plemićka prava i ništa mu nije preostalo nego da svoj zavičaj ostavi, kuću i ognjište napusti, jer turopoljski seljak jest seljak i mora ostati seljakom.«...

Ove riječi Tkalčeve, ako i jesu preoštire i pregorke ipak imaju u sebi zrnice istine, a još su valjda više imale istine u sebi u ono doba, kada je on u svom zavičaju živio. Starac u velikoj svojoj starosti dobro se je sjećao svoga djetinjstva i živim ga je bojama opisao. Ta njegov pradjed Mihailj Pavlovič Tkalac bio je sam onaki »seoski plemić«, kako ih on opisuje. On se je rodio u Turopolju i ostao bi u njem do kraja života, da ga nije otjerala bijeda i nevolja gola. Sava mu je kuću odnijela, potopila marvu, na krevet bacila i u grob spravila. Ipak Mijo ne izgubi hrabrosti. On ode u Bosnu, gdje su za onda živjele i neke druge hrvatske plemićke obitelji, među kojima Jelačići i Keglevići. Ai i tuj nije mogao trajno da ostane. Turci mu posjed poharaše i iza nekoliko godina vratio se Mijo natrag u svoj zavičaj, te ga tuj primi u Kravarskom u svoje okrilje neki Horvatić podanik plemićke porodice Pogledića. Poslije je Mijo oženio Horvatićevu kćerku Agatu, te je, svukavši plemića, postao pravim pravcatim seljakom. To su bila i njegova tri sina. Od ovih sinova najstariji Stjepan bio je djed Emerika, a rodio se je 11. augusta 1749.

Vrlo je zanimiva slika, koju nam Mirko Tkalec podaje o svom djedu, jer pokazuje, kako se i u našem hrvatskom seoskom narodu krije zamjerno mnogo muževne snage i energije. Njemu nije bio s voljom očev posao i on postade hajoš na ladi. Razborit, trezven, radin i štedljiv uspeo se u malo godina od sluge brodarskoga do kormilara, a iza kakovih deset godina postade suvlasnikom male žitarice lađe, s kojom je plovio od Bečeja do Karlovca. Duskora stade spekulirati i njegov je imetak od dana na dan postajao veći. Za vrijeme rata rusko-turskoga od 1778.—1782. nakupovao je u Banatu velike količine žita i tako je u malo godina stekao nekoliko stotina tisuća forinti. On postade sve smioniji. Imao je na Savi i Kupi tucet lađa, na Crnom i Jadranskom moru dva pomorska broda, vlastite velike ambare u Bečeju, Sisku, Karlovcu i na Rijeci. Tako postade svojom snagom bez ičije tuđe pomoći bogatim i uglednim čovjekom.

Meni se uvijek s veseljem zakrijese oči, kad bacim pogled na stranice Mirkovih uspomena, na kojim govori o svom djedu. Siromašni turopoljski seljak, nalik kakovom novovjekom Američanu, sin siromašne seoske porodice, diže se upravo iz ništa do zamjerne visine. On, koji nije imao ama baš nikakove škole, nikakova obrazovanja, on koji je bio analfabet, te nije znao niti čitati niti pisati, on je poslovaao s miliju-

nima, te je bio u svezi s velikim tržištima u Banatu, u Vlaškoj, Hrvatskoj, Južnoj Rusiji i Italiji. Svjetski trgovac, a podanik Pogledićev! Da se riješi kmetsva kupio je napokon kuću u Karlovcu i postao građaninom (karlovačkim). On htjede da iskupi i svoju braću, ali vlastelin Pogledić, koji to već njemu nije dopustio, nehtjede pustiti za nikoje novce niti njegovoj braći. Sada ga uputiše neki odvjetnici, neka zatraži svoje staro turopoljsko plemstvo, kojega se je doduše njegov otac za svoju osobu odrekao, ali nije mogao za svoje potomke. Na to se Stjepan nije dao uputiti, jer mu nije išlo u glavu, da bi njegovim moglo biti ono, česa se je njegov otac drage volje odrekao. Da ipak spasi braću, dade poručiti Poglediću, da će s braćom učiniti otmicu. Pogledić mu odvrati s porugom neka se to samo usudi. Upravo značajno po nadašnje odnošaje, ne samo u Turopolju već i u čitavoj domovini, bilo je izvršenje Stjepanova nauma. Promišljeno i razborito zasnovao je Stjepan otmicu. On kupi za svakoga od svoje braće u Karlovcu jednu kuću, te im je time osigurao da postanu zavičajnicima grada Karlovca. Obavivši to, dojavu braći, neka neopazice pobjegnu od svoga vlastelina. U svakom selu među Kravarskim i Karlovcem postavi relais i nekoje večeri pojavi se iznenada u svojoj rodnoj kući, da otme svoju braću i njihove porodice, a to mu je pošlo za rukom. Naknadno se je nagodio i s Pogledićem. O raznim zgodama toga zanimivoga čovjeka priča nam se u »Uspomenama«, o njegovoj do veleizdaje tvrdokornoj čudi, o tome, kako je proti svojoj volji dobio plemstvo i o tom, kako je g. 1808. za velikoga državnoga bankrota izgubio najveći dio svoga imetka, te satrven na duši i tijelu g. 1809 umro, kao genijalni barbar, bez trunka moderne prosvjete, a ipak potpun čovjek. Nije manje zanimiv bio niti Naco Stefanović otac Mirkov. Ovdje nije mjesto, da pobliže raspredamo o svojoj Mirkovoj, ali, kako su svi ti ljudi bili Turopoljci, a kako imade malo pomena o takovim stvarima u raznim knjigama, to se hotice nešto potanje bavim zanimivim Tkalčevim uspomenama.

Kad je Mirkov djed umro, bilo je upravo tmurno doba u našoj domovini. Francuzi osvojiše naše Turopolje i pripojiše ga svojim ilirskim provincijama.

Francusko nam doba u Turopolju opisuje Tkalec u svojim uspomenama vrlo plastički.

»Od aristokracije i svećenstva nije se francuska vlada već zato ništa nadała, jer je njihove stališke i materijalne interese teško oštetila. Ali bilo je i med aristokratima i svećenicima prijatelja Francuza. Spominjem grofa Janka Draškovića, Nikolu Zdenčaja, potlanjega zagrebačkoga velikoga župana i bogatoga karlovačkoga trgovca Anastasa Kostića...

Zdenčaj, koji je kao sujet mixte u Hrvatskoj ostao, svoja imanja dobro upravljao, nije tajio svoje ljubavi spram Francuza. On je uredio svoju kuću kao francuski Grand-Seigneur i htio se je okružiti francuskom družinom. Ali jer nije mogao unatoč truda svojih francuskih prijatelja dobiti francuske slugu, uze za svoje hrvatske slugu učitelja jezika, koji bi ih morao metamorforizirati

u Parižlije. Značajna velika nadarenost Slavena za učenje jezika dala mu je nadu, da će mu to doskora uspjeti. Ali ta mu se nada nije tako brzo ispunila, kako se je nadao i on je sam pripovijedao smješnu zgodu, koja ilustrira taj neuspjeh.

Iza kako je Zdenčaj svoju služinčad prekrstio francuski i pretvorio Jurića u Georga, Jankića u Jeana, Perića u Pierre itd., i zahtijevao, da u kućnom poslu uvijek samo francuski govore, mislio je, da su dosta dresirani, pak je na Napoleonov dan priredio sjajan objed, kojemu je pozvao više francuske činovnike i časnike te svoje prijatelje. Još u jutro imao je sa svojom služinčadi glavni pokus kod stola za dvorenje. Bio je s uspjehom posve zadovoljan. Sjeli k stolu; isprvice je teklo sve dobro. Možda su sluge pili odviše dobroga vina i zaboravili svoje jezične lekcije. Kad je Zdenčaj zapazio, da jednom gostu nisu izmijenjeni tanjuri, viknu slugama: George, Jean, Pierre — ali nesretnici odgovoriše mjesto »monsieur« hrvatskim pokrajinskim narječjem »ké svelé, njihovo gospodstvo«. Zdenčaj se razljuti radi te nespretnosti i reče poluglasno Jeanu, neka brzo izmijeni gostu tanjur. Jean odvrati opet hrvatski, George je doduše htio da izmijeni tanjur, ali gospodar mu je rekao, »da si ga sam obliže«. Nesretni sluga mislio je smeten, dvima jezicima, da je gostova riječ »bien obligé« značila »obliže«, a hrvatski gosti, od kojih je mnogome možda bilo vrlo ugodno, da vidi Zdenčajevo francusko kućanstvo u smiješnom svijetlu, udariše u grohotni smijeh, uz koji pristadoše i Francuzi, kad saznaše za razlog. Zdenčaj si upamti taj nauk i sazva drugo jutro svoju družinu i reče joj, da će onaj, koji do nove godine ne nauči potpuno francuski, da će biti smjesta iz službe otpušten. To je djelovalo: i onda kad ih je gospodar hrvatski nagovarivao, odgovarahu francuski...

Franjo pl. Pogledić Kurilovečki.

(* 1812. † 1882.)

Rodio se g. 1812. u Kuriovcu. Bio je istorik turopoljski. Otac mu je bio Juraj, namjesni župan turopoljski, a majka Žumberčanka rođ. Franciska Šajatović, kćerka u ratu francuskom poginulog majora. O tome Jurju Poglediću ima zapiska, da mu je rodna kuća, (plemička tako zvana jednoselska) od onih dviju iz Kurilovca, koje su naprotiv dvoru s ove strane potoka Lomnice. Kao dječaka odveo ga je konsiliarius Đuro Pogledić, koji nije imao djece, uz privolu roditelja, kad se je u svojim kolima u Zagreb vozio k sebi. Dječak je upravo u jeseni na livadi krave pasao. Kočijaš ga ulovio i na kola stavio. Onda ga staviše u plemićki konvikat. Čitati i pisati naučio je već prije kod kuće, pa i kod svoga poočima. Poslije je baštiniio imanje Kurilovec i iza svršenih nauka oženio se. Đuro Pogledić imao je djecu: Franju, Katarinu udatu Keresztury, Antoniju udatu Josipović, Alojza i Karla. Đuro Pogledić, otac Franjin bio je ugledan čovjek i u Turopolju namjesni župan.

Franjo je bio stariji brat Dragutina. Dok je Dragutin bio vatreni Ilirac, Franjo je pristao uz Košuta.¹⁾

Prije glasovite i kobne restauracije 29. jula 1845. mnogo se je korteširalo. Upravni ilirski odbor poslao je Dragutina Pogledića u Jamnicu, da predobije jamničke plemiće. On je morao na više dana prije obnove u Jamnicu, pak ih je podučavao, nagovarao, s njima pio i plesao po čitave noći, a onda ih vodio u Zagreb. Dok je on korteširao u Jamnici za Ilirce, brat mu Francek korteširao za mađžarone u Pisarovini. Oni su nastojali jedan drugome oteći što više plemića i kojekakovih plemenitih baba, jer su i ove imale pravo glasa i po kredencijonalistima se mogle dati zastupati. Među jamničkim plemićima bio je najugledniji neki Marko Kovačić, čovjek ozbiljan i razborit, ali nepismen. Toga je pozvao Franjo Pogledić k sebi u Pisarovinu i razlagao mu na dugo i široko pravednost mađžaronskih načela. Govorilo mu o porezima i o tome, kako će plemići izgubiti pravice i slično. Marko Kovačić sve to mirno sluša, pije i rukuje se s Franjom Pogledićem, pa kad je ovaj svoja razlaganja svršio, zapita ga Marko: — Što vam je Dragutin Pogledić, koji je sada u Jamnici? — Na to mu Franjo odgovori: — Brat mi je, rođeni brat. — Kovačić na to reče: Gospone, vaš brat, koji je županijski notariuš, posvema drugačije pripovijeda, nego vi, pak znajte, kada ne možete svojega mladega brata uputiti, ne budete bogme ni mene, s bogom! I ode. To je Marko sam pripovijedao Dragutinu.²⁾

Poslije vilagoške bitke, katastrofalne po Mađžare morao je Franjo pobjeći iz Hrvatske.

O tom je pripovijedao momemu ocu brat Franjin Karlo:

»Francek, ne imajući propisane putnice, bio je uhvaćen u Papi po oružnicima. Bude mu ipak dozvoljeno, da piše kući po putnicu. Franjo se obrati na brata si u Varaždinu, a ovaj dobije onaj isti dan list, kad je prispjela vijest iz Zagorja, da je podžupan Čegel umro. U pravednoj predmnjevi, da se to mjesto ne će odmah popuniti, a jer nije mogao od podžupana Šimunčića dobiti za svoga brata putnicu, da se uzmogne vratiti u domovinu, već jedino i to teškim naporom, da može iz Pape poći u Beč k banu Jelačiću, koji je tada ondje boravio, neka mu on dađe salvum conductum za povratak u domovinu. Uzdajući se Drag. Pogledić u svoje po banu priznate zasluge, te hoteći si brata spasiti, ode sam po brata Franju u Papu. Ovamo je prispio noću, a nije znao, gdje mu je brat zatvoren, niti gdje su oružnici. Ne preosta mu nego čekati do jutra u jednoj gnusnoj krčmi, da se nije usudio niti leći. U jutro ode oružničkom zapovjedniku, a ovaj mu reče, da mu je brat Franjo Pogledić već predan ondašnjem županijskom sucu k nekom Papaju. K tomu dode, a ovaj mu reče, da mu je brat Franjo otpušten u Egyed uz jamstvo grofa Festetića. To je 4 sata vožnje od Pape. Pustili Franju, jer se je poštenom riječi zavjerio, da će mu banski povjerenik iz Varaždina bez sumnje za koji dan

¹⁾ Đuro Deželić: Dragutin Pogledić. Dragoljub Teč. XXX. Str. 10.

²⁾ Deželić Đuro. Karlo Pogledić. „Dragoljub“ f. 30. Str. 6.

priposlati putnicu. Dragutin na to pođe u Egyed, gdje je uistinu našao brata Franceka, ali i sestru udatu za Antuna Danijela Josipovića. Uzeo ih k sebi grof Festetić. Već drugi dan krenuo je s bratom Franjom preko Šoprona u Beč. Tu ga je ban Jelačić pustio tri dana antišambrirati. Napokon se razljuti i reče banovu adutantu: »Kažite vi banu, kad on mene polag svega priznanja mojih zasluga, poslije trodnevnog antišambriranja, niti na nekoliko riječi primiti ne može, da ja ne imam toliko novaca, koliko on, pa niti mogu niti hoću dulje čekati, nego ja idem sada s mojim bratom Franjom u grad Varaždin. S Bogom!« To je i učinio i uzeo brata u Varaždin. U Varaždinu je Franjo bio miran i nitko mu nije ništa na žao učinio. Dragutin Pogledić nije nikada više išao k banu Jelačiću, jer nije mogao pregoriti, da ga ban unatoč njegovih zasluga, poslije trodnevnog čekanja u predsoblju nije predase pustio.«¹⁾

Izučio je Franjo pravničke nauke i postao odvjetnikom te je dugo vršio praksu. Već u starijoj dobi, blizu šezdesetoj godini života (postade g. 1871 arkivarom kr. zemaljskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arkiva u Zagrebu. Punih deset godina bilo je to mjesto ispražnjeno, a upravu je vodio Alberto Štriga, poznati ilirski preporoditelj. G. 1882. u početku bio je Franjo Pogledić umirovljen radi boležljivosti. Umro je 25. juna 1882. u Zagrebu u bolnici milosrdnih sestara, te je sahranjen na skupnom groblju na Mirogoju u Zagrebu, dne 26. lipnja. Naslijedio ga je u svojstvu arkivara poznati publicista Josip Miškatović. Pogledić je bio turopoljski historik, koji je prvi u hrvatskom jeziku branio pravice i slobostine plemenite općine Turopolja. Zato mu treba potomstvo da ušćuva trajnu slavu. Kratku vijest o njegovoj smrti završuje njegov prijatelj: »Kao arkivar izdao je i napisao pred više godina povijest turopoljske općine. Čovjek vrlo čestita značaja, bio je pokojnik od svakoga iskreno poštovan.«²⁾

Već g. 1850. izdao je brošuru:

»Istinita i nedvojna vlastitost pl. općine Turovoga Polja. Razložena po jednom bratu iste općine.« (U Zagrebu, Tiskom Franje Župana 1850. 13. str.). U predgovoru veli pisac: »Poleg naredbe i odluke vis. Ministarstva ddtto 28-a Juliuša l. t. van dane P. općina Turovoga Polja prestala je biti — kak predi bila je — jurisdikcija, i općina ova sada je samo jedno društvo, koje zaradi svojega skupnoga imetka vu porazumljenju živeti mora. Štatutumi oni turopoljski, koji jošće sada moć imaju, k sadašnjemu stališu Turovoga Polja prispeti ne mogu i svaki prevideti more, da za ravnanje skupnoga gospodarstva pl. općina Turovoga polja nekoje nove k sadašnjem stališu priprave naredbe napraviti i vupeljati mora. Predi, nego ove naredbe delane budeju, potrebno je temeljito znati pravice, koje pl. Turopolci tak vu osebnom, kak i vu skupnom, glede svojega skupnoga imetka imaju, da tak željnije i segurneje svaki poleg svoje

¹⁾ Dragoljub I. 30. Str. 10.

²⁾ Narodne Novine g. 1882. br. 144.

mogućnosti z svojem činom i tolmačom k skupnomu dobru nekaj doprinese...»

Zato je pisac te knjižice ukratko razložio neke naredbe, koje treba urediti.

Pisac govori najprije o početku pl. općine. Zatim priopćuje latinski tekst o turopoljskom lugu, koji je g. 1259 kralj Bela IV. dao turopoljskim porodicama. Zatim priopćuje izvadak iz privilegija kralja Rudolfa II. Piščevi predloži jesu, a) da se »lug« koji se siječenjem drva smanjuje, na drugoj strani prirastom povećava, b) da se složi poglavarstvo, budući da su sudbene časti prestale, koje će se brinuti za imetak općine, c) da se propiše red ili instrukcija, kako će izvršavati poglavarstvo svoju službu. Pisac svršava: »Vučujemo onda, kaj potrebno je, za našu i odvetkov naših hasen, — ar drugač za kratko vreme nam svet rekel bude: »Kesno je vino čuvati, kada je voža vre prazna«.

God. 1877. izašla je štampom njegova knjižica pod naslovom: »Imovina i život plemićah kotara turopoljskoga« U Zagrebu, Tiskom C. Albrechta 1877. 8^o str. 11. Na 11. stranici se je potpisao: »Napisao u Zagrebu, mjeseca travnja 1877.

U toj knjižici razlaže on u uvodu kratku povijest plemića Turopoljaca, koji su bili već u trinaestom stoljeću stražari kraljevske tvrđave (milites castri regii). Onda nabraja imena plemića iz kraljevske darovnice od g. 1560. Zatim govori o raznim turopoljskim uredbama.

Dragutin pl. Pogledić Kurilovečki.

(* 1821. † 1890.)

Dragutin pl. Pogledić, odjelni predstojnik zemaljske vlade. Rodio se je u Zagrebu 21. siječnja 1821. Otac mu je bio Juraj, namjesni župan turopoljski, koji je već godinu dana iza Dragutinova poroda umro. Mati rođ. Šajatović ostade udova s petero neopskrbljene djece, živjela je na imanju Kurilovec u Turovom polju, te je teško odgajala djecu. Dragutin bio je u 9. godini, kada su mu se sestre poudale. Mlada za kasnijega turopoljskoga župana Antuna Danijela Josipovića. Dragutin je polazio pučku školu u Vojnom Križu, gimnaziju u Zagrebu, kao pitomac plemićkog konvikta. Tu ostade do svršetka nauka do g. 1839. Protiv želje svoje majke, koja ga je željela svećenikom, postade juristom g. 1838. i on premda Turopoljac i šogor A. Josipovića postade — vatreni Ilirac i to je ostao usprkos svih nagovora i prijetnja. S osamnaest godina svršio je pravničke nauke. Kad su se daci pobunili proti gimnazijskom profesoru fizike Mikušaju, jer je rekao da bi sve Ilirce trebalo objesiti, zaprijetio se je prof. Antun Molnar Poglediću kao kolovodi, da će ga najstrože pitati. Pogledić uzavri i reče, da nije trebao nikog buniti, jer su svi daci jedne misli: »U ostalom i ja hvalim Bogu, da je danas bilo posljednje predavanje, te ne ću u buduće imat posla s vama, koji ne pazite na svoje rije-

či, niti razmišljate, što ćete kome kazati. Vaše se prijetnje ne bojim. Vi izvolite na ispit doći s pitanji, a ja ću odgovarati, kako ću znati. Proti eventualnoj nepravdi naći ću i ja lijeka. S bogom! To reče i okrenu profesoru leđa. Drugi dan dobi odliku. A sad dolazi sudbina jarac. God. 1870. postao je Pogledić predstojnikom zem. vlade za bogoštovje i nastavu, a Antun Molnar mu je ispjevao latinsku odu.

Mjeseca kolovoza g. 1839. stupi u advokatsku praksu kao vježbenik kod banskoga stola. G. 1841. položi advokatski ispit tako zv. censuru, u studenom iste godine stupi kao začasni podbilježnik u službu zagrebačke županije pod glasovitim velikim županom Nikolom Zdenčajem.

Kad je 31. svibnja 1842. bila prva županijska obnova, te se u dvorištu banske palače sukobile dvije jake stranke narodna i mađžaronska s njegovim šurjakom Ant. Josipovićem na čelu, narodna je stranka održala pobjedu, a njega je vel. župan na preporuku kanonika, potlanjega glasovitog slovačkog biskupa Stjepana Mojzera imenovao drugim županijskim podbilježnikom. G. 1845. za županijske obnove kortešovao je Dragutin Pogledić u Jamnici za Ilirce, a njegov stariji brat Franjo za mađžarone u Pisarovini. Za srpanjskih žrtava imao je samo pukom slučaju zahvaliti, da je živ izmako. Svi činovnici Ilirci uzeli su natrag molbenice. Kad su izabrani radi toga samo Karolyi i Prešern reče sam Josipović: Kaj smo na to spali, da moramo i notorne bedake u službe namiještati? Josipović upitao je bana Hallera, zašto nije Dragutina Pogledića, njegovog šurjaka kandidirao. Haller mu odgovori: »Svi su uzeli natrag molbenice, a i Dragutin Pogledić uzeo je svoju s naročitom izjavom: »da ne će da podamnom služi.« Ali zato ga je prigodom svoje inštalacije za varaždinskog župana (1. VII. 1845.) imenovao Mirko Lentulaj prisjednikom sudbenoga stola, zatim začasnim županijskim pododvjetnikom a onda registratorom i začasnim podbilježnikom. U Varaždinu se je 22. VIII. 1846. oženio. Za burne g. 1848. imenovao ga je ban Jelačić punomoćnim bankim povjerenikom za područje grada i županije varaždinske, ujedno mu je podijelio pravo prijekoga suda. Tu mu bude prizvani pukovnik Josip Neustädter i vojska stavjena na raspolaganje. Dragutina Pogledića ide slava, da je u varaždinskoj županiji prvi sastavio zapisnik u hrvatskom jeziku. G. 1850. postade podžupanom II. razreda u Jastrebarskom. To mjesto je nastupio 1. I. 1851. Još iste godine postao je podžupanom u Virovitici i tu je ostao sve do g. 1854. Te godine imenovan je tajnikom II. razreda kod namjesništva. G. 1861. za bana Šokčevića imenovan je vladinim povjerenikom u svrhu organiziranja gradskoga poglavarstva u Karlovcu, na temelju ustavnom. Daskora postade savjetnikom kr. namjesničkog vijeća. G. 1864. imenovan je upraviteljem časti velikog župana u Varaždinu. 31. VII. 1864. dao se je u Varaždinu po starom običaju inštalirati, te se tu istaknuo kao govornik krasnim govorom, a čazmanski kanonik pjesnik Stjepan Slijašević primio je njegovu zakletvu, te ga je zanosno pozdravio. Dragutin Pogledić bio je jedan od stupova samostalne stranke.

On je revno pisao članke u novine te stranke »Domobran«, kojemu je Đuro Deželić bio urednikom.

Tako je pisao ne samo političke članke već i kulturne. Tako opširan članak »O zabavi pjevačkog društva u Varaždinu« gdje se obara na njemškuturu varaždinske.¹⁾ U drugom članku oborio se je na njemačko kazalište u Varaždinu, jer je ono najviše krivo, što se je Varaždin tako otudio hrvaštini.²⁾ Kad je Mažuranić kao kancelar pao, opet je Pogledić postao savjetnikom namjesničkoga vijeća. To su sakrivali njegovi lični neprijatelji. Kad je postao banom Levin Rauch, pridržao ga je u službi, kao marljivog i upućenog radnika, premda je dobro znao, da je Pogledić njegov politički protivnik. Ban ga je dapače predložio bez njegovog znanja za odjelnog predstojnika za bogoštovje i nastavu, a to on i postade, što je začudilo svu javnost, koja je dobro znala, da je Pogledić bio i ostao »narodnjak« i da nije promijenio svojih načela. G. 1871. imenovan je velikim županom zagreb. županije.

Upravu županije je preuzeo 12. IV. 1871. ali već koncem ožujka g. 1873. stavljen je u trajno mira. Kad je postao Mažuranić banom, na njegov je prijedlog g. 1875. opet imenovan velikim županom zagrebačke županije. Od 1876.—1879. bio je u hrvatskom saboru kao virilista. Konačno je umirovljen 8. novembra 1881. On je bio i jedan od najodličnijih gradskih zastupnika u Zagrebu. Izabran je g. 1881. a ostao je do smrti. Bio je predsjednikom zavoda za osiguranje »Croatia« te od g. 1883. predsjednikom I. hrv. štedionice u Zagrebu.

Umro je 17. novembra 1890. U skupštini gradskog zastupstva zagrebačkog 1. decembra reče o njemu načelnik dr. Amruš: »Njegovo živstvovanje među nama slavi njegov rad. Uvijek vjeran svetoj hrvatskoj stvari prionuo je uz nju u mladosti, ter joj je do smrti vjeran ostao. Uvijek nam je davao primjer čistog neokaljanog karaktera a uz to si je uvijek smatrao svetom zadaćom, gdje je iole mogao zborom i tvorom pomoći iskrnjemu svojem. On je pomogo stvoriti zakon o hrvatskom sveučilištu. On je živo osjećao za glavni grad Hrvatske...« Bio je začasnim gradjaninom grada Zagreba (1865.) i Požege (1869.)³⁾

G. 1861. do 1863. izlazio je: »Redarstveni vjestnik«. Izdavan od kralj. namjestničkog vieća za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju. Uređuje ga Dragutin Pogledić. U Zagrebu kod Ljudevita Gaja 1861.—63. 4. III. tečaja.

¹⁾ Domobran 186 knj. br. 100.

²⁾ Isto br. 112.

³⁾ Sravni: Đuro Deželić: Dragutin Pogledić Kurilovečki. Dragoljub tečaj 30 (za god. 1893.) Str. 1.—31. Ovaj opširni životopis, koji je pisan po zapiscima samoga Dragutina Pogledića, poslužio je meni kao vrelo.

Šandor pl. Bresztyenszky.

(1843.—1904.)

Šandor pl. Bresztyenszky, sveučilišni profesor i vlastelin turopoljskog dobra Pleso. Jedan od najznamenitijih ljudi, što su živjeli u Turopolju u 19. vijeku i na početku 20. stoljeća, bio je bez sumnje hrvatski učenjak pravoslovac i političar dr. Šandor Bresztyenszky, vlastelin vlastelinstva u turopoljskome mjestu Pleso-Raakrije. Na daleko poznat ne samo u svojoj domovini, već i daleko izvan granica domovine, on je potkraj devetnaestoga vijeka bio potisnut u prve redove naše domaće historije, te je zaslužio u ovom prikazu turopoljskih književnika odličnije mjesto.

Rodio se je 5. rujna 1843. u mjestu Prečecu od oca plemića i majke uboge seljanke, ali koja je plemenštinom svoga srca i neobičnom ljubavi naprama svojem sinu, daleko natkriljivala mnoge plemenite gospodje. Bila je nabožna i vrijedna, pak je u srce svoga djeteta znala usadivati ljubav naprama Bogu i domu. I sin joj to nije nikada zaboravio. Njegova ljubav prama rodjenoj majci svijetlila je do konca njegova života tako jako, da se je očitovala i vanjskim načinom raznim djelima. Njoj u slavu utemeljio je Šandor Bresztyenszky posebnu zakladu za sveučilišne djake, njoj u spomen utemeljio je, da se nad njezinim grobom u raci i otaca Franjevacu u Zagrebu svaki petak imade čitati sveta misa i svaki petak palio je svjetiljku nad rakom.

Ljubav sina naprama majci nije ništa neobična, pak ipak, kako velika morala je da je bila ljubav Šandorova prama njegovoj majci, kad ju svi njegovi znanci napose ističu.

Ta sinovska ljubav odrazivala se je i u ljubavi spram ocu, premda mu otac nije baš vazda lijepo postupao naprama majci. Starac je uz njega dokrajčio u miru božijem lijepo svoj život. Njegovi se roditelji zarana pobrinuše za njegov odgoj. Osnovne je škole izučio u Vugrovcu i Zagrebu. Onda ga dadoše u gimnazij, takodjer u Zagrebu. Bila je to naravno gimnazija u gornjem gradu, za onda jedina gimnazija u Zagrebu, u kojoj se je u ono doba nalazio i jedini najviši učeveni zavod u Zagrebu akademija pravoslowna. Svršivši gimnazijsku maturu, posvetio se je Bresztyenszky pravničkim naucima, te je prve godine pravo slušao u Zagrebu.

Kao pravnik stekao je u Zagrebu prijatelja, koji su da preporučili banu barunu Levinu Rauchu, koji ga uze za svoga tajnika. Njegovom intervencijom poslan je u Budimpeštu, da svrši svoje nauke i poluči doktorat. U Budimpešti usavršio se je i u znanju madžarskog jezika, koji mu je poslije dobro došao, jer je mogao dopisivati u madžarske novine. Kad se je kao mladi doktor vratio u Zagreb, uživao je i dalje zaštitu baruna Raucha, kojem je bio do groba zahvalan i onda kad već nije bio pristaša njegovih ideja.

G. 1868. polučio je doktorat prava. Kako je bio u kući baruna Raucha i kretao se u otmenim aristokratskim krugovima, privikao se je već za rana na neku eleganciju i finoću u svojim kretnjama, što mu je ostalo do konca života, te je uvijek izgledao otmeno i fino, pravi gentleman od glave do pete. Već godine 1869. postao je

profesorom na zagrebačkoj pravoslavnoj akademiji. Kada je pako g. 1874. svečano otvoreno prvo hrvatsko sveučilište Franje Josipa I. postao je u njemu jednim od prvih sveučilišnih profesora i to profesorom građanskoga parbenoga postupnika i hrvatsko-ugarskoga privatnoga prava. G. 1875.-76. postade rektorom magnificusom na istom sveučilištu. G. 1884.-5. bio je dekanom pravoslovnoga fakulteta. Bio je članom povjerenstva za državne ispite razdjela sudstvenoga, te predsjednik gospodarskog odbora za sveučilišnu zakladu g. 1880.-81. Mimo to obnašao je i neke druge časti. Tako je bio zastupnikom slob. i kralj. glavnoga grada Zagreba. Kao tajnik bana baruna Levina Raucha, pak već i prije usisao je ideje unionizma u svoju dušu i dugo je vremena ostao vjeran unionista. Bio je to za čitave vlade bana Ivana Mažuranića, pak i za banovanja grofa Ladislava Pejačevića. Ipak taj svoj unionizam rijetko je iznosio na javu, po svoj prilici za to, da se ne zamjeri omladini, kojoj je bio profesorom. Kad je došao u Zagreb ban grof Khuen Hedervary, ostao je Bresztyenszky još uvijek vjeran svojim unionističkim principima. Ali g. 1892. dne 20. juna, dogodio se je veliki prelom u njegovom unionističkom mišljenju. Taj dan raspušteno je gradsko zastupstvo zagrebačko. On je u to doba bio zastupnikom gradskim i predsjednikom gradskog autonomnog kluba.

Dne 15. februara 1894. govorio je dr. Aleksandar Bresztyenszky na grobu dr. Franje Račkoga u ime sjedinjene opozicije.

Riješenjem od 7. marta 1894. penzioniran je Bresztyenszky. »Narodne Novine« od srijede 14. marta 1894. javile su, da je Bresztyenszky umirovljen, a mjesto njega je imenovan sveučilišnim profesorom tajnik zemaljske vlade i privatni docenat dr. Josip Šilović. »Obzor« je popratio njegovo umirovljenje čitavim uvodnim člankom i pitao: Zašto je dr. Bresztyenszky umirovljen? On je profesor još od g. 1869. Svojoj dužnosti nije kroz ovo dvadeset i pet godina nikada iznevjerio, vršio ju je uvijek, kao što ju samo može vršiti učen i uman profesor, duboko proniknut svijesću svoje dužnosti. Stoga nije se čuditi, ako se je nenadna vijest o njegovu umirovljenju najnepovoljnije dojmila našega građanstva, a najnepovoljnije će utisak učiniti u cijeloj zemlji. I radi toga se njegovo umirovljenje dojmlje, što je profesor Bresztyenszky, kome još nema ni pedeset godina, zdrav krepak i u naponu snage; što je radi svoga čistoga značaja i radi svojih ugladjenih forma od svakoga ljubljen i cijenjen, što ga mladež obožava; što se tim umirovljenjem svedjer više stančuje broj onih profesora, kojih je ime spojeno nekako sveučilištem, popularnih profesora, koje je narod već navikao smatrati predstavnicima više nauke.

18. ožujka došla je k Bresztyenszkom deputacija sveučilišnih djaka, osam njih na broju. Vodio ih je pravnik L. Vidrić, koji je krasnim riječima oslovio svoga profesora.

Bresztyenszky duboko ganut i suznih očiju odgovorio je na te riječi, uvjeravajući mladež, da je vazda onako radio, kako je mislio, a da će i odsele, makar bio i daleko od djaka, ipak ostati prijatelj mladeži, premda mu je teško, što se od nje baš sada mora da dijeli.

Bresztyenszky je primio mnogo sažalnica radi umirovljenja. Tako među ostalima od Hrvata — katolika jaskanskog kotara.

Za 8. aprila 1894. sazvana je skupština sveučilišnih slušatelja u Zagrebu, na kojoj je izdan prosvjed proti nenadanom umirovljenju. U tom prosvjedu se veli: »U tom umirovljenju dra Bresztyenszkoga, koji je svojim sjajnim umom i značajem mogao još mnogo godina biti na ures i diku hrvatskoga sveučilišta, vidi hrvatsko djaštvo težak udarac po najviše naše učilište i gorku nepravdu prema njemu samomu. Hrvatska sveučilišna mladež dobro zna, da tome činu visoke vlade treba tražiti razloga izvan njegovog profesorskog djelovanja, jer po svojoj učenosti, revnosti i vanrednoj susretljivosti prema djacima, a u naponu muževne snage g. dr. Bresztyenszky bio je zvan kao malo koji, da mladež i nadalje bude duševnim vodjom i učiteljem, uzorom poštenja i značajnosti.«

Dostavljajući mu dekret o umirovljenju, izjavio mu je u ime profesorskoga zbora pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta ondašnji dekan dr. Fran Vrbanić ovo:

»Prigodom ovom smatram si za dužnost, da na svršetku Vašega aktivnoga službovanja i na rastanku Vašem sa našim najvišim naučnim zavodom izjavim u ime pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta Vašoj Velemožnosti najtopliju hvalu i osobito priznanje za Vaše revno i požrtvovno službovanje. Vaša je Velemožnost već kod osnutka ovoga našega sveučilišta uložila sve svoje sile, kako da naše sveučilište započne što bujniji i što ljepši život, a tečajem daljnjega njegovoga razvoja Vaša je Velemožnost svojom iskrenom ljubavi te svojom osobitom susretljivošću i prijaznosti napram sveučilišnoj mladeži, svojim uzornim, Bogu odanim životom, svojom požrtvovnošću i marljivošću, svojim značajem i svojom odanošću napram ovom našem zavodu i svom zvanju u potpunoj mjeri zaslužila ne samo štovanje sveučilišne mladeži, nego i neograničenu odanost i ljubav Vaših kolega, kojima bijaste jedan od najodanijih i najnesebičnijih drugova. Za vrijeme Vašega službovanja odlikovalo Vas je naše sveučilište najvećim svojim odlikovanjem, izabравši Vas za svoju glavu već godine 1880.-81., a ovaj fakultet povjerio Vam je dva puta i to godine 1875.-76. i godine 1884.-85. čast dekansku, svaki put znala je Vaša Velemožnost na tom odličnom mjestu ispuniti svoje dužnosti onako, kako su to u najvećoj mjeri zahtijevali probici i interesi našega zavoda. Trajni pako spomenik podigla si je Vaša Velemožnost, kad je u brizi za znanstveni razvoj hrvatske mladeži osnovala pod imenom Vaše blagopokojne majke za sveučilišne slušatelje zakladu za nagrađivanje znanstvenih radnja. Neka svemogući Bog ove i mnoge druge Vaše brige i skrbi, plemenite čine i osjeća je za ovaj naš zavod nagradi svetim blagoslovom, te Vam udijeli milost i snagu, da Vaše prekrasne i odlične duševne sposobnosti u najvećoj mjeri u buduće posvetite razvoju hrvatske znanosti i hrvatske knjižice.¹⁾

Kao profesor ostavio je dr. Šandor Bresztyenszky među svojim djacima najljepšu uspomenu. Bio je nada sve savjestan profesor.

¹⁾ Mjesečnik prav. društva 1904. Str. 470.

kojemu je bila svrha, da ne predaje svoje skripta, nego da djake nauči dotični predmet. Klupe njegove predavaonice bile su uvijek pune. Predavao je građanski parbeni postupnik i hrvatsko-ugarsko privatno pravo. Njegova su skripta bila jedna od najboljih, što su ih naši pravници imali, pa su se ona o hrvatsko-ugarsko priv. pravu još do nedavno upotrebljavala.

Odmah, kako je umirovljen, odselio se je na svoje Pleso, u svoj izborni kotar i doskora se moglo uvidjeti, da je učinjena sa strane vlade pogriješka, što su toga čovjeka u naponu snage vrgli u mirovinu, jer sad je taj neumorni čovjek imao slobodnije ruke, te je mogao sav svoj život posvetiti političkim poslovima. Od sada je bio u neprestanoj svezi sa opozicionim zastupnicima i sa narodom uopće, a napose narodom svojega izbornoga kotara. Sad je stao još više pisati o hrvatskim stvarima študije i članke. Naročito je ustao proti banu grofu Khuenu i njegovoj vladi, ne samo u našem hrvatskom domaćem, već i u stranom novinstvu. Mnoge članke napisao je za katoličke dnevnike »Alkotmany« i »Magyar Allam«, a pisao je i u »Grazer Tagespost«.

Kako mu je bila nadasve uzvišena ideja katolicizma nije čudo te je s biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom i biskupom Stadlerom snovao o uniji rimokatoličke crkve s crkvama grčko-istočnim. Ta ideja potače ga, te je g. 1896. u društvu s ovim biskupima i apostolskim protonotarom Andrijom Jagatićem stao izdavati smotru »Balkan«.

Njegov štovatelj u nekrologu piše: Tečajem duge i teške bolesti pokazivalo se u najširim krugovima hrvatskoga naroda duboko saučešće za Bresztyenszka, s čijim je imenom tako usko spojena najnovija politička povjest i važnim događajima tako obilne posljednje godine u životu našega naroda... On kao političar, kojega nisu vezale onako snažne i duboke stranačke tradicije, kao druge, koji su s ovom ili s onom strankom svezali cijele decenije svoga rada u životu, smatrao se je čovjekom, koji je upravo stvoren, da bude most, koji će premostiti i izravnati razne opreke u mišljenju pojedinih stranačkih skupina u hrvatskoj oporbi. On je tomu cilju da dodje do jedinstvene oporbe služio rijetkom ustrajnošću, vodjen najplemenitijim težnjama, posvećavao je on tomu cilju, koji kao da je i sam smatrao životnim ciljem svojim, sve svoje sile, sav svoj rad, svoje sposobnosti i simpatije, što ih je uživao u širokim krugovima naroda. Kao predsjednik nekadašnje koalicije, kojoj je upravo on bio duša i kome se ova najviše ima zahvaliti ne samo njezin postanak, nego i uspjehe, napose sjajan izborni rezultat g. 1897. vršio je on najsvjesnije i najrevnije sve povjerene mu časti i poslove, kao u saboru tako i izvan njega. Kod svakoga pitanja uzimao je riječ i, kao leader opozicije, obrazlagao je njezino stanovište spremnošću, rječitnošću i elegancijom. Uvažavan od svih, iole pristojnih protivnika, a poštivan i uživajući neograničeno povjerenje i simpatije od svojih pristaša, kako svojom vanrednom susretljivošću i rijetkom koncilijantnošću, tako velikim duševnim sposobnostima

*) »Obzor« 1904. br. 107.

i revnošću, bijaše on duša gotovo cijele oporbe u Hrvatskoj, neko prirodno središte, koje je oko sebe okupljalo sve oporbene elemente, sve do časa, kad je pod svaku cijenu i pod cijenu mogućnosti, htio u svome idealizmu skupiti pod jedan krov s ostalom oporbom i čistu stranku prava. Ali ovo njegovo nastojanje naišlo je na otpor upravo u vlastitoj mu stranci i od toga vremena, on, koji je htio da bude, a i bio je do u najnovije doba, koncentracijona točka hrvatskih oporbenjaka, izgubio je protiv svoje volje i protiv svojih namjera, u kojih plemenitost nije nitko sumnjao, ni mogao sumnjati, ovo svoje znamenovanje u hrvatskom javnom životu . . .¹⁾

Razumije se samo po sebi, da prvi hrvatski katolički kongres nije mogao biti bez njega. Bio je u njemu predsjednik druge sekcije, u kojoj se je raspravljalo »o odnošaju države spram crkve« i o »katoličkoj štampi« pak je u raspravi o prvoj temi bio i izvjestitelj.

Posljednji časovi Bresztyenskovi bili su vrlo teški. Njegova bolest srca sve je više preotimala maha i on je dane i noći prospavao najvećma u svom naslonjaču, ako se je uopće i moglo govoriti o spavanju, prekidanu neprestanim bolovima i napadajima. Napokon se pridružiše k srčanim bolovima i druge komplikacije, tako, da su njegovi prijatelji sa žalošću strepili za njegov život. Napokon 9. maja 1904. u 7 sati pred veče pade u agoniju, te nije više došao k svijesti. Uz smrtni krevet stadoše njegovi rođjaci, njegov vjerni dvorski i liječnik dr. Hribar. Napokon u 11^{3/4} sati nastupila je smrt.

Novine i njegovih stranačkih pristaša i protivničke jednako se sa tužnim i pohvalnim riječima spomenuše pokojnika. Od ponedjeljka u noći do četvrtka ležalo je njegovo tijelo na vlastitom imanju Pleso, a onda je preneseno u četvrtak u crkvu u Velikoj Gorici, gdje je u 10 sati služena sv. misa. Služio ju je domaći župnik Franjo Peterca uz asistenciju. U crkvu je došlo posebno izaslanstvo hrvatskog sveučilišta s rektorom drom Bujanovićem na čelu. Sabrala se tamo i brojna inteligencija i seljaštvo. Moglo je biti oko 5000 naroda. Iz Velike Gorice prevezeno je tijelo pokojnikovo kolima kroz Turopolje do Savskog mosta uz dugi niz kola. Kod Savskog mosta sastavila se je povorka. U povorci se osobito isticalu seljaci i seljanke, okićene trobojkama, noseći vijence. Uz lijes se pako stupali turopoljski plemići u svom plemićkom odijelu s golim sabljama. U povorci bilo je i vatrogasno društvo iz Velike Gorice. Ta povorka zaustavila se je pred sveučilištem, gdje su čekali povorku senat i profesori sveučilišni i djaštvo. Obilno su bile zastupane visoke oblasti. Vladu su zastupali podban dr. Šumanović, te odjelni predstojnici dr. Marjanović i Pavić. Od visokog svećenstva bili su nazočni nadbiskup dr. Juraj Posilović, biskupi Pavao Gugler i Ivan Krapac i Drohobesky. Naučne zavode zastupali su Akademiju predsjednik Smičiklas, »Maticu« Arnold. Bio je to vanredno velik i sjajan sprovod, kojim je mrtvo tijelo pokojnika otpraćeno na Mi-

¹⁾ »Obzor« 1904. br. 109.

rogoj. Pred sveučilištem govorio je u slavu pokojnikovu dr. Fran Vrbanić i u ime sveučilišta, a za sveučilišnu omladinu predsjednik potpornog društva Henrik Krizman. Sprovod je stigao u 6 sati na Mirogoj i tuj je izrekao u ime hrvatske stranke prava govor njezin predsjednik dr. Marijan Derenčin.

Drugi pisac nekrologa piše o Šandoru pl. Bresztyenszkom¹⁾: »U ponedjeljak 9. maja nešto prije ponoći preselila se je duša toga plemenitoga pokojnika u drugi, vječni i bolji život. Dok ovo javljamo našim čitaocima, teško nam je obuzdati srce od žalosti i tuge, koja nam srce para, videći, da odlični rodoljubi jedan za drugim padaju u hladni grob i da se tako rijeđe oni hrabri borioci, kojih domovina silno treba.

Ne ćemo spominjati, tko je bio i kakav je bio pokojni dr. Bresztyensky. To je jedna od najpoznatijih ličnosti u Hrvatsko²⁾ jako dobro poznata također izvan granica domovine. Napose čitatelji ovoga lista poznaju dobro dičnoga muža, koji je mnogo puta svojim perom ispunjavao stupce »Katoličkoga lista, osobito onda, kad je trebalo u najvažnijem momentu ustati na obranu katoličke stvari.

Dr. Bresztyensky bio je katolik dušom i srcem. On je bio vjeran sin svete majke crkve rimo-katoličke, odani kršćanski podanik svojim duhovnim poglavarima. Milina ga bilo slušati, s kakovim je pijetetom govorio o sv. ocu papi, o pravima crkve katoličke. Ako itko, a to on bijaše dostojan, da mu prsa riješi komanderski krst reda sv. Grgura Velikoga. Bijaše on iskren i odan štovalac katoličkog episkopata, a napose pravo pokoran i poslušan svojemu biskupu, kako to dolikuje katoličkom mužu, pravomu kršćaninu. Zato su i njega poštivali i cijenili biskupi, pa je svećenstvu poznato njegovo prijateljstvo i s preuzvišenim vladikom đakovačkim i s nadbiskupom vrhbosanskim, a nadasve cijenio ga i počitavao njegov ordinarij, preuzv. nadbiskup. Već kod svoje svečane instalacije želio je on naročito, da kod svečanog sobeta uz ostale uzvanike, sjedi i dr. Bresztyenszky. A da pokaže još većma svoje poštovanje naprama najodličnijemu svojem podaniku, potrudio se, da ga posjeti na njegovu imanju i kad je trebalo što važna za domovinu odlučiti ili učiniti, onda nije dr. Bresztyenszky smio manjkati među savjetnicima. Dr. Bresztyenszky, kao dobar katolik štujе i katoličko svećenstvo, poštiva katoličke redovnike i redovnice. Mnogi se mladi brat morao često posramiti — što se je i piscu ovih redaka ne jedamput dogodilo — kad je iskusio, kako njega, prem je tek kratko vrijeme svećenik, ovakav muž štujе i prednost mu daje. To može učiniti onaj, tko katolički misli i osjeća. Njegova kuća bila je, mislio bi dvor dekana, u kojoj se svećenstvo službe radi sakupljati mora, ali ne — svećenstvo je, osobito susjedno i bližnje, k dr. Bresztyenszkomu često dolazilo, ne poradi službe, ne poradi nužde, nego poticano ljubavlju, poradi poštovanja naprama vrlomu mužu. I samostani čč. oo. sv. Franje, tako čč. sestara milosrdnica ubrajali su pokojnika među svoje prve i najodličnije

¹⁾ Katolički list 1904. br. 19.

prijatelje. Isto mogu kazati i novi samostan čč. oo. Isusovaca i čč. oo. Salvatorijanaca, koji tek u Hrvatsku zaviriše...»

Mnogo godina stanovao je Bresztyenszky u gornjem gradu, u kući grofice Alojzije Sermage, sestre od žene baruna Levina Raucha. Ova stara gospodja, tako je zavoljela Bresztyenszkoga, da mu je dala za tri sto forinti na godinu pet krasnih soba i rekla mu, da mu neće, dok je živa povisiti najamnine. Kad je poslije jednom sam Bresztyenszky došavši do lijepoga imetka, staroj grofici natuknuo, da bi mu sada mogla povisiti stanarinu, razljutila se je ova i odkresala mu:

— Grofica Sermage može dati svojih pet soba za 300 forinti, a grofica Sermage ne običaje prekršiti zadane riječi.

Možda Bresztyenszky i nije imao nikakovoga ličnoga neprijatelja, pak i oni, koji su mu bili politički protivnici ili koji su radi njegovoga klerikalizma od njega zazirali, ipak su mu vazda priznavali, da je rijedak značaj i plemenit čovjek, koncijantan i udvoran. Zato je i bio kao malo tko podoban da posreduje u škakljivim stranačkim i osobnim pitanjima.

Poznati stručnjak na pravničkom polju dr. Josip Šilović, pišući mu nekrolog u »Mjesečniku pravničkoga društva u Zagrebu«, završuje taj svoj nekrolog značajnim riječima:

»Ljubav spram hrvatskoga naroda, a napose spram hrvatskog sveučilišta i njegove omladine, bila mu je glavnim vodičem u cijelom životu, ona mu je diktovala u pero i posljednju volju, kojom je dobar dio svoga imetka ostavio sveučilištu kao zakladu, iz čijeg će se dohotka dijeliti stipendiji vrijednoj hrvatskoj sveučilišnoj mladeži...«

U »Mjesečniku pravničkoga društva« štampane su ove njegove rasprave:

— Zakonska osnova o mjestnih sudovih i o bagatelnom postupku I. str. 12 i sl.

— Osnova stečajnoga reda za njemačku carevinu I. str. 74 i sl.

— Osnova stečajnoga reda za njemačku carevinu II. str. 1. i sl.

— Ob austrijskoj osnovi parbenoga postupnika II. str. 536 i sl.

— Ovršni postupak razložen na temelju zakona i naredaba, valjanih u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, po dru. Marijanu Derenčiću III. str. 199 i sl.

— Opomenbeni postupak. Čitao u mjesečnoj skupštini »pravničkoga društva« 28. studenoga 1877. IV. str. 9. i sl.

— Može li biti kr. kotarski sud uporabom sudovnika, neposredno nadležan u parnicah, doznačenih mjestnim sudovima? Čitao u mjesečnoj skupštini »pravničkoga društva« 20. ožujka 1878. IV. str. 206. i sl.

— Primjedba o nekih naknadnih propisih k sudovniku V. str. 302. i sl.

— K pojmu »zajedničkih posala« (hrvatsko-ugarski) XI. str. 173. i sl.

— Je li doktorat prava nuždan, da se postane odvjetnikom u Hrvatskoj i Slavoniji, XI. str. 542. i sl.

— Zakonski članak I. 1883. i naukovni sustav na pravo i državoslovnom fakultetu kr. hrv. sveučilišta Franje Josipa I. XII. str. 297. i sl.

— Primjedba k osnovi zakona o postupku u slučajevih smetanja posjeda. Čitao u skupštini »pravničkoga društva« 20. siječnja 1890. XVI. str. 1. i sl.

— Pravno-povjestni podatci u Turopolju. XXVIII. str. 444. i slijedeća.

— Pravo prekupa u plemenitoj obćini Turopolje XXVIII. str. 444. i sl.

U »Katoličkom listu« izašli su ovi njegovi članci:

— Interkonfesionalni zakoni (1895. br. 1.).

— Bili išli u Framazone? (1895. br. 14—19).

— Amortizacioni zakoni proti katoličkoj crkvi ne vrijede više u Ugarskoj. (1896. br. 20—21).

— Liberalizam i kršćanstvo. (1897. br. 10—15).

Napose su štampane neke njegove stvari. Tako:

— Bili išli u framazone. Zagreb 1875. 8°. — Pravno-povjestni podatci o Turopolju. (»Vijenac« 1892. XXIV. br. 31.

— Predlog i govor o plemenitoj obćini Turopolje, držan u Saboru kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dne 25. siječnja 1899. (Po stenografičkom zapisniku. Zagreb 1899. 8°.

— Govor o uredjenju Save, izrečen u saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u sjednici od 7. veljače 1900. (Po stenografskom zapisniku) Zagreb 1900. 8°.

— Govor držan u hrvatskom saboru dne 13. prosinca 1897. Zagreb 1897./8.

— Govor i interpelacija. Podnešena u saboru Kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dne 8. februara 1899. glede upraviteljstva u plemenitoj sudčiji Mraclin. Po stenografskom zapisniku. Zagreb 1899. 8°.

Uredjivao je, kako je gore spomenuto:

— Balkan. Jedinstvu i bratskoj slozi. Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja ujedinjenja crkava. Zagreb 1896. 1. i 2. svezak izašao je ćirilicom i latinicom. Samo latinicom izlazio je »Balkan« četiri godine.

Marko Mikšić pl. Donjo-Lukavečki.

(1847.—1912.)

Iz stare Turopoljske porodice potiče Marko pl. Mikšić. Ime Mikšića spominje se u najstarijim turopoljskim ispravama i pripada plemenu Levča. Naročito se to ime spominje god. 1560. u darovnici cara Ferdinanda I. Među ostalim Turopoljcima spominje se Juraj Mikšić iz Donjega Lukavca. Od toga Jurja potiče vrlo razgranjena porodica. Jedna se loza odselila u Taborište, druga u Turen kod Karlovca.¹⁾ Od ove loze potiče Marko pl. Mikšić. Rodio se je

¹⁾ Laszowski E. Die adelige Familie Mikšić. Agramer Zeitung 1909. br. 41.

8. maja 1847. u Turnu kod Karlovca selu slunjske krajiške regimente br. 4) u nekadanjoj kumpaniji Svarče br. 10. Otac mu je bio Toma, a majka Barbara r. Krajačić. Osnovnu školu svršio je u rodnom mjestu od g. 1857.—1858. Onda je pošao u c. kr. glavnu školu, od g. 1858. do 1862. u Rakovcu. Od g. 1863.—1869. polazio je veliku realku u Rakovcu. Onda je pošao na politehniku u Beč, gdje je 14. maja 1872. položio učiteljski ispit iz matematike i deskriptivne geometrije za čitavu realku. Sve nauke svršio je s odličnim uspjehom. Na osnovu svjedodžbe ravnateljstva gumpendorfske male realke (gdje je služio kao asistent i suplenat od 1. januara do konca jula 1873. imenovati je po glavnom zapovjedniku Krajine podmaršalu Mollinariju učiteljskim kandidatom 20. aprila 1873., a 29. augusta 1876. profesorom na maloj realci u Petrinji. Dne 11. septembra 1886. premješten je na veliku realnu gimnaziju u Rakovcu.

Dne 14. februara 1894. promaknut je u VIII. činovni razred, a 31. januara 1905. stavljen je u trajno stanje mira. G. 1874. 11. januara oženio se s Milkom rođj. Ritoni, a 16. srpnja 1894. po drugi put Vilhelminom rođj. Rossi. Kao umirovljenik živio je u Zagrebu, gdje je još potkraj svoga života razvio svoju djelatnost kao blagajnik. »Braće Hrv. Zmaja«. Toj družbi bio je jedan od najmanjih odbornika, te je kao takav imao predavanje: »Prometne sveze grada Zagreba u XVIII. vijeku«. Radi rane arterijioskleroze tražio je lijeka u Novom Vinodolskom, gdje ga zateče smrt.

Stao je za rana pisati u časopise »Balkan«, »Bršljan« i »Prosvjetu«, u obrtno-trgovački list »Obrtnik« i u stručni list »Vijesti hrvaskoga društva inžinira i arhitekta« pisao je rasprave, tako i u »Nastavni vjesnik«. On dobi potvrdu svojega plemstva i naziv Lukavečki (de Also-Lukavec.)

Napisao je vrlo mnogo toga Rudolf Strohal u svom djelu »Grad Karlovac opisan i orisan« (Karlovac 1906.) na strani 251. priopćuje ovaj popis njegovih djela, kako mu ih je sastavio sam pokojni Mikšić. Evo ga:

- Nešto o pokraćenoj množidbi i djelidbi cijelih brojeva. 1875.
- Nešto o determinantih (u »Hrvatskom učitelju« 1878.)
- Povjest deskriptivne geometrije (»Hrvatski učitelj« 1880.)
- Metoda o naučanju deskriptivne geometrije (»Hrv. učitelj« 1880.).
- Geometričko-matematička ekskurzija 1879.
- Sistem deskriptivne geometrije (Zagreb 1880.).
- Grafično računstvo (Zagreb 1881.).
- Bilješke meteorološke 1882., 1883. i 1884. u Karlovcu (Rakovcu) te g. 1885. i 1886. u Petrinji.
- O uspostavi brođenja na Kupi (»Narodne Novine«).
- O uzrocima svibanjskih mrazova (»Narodne Novine«).
- Upliva li mjesec na vrijeme? (»Narodne Novine«).
- Na što treba paziti osnivajući obrtnu školu? (»Obrtnik« 1885.)
- Pletnja košara (»Obrtnik« 1885.)
- O graditeljstvu (»Obrtnik« 1885.)
- Rad s pilom izrezačem (»Obrtnik« 1885.)
- O kukuruzi (»Obrtnik« 1886.)

- O glinenom posudju (1886.)
- I novcem se prenašaju kužne bolesti («Obrtnik» 1886.)
- Uzajamnost građanske učione i više obrtne škole. («Obrtnik» 1887.)
- Obrtni red prema obrtnoj naobrazbi nekad i sada («Obrtnik» 1887.)
- Nešto o kalendaru («Balkan» 1886.)
- O začetku i naravi sanja («Balkan» 1887.)
- Nove vrste geometrij. sfer. mjesta (Petrija 1886.)
- Poredjenje piramide i čunja (Nastavni vjesnik knj. II.)
- Napomena o kosokutnom sferičkom trokutu (Nastavni vjesnik knj. IV..)
- Metoda o mjerstvenom risanju i u opisnom mjerstvu na milenijskoj izložbi u Budimpešti (Nastavni vjesnik knj. V.)
- Rijeka kao svjetska luka i ugarsko-hrvatski trgovački emporij («Narodne Novine» 1890.)
- Mjesne i prirodne prilike grada Karlovca i okolice («Narodne Novine» 1889.)
- Značaj toka rijeka («Narodne Novine» 1893.)
- Die Grenzbahn («Agramer Zeitung» 1894.)
- Die Auswanderung nach Amerika («Agramer Zeitung» 1902.)
- Ein Ausflug nach Dugaresa («Agramer Zeitung» 1896.)
- Das Karlstädter Koranabad («Agramer Zeitung» 1893., 1896. i 1898.)

Preveo je Mengerovo: Mjestveno likoslovlje i napisao Četveromjesne lozaritmičke tablice. (1901.)

Geometričko-matematička ekskurzija 1879.

Osim toga ima njegovih dopisa u »Narodnim Novinama«, »Agramer Zeitung«, »Vjesniku društva hrvatskih inžinira i arhitekta« u Zagrebu.

Do konca svoga života bio je stalnim saradnikom beletrističkoga časopisa »Prosvjeta« te je napisao u njegovom listku svu silu malih poučnih vijesti najraznoličnijega sadržaja, koje su se radi zanimivosti vrlo rado čitale. On je i predavao u god. 1909. 31. III. u družbi »Braće Hrvatskog Zmaja«: »Prometne sveze grada Zagreba koncem 18. vijeka«. U tom se je predavanju dotakao i Turopolja.

Stjepan Butura.

(1870—1915).

Od bogoslovnih pisaca istaknuo se je osobito Stjepan Butura, upravitelj bolnice milosrdnica i začasni prisjednik nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu. Butura bio je uzoran svećenik, nepokolebiv u principima ali i konciliantan. Rodio se je 15. studenoga 1870. u Buševcu, župa Staro

Čiče. Nauke je učio niže u Turopolju, a srednje u Zagrebu. U svećenike je zaređen 1893. Zatim je poslan za duhovnog pomoćnika u Stenjevec. God. 1895. imenovan je kateketom na pučkim školama u Sisku. God. 1897. postade duhovnikom zagrebačke bolnice milosrdnih sestara. Mnogo je godina vršio tu tešku i napornu službu na zadovoljstvo predpostavljenih i općinstva. Kad se je bolnica preustrojila imenovan je upraviteljem same bolnice. Već dulje vremena ispred smrti bio je bolestan, ali predao se u božju volju. »Katolički List« veli o njemu: »Izvrstan je bio patriota, pristaša svakog dobrog i naprednog pothvata. U njemu su mlađji nalazili savjetnika iskusna umna, snabdjevena velikom erudicijom, a oplemenjena, do zlatna srca. Bio je čvrste volje i snažne energije. Da nije taki bio, ne bi bio, kako je bio svega svoga vijeka slaba zdravlja, mogao vršiti tešku, mučnu službu svoju u bolnici čč. sestara i kao duhovnik i kao upravitelj. Mjesto je to vrlo važno i odgovorno. S veseljem, s ljubavi, sa samilosti pohađjao je on bolne, za svakoga nalazio koju utješnu. I mnogi su njegovim pregnućem, upravo u bolesti svojoj, skrenuli na pravi put. Svatko ga se ugodno sjećao, kad je već i otišao ozdravljen kući iz bolnice. I inteligentan bolesnik i posljedni ubogar — svi su mu bili jednako mili i dragi. Bio je veoma vješt propovjednik, duhovni vođ. A nebrojeni su osjetili njegovo dobrostivo srce i darežljivu desnicu. Butura je bio vrlo revan i radin. Ni časak nije potratio u neradu i nema sumnje, da mu je i njegova marljivost i volja ka knjizi prekinula nit života. Umro je u nedelju 24. listopada 1915. u sanatoriju kraj Graca Lassnitz-Höhe. On je vrlo mnogo pisao u raznim časopisima, naročito u »Katoličkom Listu« i u »Kršćanskoj školi«. Mnoge propovijedi štampane su mu u »Dušobrižniku«. Preveo je i izdao Zollnerove: Katehitičke propovijedi (osam svezaka), Spiragov katekizam, Krierova djela: O lijepom vladanju, Schneiderovu: Sestra redovnica. — U crkvi je spas Kat. List g. 1894. br. 33—37. Još u sanatoriju ispisao je 40 pisanih araka.

Josip pl. Puceković.

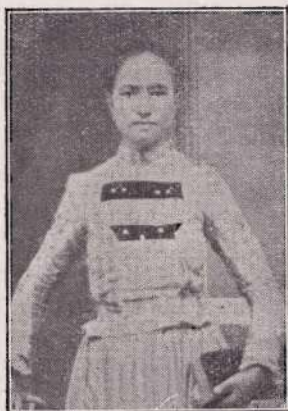
(r. 1864.).

Mudju turopoljske pisce mora se ubrojiti i turopoljski arkivar Josip pl. Puceković, župnik Dubranečki. Rodio se je dne 7. aprila 1864. u Kućama. Bio je na naucima u Vesprimu, gdje je g. 1889. zaređen u svećenika vesprimske biskupije. Kapelanovao je kod sv. Blaža više Kaniže i u Mura-Kereszturu. G. 1896. izabrala ga pl. općina turopoljska župnikom u Dubrancima. On je sabrao i obradio gradju za gospodarsku povijest pl. općine turopoljske od g. 1870. Osobito je iscrpivo obradio razvitak i gospodarstvo u turopoljskom Lugu i prikazao historijat imena i raznih predjela turopoljskog Luga. Obradio je dobro i život i običaje Turopoljaca. Od g. 1897—1914. bio je assesorom pl. općine, a god. 1918. izabran je arkivarom.

Marica pl. Robić.

(1898—1915).

Od pučkih pisaca i pjesnika ističe se Marica pl. Robić iz Buševca. Rodila se je 2. februara 1898. a umrla je 29. oktobra 1915. Pjesme je počela pisati u dvanaestoj godini. Napisala ih je lijepi broj. U njima izbija lijep talenat, od kojega se je u budućnosti mnogo očekivalo. Na žalost pokosila ju je nemila smrt, tek što joj je bilo osamnaest godina mladoga djevojačkoga života. Uz svoj pjesnički dar imala je i rijetku govorničku sposobnost. Svojim nastupom, a osobito dubokom koncepcijom misli, znala je svakoga pa i najučenijega zadiviti.



MARICA pl. ROBIĆ.

Za primjer njezinog pjevanja eto ovdje pet pjesama. Pjesmu pod V. pisala je dva dana prije smrti.

Pjesme turopoljske pjesnikinje, djevojke Marice pl. Robić iz Buševca.

1. Pjesma djevojačka.

Idem selom, pitaju me žene:
Zašto tvoje mlado lice vene?
Ono vene za dragoga moga,
A ja ne smem nikom kazat toga.
Tri su bora do mog dragog dvora.
A do moga nije nijednoga.
Proletjela tri goluba bijela
Kraj zabrane, kud prolazi janje.
Oj vi cure, mi smo sve jednake,
Srce moje, teške su mi tuge.
Volim drago, a on hoće druge,
Imam janje, od mene je manje

Da je veće, zvalo bi se cvijeće —
 Oj Buševac selo na vidiku,
 U tebi sam zavjerila diku.
 Kad ću znati, je li on ljubi mene
 Za kojim mi uvijek srce vene?
 Oj Buševac u svilenom pasu,
 U tebi su djevojke na glasu.
 Lijepe, tanke, baš su kano vile,
 Buševljanke, Hrvatice mile.
 Milo selo moje zavijato,
 U njem jesu cure kano zlato,
 Cure zlato, a junaki srebro.
 Hoće srebro da se pozlaćuje.
 A još zlato niti ne zna za to.
 Drugarice, ajde sad u kolo,
 U to kolo ponos djevojački.
 Al ne puši nijedna oholo
 Jer to nije kršćanski, seljački.

II. Dani mladosti.

Srce mi drhće od neke miline,
 Duša mi pjeva gledeć u visine,
 Oj kako mi je mil i lijep život moj!

Krasni živote mladi, kratkotrajni,
 Ali su dani tvoji divni, sjajni,
 Oj kako mi je mil i lijep život moj!

I kada dodju misli i srce rane,
 Mladost ih liječi, sreća opet svane.
 Oj kako mi je mil i lijep život moj!

III. Naša dužnost.

Misлити, zboriti, činiti svima,
 Što nas, a i njih čini boljima,
 Ne mrziti, već ljubiti, poštovati,
 I samo dobro s dobrima snovati.

IV. Dva pogleda.

Kad pogledam u nebo visoko,
 Tad pomislim da sam najsretnija.
 U ovoj suznoj dolini.
 Al kad svoje oborim oko
 Na crnu zemljicu majku,
 Tad vidim lik svoj u prašini.
 Vidim, da prah sam i pepeo.

V. Pjesma moje duše sluteći smrt.

Ta zemljom suznom još vjetar piri.
 Svuda miris krvi se širi,
 Svuda jecaj, uzdah se čuje.
 Zvukovi ratni svuda još bruje.
 A moje milo klonulo krilo.
 Života gine mi dan
 Samrtni šulja se san.
 Al ja hoće tebe sada grlit,
 I s tobom gore k visinama hrlit
 U vječnoga života dan.
 Zvjezde već predju prepliću glatku
 Haljinu zlatnu da nam, gle, natku,
 Andjeli bijeli puteljke metu,
 Od mirisnih ruža vjenčiće pletu.
 Pod svijeću kupe alemnu rosu,
 Svilenu da nam bisere kosu,
 I nas već zovu do rajske česme,
 Divotne s njima pjevati pjesme. —
 O vječnom proljeću, mirisu, cvijeću,
 O čistoj radosti,
 O vječnoj ljubavi,
 U rajskoj dubravi.
 Časak tek samo andjeli bijeli
 Čekajte, za čas sklopit ću oko,
 Poletjet tamo, k Vama visoko.
 U rajski mir, da pjevam žarko
 Popijevku velju
 Svom Spasitelju,
 Slaveći vječni pir
 I vječne ljubavi mir.

Pjesma pod V. je pisana dva dana prije smrti.

Ivan pl. Robić.

(† 1886.)

Od pučkih pisaca ističe se i Ivan pl. Robić. Rodio se je 6. jula 1886. u Buševcu. Piše od g. 1910. u Radićevu »Domu« članke političkog i socijalnog sadržaja. God. 1920. je izabran je za narodnog poslanika, a god. 1921. je bio kandidatom za turopoljskoga župana, a po tom je izabran po ovlaštenicima svoga sela za suca njihove plemenite sučije i zastupnika turopoljskoga, koju je čast obnašao dvije godine.

Josip pl. Robić-Kolar.

(1867.)

Rodio se je 1. novembra 1867. Pravi je promicatelj prosvjete u Buševcu i osnivač čitaone. Piše od g. 1905. novinske članke politič-



JOSIP pl. ROBIĆ-KOLAR.

kog i ekonomskog sadržaja. God. 1923. izabran je za zastupnika turopoljskoga.

Franjo pl. Lučić-Biškup.

(† 1919.)

Rodio se u Kućima, te se je istakao kao pisac političkih članaka. On je spjevao seljačku himnu, koja se pjeva po čitavoj Hrvatskoj. Umro je g. 1919.

Medju pučkim piscima političkih i ekonomskih članaka. rodjenih Turopolaca nalazimo još Imbru pl. Čunčića (r. 1864.) Gjuru pl. Deverića iz Lomnice, Miju pl. Pučka iz Dragonošca.

Karl Weingärtner.

U Velikoj Mlaci ima plemeniti dvor. Taj je bio nekoć dvorac porodice Špišića, koja je rodila dva turopoljska župana. Kasnije vlasnici dvora bili su Laskar, porijeklom Grci, zatim Weingärtner. Od ovoga su ga kupili Pavao i Imro Cundeković. Karlo Weingärtner potiče iz stare njemačke porodice, koja se već davno doselila u Hrvatsku. Wurzbach ga nazivlje znamenitim umjetnikom, koji dobru školu imao i koji se je sa dobrim uzorima izobrazio. Prvo veće djelo kojim je na sebe svratio pozornost g. 1889. bila je slika: Hrvatski sabor 4. jula 1848., na koji znameniti dan je ban Jelačić u saboru proglasio rat proti Madjarima i put proti Beču. Wurzbach veli: »Slika

koja austrijskom Nijemcu doduše spominje nevesele časove, premda je i ovdje obistinjena »peccatur intra et extra muros«, povjesna je slika u velikom stilu, puna života i žive istine. Osobe su sve portreti, među kojima su s barunom Jelačićem glavnu ulogu imali u onoj sjednici, njegov tjelesni serežan Joka, grčki (sic!) biskup Mirko Ožegović, Dragutin Kušlan, napokon glasoviti seljak Sava Maravić. Slika na kojoj ima preko pet stotina lica u naravnoj veličini. Slika je kupljena za hrvatski narodni muzej. Kemitipička reprodukcija u časopisu »Oesterreichischer Reichsbote« od 15. augusta 1885. br. 33. str. 12. i 13. Još u zimi iste godine svršio je umjetnik svoju drugu historijsku sliku: Ban grof Toma Erdödi u bici kod Siska dana 22. lipnja 1593. Ova doduše iza prve zaostaje u historijskoj znamenitosti i grupiranja masa, ali još uvijek prikazuje valjanu ratnu sliku, u kojoj se sve koncentrira u glavnoj osobi, junaku Erdödiu. I od ove je slike donesao spomenuti časopis i to u br. 155. g. 1885. reprodukciju.«

Svakako je zanimivo, da veliko djelo Wurzbachovo o njemu donijelo tako simpatični prikaz, ako u njemu imade i nekih netačnosti. Tako n. pr. Mirko Ožegović nije bio grčki biskup, već senjski katolički biskup, a Schrott nije bio nadbiskup, već posvećeni zagrebački biskup. Na žalost Wurzbach ne ima pravih data iz Weingärtnerova života niti znade, gdje je rođen i kad je umro¹⁾ ne znamo.

Nikola Hribar.

(1867).

Nikola Hribar, graditelj je turopoljskih škola i crkvi. Rodio se je 6. decembra 1867. u Velikoj Gorici. Škole je učio u Zagrebu, Ljubljani i u Beču. U Turopolju je sagradio ove škole: u Dubrancima, Dragonošću, Lomnici, Vel. Gorici, Mraclinu, Kućama. Izvan Turopolja u Novim Čičama, u Ščitarjevu, Stupniku, Rudešu, Stenjevcu i dr. Kapele je sagradio u Kućama, Mraclinu, Vel. Gorici, Novim Čičama, Šiljakovini, a restaurirao historijski znamenitu kapelu u Velikoj Mlaki. Zatim je obnovio župne crkve dubranečku, velikogoričku, a sada obnavlja i vukovinsku i mnoge druge izvan Turopolja. U Velikoj Gorici posagradio je on sve novije kuće, od kojih je osam gradio za turopoljsku općinu. Izgradio je i cestu u turopoljskom Lugu, a god. 1923. sagradio je turopoljsku ciglanu, kraj istoimene željezničke stanice na početku Turopoljskog Luga. Zasluge Nikole Hribara na polju graditeljstva turopoljska je pl. općina priznala time što ga je izabrala svojim assessorom, koju je službu Nikola vršio savjesno sve do g. 1918., kada su prevratom ukinuta virilna mjesta posvuda, pa je ista i kod turopoljske općine duh vremena srušio. Hribar je mimo to stekao zamjerne zasluge osnivanjem i organizacijom vatrogasnih društava, a osobito vatrogasnog društva veliko-goričkog, kojemu je već mnogo godina predsjednikom.

¹⁾ Wurzbach Konstant. Biografisches Lexikon des Kaisertums Oesterreichs Wien 1888. 8. Br. 54. Str. 35.

Franjo pl. Lucić.

(r. 1889.)

U glazbenoj umjetnosti hrvatskoga naroda istaklo se je u najnovije vrijeme Turopolje svojim sinom. To je Franjo pl. Lucić, turopoljski župan. Rođen je 31. marta u Kućama od oca Antuna i majke Katarine. Već za rana mu umre otac, a majka uz veliki nagovor ga je dala kao šest godišnjeg dječaka svome bratu, koji je baš tada postao župnikom u Dubrancu, Josipu pl. Pucekoviću na daljni odgoj.

Tu kod svoga ujaka uz vanrednu njegovu brigu oko njegovog uzgoja svršio je osnovnu školu. Već u prvoj mladosti pokazivao je osobitu ljubav za pjevanje, a pripovijeda, da kada je slušao orguljanje uvijek mu se je činilo, kao da nije na zemlji, već u nekom posebnom svijetu ljepote i dobrote. Kao glavno obilježje svoga glazbenoga talenta pokazao je time, da je već u devetoj godini orguljao mise i večernice. Prve poduke o glazbi podao mu je mjesni učitelj, a inače okretni orguljaš Miroslav Slogar, brat poznatog glazbenika Janka Slogara.

Iza svršene pučke škole poslao ga je ujak uz pripomoć plemene općine turopoljske u Zagreb na srednje škole, gdje je svršio četiri gimnazijska razreda, a iza ovih radi materijalnih prilika, morao se je upisati u učiteljsku školu, gdje mu je školovanje bilo olakšano time, što je bio besplatno primljen u učiteljski internat. U učiteljskoj školi počeo se je ozbiljno baviti učenjem glazbene teorije. Profesorom bio mu je Janko Slogar, a kasnije naš zaslužni i nezaboravni Vilko Novak, koji je odmah opazio ljubav i talenat Lucićev za glazbu i stao odmah posvećivati mnogo pažnje i mara darovitom učeniku. Orguljašku vještinu već je u II. tečaju imao vanrednu, tako da je Novak samo njemu povjeravao sviranje svečanih i službenih misa, šta su inače svirali samo najvještiji maturanti. U III. tečaju prof. Novak nagovorio ga, da prekine nauke u učiteljskoj školi i neka se posve posveti svome najvećem idealu — glazbi. I zaista je uspjelo Novaku, da ga nagovori. Već 11. novembra 1906. prešao je u glazbeni zavod i tamo je temeljito spoznao i proučio cjelokupnu glazbenu umjetnost. Time, što je napustio preparandiju, a prešao u glazbeni zavod izgubio je stipendij pl. općine turopoljske, a njegov ujak misleći, da mu glazbeni rad ne će dati sredstva za život, uskratio mu je svaku potporu, htijući ga tako prisiliti na povratak u preparandiju. Ali Lucić ostade dosljedan svome idealu i uz pripomoć Novakovu, koji ga uze k sebi badava na stan i opskrbu, nastavio je glazbene nauke. Ne htijući se pokazati nezahvalnim očinskoj ljubavi Novakovoj, potražio je i dobio mjesto orguljaša kod sv. Ivana. Isto je tako namješten kod slovenskog pjevačkog društva »Lipa«, te poznatoga pjevačkoga društva »Merkur« kao zborovođa. Za te tri službe dobivao je zajedno 120 kruna mjesečno, i time je kao đak mogao pristojno živjeti, odjevat se i nabavljati još stručna glazbena djela i knjige. Nakon tri godine (1909.) apsolvirao je glazbeni zavod i s odličnim uspjehom položio državni

ispit iz glazbe i pjevanja, te je osposobljen za učitelja glazbe srednjih i strukovnih škola. Iz kompozicije bio mu je profesor, ravnatelj zavoda Franjo Dugan, a u orguljanju prof. Ciril Junek. Iza svršenih glazbenih nauka, položio je ispit zrelosti na zagrebačkoj učiteljskoj školi kao privatni dak.

Iste godine postao je pomoćnim učiteljem na preparandiji. God. 1911. imenovan je lektorom za glazbenu povijest na glazbenom zavodu. Komponirat je počeo već g. 1904., kao dak učiteljske škole. Iz te dobe potječe njegov prvi crkveni zbor: »Tantum ergo« — »Z Bogom ostaj« — »O Isuse izranjeni« — »Mater dolorosa«. Zatim dolazi g. 1905.: »O Marijo« — »Bože velji« I. fuga i preludij za orgulje u a-molu »Oče naš« — »II. preludij« i fuga za orgulje d-mol. Za vrijeme svoga glazbenoga študija počeo je komponirati svjetovne skladbe, te ga već g. 1907. upoznajemo kao autora uspjelih muških zborova: »More« — Himna slobodi« — »Čežnja« — »Himna mladosti« za pjevačko društvo »Vijenac« — »Kad sam tebi u blizini« — »Svud vlada mir« — »Nadgrobnica« te za mješoviti zbor »Spas brodarka«. Motive posljednjeg zbora je kasnije obradio u jednoj fantaziji i za glasovir i posvetio svojoj učenici, današnjoj ženi Miciki. Zatim su slijedili crkveni mješoviti zborovi: »Danak svaki« — »Oče naš« — »Skrušen padam« — »Veni sancte«. Za orgulje: »Preludij i fuge u f-duru, veliki preludij i fugu u fis-duru, na temu profesora Kolandera. Onda je još napisao tri pjesme za solo pjevanje uz pratnju glasovira »Na okancu« — »Jel istina ili san?« — »Oj vi magle« i za mali orkestar: »Impromptu u g-molu«. Ipa svršenih glazbenih nauka počeo je g. 1909. skladati kompozicije u većem opsegu, a te su: »Sonata za orgulje u c-molu« — »Legenda« za veliki orkestar, mala simfonija c-mol za orkestar — »Sveta noć« veliki mješoviti zbor za Božić. »Narodne božićne popijevke« za glasovir. »Ave Marija« za veliki muški zbor i harmonizirao je preko 150. istarskih narodnih popijevaka. God. 1912. Lucić je sasna protuzakonito unovačen na tri godine i to radi kazne, što se je oglašio pozivu za prve dvije stavnje. Liječnik ga je pronašao nesposobnim za vojnu službu, radi grješke na srcu, nu tadnji kapetan 53. regimente H. Jöbstl unovačio ga je na vlastitu odgovornost, te mu čitavo vrijeme službe stavljao zaprieke, da bi eventualno bio otpušten na osnovci liječničke svjedodžbe. Odmah nakon regrutske naobrazbe — ipak nekako uspije Lucić, da se je proturao u vojnu glazbu, gdje je najprije poučavao eleve, a kasnije mu je povjerio tadnji kapelnik Honza orkestraciju i razne aranžmae za orkestar vojne glazbe. Potkraj službovanja, nakon istupa kapelnika Honze, bio je Lucić predložen po generalu Lipovščaku za kapelnika, al protiv toga je energično ustao kapetan Jöbstl s motivacijom, da on kao časnik, a i svaki drugi kolega, koji drži do svoga časničkoga ponosa, ne smije dozvoliti, da jedan deserter bude odlikovan na časnički čin i time uveden u njihov zbor. Većina časnika izabrala je kapelnikom Nijemca Karla Schmidta. Za vrijeme službovanja kod vojne glazbe nastavio je Lucić komponiranjem svjetovnih i crkvenih kompozicija. U to vrijeme raspisao je »Savez hrv. pjev. društava« natječaj za najbolje harmonizacije narodnih popjevaka, a u isto doba raspisalo je i »Društvo sv. Ce-

cilije« natječaj za stilsku polifonu misu. Za svoje natječajne radnje dobio je Lucić i od pjevačkog saveza i od Cecilijinog društva prvu nagradu. Savez je nagradio harmonizirane i obrađene narodne popjevke: 1) »Tekla voda« 2) »Tužna roža« i »Djevojka je ružu brala«. Cecilijino društvo je nagradilo veliku polifonu misu as-dur iz te dobe potječu još kompozicije »Koračnica Trenkovih pandura« za vojnu glazbu. »Cvijeće iz narodnog vrta« rapsodija za veliki orkestar i ženski zbor (izvedena u hrv. kazalištu) — »Iz slovenskih lugova« rapsodija za muški zbor i orkestar, te deset mješovitih zborova na narodne motive.

U to doba bio je i organistom kod sv. Katarine u Zagrebu, pa je skladao za svoj crkveni zbor lijepi broj mješovitih i muških zborova, te sola uz pratnju orgulja. Za muški zbor je komponirao: »Tantum ergo« — »Marijo svibnja kraljice« — »Zdravo Marijo«. Za mješoviti zbor: »Litanije lauretanske« dva »Tantum ergo« — »O spasiteljna žrtvo« — »Rumena ružica« — »Nebojim se« — »Dobri Kriste« — Tolkog ubo svetog tajne« — »Ustaj rođe«. Zatim »Stabat mater« za alt solo uz pratnju orgulja, »Kraljice neba« te napokon još u to doba dolazi: »Radujte se narodi«. God. 1913. o jednom Cecilijinom koncertu u prvstol. crkvi zgb. prikazao se je Lucić prvi put javnosti kao izvrstan koncertni organista. Izveo je na orguljama vlastitu simfoniju, udešenu za taj instrumenat. Ta je simfonija po jednodušnom sudu i odličnih glazbenih stručnjaka i novinskih kritika sjajno primljena i u slušačima ostavila duboki dojam. Kada je g. 1914. buknuo svjetski rat, premješten je Lucić iz kancelarije vojničke glazbe u kancelariju vojničkom zapovjedništvu u bolnicu kod časnih sestara u samostanskoj ulici u svojsvu upravitelja vojnog ureda i kao takav je mnogo koristio i pomagao našim ljudima. G. 1916. oženio se s Marijom Minkom Raić, kćerkom direktora »Croatiae«- koju je još upoznao kao njezin profesor u glazbenom zavodu i u kojoj je već onda spoznao, da će mu biti dobra drugarica, a koja se je uistinu i plemeninom svoga značaja i umiljatošću svojega vladanja pokazala i kao dobra žena i uzorna majka.

Kada je koncem godine 1917. bila Austro-Ugarska u posljednjima trzajima, na vrhuncu svoje nemoći i kad je počela kupiti posljednju rezervu vojnika, inače za frontnu službu nesposobnih, došao je red i na uredsko osoblje. Vojno natpregledno povjerenstvo među mnogima proglasilo je Lucića sposobnim za ratnu službu. On se je morao javiti svojoj pukovniji na raspoložbu. Neki viši časnik od vojne komande, koji je mnogo naših ljudi spasio od ratne grozote, uvidio je Lucićev teški položaj. Savjetovao mu, da se dade imenovati za pučkog učitelja, a on da će na osnovu tog dekreta isposlovati mu otpust iz vojne službe, jer prema ministarskoj naredbi od g. 1916. samo su učitelji pučkih i srednjih škola bili oprošteni od vojne dužnosti, dok se ta blagodat nije davala učiteljima glazbenih škola. I uistinu Lucić je imenovan privremenim učiteljem pučke škole u Kotarima, u prekrasnom i romantičnom kraju, na podnožju ponosite pleševičke gore. U Kotare se je preselio koncem oktobra g. 1917. Tu je u starom nekadanjem fratarskom samostanu, okruženom bogatstvom i poezijom divne prirode, sproveo najljepšu godinu svojega života u svojoj dragoj porodici. Ta čarob-

na poezija prirode dala mu je nove snage i poleta za veće tvorevine i upalila u njemu novi plameni i novi čar stvaralačkog duha. Tamo je skladao: »Noć na Uni«, veliki mješoviti zbor sa solima uz pratnju orkestra, onda »Simfoniju f-mol«, za veliki orkestar, zatim crkveni mješoviti zbor na riječi biskupa Šarića: »O Marijo« i više manjih ali vrijednih kompozicija: »Dođi amo dodider«, na riječi Đure Arnolda, solo za glasovir. Osim toga napisao je i nauku o glazbenim oblicima. Za ovo djelo, akoprem jedino te vrste u našoj današnjoj muzičkoj literatura i po sudu stručnjačkom pomno i jasno izrađeno, autor nije našao nakladnika, jer da je za tako stručno djelo tobož još premali interes. U Kotarima dao je popraviti historijske župne orgulje iz 18. stoljeća, koje nijesu svirale više od 30 godina. Tamo je reвноvao za izgradnju cesta i učinio bi i više, da nije došao prevrat. Ali sada ga je njegov narod izabrao za župana turopoljskoga. To svoje mjesto nastupio je 13. decembra 1918. Kao komeš uzeo je sebi glavnom zadaćom, na svoj narod pridigne u socijalnom, ekonomskom, a naročito u kulturnom pogledu. Morao se boriti za agrarnu reformu, da u novoj državi sačuva oblik turopoljske zajednice. Uspjelo mu je zadržati opseg, autonomiju i inovinu, da je to ostalo kao i prije prevrata. Bio je praktični i duševni vođa naroda, koji je u nj zalazio, u njegove sastanke, skupštine i prikazivao mu blagodati kulture. I njegove riječi nisu pale o kamen. Za njegova županovanja otvorene su tri škole i 15 čitaonica i knjižnica. Kao napredan čovjek, znao je, da u ovoj mladoj državi ne može postojati zajednica, ako se ne razvija i materijalno dobro, stvaranjem industrijalnih pothvata. Zato je g. 1919. predložio skupštini gradnju ciglane, salaša i osnutak vlastite štedioničke zadruge. Ciglana je podignuta u jesen g. 1922. i nosi turopoljskoj općini veliki prihod. Sada nastoji, da se u Turopolju sagradi prediona. Ako mu to uspije, imat će narod velike blagodati. Uslijed veće količine prediva, moći će se narod opet vratiti svojoj narodnoj nošnji. Priznanicu za sav njegov rad dao mu je narod time, što oga je ponovno izabrao g. 1921. za drugo godišće županom. Lucićeva muzička individualnost, kojoj je bio sprečavan razvoj, vojništvom i ratnim godinama, jače se još razvila, otkako je g. 1920. na vlastitu molbu imenovan profesorom u kr. muzičkoj školi iz teoretskih predmeta i orguljanja. Tako je opet došao u saobraćaj s aktivnim muzičarima i ima zgode, da študira savremene glazbene prilike. Skladao je deset muških zborova na narodne motive, zatim na Domjanićev tekst »Spi jalšina« za sopran i orkestar. »Vilin zdenac«, mješoviti zbor na narodni motiv. »Himna zbora«, muški zbor, — »Tri pjesme bez riječi«, za glasovir. Otkako službuje u akademiji napisao je za taj zavod »teoriju glazbe i pjevanja« i »Nauku o akordima« (Harmonija). Osim toga napisao je još u muzičkom glasilu Sv. Cecilije prikaz proslave sv. Jurja u Turopolju, te životopis i rad Vilka Novaka. Posljednje djelo, što ga je napisao to je »Turopoljska pjesan« četverogudje na narodne turopoljske motive.

O Luciću se pisalo mnogo lijepih kritika, a i muzikolog dr. Božidar Širola prikazao ga je u svojoj povijesti muzike hrvatske.¹⁾

¹⁾ Širola Božidar: Pregled povijesti hrvatske muzike. Zagreb 1922. Str. 123 i 322.



Autori ove povijesti.

Kad se govori o piscima, koji su pisali o Turopolju i njegovim spomenicima, ne bi bilo moje djelo potpuno, kad ne bi progovorio i o piscima ovoga djela, ako jest teško govoriti o svojim prijateljima i o sebi, da se ne povrijedi čednost i objektivnost. Nastojat ću, da ne predem granicu objektivnosti i da budem što kraći: Mislim, da je ovdje na mjestu, da podsjetim na postanak ove povijesti. Sam začetnik njezin Laszowski veli o tome, da je imao na umu nastaviti Lopašićevo djelo: »Oko Kupe i Korane« i izdati knjigu: »Između Kupe i Save« i kad je stao za ovo djelo sabirati građu za Turopolje, uvjerio se je o vrijednosti turopoljskih isprava, te ih je on stao polako sabirati i prepisivati. Kad se je u zem. arhivu spremalo za milenijsku izložbu u Budimpešti, i kad su tamo dolazile listine i predmeti inače nepristupni, poslala je i turopoljska pl. općina nekoje stare povelje. On ih je prepisao. I to ga potaknu na daljni rad. Proučao je razne arkive u Zagrebu, Budimpešti, Beču i dr. Došlo mu je dakle u dobar čas, kad mu je župan dr. Ljudevit pl. Josipović dne 25. oktobra 1902. ponudio, da spremi zbornik turopoljskih spomenika i da napiše povijest Turopolja. Zanosno je prihvatio tu ponudu i pl. općina turopoljska zaključila je u skupštini 27. oktobra 1902. da se Emiliju Laszowskom povjeri izdavanje turopoljskih spomenika i pisanje povijesti. Pomoćnikom u sabiranju listina dala je pl. općina Laszowskom pok. župnika velikogoričkoga Franju Petercu, arhivara iste općine. To je bio povod ovome djelu, koje je raslo i izlazilo na korist znatnosti, a na slavu pl. općine Turopolja.

Za povijest uzeo je Laszowski u saradništvo: Janka Barlea, Milana Šenou i mene.

Emilije Laszowski.

(r. 1868.)

Ovo djelo ne bi bilo potpuno, kad ne bi u njemu bilo životopisa onoga muža, koji je povijest turopoljsku uzdigao do najveće visine i stvorio djelo, koje služi ne samo na čast pl. općine turopoljske, već i čitavome hrvatskome narodu, djelo, koje je steklo najčasnije priznanje ne samo domaćih naših, već i stranih velikih učenjaka. Mislim tu na svoga prijatelja Emilija Laszowskoga i njegov rad oko turopoljske povijesti.¹⁾

¹⁾ Sravnj: Dr. Velimir Deželić: Emilije Laszowski. Zagreb 1914. 8.

Emilij Laszowski rodio se je 1. aprila 1868. u gradu Brlogu na Kupi. Otac mu Sigismund Laszowski, majka Sidonija pl. Šuflaj. Osnovne škole svršio je s odlikom kao privatista. Nižu gimnaziju svršio je što u Karlovcu, što u Zagrebu, kao privatni učenik. G. 1883. upisan je kao redoviti dak gimnazije zagrebačke. U Zagrebu je stanovao kod profesora Franje Marna. Od 5.—8. razreda boravio je u Zagrebu. Ispit zrelosti svršio je s odlikom 28. jula 1887. Dana 15. oktobra upisao se je u medicinski fakultet sveučilišta u Grazu. Ali doskora upozna, da je izabrao krivo zvanje, te se g. 1888. upisao na pravoslavnom fakultetu na zagreb. sveučilištu. Ipak je i u Grazu imao koristi za svoj budući književni rad, jer je tamo upoznao prof. Biedermanna, prof. Kreka, te ravnatelja arkiva mapo Hranilovića. Već je tamo počeo zalaziti u arhive i knjižnice. Naročito mu je bio sklon dr. Zahn, profesor i ravnatelj štajerskog arkiva. I u »Johanneumu« je imao znanaca. Vrativši se iz Graza kući, neko je vrijeme pomagao majci u gospodarstvu ali se je stao i intenzivnije baviti izučavanjem povijesti. G. 1888. upisao se je u pravni fakultet hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, te ga je i svršio. Njegov historijski prvi-jenac bila je rasprava »Grad Brlog na Kupi i njegovi gospodari. Taj je povjesni članak štampan 10. februara 1889. i tako se je svidio gospodaru grada Ribnika dru. Josipu Gallu, članu velikaške kuće, da mu je poručio, neka bi opisao tako i njegov Ribnik.

Iza svršenih nauka namješten je u kr. zemaljskom arkivu.

Njegova činovnička karijera bila je ova 1. juna 1891. potpisao je ban dekret, kojim je Laszowskoga kao djaka namjestio u arkivu uz dnevnicu. 19. septembra 1893. imenovan je besplatnim perovodnim vježbenikom uz paušalnu dnevnicu. Prisegu je položio 2. oktobra g. 1893. U decembru je učinio treći državni ispit. 13. marta 1894. imenovan je kotarskim pristavom II. razreda. Kad je u Budimpešti imala biti otvorena milenijska izložba postao je Laszowski član povjerenstva za povjesnu izložbu kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U tom poslu proputovao je g. 1895. i 1896. počešku i srijemsku županiju. Za zasluge odlikovan je diplomom priznanicom i brončanom spomenicom. G. 1892. dobi novog šefa u arkivu dra. Ivana Bojničića, s kojim se je doskora sprijateljio. 20. marta 1897. imenovan je pristavom kr. zem. arkiva. 6. maja 1904. perovodom kr. zem. vlade. 14. novembra 1908. vladinim perovodom višega razreda. 23. augusta 1910. imenovan je vladinim tajnikom, dok nije g. 1923. 26. II. postao odsječnim savjetnikom. Od prvoga dana do danas služio je samo u arkivu, pak mu je ovdje bilo otvoreno vrelo stručnome znanstvenom radu.

Njegovim nastojanjem prikupljeni su zem. arkivu i arkiv grada Brloga, Ribnika, grofova Ratkaja iz maloga Tabora, arkiv grada Ozlja, Grobnika i Broda na Kupi i razni drugi obiteljski arkivi. Uredio je mnoge županijske arhive. Štampano bezbroj rasprava i članaka.

G. 1892. Ribnik, Domagović (u Nar. Novinama) Bubnjarci (Svjetlo) — 1893. Lipovac (N. N. 1893.) — Vrlovka (Iste) 1895. Oko Kupe i Korane. Zagreb 1895. Izdala »Matica Hrv.« Lopašićevo djelo,

koje je nastavio. — U »Prosvjeti« je priopćio 1894. »Hrvatski zemaljski arhiv. Ban Ivan Vitovec. — Županja i Podgorje — Ostarija — Modruš — Brinje — Ban Ivan Vitovec Porodica Ratkaja — Diploma kralju Leopoldu I. o imenovanju Petra Zrinskoga hrv. banom (665.) — Hreljin — Trakošćan — Franjo barun Tomašić, guverner Dalmacije 1813.—1831. — Ribnik — Ilok. 1895. Vojna Hrvata protiv Turaka u Crnoj Gori 1782. i mnogo drugo.

U »Prosvjeti« g. 1896. priopćio je i ove radnje: »Kapelica mira u Karlovcima« — »Izvjешće o boju s Turcima g. 1725.« — »Cesargrad« — »Ilirski predmeti narodnog muzeja« — Potres u Primorju godine 1323. — »Dobročinac Turopoljaca XVI. vijeka«, životopisni nacrt o Matiji Zalatkoku, turopoljskom županu — »Slavetić« — »Jesenica« — Dolnja Kupčina i grad Vukovina — »Cvetković« — Želin — Čiče, povjest davno propaloga grada — »Brezovica« povjest grada Brezovice kod Zagreba — »Grebengrad« povjest grada u Zagorju — »Sv. Lenard« povjest nekadanjega franjevačkoga samostana na Plješivici iznad Jastrebarskoga. U »Prosvjeti« priopćio je još mnoge vrlo lijepe radnje sve do zadnjeg godine »Prosvjete«. Lijepe su mu radnje: »Ban Ivan Vitovac« — »Hrvatsko pismo bana Nikole Zrinskoga od g. 1661.« — »Draganičke zastave« — »Samoborski rodoljub« Juraj Biankini, koji je živio u XVII. vijeku — »Špilja Vrlovka« (1898.) — »Jastrebarsko« — »Krčelićeva knjižnica« — »Bijela stijena«, povjest razvaline grada u župi Čaglić kod Lipika. — Krašić i gornja Kupčina — Hrvatski junak Ivan Budor — Vinica (1899.) — Nikola Budački — Nikola Sladojević Radić, poturica 17. vijeka — Slike iz Kuripešićevog putopisa.

G. 1900. počeo je mjesto mene, kao urednik, potpisivati sa br. 8. »Prosvjetu«. Zamolio sam ga, da to učini. Ali ja sam uz njega vrlo marnog saradnika i dalje uređivao »Prosvjetu«.

U »Prosvjeti« g. 1902. napisao je »Petrovina« i »Volavljje« — »Grof Nikola Zrinski i njegovi Ex-librisi (1903.) — Povjesni razvoj Sibirije — Rudnik i talionice u Rudama god. 1904. — Najstariji hrvatski kalendar — Žakanje — God. 1905.: Dvije dosada nepoznate knjige Vitezovićeve — G. 1906.: Slike iz staroga Zagreba — Nacrti za obnovu Dubovca — Turopoljci i porodica Tuz — Sačuvanje razvalina grada Zrinja.

Od god. 1899. kad je počeo u Zagrebu izlaziti »Vjestnik k. r. zemarkiva« do danas napisao je, kao njegov najplodniji suradnik, bezbroj članaka. Među ovima spominjem najvažnije: »Hrv.-slav.-dalm. zem. arhiv. — Izvaci turskih isprava, što se odnose na fruškogorske manastire. — Podaci o Koprivnici u srednjem vijeku. — Tri priloga za povjest Kacijanerove vojne u Slavoniji 1537. — Stare slobostine Ivanić grada. — Nekoliko privatnih arkiva u Hrvatskoj. — Listine općine sv. Helene Koruške. — Prilozi za povjest sajmovi u Hrvatskoj. — Povjest zagrebačkih jezuita 1608. do 1618 g.

G. 1907. Dva priloga k povjesti dvoboja bana Nikole Zrinskoga i paše bosanskoga. — Urbar komercijalne gospoštije uz Karlovu cestu 1722. Bilješke i c. kr. držav. financ. arkiva u Beču.

G. 1908. Turopoljski arhivi. — Važan rukopis Martina Stiera. — Prilog za povjest progona vještica u Hrvatskoj.

G. 1910. Turopoljski župani.

1911. Knezovi Šubići-Zrinski kao mletački plemići. — Grbovnica Gaudencija Dubrovčanina od 1488. — Ključ nekog tajnog pisma XV. vijeka. — Vijesti o uskočkim svećenicima (1828.) — Prilog za povijest Marije Anuncijate u Zagrebu. — 1912. Poziv bana Nikole Frankopana na vojnu proti Turcima 9. okt. 1618.

G. 1899. štampana je u »Radu jugoslavenske akademije« rasprava »Stara hrv. županija Podgorska« u knjizi 138. Od ove radnje ima i posebni istisak. Već od početka spremanja »Codex diplomaticus« akademijskoga našao je Smičiklas u Laszowskoga marljivog suradnika. U »Starinama« priopćio: Dnevnik baruna Balt. Patačića (1687.—1690.) knj. 27 — Arkiv podžupanije srijemske. — Izvještaj Ivana Pieronija o hrv. krajiškim gradovima i mjestima 1639. — Popis i procjena dobara kneza Stjepana Frankopana Ozaljskoga 1558. knj. 29. — Grbovnice hrv. županija (knj. 30). — Prilog za povjest opatije topuske. (knj. 32.).

Za akamediju Laszowski štampao je: »Acta Habsburgica«.

Jugoslavenska akademija odabrala ga je svojim članom dopisnikom »obzirom na zasluge za znanost« 18. ožujka 1907. u razredu historičko-filološkom.

»Matici Hrvatskoj napisao je u Zborniku »Posljednji Zrinski i Frankopani« g. 1908. »Pečati i grbovi« (str. 291.—297.) Bio je suradnikom: »Austro-ugarske monarhije oslikane i opisane«, koje je djelo pokrenuo pokojni kraljević Rudolf. Na temelju toga rada dobio je g. 1902. »previšnje priznanje«. Suradjivao je u Bojničićevom čuvenom djelu »Hrvatsko plemstvo« u glasovitom »Siebmacherovom« zborniku plemstva. — Za edicije »Braće Hrv. Zmaja« izdao je brošuru: »Zmajaska družba za kralja Sigismunda. G. 1903. počeo je izdavati genealogijsko-heraldički časopis pod naslovom: »Vitezović«. Časopis je izlazio u nakladi tiskare Albrecht. Ja sam već u prvom tečaju bio suradnikom, pak smo nas dvojica zamislili, da bi drugoj godini »Vitezovića« pridodali posebni nov časopis »Hrvatski bibliofil« bibliografsko-bibliofilski časopis. Ali radi premaloga broja pretplatnika morali smo s trećim brojem 2. godišta prestati.

G. 1900. dao se je Emilije Laszowski na izdanje monumentalnoga djela na izdavnje »Povjesnih građevina«.

Znameniti je i upravo monumentalan Emilijev rad, kojim je proslavio plemenitu općinu Turopolje i samoga sebe. Njegovo izdanje povjesnih spomenika plemenite općine, a poslije i povjesti turopoljske spada među najljepše i najdličnije tvorevine hrvatske znanosti.

Kad je Emilij završio to monumentalno djelo »Povjesni spomenici Turopolja« u četiri omašna debela sveska, koje će ga samo slaviti u vijekovima, dade se na rad, te nastavi taj posao izdajanjem: »Povijesti plemenite općine Turopolje«, u kojoj smo suradnici: Janko Barlé, dr. Milan Šenoa i ja. Ovom sveskom nastavljeno je ovo djelo. Laszowski je samnom g. 1905. osnovao družbu: »Braću

hrv. Zmaja«, gradski arkiv i knjižnicu i muzej te društvo za spasavanje i dr.

G. 1907. zbila se je po hrvatski narod važna histor. zgoda, kad su se ekshumirale kosti Zrinsko-Frankopanske. Mi smo to djelo zamislili i izveli smo ga 20. srpnja iste godine. Poblize o tom može se čitati u našoj zajedničkoj »Kosti Petra Zrinskoga i Krste Frankopana«.

G. 1913. izabralo je društvo za poljepšanje Plitvičkih jezera u svoj odbor, a naročito na osnovi njegovih istraživanja »Gradine« na plitvičkim jezerima, koju je po nalogu bana Tomašića 1912. Emilije iskapao i otkrio tamo rimsku naselbinu iz doba cara Vespazijana. I sam naš znameniti arkeolog don Frane Bulić, pozdravio je Laszowskov rad, te je priznao, da je zaista na plitvičkim jezerima bila nekoć znamenita rimska naselbina, a možda i rimski »castrum«. Bulić toplo preporuča, da se iskapanje na »Gradini« u interesu znanosti i historije nastavi.

Važan je Emilijev rad oko sačuvanja naših starih gradina.

Isto tako je naša zamisao, o čuvanju prirodnih krasota naše domovine, koja, ako i nije do danas normirana, a to je barem s kompetentnoga mjesta pokazana volja, da se normira.

Laszowski je i osim ovih svojih monumentalnih djela o samome Turopolju mnogo toga napisao. U »Prosvjeti« g. 1896. u 10. br. opisao je sliku »Turopoljski grad«. U istome časopisu g. 1909. br. 13.: Provala Turaka u Turopolje. — Za tim: »Diobne običajne ustanove u plem. općini turopoljskoj (Vjesnik zem. arkiva 1899.) — Turopoljski ustanak g. 1555. (Vjesnik zem. arkiva 1899.) G. 1903. u ogromnom djelu »Oesterreichngarn in Wort und Bild« obradio je Laszowski odsjek »Turopolje«. U Narodnim Novinama g. 1903. br. 260.—261. štampan je njegov članak: Zrinski i Turopoljci — Knez Nikola. U »Prosvjeti« g. 1906. štampan mu je članak: Turopoljci i porodica Tuz. U Prosvjeti g. 1909. opisao je: »Stare drvene Kapelice u Turopolju«, a u »Narodnim Novinama« g. 1908. (br. 247) napisao je članak: »Živila komisija u Turopolju«. Iste godine u istim novinama članak: »Progon vještica u Turopolju«. U Katoličkom listu g. 1911. br. 11.: »Crkvena desetina u Turopolju«. O progonu vještica u Turopolju napisao je raspravu u »Vjesnik zemaljskog arkiva (god. 1913. XIV.). Od toga je djelca izdala pl. općina Turopoljska posebni otisak u ovom izdanju: Monografije iz prošlosti pl. općine Turopoljske Zagreb 1914. L. T. U Vjesniku zemaljskog arkiva bile su još štampane iz povijesti Turopolja ove rasprave: »Turopoljski župani« (XII. 1910.) — Kancelarija i pečat turopoljske plem. općine. (XI. 1919.). Napokon je za povijest turopoljskih župa, što ju je napisao zagreb. kanonik Janko Barle, napisao raspravice: »Crkvena desetina« (st. 5. Zagreb 1911.) »Remetski Pavliuš i Turopoljci«.

U »Jutarnjem Listu« g. 1922. br. 21/4. napisao je članak pod naslovom: »Turopoljski Komeš«, dok je u »Ceciliji« list za glazbu napisao: o zaslužnom Turopoljcu, Imbro Tkalec kao glazbenik«.

G. 1908. br. 14 i 15 napisao je u »Prosvjeti« članak: Želi Čiče. A u istom časopisu 1890 br. 3. »Odakle ime selu Dubrancima?«

Još su neki članci, koji se ili odnose na samo Turopolje ili na ljude koji su s Turopoljcem bili u savezu. Epitafij bana Petra Erdöda. (Vjesnik zem. arkiva I. 1899.) — Plemići Mikšići u Turnju (»Svjetlo, Karlovac, 1894. 5. VIII.) — Die Abstammung und der Adel der Familie Missich, Myksych, Mikšić. (Agramer Tagblatt 1909. br. 44. God. 1923. izdala je »Matica Hrvatska« njegovo djelo »Gorski Kotar i Vinodol«. Revan je suradnik historičkim člancima u »Jutar. Listu« te »Hrvatskom Listu« i drugim dnevnicima i časopisima. Još je spomenuti, da Laszowski radi dalje oko uređivanja arkiva Turopoljske pl. općine i osnutku njezinoga muzeja.

Dr. Milan Šenoa.

(r. g. 1869.)

U prvoj svesci »Povijesti Turopoljske« napisao je Milan Šenoa o geografiji i folklori. Milan Šenoa rodio se je 11. maja 1869. Otac mu je neumrlji romansijer i pjesnik hrvatski August Šenoa, a majka mu Slava, kćerka Đure pl. Ištvančića, Turopoljka. Osnovne i gimnazijske škole učio je u Zagrebu, a tako i univerzu. Dugo vremena bio je gimnazijski profesor u Zagrebu, habilitirao se na sveučilištu za docenta iz geografije sada je sveučilišni profesor iz geografije u Zagrebu. Već u mladosti napisao je čitavi niz crtica i putopisa u »Vijencu«. Već kao dak volio je pješke putovati i pri tom paziti pomno na krajeve, kroz koje je prolazio, pak ih onda i opisao. Sve do svjetskog rata proputovao je Holandiju, Dansku, Rusiju, Italiju, Francusku itd. Bilo mu je jedva dvanaest godina, kad mu je umro otac. Ispred smrti, već obnemogao, diktirao mu je August Šenoa mnoge stranice svoje »Kletve«.

Počeo je Milan svoj književni rad sa malom pripoviješću »Njuta: (Vijenac 1890). To je imao biti kao nastavak Sumbatovljeve drame »Okovi«, koja se je g. 1889. prikazivala u hrvatskom kazalištu.

Iza toga slijedili su ovi književni radovi: Odmetnik, pripovijest iz djačkoga života (Vijenac 1891.) — Kraljević Marko aliti prvi hrvatski sokol (Zagreb 1891). Izdao je tu kajkavsku stvar anonimno. — U »Vijencu« g. 1893. štampao je svoju komediju: Kako vam drago, u tri čina, iz književničkog života dubrovačkog u 16 stoljeću. O njoj je Miletić u »Vijencu« g. 1893. napisao povoljnu ocjenu. Ta se je drama i prikazivala u hrvatskom kazalištu u Zagrebu, te ga je zem. vlada nagradila. — Kneginja Dora«, historijska drama u 5 čina, štampana je u »Vijencu« g. 1896. Događja se g. 1535. na Otnićgradu u Hrvatskoj. G. 1903. izdala mu je »Matica Hrvatska« dramu u 5 čina: Bana Pavla. — Isto tako mu je »Matica Hrvatska« izdala i pripovijest Exodus. U istoj nakladi izašao mu je i roman: »Iz kobnih dana«. I to je historička pripovijest iz 15. stoljeća, a događja se u gradu Zagrebu. U izdanjima Savremenih hrvatskih pisaca sabrane su njegove manje radnje: »Kvarnerske pripovijesti« i »Dialozi i dramoleti«.

Uz ovaj rad na polju lijepe književnosti radio je Milan Šenoa i na stručnome polju, naročito geografskom. U izdanjima društva sv. Jeronima izašao je njegov popularni zamljopis hrvatske domovine. Šenoa se bavi i kartografijom.¹⁾

Janko Barlé.

(* 1869.)

Janko Barlé rodio se dne 12. III. 1869. u Budanjama kod Vipave, gdje mu je otac bio pučkim učiteljem. Njegov rođeni kraj, vinorodna vipavska dolina, s one strane ponosnog Nanosa, spada sada pod Julsku Veneciju. Već g. 1872. bio mu je otac premješten u Podzemelj na Kupi, u Bijeloj Krajini, na hrvatskoj međi. Kao mladić došao je Barlé često u saobraćaj s Hrvatima, koje je zavolio kao svoju rođenu braću. Uspomene na te svoje mlade godine lijepo je opisao u crtici: »Ob Kolpi«, (Spomen cvijeće iz hrv. i slov. dubrava 1900.), koju završava: »Kolpa še ravno tako teče, kakor je tekla popreje, pa vendar se je marsikaj spremenilo. Danes med Slovenci ne bi moral več tako iskati kako hrvaško knjigo, danes čitajo Slovenci hrvaške knjige in časopise, a Hrvati slovenske. O bratskem jedinstvu se je marsikaj govorilo, a zdi se mi, da ni daleč doba, ko tega ne bode potreba, ko bode vsaki zavedan Slovenec in Hrvat čital oboje. Poznali se bodemo vedno bolje in iskreno ljubili. To bode najtrdnější most čez Kolpo, katerega ne podere nobena sila.

A Kolpa, mila moja Kolpa, ob kateri se zbirajo sanje moje mladosti, tekla bode veselo dalje, valčki bodejo se igrali po čistih peščenih tleh in šumeli dalje proti vzhodu, a v zraku gostolel bode veseli škrjanček najlepšo pesen o bratski slogi in jedinstvu! . . .«

Četvrti razred pučke škole i četiri gimnazijska razreda svršio je Barlé u Novom Mjestu. Časni sinovi sv. Franje: jezikoslovac o. Ladislav Hrovat i njegov nećak o. Florentin Hrovat ucijepili su mu ljubav za knjigu, a dični slovenski kompozitor o. Hugolin Sattner ljubav za muziku. Tamošnja njemačka gimnazija sa svojim profesorima, od kojih je bilo osim ravnatelja još nekoliko profesora Nijemaca, koji su ondje imali glavnu riječ, odurila mu se, pa je pošao s nekoliko drugova u peti razred u Karlovac, kamo ga već odavno srce vuklo. Tu je bilo nekoliko odličnih profekora Slovenaca: ravnatelj Viktor Lipež i profesori Ivan Steklasa, Josip Vamberger, Josip Podgoršek, a i profesori Hrvati, pogotovu nezaboravni Stjepan Žugčić su Slovence vazda očinski primili. U gostoljubnim kućama karlovačkih građana dobivali su slovenski đaci redovito besplatnu hranu, pa se tako i Barlé mogao grijati na ljubavi odličnih porodica: Modrušana, Turkovića, Lukšića, Rozmanića i drugih. Primljen je bio svigdje kao član obitelji, pa se i danas zahvalno sjeća svojih plemenitih dobročinaca.

¹⁾ Srayni: Prohaska Dragutin. Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti. Zagreb 1921. 8. Str. 102--104.

U sedmi razred bio je Barlé primljen u nadbiskupsko sjemenište u Zagrebu, gdje je g. 1892. svršio bogoslovne nauke i bio zaređen u svećenika. Staro sjemenišno književno društvo, koje je baš u ono vrijeme svečanin načinom proslavilo svoju pedesetu godišnjicu, i na njega je djelovalo, te se on počeo ozbiljnije baviti knjigom. U to vrijeme (1887.) padaju njegovi prvi književni pokušaji u »Dolenjskim Novicama« i u omladinskom listu Ivana Tomšića u »Vrtcu«. Tomšiću postao je doskora jedan od glavnih saradnika, pa je ispunio u svakom broju više stranica svojim crticama iz dječinjeg života i crticama: Iz naše vasiće. U svim svojim spisima za mladež, koja je njegove spise vrlo rada čitala, čuvao se Barlé ukočenog moralizovanja, već je toplo i s mnogo poezije opisivao razne zgode iz dječinjeg života i promatrao djecu, kakva doista jesu.

G. 1888. počeo je zaslužni i neumorni dr. Frančišek Lampe u Ljubljani izdavati list: »Dom in svet, koji se je za nekoliko godina razvio u uvažen beletristički časopis. Barlé bio je Lampeu od početka pa sve do njegove smrti vjeran saradnik. Gotovo u svakom broju izvješćivao je o hrvatskom (češće i o srpskom i českom slovstvu), pisao je crtice (Pokojni gribeljski crkovenik 1889., Dvoje voznikov, Vseh mrtvih dan, Tridni pribosenskih bratih, 1890., Slavon ska hiša 1891., Boginjski Martin 1895., Nalovu 1896., Ptičji prijatelj, Nemškar, Slika 1897., V tretje gre rado, Košček življenja, Drobtine (šest crtica) 1898, Zimska slika 1899., Drobtine (četiri crtice) 1900. i. t. d. Opisao je dra. Fr. Račkoga (1894.), V. Lisinskoga (1898.), Iv. Krst. Tkaličiča, Milivoja Šrepela, Ivana Trnskoga (1899), Stan-ka Pirnata (1901.), pisao je književna pisma iz Zagreba i radio svestrano na tom, da se Slovenci što bolje upoznaju s hrvatskim književnim i kulturnim razvitkom. Prigodom desete godišnjice »Dom in sveta« donesao je dr. Lampe u svom listu Barléovu sliku te istaknuo, da je on jedan od prvih saradnika njegova lista. Za njega kaže Lampe, da je »rojen pisatelj i kar pové, vse ima to ali ono zanimivo stran. Pa je tudi jako mnogostranski i nekoliko pesnika, živahan pripovednik, posebno ga zanima malomestno življenje in življenje na deželi, vnet nabiralec in poznavalec narodnega blaga, pa tudi zgodovinar«. Poslije smrti dr. Fr. Lampeta manje je saradjivao kod »Dom in sveta«. Veći spis mu je jedino »Ipavci« (Prilog k zgodovini slovenske pesmi), u kojem je sabrao podatke o životu i radu te muzikalne obitelji, poimence pako o kompozitorima dr. Benjaminu Ipavcu, dr. Gustavu Ipavcu i dr. Josipu Ipavcu. Taj je spis pretiskan iz »Dom in sveta« u posebnoj knjižici (g. 1909. str. 65)

Još kao bogoslov počeo je Barlé saradjivati i kod družbe s v. Mohorja te priopćio u društvenom »Koledarju« i »Slov. večernicah« više spisa i crtica. Kritik dr. I. Debevc lijepo o njegovom spisu: »Nekoliko črtic iz življenja starega Zelničā.« (Slov. večernice g. 1892.) kaže ovako: Dobro pozna pa naš narod še mladi pisatelj J. B. in njegov stari Zelnič je res prava slovenska korenika... Koliko humorja je v teh črticah.«

O praznicima je Barlé marljivo sakupljao narodne popijevke i pripovijesti, bilježio nar. običaje, poslovice, riječi i t. d. Da opovrgne Fried. Krausza: »Sitte und Gebrauch der Südslaven« opisao je g. 1889. u Letopisu Matice slovenske: »Ženitvanjske običaje Belih Kranjcev« (str. 64.—87.). Ruski učenjak Lamanski preveo je neke odlomke iz tog spisa za knjigu »Živaja starina«. Iste godine opisao je i zanimljiv običaj na Spasovo u Bijeloj Krajini: »Križi v Gribljah«. Brzo iza toga predao je Matici veći opis: »Iz narodne zakladnice«, no taj je pošto je dr. Štrekelj predao već prije zbirku riječi, a baš onda išao je u štampu Wolf-Pleteršnikov slovar, štampan u »Letopisu M. sl.« tekar g. 1893. (str. 1.—57.) Spis dijeli se na četiri dijela: I. Besede (str. 1—43). II. Lastna imena domaće živine (str. 43—48). III. Pregovori (str. 48—52). IV. Raki (str. 52—57). Svu tu gradju sakupio je Barlé u Bijeloj Krajini, a kako kaže kritik V. Steska: »ne našteva posameznih besed suhoparno po vrsti, ampak je pridejaj pripomnje in razlage, ki pričajo o izredni marljivosti in dogodbe, ki delajo spis mičen«. »S to raspravo«, kaže V. Steska, »je stopil Barlé v kolo onih mož, ki so se trudili, da bi dvignili iz teme narodno besedišče in je oteli pozabljivosti«.

Svoju bogatu zbirku (više stotina pjesama) nar. popijevaka, što ih je sakupio najviše u Bijeloj Krajini, predao je Barlé dru Karlu Štrekelju, koji ih je štampao u svojoj zbirci »Slovenske narodne pesmi«.

Već g. 1890. počeo je Barlé saradživati u podlistku »Slovenca« te je tu priopćio kroz više godina mnogo većih i manjih spisa i crtica. (Gospod Gimpelj, Pripovedka starega Tobarja, Brundislav Neslan, Prijatelj, Kakor bi postal skoraj Matiček Poliček krčmar, Selska slika, Črtice iz putovanja gospoda Podobnika i t. d.)

Već u sjemeništu počeo se baviti Barlé s istraživanjem domaće povijesti. U Zgodovinskom Zborniku priopćio je g. 1892. prilog za povijest župa u Bijeloj Krajini pod naslovom: »Prepir med nemškim redom in kapitulom zagrebškim v 14. veku«. Od g. 1893. dalje saradjuje marljivo u »Izvestja muzejskega društva za Kranjsko«. Napominjemo samo nekoliko spisa: »Pisanica iz Bele Krajine« (1893.); »Še jedno poročilo o zmagi pri Sisku«, »Kronologična vrsta velesovskih prednic« (1894.), »Obseg ljubljanske škofije pod škofom Hrenom« (1895.), »Slovenci duhovni v zagrebški škofiji« (1899.), »Nekoliko podatkov za zgodovino belokranjskih župnij«, »Še nekaj doneskov o prepiru med križniki v Beli Krajini i kapitulom zagrebškim (1901.). Kasnije saradživao je i kod Carniole, koja je zamijenila »Izvestja« te napisao g. 1911. »Ljubljanski kongres l. 1821. po dnevniku zagreb. škofa Maksimilijana Vrhovca.«

Prije nego ostavimo Barléa kao slovenskog pisca, napominjemo, da je u omladinskom listu: »Angelček«, što ga je uz »Vrtec« pokrenuo A. Kržić, napisao je g. 1895. i 1896. više crtica, medju, kojima su mu najuspjelije: »Zimske, spomladanske,

poletne i jesenske podobice». Kao prijatelj prirode, javljao se u zadnje vrijeme (1921.—1923.) i u izvrsno uređivanom »Lovcu«, u kojem je među ostalim po vlastitom opažanju opisao pticu: »Skalni plezaieć« (Tichodroma muraria), šaljivu crticu: »Jelenova pečenka« i pod naslovom »Puščavnik« vrlo zgodno opisao jazavca i njegov život.

Posve je razumljivo, da je Barlé, koji je po svojoj službi imao da djeluje u Hrvatskoj, malo po malo prestao književno raditi u slovenskoj knjigi, da, koliko mu njegova teška služba dopustila, sarađuje na hrvatskom književnom polju. Kao mladomislak želio je, da dodje u ravnu Slavoniju, da se može ondje baviti s folklorom. Već kao bogoslov bio je u vezi s narodopisnim muzejom u Olomucu i dvorskim muzejom u Beču te se poimence bavio proučavanjem pisanica. Posredovanjem svojih drugova iz raznih krajeva naše domovine, imao je već onda lijepu zbirku pisanica, koje je sam preri-savao i proučavao. Zanimao se, baš utjecajem napomenutih muzeja i za naša veziva. Medjutim mjesto u Slavoniju, došao je za kapelana u Garešnicu na Ilovi, doduše na slavonskoj medji, no od narodnih veziva (izuzevši poculice) vrlo se malo toga ondje uzdržalo. Bila je to vojna krajina. I baš u ono vrijeme naš je živalj ondje propadao, a doseljivali se onamo Česi i Magjari. Na stanici u Novskoj dočekao ga, kad je išao na svoju kapelaniju, mjesto domaćeg čovjeka Magjar Janoš, s kojim se jedva mogao sporazumjeti. I tako se njegovi sni o proučavanju narodnog života i umjetnosti ne obistiniše. Napokon čovjek može svagdje naći nešto, što ga zanima, pa je i tu u Garešnici počeo sabirati nar. pjesme, pripovijesti i drugo i bio je sretan, što živi među narodom, koji ga je volio, a i on njega.

Da je ostao Barlé na selu, među narodom, bez dvojbe bi njegov rad krenuo drugom stazom, jer napokon svaki više ili manje ovisi od prilika u kojima živi. Možda bi on još dublje zavirio u narodnu dušu, s kojom je uvijek osjećao i koju je volio. No s pukom morao se oprostiti za uvijek, kad je bio u jeseni g. 1893. premješten u Zagreb, gdje ga čekalo mnogo posla u raznim školama i u nadbiskupskoj kancelariji. Ako je morao žrtvovati svoju veliku ljubav za narodni život i običaje, našao je tu u nadbiskupskom arhivu opet mnogo gradje, koja mu je bila mila. Bili su tu zapisnici vizita kanoničkih, koji su važan izvor ne samo za povijest naše nadbiskupije, već i za hrvatski kulturni život. Bio je tu bogati biskupski arhiv, zanimljiva korespondencija zagrebačkih biskupa, dnevnik biskupa M. Vrhovca i mnogo drugih zanimljivosti, koje su Barléu obilno nadoknadile ono, što je sa svojim selom izgubio. Bio je napokon tu i vrijedni naš domaći historičar Ivan Krst. Tkalčić, koji je svakoga šegrtu na polju naše domaće historije svestrano potpomagao i privinuo na svoje prijateljske grudi. U njega nije bilo nikakove zavisti, još neuzorano polje prostrano je za sve, koji hoće, da na njem rade, pa je kao i tolikim drugima i Barléu pomagao svojim znanjem i savjetom.

Valjda prvi sastavak Barléov na hrv. jeziku, bila je g. 1895. u »Katoličkom listu« kratka povijest proštenjišta: »Sv. Ksaver kod Zagreba«. Još iste godine napisao je on kratak članak: »Bratovština sv. Duha u Rimu i Hrvati«. Već dojuče

godine (1896.) opisao je Barlé u »Obzoru« Župu sv. Marka u Zagrebu, koja je i posebno izašla kao prvi svezak: »Povijesti župa i crkava zagrebačkih« (str. 105.). Barlé prikupio je gradju i za povijest ostalih zagrebačkih župa, no tiskom je izašla g. 1900. u »Prosvjeti« samo povijest »Župe sv. Ivana u Novoj Vesi«. Ta je povijest izašla i u posebnoj knjižici (str. 64), kao II. sv. povijesti zagrebačkih župa. U »Katoličkom listu« saradjivao je Barlé više godina, prema tomu kakav je bio pravac pojedinih urednika i koliko su oni dali mjesta historičkim člancima. Spominjemo samo nekoliko članaka: »Crkve komarničkog arhidjakonata pod turskom vlasti« (g. 1902.), »Crkve medju Savom i Dravom pod turskom vlasti g. 1660.« O Marku Križevčaninu počeo je on prvi potanje pisati. Ovamo spadaju spisi: »Nekoliko crtica o Marku Križevčaninu« i »Domovina Marka Križevčanina« (g. 1903.). Iste je godine prikazao »Zagrebački arcidjakonat do g. 1642.« Ta je rasprava izašla i u posebnoj knjižici. Prigodom stote godišnjice, kako je bio odlični pavin Esterházy imenovan zagrebačkim biskupom, napisao je g. 1908. u »Kat. listu« raspravicu: »Biskup zagrebački grof Mirko Esterházy«, koja je izašla i u posebnoj knjižici (str. 40.) G. 1909. napisao je medju stvarima članke: »Izvjestaji o materijalnom stanju župnika početkom XVIII. vijeka« te »Stanje zagrebačke katedrale god. 1648.« Za urednika dr. Sv. Rittiga počeo je opet življe saradjivati u »Katol. listu«. God. 1913. napisao je veću raspravu: »Gorski arcidjakonat g. 1639.« (br. 23—26, 35), »Imena svećenika prigodom zagreb. sinode g. 1669.« (br. 6), »Iz starog zagreb. sjemeništa« (br. 11), »Klečanje u XVII. vijeku u našoj stolnoj crkvi« (br. 18), »Nekoliko povjesnih bilježaka o duh. vježbama« (br. 38.) G. 1915. »Nekoje bilješke o glagoljašima u zagreb. diecezi koncem XV. stoljeća« (br. 19), »Svečanosti ukopa zagreb. biskupa Ossvalda Thuza« (br. 31. 32), »Zagrebački biskup Ossvald Thuz« (br. 30). Ima u »Katol. listu« i drugih njegovih radnja, koje ne možemo napomenuti, jer nam nisu bili pri ruci svi tečajevi tog lista. Osim navedenih članaka napisao je Barlé za »Katol. list« mnogo raznih ocjena, poimence iz povjesne struke, dopisa i t. d. Kao tajnik pom. biskupa dr. I. Krapca, a kasnije nadbiskupa koadjutora dr. A. Bauera, prošao je prigodom sv. potvrda veći dio zagrebačke dieceze, te je svakiput opisao u »Katol. listu« ove kanoničke pohode. U te svoje opise upleo je i više historičkih podataka o pojedinim župama. Na tim putovanjima pregledao, premjerio je i zvona u svakoj župi te prepisao je napise na zvonima. Sakupio je tako lijepu gradju, koju je kasnije ustupio dr. Viktoru Hoffileru. U »Bogoslovskoj Smotri« napisao je Barlé g. 1913. iscrpivu raspravu: »Naše diecezanske sinode«, koja je izašla i u posebnoj knjižici (str. 40).

Barlé saradjivao je i u »Vjesniku hrv. arheološkog društva«. G. 1905. opisao je život i djelovanje Ivana Krst. Tkalčića (str. 165). G. 1908., priopćio je članak »O gradnji sakristije prvostolne crkve zagrebačke« (str. 146).

U Vjesniku od g. 1912. opisao je drvenu »Kapelu sv. Ivana Krstu u Dužici (str. 13), »Kaleže župske crkve u Hraštovici« (str. 311), te priopćio veći članak: »Nekoji prilozi za povijest kaptolske tvrđje u Varaždinskim Toplicama« (str. 299). Dojduće godine opisao je stari portal zagrebačke stolne crkve i dokazao, da je sagradjen po uzoru portala opatske crkve u Ioaku.

Barléa nalazimo i među marljivim saradnicima »Vjesnika hr. hrv. slav. dalm. zemaljskog arkiva«. Počeo je saradživati u njem odmah prve godine (1899.) Od većih članaka njegovih spominjemo: »Još nekoliko priloga k povijesti Židova u Hrvatskoj« (g. 1902. str. 193), »Popis župa u donjoj Slavoniji od g. 1660.« (g. 1907. str. 161), »Zagreb i njegovi žitelji g. 1742. i 1743.« (g. 1909. str. 91), »Još nekoliko priloga k povijesti Židova u Hrvatskoj« (g. 1909. str. 124), »Nekoji odličniji članovi bratovštine sv. Barbare u Brdovcu« (g. 1912. str. 59). »Biskup Vinković o biskupskom dvoru i franjevačkom samostanu u Kloštru Ivaniću« (g. 1913. str. 1), »Još nekoliko podataka za životopis Antuna Vramca« (g. 1913. str. 81). Tim svojim člankom znatno je upotpunio odličnu radnju prof. V. Klaića. U »Vjesniku« izašlo je i više njegovih kraćih članaka i bilježaka.

Barlé saradživao je i u »Vitezoviću«, što su ga dvije godine izdavali E. Laszowski i dr. V. Deželić.

Znatan je Barléov historički rad i u »Liječničkom Vjesniku«. S velikim marom sabirao je on i najmanje sitnice, što se odnose na liječništvo i ljekarstvo u Hrvatskoj, pregledao je svu korespondenciju zagrebačkih biskupa i arkivalnu gradju te priopćio u »Liječničkom vjesniku« od g. 1901. i 1902. veliku raspravu: »O zdravstvu staroga Zagreba. Ta je rasprava izašla i u posebnoj knjizi i pobudila u liječničkim krugovima veliki interes. Pok. dr. Gundrum napisao je o toj raspravi veliku ocjenu i istaknuo njezinu važnost za povijest zdravstva u Hrvatskoj. Za povijest naših kupališta iznosi Barléova rasprava: »Nekoliko povjesnih crtica iz Varaždinskih Toplica« (Liječ. Vj. 1903.) znamenite priloge. U Liječ. Vj. od g. 1904. govori Barlé o »starim liječničkim svjedodžbama«. Barlé sabrao je i mnogo podataka o kugi u prošlim stoljećima. Ovamo spadaju njegovi članci: »Kuga u Hrvatskoj god. 1743.—1745.« (»Prosvjeta« g. 1897. str. 267.) »Kuga u Hrvatskoj od g. 1738.—1745.« (»Prosvjeta« g. 1900. str. 670., 687.), »Kuga u požeškoj okolini god. 1739.« (Liječ. Vjesnik 1906. str. 386.) i »Još nekoliko podataka o kugi g. 1739. i g. 1743.—1745.« (Liječ. Vj. 1912. str. 6., 51. Napose otisnuto). G. 1902. priopćio je u Liječ. Vj. člančić: »Prvi zubari u Zagrebu«. S velikim marom sakupio je po hrv. i slav. samostanima gradju za svoju raspravu: »Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda« (Liječ. Vjesnik 1907. str. 8., 35., 66. III. Napose otisnuto). Za jubilarni broj Liječničkog Vjesnika g. 1912. napisao je članak: »Valvazori i zdravstvo«.

Istodobno saradjivao je Barlé i u »Farmaceutskom vjesniku« te g. 1907. i 1908. priopćio u tom glasilu raspravu: »Zdravstvena pravila u starom brevijaru prvostolne crkve zagrebačke«. G. 1908. napisao je članak »Nekoliko nepoznatih popisa lijekova«, a g. 1909. »Nekoliko starih lijekova«.

U društvu sv. Jeronima bio je Barlé najprije bilježnik, a kasnije iza dr. L. Jambrekovića urednik. U koledaru »Danica« priopćio je mnogo spisa, crtica i t. d. Među izdanjima g. 1900. izašle su dvije njegove knjige: »Josip Juraj Strossmayer« te zbirka crtica: »Slike i uspomene sa sela«. Potonju knjigu su kritika a i narod vrlo lijepo primili, a dr. Stjepan Bosanac napisao je o njoj u »Vijencu« opširan prikaz, u kojem je istaknuo, da Barlé dobro poznaje narodnu dušu i unije pisati za narod. Kao urednik znao je Barlé pobuditi zanimanje za društvo i okupiti više dobrih pisaca, što svjedoče knjige, koje su izašle za njegova uredništva.

G. 1897. javlja se Barlé prvi put u »Prosvjeti«. Među inim napisao je i crticu: »Iz vinograda«. Od tada bio je on »Prosvjeti« vjernim saradnikom, osobito kad su »Prosvjetu« uredjivali njegovi prijatelji E. Laszowski i dr. V. Deželić. Pisao je kritike o slovenskoj literaturi te vrlo mnogo slika i crtica, koje odavaju njegovu mekanu pjesničku dušu, pa su našle i odziva u takovim srcima. U ono doba su se te crtice vrlo rado čitale. Priopćio je i nekoliko podataka o ilirskom pjesniku Josipu Kundeku (1900.), »Nešto o životu Josipa Mikocija« (1907.) Prvi je otkrio u Hrvatskoj »Sliku sv. Kümernise u Velikoj Mlaki« (1909.) koja je bila do tada neriješena zagonetka. Kao putopisac istaknuo se u spisu »Moj put na Volajsko jezero« (1910. izašlo i u posebnom izdanju).

G. 1904. počeo je Emilij Laszowski izdavati »Povjesne spomenike plem. općine Turopolja«, kojim su g. 1910. slijedili hrv. pisani svesci: »Plemenita općina Turopolje« (uz suradništvo dr. V. Deželića i dr. M. Šenoe). U drugoj knjizi (1911.) opisao je Barlé: »Povijest turopoljskih župa«, koja je izašla i u posebnoj knjizi (vel. 8^o str. 295.)

G. 1907. počela je u Zagrebu izlaziti »Sv. Cecilija«, koja je postala glasilom Cecilijina društva. Već g. 1908. saradjuje u tom listu Barlé (»Glazbeni našastar požeških Isusovaca od g. 1776.«) te mu ostaje sve do danas vjeran saradnik. U svakom gođištu ima više njegovih članaka.

Spominjemo samo nekoje: »Orgulje u Zagrebu i njegovoj okolini prije sto godina« (1910.), »Nešto o kuru prvostolne crkve zagrebačke« (1911.), »Još nešto o prvim koralistima stolne crkve zagrebačke« (1912.), »Orgulje prvostolne crkve zagrebačke« (1912.), »Neki organisti prvostolne crkve u Zagrebu« (1913.), »Tijelovu u Zagrebu po starom obredu« (1913.), »Lepoglavski pavlini i crkv. glazba« (1913.), »Župnici graditelji orgulja« (1913.), »Nekoliko priloga o glazbi u nekadašnjem Isuovačkom seminariju sv. Josipa« (1913.) i t. d.

Barlé je već g. 1913. potpomagao i zamjenjivao tadanjeg urednika »Sv. Cecilije« Milana Zjalića, koji je otišao za župnika u Samobor. U prvo vrijeme, dok se ne nadje novi urednik, prihvatio je on uredništvo, da glasilo Cecilijina društva, kojemu je bio predsjednikom ne propadne. Prilike bile su teške. Saradnika nije bilo, a list se slao pretplatnicima i onima, koji nisu nikad ništa plaćali. Barlé uzeo je i administraciju u svoje ruke, sam vlastoručno ekspedirao list i pisao adrese (a to čini još i danas) ne samo onima, koji su list pretplatili, a tih je bilo vrlo malo. G. 1914. mora gotovo sam saradživati u listu i ono malo literarnih prinosa preradživati, da list ne propadne. Malo po malo javljaju se i saradnici, nagovaranje, kucanje, dopisivanje na sve strane, nije bilo bez uspjeha. G. 1915. iako su ratne godine, list izlazi u novom povećanom formatu. Barlé priopćuje raspravicu: »Crkvene pjesme o. Nikole Krajačevića«, piše o vigiliji Bogojavljenja, o oficiju velikog tjedna i uskrснуće po starom zagrebačkom obredu, a nailazi i potporu s raznih strana. G. 1916. i 1917. priopćuje iscrpivu raspravu o »Pavlinskoj pjesmarici«, koja se čuva u našoj sveučil. knjižnici (i napose otisnuta). G. 1917. dolazi po dičnom rodoljubu i pjesniku ugarskih Hrvata Mati Merčiću (Miloradoviću) do starih zbirki crkv. pjesama ugar. Hrvata i piše raspravu: »Nešto o crkv. jačkama ugarskih Hrvata«, a g. 1923. »Božićne jačke gradišćanskih Hrvata«. Istodobno urednik glazb. priloga »Sv. Cecilije« prof. Franjo Dugan obradjuje i harmonizira te pjesme. Oko »Sv. Cecilije« okuplja mlade glazbenike, a trsi se, da se ožive ne samo stare naše lijepe pjesme iz »Citharae octochordae« i »Pavlinске pjesmarice«, već i prikupe crkv. pjesme iz Medjumurja, Itsre, Dalmacije, Slavonije, Bosne i t. d. U teškim godinama rata, a još težim godinama poslije rata, kad je tiskara neprestano poskupljivala »Sv. Cecilija« ipak od godine do godine napreduje i po sadržaju i po opsegu. »Sv. Cecilija« već je danas važan izvor ne samo za glazbenu našu već i za kulturnu historiju, a uvažavana je ne samo kod nas već i u stranom glazbenom svijetu. Barléu je uspjelo ne samo, da okupi oko »Sv. Cecilije« sve domaće muzičare i pisce, već saradjuju u njoj i odlični stručnjaci Slovenci, Srbi, Bugari, Česi, Poljaci, Malo Rusi i Nijemci. Barlé, kanonik je zagrebački i dopisni član jugosl. akademije.

Dr. Velimir Deželić.

(r. 1864.)

Dr. Velimir Deželić¹⁾ rodio se je 21. veljače 1864. u Zagrebu. Otac mu je bio Đuro, poznati hrvatski književnik, a majka Betika D. rođena Šoštarić, kći zagrebačkog odvjetnika Blaža. Velimir Deželić svršio je pučke škole u Zagrebu, uvijek kao prvi odličaš, u kaptolskoj

¹⁾ Srvani: Dr. Rudolf Horvat: Životopis Dra Velimira Deželića. 1914. 8. -- Stjepan Širola: Dr. Velimir Deželić. Životopisni crtež. Zagreb 1907. 8. -- Bogdanović David dr.: Pregled književnosti hrvatske. Zagreb knj. II. Str. 766. 773. 885--890.

školi (nekadanjem samostanu Cistecita). Prvi učitelji bili su mu poznati pedagozi Ljudevit Modec i Andrija Hajdinjak.

U djetinje doba, dok mu je otac bio urednikom »Dragoljuba« i »Vijenca« vidjao je mnoge slavne hrv. književnike u domu oca svoga, te je zarana upoznao književni život. Dobivši u 4. normalci za školsku nagradu Preradovićeve pjesme osjeti i sam pjesničku žicu i stade pjevati pjesme. Već u 4. razredu pučke škole stao je uredjivati dječjački list »Mladenac«. G. 1874. stao je polaziti zagrebačku gimnaziju u gornjem gradu. Svih 8 razreda svršio je u njoj. Imao je izvrsne profesore, među kojima pjesnika Hugu Badalića, pa Tadiju Smičiklasa, Augusta Musića, Đuru Arnolda, Vjekoslava Klaića, Mirka Divkovića, Gavru Manojlovića, Ferdu Milera itd.

Od ovih su na njegov njutarnji život najviše djelovali Hugo Badalić i Tadija Smičiklas. Onaj prvi, čitajući njegove prve pjesme pobudjivao ga je na dalnji rad, a ovaj raspaljivao mu je srce patriotskim razlaganjem povjesti.

Drugi razred gimnazije nije polazio radi teške bolesti, koja ga je čitavu godinu progonila, pak je privatno svršio taj razred. I kasnije je u gimnaziji često bolovao i morao odležati u krevetu mnogo dana. Ail kako svako zlo ima i svoje dobro, tako i njegova bolest donosila to dobro te je mogao mnogo čitati slavne i dične pisce sviju naroda. Učio je i glazbu i bio je jedan od prvih stenografa. Zarana, još početkom gimnazijskih nauka stao je sabirati stare novce u svoju numizmatičku zbirku te ga pribrao lijepi broj. Za velikih školskih praznika putovao je u razna mjesta naše domovine, a bio je i u Beču, Gracu, Ljubljani i Trstu.

Već kao učenik 3. razreda gimnazije zalazio je često u kuću akademika i historika Ivana Tkalčića, koji ga je upravo očinskom ljubavlju upućivao u povijest grada Zagreba i darivao ga raznim knjigama. Tkalčiću je dolazio i poslije sve do njegove smrti. Numizmatika upoznala ga je i s Augustom Šenoom. Taj mu postade skoro uzornikom. Već u gimnaziji stao je V. D. učiti strane jezike. To je nastavio i poslije. Tako je ili potpuno vješt ili bar dobro razmije hrvatski, njemački, slovenski, talijanski, latinski, franceski, ruski, česki, poljski, bugarski, a učio je engleski, mađarski, rumunjski, španjolski i nizozemski, od kojih jezika bar toliko zna, da može dobro posloovati u svome bibliotečnom zvanju.

3. augusta 1882. dobio je svjedodžbu zrelosti. Po želji svoga oca posvetio se je medicini. Premda nije za tu struku nikada osjećao prave ljubavi, odabrao ju ipak, jer je u ono doba bio liječnički stališ najslobodniji i najsamostalniji.

Došavši u Beč već su ga od prvih dana u svakom pogledu odlikovali. U društvu »Zvonimir« bio je već prve godine biran u odbor. G. 1883. postaden mu tajnikom, a iste g. i predsjednikom. U tom društvu držao je više predavanja. Tako: »400 godina hrvatskoga tiska« (štampano u »Narodnom Listu« u Zadru; »O pučkom liječništvu« i dr.

Kao predsjednik za onda veoma uglednoga »Zvonimira« bio je rado vidjen u svima slavjanskim krugovima. U Beču upoznao se je

s mnogim slavjanskim prvacima. Sa svojim drugovima pokrenu misao, da se izda almanak. Ta misao je ostvarena i hrvatski akademici, koji već davno nisu imali svoga almanaka dobiše dvije knjige »Zvonimira« (g. 1886. i 1867.) On je u taj almanak napisao prvu svoju veću pripovijest »Mijat« a druge godine pripovijest »U očaju«, te nekoliko pjesama.

G. 1888. pokrenuo je s drugovima namisao, da se u Beču proslavi tristogodišnjica Gundulićeva u većem stilu. Htjelo se je, da se pred čitavim Slavenstvom i tudjinstvom pokaže, kako hrvatski narod ima staru, slavnu i lijepu književnu prošlost. Ta je svečanost sjajno uspješla. Po prvi put su začudjeni Bečani na uglovima svojih ulica vidjeli hrvatske plakate. Priredjena svečanost u »Gartenbaugesellschaftu« bila je posjećena od najotmenije strane, slavenske i hrvatske publike. Bilo je predstavnika diplomacije i visoke aristokracije. Stiglo je tisuću brzojava, međ njima iz Amerike, Afrike, jedan i iz Australije. Bečke i sve slavenske novine pisale su o toj slavi. »Zvonimir« je tom zgodom izdao spis sjajno štampan s heliogravirom Gundulićevom. Taj spis je uredio gotovo sam Deželić, a napisao je u nj uvodnu raspravu: Gundulić.

Na sveučilištu počeo sve više raditi na pjesničkom polju. Čitave dane boravio u bibliotekama.

Bavio se je najvećma povjesničkim i književno povijesnim studijama, dok je sve manje radio za medicinu za koju nikad nije imao prave volje. Ipak je učinio i nekoliko ispita. Nije mogao podnositi krvne operacije. To, što su ga neki liječnici, kao na primjer doktor Jakopović odvrćali od studija medicine, radi slaboće tijela, stvorio u njem odluku da predje na filozofijski fakultet. Ali od odluke do ispunjenja trebalo je da prodje dosta vremena, jer je nalazio otpor u oca, koji mu je tek poslije mnogih molbi dozvolio, prešavši napokon u filozofski fakultet polučio je doktorat filozofije.

Od januara 1894. službovao je u kr. sveuč. biblioteci, gdje je 18. siječnja 1897. postao pristavom drugoga razreda, a 25. rujna 1899. postao pristavom I. razreda. Godine 1910. upravljao sveučilišnom bibliotekom, a februara 1911. postao je sveučilišnim bibliotekarom.

Za vrijeme svoga boravka u Zagrebu razvio se je rad Deželićev na raznim poljima i to na stručno bibliotekarskomu, na literarnomu, društvenomu, i napokon karitativnomu.

U knjižnici proveo je sam posebni odio za dragocijenosti u koji su ušle sve hrvatske knjige do g. 1835.

Učinio je to u sporazumku i po nalogu svoga šefa Ivana Kostrenčića. On je uredio, pribrao i posebni katalog popisao zbirku inkunabula. Taj svoj trud izdao je na svoj vlastiti trošak pod naslovom: Inkunabule kr. sveuč. biblioteke u Zagrebu. 1902.

Kad je pobudom braće hrv. Zmaja osnovana gradska biblioteka u Zagrebu, on ju je sa svojim prijateljem Laszowskijem od temelja organizovao, uredio i u posebni katalog popisao te bio prvim njezinim ravnateljem. On je i otvorio tu knjižnicu prigodnom raspravom: — O evoluciji modernih slobodnih knjižnica. Ta je rasprava i štampana u posebnoj brošuri. Već u ono doba, kad se još u nas pravo nije ni po-

mišljalo o razvoju pučke prosvjete u onom stilu, kako to biva u drugim narodima, on se je intenzivno bavio mišlju, da se i u nas zavedu institucije, kao što su javna predavanja, pučke knjižnice i pučka sveučilišta.

Tako je u svečanoj sjednici društva književnika g. 1900. o proslavi Marulićevoj predavao: — O javnim predavanjima i tečajevima za analfabete, gdje je progovorio i o pučkim sveučilištima.

Svoje stručno bibliotečno zvanje nastojao je upotpuniti i raznim svojim naučnim putovanjima. Tako je na svoj vlastiti trošak pošao g. 1897., g. 1900. i g. 1903. u Italiju. G. 1900. dobio je radi proučavanja talijanskih knjižnica dopust od kr. zem. vlade. On je u Italiji upoznao ustroj i važnost premnogih biblioteka. Osobito je proučavao nacionalnu biblioteku u Firenci (Maglijabechijanu i Palatinu), te veliku narodnu u Napulju. On je upoznao biblioteke u Gracu, Beču, Pragu, Lavovu, Krakovu, Leipzigu, Drezdenu, Breslavi, te u Hamburgu. Naročito je mnogo boravio u Beču i u Budimpešti, da se na vrelu ovih biblioteka uvjeri o novostima svoje struke. G. 1910. u mjesecu siječnju naredbom vlade, poslan je na naučno putovanje, u svrhu studija novo sagrađenih, modernih knjižnica. Svoj elaborat o tom putu predložio je vladi 17. veljače 1910.

To je putovanje obavljeno u vremenu od 17. siječnja do 6. veljače 1910. te su redom pregledane nove biblioteke: visoke tehničke škole u Budimpešti, kr. sveuč. u Kološvaru, kr. sveuč. u Lavovu, nadalje kr. biblioteke, sveuč. i tehničke u Berlinu i konačno sveuč. biblioteke u Leipzigu.

Već slijedeće godine vidimo ga opet na putu uzduž i poprijeko, gdje je naročito pohodio Nürnberški germanski glasoviti muzej i Münchenske glasovite knjižnice. On je u opće u mlađe dane mnogo putovao, tako je dva put bio u Dalmaciji, dva put u Italiji, a jednom u Bosni i Hercegovini uzduž i poprijeko.

Njegovo zvanje donosilo je sobom, te se je naročito bavio bibliotečnim i bibliografskim radom. Plod toga njegovoga rada, jesu mnoge njegove radnje, od kojih spominjemo samo »Hrvatsku bibliografiju«, što ju je za više godina izdao u »Glasu Matice Hrvatske« te bibliografiju »Poslijednjih Zrinskih i Frankopana« u raskošnom izdanju »Matice Hrvatske«.

Njegov pjesnički književni rad ugledao je svijetlo gotovo u svim hrvatskim ponajboljim beletrističkim časopisima.

Prije nego u ostalom predjemo na Deželićev književni rad treba, da spomenemo njegov društveni rad. Na tom polju radio je neprestano. Bio je tajnikom »Mense academicae«, odbornikom Matice Hrvatske (od g. 1904—1910), odbornikom Društva Hrvatskih Književnika (1902—1908), odbornikom »Vesne« štedne i predujmovne udruge hrv. književnika, (od postanka do prestanka). I danas je još potpredsjednikom »Braće Hrvatskog Zmaja«, dopisni član trgovačke obrtničke komore u Zagrebu, te predsjednik humanitarnog društva »Dobrotvora«, »Pijevoga društva«, »Kola hrv. književnika«, potpredsjednik »Društva sv. Jeronima« »Hrv. katol. kasina«, predsjednik odbora za uredjenje crkve sv. Blaža. U tom svom socijalnom

radu, radio je mnogo i držao mnoga javna predavanja pred raznim slojevima društva.

S prijateljem Laszowskim zamislio je, započeo, osnovao i pokrenuo danas već toli popularnu i narodu omiljelu družbu »Braće Hrv. Zmaja«, koja je podigla već tolike spomen ploče zaslužnim muževima, priredila tolika javna predavanja, osnovala gradsku knjižnicu i učinila tolikih kulturnih djela, da se danas broji među najpopularnija hrvatska društva. S prijateljem Laszowskim osnovao je još: »Društvo za spasavanje u Zagrebu« i zamislio i izveo mnoge druge institucije. Karitativno je mnogo radio. Za njegova predsjedniovanja u društvu »Dobrotvoru« sagrađen je »Dobrotvorov dom«. On je osnovao i »Kolo hrvatskih književnika«.

Za svoj rad odlikovan je počasnim članstvom: »Dobrotvora«, »Braće Hrv. Zmaja«, »Kola Hrv. Književnika«.

Isto ga je tako odlikovala sv. Stolica i imenovala konturom vitezom reda Grgura.

Pisao je u ove časopise i novine:

1. Vijenac, zabavi i pouki; 2. Prosvjeta; 3. Nada, Sarajevo; 4. Kolo (Živaljevićevo), Beograd; 5. Preporod (Harambašićev); 6. Hrvatska Prosvjeta; 7. Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva; 8. Nastavni Vjesnik; 9. Hrvatski Planinar; 10. Omladina; 11. Škola; 12. Katolički List; 13. Krijes; 14. Hrvatski bibliofil; 15. »Naša starina«; 16. Hrvat. Zmaj; 17. Vjerni drug; 18. Život; 19. Sloboda; 20. Obzor; 21. Nar. Novine; 22. Ilustrovani prilog Obzoru; 23. Hrvatstvo; 24. Narodna Politika; 25. Zag. Tagblatt; 26. Jutarnji List; 27. Narodni List, Zadar; 28. Andeo Čuvar; 29. Glasnik sv. Franje; 30. Glasnik srca Isusova; 31. Nova revija itd.

Uredjivao je: 1. »Prosvjetu«, Zagreb; 2. »Hrvatski bibliofil«, Zagreb.

Knjige i brošure (Posebna izdanja).

Pjesme:

1. Dr. Velimir Deželić: Pjesme. Zagreb. Tisak Antuna Scholza. 1899. 8^o 188 str. — 2. Kopnom i morem. Soneti s puta g. 1897. Zagreb 1900. 8^o 80 str. — 3. Zvuci iz katakomba 1900—1901. Zagreb 1902. 8^o 64 str. — Petar Zrinski. Pjesma. Zagreb 1919. 4^o.

Pripovijesti:

5. U buri i oluji. Historijski roman iz hrvatske prošlosti. Zagreb 1902. 8^o. — 6. Prvi kralj. Historički roman iz hrvatske prošlosti. Zagreb. Tisak Antuna Scholza 1903. 8^o — 7. Car Dioklecijan. Historijski roman. Zagreb, Tiskara Antuna Scholza. 1906. 8^o 295 str. — 8. U službi Kalifa. Historijski roman iz doba hrvatske straže u Španiji. — 9. Hadžibova kob. Historijski roman iz doba hrvatske straže u Španiji. Zagreb, Tisak Antuna Scholza 1908. 8^o. — 10. Dr. Velimir Deželić. Zeprivalu a bouři. Historický roman z chorvatskeho šedevěku, S chorvaštini přel Milan Smolka, Brno 1907. — 11. V buri in viharju. Zgodovinski roman. Prevel Starogorski. Ljubljana 1912. 8^o. — 12. V službi Kalifa. Zgodovinski roman. Prev. Starogorski. Ljubljana 1912. 8^o.

Rasprave i razni spisi:

13. Miklošić i Hrvati. Odgovor g. Matiji Murku. Zagreb 1883. 8°. Tiskara C. Albrechta. — 14. Foraminifere jadranskoga mora. Zagreb 1896. 8°. — 15. Iz njemačkoga Zagreba. Prinos kulturnoj povijesti Hrvata. Zagreb 1901. 8°. Tiskara Antuna Scholza. — 16. Javna predavanja i tečajevi za analfabete. Zagreb 1902. 8°. — Inkunabule (Prvotisci) kr. sveučilišne biblioteke u Zagrebu. Zagreb 1902. — 18. Hrvatska pjesmarica ili zbirka rado pjevanih pjesama. Složio Gjuro Stjepan Deželić. Peto izdanje priredio i pomnožio Dr. Velimir Deželić. Zagreb 1903. 8°. Tiskom knjižare Hartman. (Kugli i Deutsch). — 19. Maksimilijan Vrhovac. (1752—1827). Zagreb 1904. 8°. Tiskara A. Scholza. — 20. Hrvatski bibliofil. Mjesečnik za bibliotečnu i bibliografsku nauku. Urednik: Dr. Velimir Deželić. Zagreb 1905. 8° Teč. I. — O evoluciji modernih slobodnih knjižnica. Zagreb 1907. 8°. (Braća Hrv. Zmaja knj. 9). — 22. Dva brata Ivan i Ljudevit Tomšić. Književno-povjesni prikaz. Zagreb. Tisak A. Scholza 1907. 8°. — 23. Bibliografija književnoga rada Đure Stj. Deželića. Zagreb, tiskara Albrecht 1908. 4°. — 24. Pisma Dra Ljudevita Gaja i neki njegovi sastavci. Zagreb. Izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Tisak Dioničke tiskare. Zagreb 1909. 8°. — 25. Julije Slowacki (1809—1903). (Braća Hrv. Zmaja br. XV. Zagreb, tiskara A. Scholza 1910. 8°. — 26. Zmaj u pjesmi i priči. Braća Hrv. Zmaja. Zagreb. Tisak A. Scholza 1910. 8°. — 27. Spomen-Listak na dvadesetpetgodišnji književnički i nastavni rad Stjepana Širole (1886—1911). Zagreb 1911. 8°. — 28. Zmajevi u pjesmi i priči. Študija. Etnografsko-književna. Zagreb 1900. 8°. (Braća Hrv. Zmaja sv. 22). — 29. Dr. August Harambašić. Zagreb 1911. 8°. 89 str. (Braća Hrv. Zmaja sv. 21). — 30. Emilije Laszowski. Životopis o 25-godišnjici njegova književnog rada. Zagreb 1914. 8°. Izdanje Braće Hrv. Zmaja. — 31. Kosti Petra Zrinskoga i Frana Kr. Frankopana. Izvještaj o ekshumaciji. Napisali Dr. Velimir Deželić i Emilij Laszowski. (Braća Hrv. Zmaja knj. 7). Zagreb 1907. 8°. — 32. Pomilovanje Petra Zrinskoga i Franje Krste Frankopana G. 1687. Napisali E. Laszowski i Dr. Velimir Deželić. Braća Hrv. Zmaja. Zagreb 1914. 8°. — 33. Prilozi k ratnoj povijesti Hrvata. Vukasovićevo vojna u Crnoj Gori i njegov dobrovoljački zbor 1788—1790. Zagreb 1918. 8°. — 34. Znameniti Jastrebarčani. Benko Vinković, O. Rafo Levaković i Tomo Mikloušić. Zagreb 1923. Predavanje na akademiji u Jastrebarskom 17. XI. 1923. (Braća Hrv. Zmaja sv. 35). Tisak Nadbiskupske tiskare.

35. Uredio je čitavu VI. knjigu: Građa za povijest hrv. književnosti što ju izdaje »Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti«.

36. Povijest plemenite općine Turopolje. Sastavili Emilij Laszowski, uz suradništvo Janka Barléa, Dr. Velimira Deželića i Dra Milana Šenoe. Zagreb 1910. 8°.

Važno mu je djelo: 37. Dr. Ljudevit Gaj. Zagreb 1909. 194 str. Nesmiye se zamijeniti s br. 24. ovog popisa.

On je napisao bezbroj članaka i rasprava u gotovo svima najvažnijim časopisima. Spominjemo samo ovo:

— 400-godišnjica hrv. tiska (Nar. List 1883).

— Ivan Fran Gundulić (Spomenknjiga Gunduliću Zvonimir).

- Vrazova Laura (Prosvjeta 1902).
- Fra Grga Martić kao Ilir (Prosvjeta 1902).
- Spor Dimitrija Demetra i Augusta Šenoe (Prosvjeta 1904).
- Novoselova tiskara u Zagrebu (Povijesno-bibliografska studija, prva u nizu »Povijest zagrebačkih tiskara«.
- Dvije glagolske inkunabule.
- Pamflet proti banu Gjulaju.
- Hrvatski bibliofil 18. stoljeća. (1905).
- Mirko Lopašić, jedan od blagovjesnika hrv. preporoda (Glas Matice H. 1908).
- Grobovi u tuđini (»Posljedni Zrinski izd. Matica Hrv.).
- Vatroslav Jagić i kajkavsko narječje (Prosvjeta 1906).
- O nekim nepoznatim hrvatskim knjigama (od br. 11—15 u Hrv. bibliofilu).
- O hrvatskom bibliografskom leksikonu (Vitezović 1904.).
- Historijski grobovi u Zagrebu (Prosvjeta 1906).
- Turopoljski spomenici — kritika (Prosvjeta).
- Memoari Vinka baruna Kneževića. (Vjesnik kr. zem. arkiva).
- Bibliografija Posljednih Zrinskih i Frankopana. (U izdanju »Matice Hrv.«: Posljedni Zrinski i Frankopani. (1908).
- Bibliografija književnog rada Đure Stj. Deželića (1908).
- August Strindberg. Književni prikaz. (Nar. Nov. 18. 9. 1909).
- Dr. Ljudevit Gaj, kao njemački pjesnik. (Obzor 1909).
- Povijest Turopolja za Ilirizma. (1835—1848).
- Povjest općine Turopoljske, izdao Laszowski, Zagreb 1910, str. 1.
- Povjest Turopolja od 1848 do danas (isto djelo).
- Slovenci za sjedinjenje s Hrvatskom g. 1848. Vjesnik kr. hrv. slav. dal. arkiva (God. XII. Zagreb 1910).
- Kako su Francuzi g. 1813. otišli iz Karlovca. (Isti 1913).
- Deutsch-Oesterreichische Literaturgeschichte. Odsjek: Kroatien u. Slavonien. Wien. Bd. II. Abt. I.
- Dva turopoljska govora g. 1790. Vjesnik kr. arkiva 16.
- Osnova grofa Erdöda o naseljivanju Njemaca u Hrvatskoj g. 1714. (Isti 16. str. 317).
- Prilozi k ratnoj povijesti Hrvata (Laszowski). (Isti 19. 1917).
- Danteov Pakao i Stanko Vraz. Nastavni Vjesnik 1921.
- Kad je Vraz upoznao svoju Lauru. (Isti 1922).
- Dnevnik Drag. Rakovca. (S Laszowskim). Naša Starina (1922).
- Nepoznate njemačke pjesme Aug. Šenoe. (Nastavni Vjesnik 1922).
- Prilozi k biografiji Augusta Šenoe. (Isti 1923).
- Vjerni prijatelj Vatroslava Lisinskoga. (Cecilija 1923).
- Dragutin Rakovac kao dramatik. (Nastavni Vjesnik 1923).
- Preradović i tajanstveni svijet (Prosvjeta 1918. — Gradska vijećnica historijska kuća (Hrv. Zmaj 1917). — Hrvatska etnografska izložba i muzej (Hrv. Zmaj 1917). — Gajeve audijencija kod kralja 1833. (Gradja za povijest hrv. knjiž. 6). — Životopis Gajev (u istom »Zborniku«).

- Drag. Franić, nekrolog (Nast. Vjesnik 1924).
- Vlaška ulica (Vicus Latinorum) rasprava — Naša Starina 1924.
- Gaj i Meternich (Jutarnji List 1924).
- Iz staroga Zagreba. Iz mojih uspomena (Nar. Politika 1923).
- Fra Sebast. Franković hrv. skladatelj (Sv. Cecilija 1923).
- Izvori Veberovoga »Dobrotvora dačkoga« (Nastavni Vjesnik 1921).
- Luj Coloma (književni prikaz) Hrv. »Prosvjeta« 1915., str. 216 i 232.
- Lav Tolstoj, literarni prikaz (Prosvjeta g. 1908).
- Prilozi k Jagićevoj biografiji (»Vijenac« 1924).
- Dva koncertna oglasa g. 1819. i 1836 (Sv. Cecilija 1924).
- Đuro Arnold. Iz mojih uspomena (Hrv. »Prosvjeta«).
- Od novijih pjesama, koje još nisu izašle u posebnoj knjizi, ističu se: Pjesme u Kolu Matice hrvatske (I.— 1905).
- Zbirka »Na žalu Jadrana« (Strossmayer, kalendar 1908).
- Matija Gubec, (ep-ska pjesma).
- Pepelom posut (Hrv. Prosvjeta 1914).
- i mnoge pjesme u Hrv. Prosvjeti od g. 1914. do danas.

Kao radnik na katoličkom preporodu napisao je mnogo članaka, i izrekao mnogo govora. Bio je tajnikom I. hrv. katoličkog Kongresa u Zagrebu. (1900), predsjednikom slovensko-hrvatskog katol. Kongresa u Ljubljani (1919).

— predsjednikom I. euharistijskog kongresa u Zagrebu (1923). Kao takov izgovorio je svečane govore i referate.



TUROPOLJE I HRVATSKI PRIPOVJEDAČI

August Šenoa — Josip E. Tomić.

U nizu hrvatskih pripovjedača ima ih, koji su se dotakli svojim radom i plemenite općine turopoljske i njezinih stanovnika. Ovim recima nije zadaća potanje progovoriti o svima. Neki će biti spomenuti u kronološkom pregledu, u ovoj knjizi. Ali naročito poglavlje treba da govori o slavnome i nezaboravnome hrvatskome pjesniku i romancijeru Augustu Šenoa i o njegovom književnom drugu Josipu Eugenu Tomiću. Obojica su svojim odličnim radovima stekli priznanje nesamo čitavoga hrvatskoga naroda, već im je ime poznato i daleko izvan granica domovine Hrvatske. I jedan i drugi govore o Turopolju i Turopoljcima i to ne samo nuzgrediće, već su im posvetili pojedine svoje književne radnje. August Šenoa, rodio se u Zagrebu, u Vlaškoj ulici dne 14. novembra 1838., a umro je i kao gradski senator u Zagrebu dne 13. decembra 1881. u Mesničkoj ulici br. 34 gdje se diže spomen ploča. On je naš prvi hrvatski romanopisac. I malo ima obrazovanih Hrvata, koji ne bi poznali njegova djela: »Zlatarevo zlato«, »Čuvaj se senjske ruke«, »Barun Ivica«, »Kletva«, »Karanfil s pjesnikova groba«, »Prijan Lovro«, »Seljačka buna«, »Branka«, »Mladi gospodin«. Pripovijesti njegove spadaju medju najpopularnije i najčitnije pripovijesti hrvatskoga naroda.

Kad govorimo o piscima, koji su pisali o Turopolju, onda moramo nadalasve istaknuti Augusta Šenou.

U više svojih djela piše on o Turopolju i većinom vrlo simpatično. Nije to niti čudo. Ta njegova draga žena Slavica bila je Turopoljka. On je proživio u Turopolju prve časove svoje žarke ljubavi s onom, kojoj je tako zanosne pjesme ispjevao. Mnoge svoje tipove naučio je poznavati baš u Turopolju. Jedna od njegovih dražesnih pripovijesti nosi i naslov: *Turopoljski top*. Drugoj pako slavnoj pripovijesti »Mladi gospodin« našao je tip u Turopolju u župniku Janku Puškariću koji se je 16. novembra 1801. rodio u Kraju, a koji je, zaredjen za svećenika, kapelantovao po raznim župama u Zagorju, Pokuplju i Turopolju, naročito u Velikoj Gorici. Umro je kao isluženi kapelan dne 3. veljače 1874. Taj originalni tip upravo se je namitao svojom originalnošću pripovjedaču za predmet. Janko Barlé u 2. knjizi ovoga djela na str. 191. i 182. поближе govori o tom zanimivom čovjeku.

G. 1865. štampao je Šenoa svoju pripovijest »Turopoljski top« u »Glasonoši«. To je lijepa njegova stvar, kojom je otvorio svoj rad na pripovjedačkom polju. Dogodjaj, kako nam već sam naslov te radnje daje naslućivati, biva u našem Turopolju. Pripovijest je temelj onaj isti, koji i Shakespareovoj drami: »Romeo i Julija« t. j. dvoje mladih iz zavadenih porodica zavole se i hoće da se vjenčaju. Dvije porodice jedna ilirska, a druga mađžaronska ne trpe se iz političkoga razloga, i otac stari mađžaron ne će niti čuti, da bi mu se kćerka udala za Ilirca. On se je dapače zakleo, da će mu kći samo onda dobiti dozvolu za taki brak, ako se u slavu konstitucije ispali stari turopoljski top. To da bi se uopće moglo ispuniti, otac je mislio, u ono predožujsko doba, da je upravo nemoguće. I tako je stvar napeto stajala, samo što nije tako svršila, kao Romeo i Julija. Pripovijest svršava veselo, mladi se napokon dobiju. Apsolutizam je g. 1860. propao. Konstitucija je proglašena, a stari domišljati župnik, daje ispali ti turopoljski top u slavu konstitucije, pak tako spasava mlade iz neprilike. U toj je pripovijesti Šenoa doveo pred nas niz turopoljskih plemićkih tipova i dražesnu prirodu, pak bih najvolio, da ovdje na vječnu spomen Turopolja prenesem čitavu tu krasnu pripovijest. Na žalost to ne mogu i zato evo ovdje par odlomka, da se vidi, kako je Šenoa pisao.

Prokleti tope! gdje si? kriknu Ivanić, taruć si ozledjeni lakat »al Miškec to mora znati«.

Da Miškec Bedeniković je to znati morao.

A tko je Miškec?

Plemenitaš dakako al pod širokim turopoljskim klobukom, u prostoj surini od darovca, nu čovjek poštena srдца, bistre glave, i gotovo bih reko, pismen čovjek, premda je samo težkom mukom svoje ime podpisati umio.

Nu u istinu gotovo pismen čovjek.

Pa kako da i nebude, kad mu je mlađji brat kod svete Klare kapelanovao? To nije šala.

Svi ljudi seljaci štovali su ga i za savjet pitali, pa bi bome i gospoda rado kod njega koju čašicu iztrusila, i kraj toga spominjala liepa stara vremena, kad je po Hrvastkoj još duhan cvao, i turopoljska banda u Gorici svirala.

A Miškec je znao o tih starih vremenih silu božju pripovjedati, da, on vam je znao pripovjedati, kako je Turčin pod Goricom bio, a to bome nije lako pamtit, jer je od tog doba već puno vode preteklo Savom.

Zato se nije čuditi, da je Miškec, medj svojimi imo, što no se veli vragometan »autoriaš«.

Plebanuš je poručio Miškecu, neka k njemu dodje.

I došo je.

»Hvaljen budi Isus! gospodin plebanuš! Što zapovijeda Vaše gospodstvo?« pokloni se Miškec držeći svoj klobuk desnicom.

»Na vieke, Amen!« odvrati župnik. Čujete, dragi Miškec, Vi znate našu navade i starine, kakov je red prije bio po Turovom polju?«

Znam, hvala Bogu! nekako će ponosito Miškec pa nastavi uzdišuć: »Ah lijepa stara vremena, nikad ih više nebude!«

Bit će, bit će, ako Bog da. Al čujete, znate li Vi za turopoljski top, »štuk« na Lukavcu gradu?

Ja plemenitaš biti, a za lukavački »štuk« neznati! I te kako znam. I ja sam ga jedanput sam ispalio, al onda — onda, kad su bila stara vremena, kad još nismo višnjevo lišće, neg hrvatski duhan pušili. Ah lijepa stara vremena, nikad — nikad više! uzdisao je svejednako Miškec.

Dakle ga znate? zakrči mu plebanuš nestrpljivo meditaciju o davno prošlom blaženstvu, »recite mi brže, što je to?«

»A gospodin plebanuš nezna? E! Vaše gospodstvo sa mnom šale sbija«, progovori smiješeć se Miškec, počesav se za uho i nahiriv nekako glavu.

»Revera, neznam!« odvrati Ivanić posegnuv zamišljen u zlatnu tabakiru.

»E, kad nezna gospodin plebanuš, ja ću pripovijedat, što znam«, progovori Miškec, sjednu na stolac, pa će ljubopitnomu Ivaniću nastaviti:

»Pred dugo, dugo vremena bilo je hrvatskoj zemlji, a i nam Turopoljcem zlo. Gospodin Bog je mnoge biče na nas poslao, i glad i tuču i sušu i kugu. Al najveći bič bio je Turčin, koji ne vjeruje ni u Boga ni u vruga. Turčin je bio gorji nego kakav razbojnik. Kao kobilica nam je sve pojeo, sve uzeo, i djecu i žene i staro i mlado. Al nije taj pasoglavac samo išo na ljudsko dobro, već je i na božjem dobru mnoge grijehote i pregrjehote počinio. Pripovijeda se, da je on spavo na svetom oltaru u crkvi, i svoje konje iz kaleža napajao. I došo je s velikom vojskom na konju i pješke i sa »štukom« do Turova polja. Al su Turopoljci svoje sabljice brusili i rekli: »Nedamo se, ter se nedamo!« Pa su žene vodu grijale i rekle: »Ni mi se nedamo, već pokrstimo Turčina!« Mnogo je Turčin kvara počinio, mnoga sela popalio, da se je Turovo polje dimilo, kao goruća lula. Mi smo — to jest naši oci, a i žene su išle u kašte i gradove, pa su žene Turčina iz kaštela kipucom vodom krstile, a koji se nije dao krstiti, toga je turopoljska sabljica k vrugu odnesla. Turci stoga nisu dobre volje bili, pa su se njihovi generali i ciela vojska u poganiju povrnuli. Ali su zaboravili jedan »štuk«, a to je taj, koji još dandanas u Lukavcu gradu stoji«.

»Dakle još tamo stoji?« zapita Ivanić.

»Stoji, stoji,« odvrati Miškec tužno, nekad je bio čist i svjetao, siromak, da je čovjek svoje brke u njem vidjeti mogao; — onda, kad je god u Turovom polju slava bila, onda je moro »štuk« puknut, pak su svi korteši vikali: »Livat!« Veselo je onda bilo, veselo u hrvatskoj zemlji, polić staroga za groš šajna, a purani kao vrapci. A sad, sad je tužno, sad po ovom muštriju svi drienmiju, i stari »štuk« na Lukavcu njegdje dremle u prahu. Moram sad doma. Lahku noć želim gospodinu plebanušu, nekako tužno svrši Miškec, te se odpremi kući.

»Bog daj lahku noć! Bit će bolje kume!« primetnu Ivanić.

»Aja!« zakima Miškec glavom i ode.«

Šenoa se je, kako sam spomenuo više put taknuo turopoljskih zgoda i nezgoda, tako i u svom članku »P a m f l e t n a I l i r c e«. Govoreći ono o počecima Gajevog preporoda, kad je Gaj svoje novine prozvao ilirskima, kad se po zagrebačkim ulicama orila pjesma: »Brusimo sablje, brusimo kose!

Zagrebačko društvo razdvaja se u Madžarone i Ilirce. Strast zakipi življe i taj strastni dualizam prodre u same obitelji. Protivština stranaka bijaše oštra. Znam da je neki u laškoj ulici naseljeni, al od mladosti pohrvaćeni Madžar voje krmke okrstio: »domoroci«, poznato je, da su neki Ilirci mjesto zelene šalate, crvene georgine s octom i uljem jeli... U ono doba dodje Košut, tada urednik »Pesti Hirlapa« potajno preko Zagreba u Kurilovac, gdje je prenočio u plemićkoj kuriji, da se uputi u hrvatskih poslovih. Ali badava — Ilirci preotimahu mah, oni su imali novine, literaturu, mladež, kazalište, znatan broj plemstva, gotovo cijelo svećenstvo, oni su imali hrvatski jezik za sebe.

Ilirska vojska imala je uz sebe pješaka, konjanika, bubnjeva,

I Šenoin: »Mladi gospodin«, koji je prvi put izašao u »Vijencu« g. 1875. djelomice se događa u Turopolju. »Mladi gospodin« zapravo je skup od četiri pripovijesti, koje spaja u jednu ličnost staroga kape-tana »mladoga gospodina«. Taj starac, koji je zanosno igrao i dobio na lutriji četiri zgoditka, pripovijeda, o tome i što je u savezu tri pripovijetke iz svojih mladih, svoja tri »terna«.

U prvoj pripovijesti, koja se zbiva u Turopolju, dovodi nam pred oči naš autor živa lica turopoljskih plemića. Mladi Turopoljac došao je do Save, baš naprama selu Oborovu k crkvi sv. Barbare, župe veleševačke. Tu se na Bartolovo sastajali Posavci, da u procesiji zavjetuju sv. Bartolu svoje konje. U to neplemičko društvo došao je Mato Čunčić, jedinic seljačke plemenite obitelji Čunčića iz Lomnice.

Tu se s njime šali mlad Posavac:

»No, Mato! pripovijedaj nam, koliko si funti gospodske soli pojeo s tvojim gospodinom komešom na požunskom saboru.

»Hm.« nasmjehnuo se Mato ispod brka, »da gospodski sam jeo, kao i gospoda; ali soli sam donio vam, jer je, kako vidim kod vas nema.

»Pa ti, čovjek plemenit, ti jedan Čunčić, htio si ići kao sluga s komešom?« upita drugi.

»Bolje komešu sluga, nego li ciganinu gospodar« odvrati porugljivo Mato; — vi svi ste, čini mi se, Lekeničani, turopoljski kmetovi?«

»Pa koji je bijes tvoje plemenito gospodstvo donio u ovaj kraj?« zapita ga debeljak.

»Hm« slegne Mato ramenima, »moja gospodska volja«.

»Jesi li došao na konju?« zapita ga drugi Posavac.

¹⁾ Vijenac Zagreb 1878. Str. 92.

»Posvijetila sveta Lucija tvojoj pameti«, ošinuo veseljak svoga posavskoga druga. »Lomničani pa na konju! Prije bi sveti Đuro iz naše kapelice na drvenom konju preplivao Savu, nego li Lomničanin na živu kljusetu doklipsao do sv. Bartola«.

Turopoljac sve šutio, grizući usne, sve lupkajući lijevom nogom po zemlji.

»Pa zašto su Lomničani tako slabi husari? zabadao mladi Posavac dalje.

»Ti toga ne znaš?«

»I ne znam«.

»Pa kazuj šta je?«

»Znaš« počeo veseljak ispod oka mignuv na Matu. »Lomničani imali jedincatog konja sve sama rebra. Lomničani se napili mošta, pa dali i konjiću piti, a bome konj se opio, srušio se. Lomničani misle da je mrtav. Da ne podje sve po zlu, skinuli mu kožu. Ali da vidiš čudo! Konj se rastrijeznio skočio i odletio bez kože. Lijepi konjevi! Šta?

Ha, ha, ha!« udariše Posavci u grohotan smijeh.

Mato se trznu, oko mu planu, pa će veseljaku:

»Čuješ ti, kukavica, veži ti jezik za svoj plot pa pusti Lomničane na miru, i pazi, da ti nečisti jezik ne operem u Savi. Broji ti svoje štuke i somove za rana, jer svetoga mi Bartola, mogla bi te odnijeti voda.

»Oj Mato, materino zlato!« zapanji se tobož veseljak, »zar si kod gospode u Požunu zaboravio šalu, te ti za svaku krpicu uskipi plemenita krv? Pa što si došao amo i pošto si došao?

»Ne pitaj za sjekiru, kad ne znaš, gdje joj je držak. Jedva si vidio seoski most, zato pusti požunsku gospodu na miru. Što sam došao? Jer mi se htjelo. Po što sam došao« —

»Valjda, da nadješ mladu?

»Pa našao bi ih deset, da mi se hoće«.

»A da! Misli li tvoje plemenito gospodstvo, da kod nas kruške na vrbi rastu? Nema te djevojke posavske, koja bi za te pošla.

»Nema? Da vidimo za okladu« plane Mato »za deset polića vina!«

»Staroga?«

»Staroga,« potvrdi Mato. »Prva, koja mi se oku namjeri moja će biti. Tako mi plemenštine...«

I tako se stvara čvor, koji će se rasplesti diljem Šenoine krašne pripovijesti, koji će se dapače dva put zauzlati, al će ga obadva-put razuzlati domaći kapelan, koji premda starac, zove se mladi gospodin za razliku od staroga gospodina, kako zovu župnika.

Mladi Turopoljac zapazi Jagu Marićevu iz Strmca i odluči je predobiti za ženu. Čunčićeva plemenita kuća stajala je u Lomnici nedaleko od stare crkvice svetih triju kralja. Bijaše drvena, jaka, al u dvorištu sve puno mlaka i blata, premda su Čunčići i kako dobro stajali, pa se tu moglo reći »Blata ko novaca« ili »Novaca ko blata«. Kad je Mato ispričovijedao, da se želi ženiti pita ga stari, da li iz Lukavca, iz Vukovine, iz Buševca, a on mu odgovori da je iz Strmca,

otac se začudi i reče: »Čuješ ti, napij se vode. Vruća ti je krv. Lijepa li proštenja! Iz Strmca! Znaš li da si plemenit; znaš li, što je plemenština?« I mati se nagnula i veli: da bi se kuća srušila, da neplemenita snaha dodje pod ovaj krov.

Otac se žestio sve jače: Jedinac bogata Čunčića pa neplemenitu! Ti znaš što je pravica. Tako je među nami od starine. Grijech je svoje stare pravice gaziti nogama, svoj plemenski list okrvnuti blatom, jer je na njem kraljevo ime i kraljev pečat. Krv je krv — a plemenita krv je čista: ne valja je miješati, jer ne će biti ni voda ni vino. Ima hvala Bogu, plemićkih parta dosta od Odre do Lekenika, od Rakitovca do Kravarskoga... »Pomisli nesretni sine,« prihvati majka »ta ne bi našla u selu tvojoj djeci kuma, a tvojoj mladoj ne bi htjela ni jedna susjeda uzajmiti kokošnjega jajeta«. Pa kad je na to Mate rekao, da ga veže plemićka riječ, kojom je okladu učinio, pa ako i ne pozna Jage plemićka se ne poriče i onda je spor došao do vrška. Otac zakriješti i lupiv šakom po stolu: »makar se ti posvetio, ja velim: — nikad, nikad.«

Ali Mato je pravio račun bez krčmara, kad je zaprosio Jagu, ova ga odbi, kad je čula, da se je za nju okladio i potrčao kući. To je na Matu silno djelovalo i sad se je tekao zaljubio do bolesti. Obolivši teško, mladi gospodin nagovori ipak roditelje te su popustili, a i Jaga privoli na vijenčanje, kad vidje, da ju ljubi. I sad opisuje plastički, živo i krasno naš Šenoa, samo, kako on umije običaje turopoljske kod vjenčanja. To je upravo, kako se kaže, »kabinetski komad« iz njegovoga umjetničkoga pera.

»Dodjoše poklade, poklade bijele i vesele. Širom hrvatskoga naroda gudi se piruje se bez kraja, bez konca. Od svake božićnice veseli svatovi. Čunčićeva plemićka kuća sve se rušila od radosti. Svatovi doveli mladence Matu i Jagu iz Strmca u očevu kuću. I za čudo ovi svatovi ostali zdravi, svima ostale kosti cijele, premda su same letile po savskom nasipu, kao da ih vragovi voze, premda se »gospoda svatovi« njihali na sanama kao pšenica od silovita vjetra. Kićeni, duše mi, svatovi ali bome i nakićeni. Već se sterala po ravnicima tiha zimska noć. Sa jasnoga neba sipala se mjesečina po pustom bijelom snijegu. Nije bilo vidjeti ni ceste ni staza, ni jame, ni živice. Na drveću se caklilo srebrno inje, sa krova snijegom pokrivena, visile ledene svijeće, a iz malih okana bliještilo crveno svijetlo, kao da plamooka, crna neman pod bijelim runom bulji u pustu zimsku noć. Pa da ste ušli u veliku sobu Čunčićeve kuće. U jednom kutu sipa velika ilova peč po sobi vrućinu, da će čovjeku slabiću omamiti glavu. Ali da, naš se svijet te zamaglice ne boji. Za pećju prede maćak, a oko peći smijestila se djeca iz cijeloga sela, pa navlače kudravog »bundaša«. U drugom kutu, na bačvama sjede oborovački gudači. Brkonja jedan pili po basu, da mu sve znoj sa čela vrea, a drug mu reže gudačkom gusle, drijemljući i nagibljući tešku glavu. Za dugačkim stolom na klupama sjede stari, a među njima »gospodin mladi«. Vrčići zvekeću, pečenje se dimi, a pogača se lomi na sve strane. Starci gledju, kako mladi igraju, starci klimaju glavom, pljeskaju rukama, lupaju nogama pod stolom. Samo općinski pandur, brkonja dugoljasta

lica, ošišan poput fratra, stisnuo se u kut, spustio glavu na prsa — i drijema, a njemu kao poglavaru nije to nitko upisao u grijeh. A usred sobe to da vidiš! Svatovi — ili kako sebi sami vele — »gospoda svatovi« igraju kolo. Lijepo ih je gledati. Na svakom stoji plavetna dolama sa srebrnim dugmetima, svaki naherio na glavu kućmu kapu. Visoke im čizme sijejavaju, ostruge zvekeću, svakom se vije o pojasu crvena, svileni marama, svakomu o boku igra široka, okovana sabljica.

Veselo kolo ej, veselo; vodi ga »gospodin gospodar«, suh vragoljak šiljata nosa. Ciliču gusle, brunda bas, igra kolo naokolo. Djevojke dobro prebiru nogama, tijelo im stoji kao svijeća, oči im gledju u zemlju, lice im se žari kao plamen, a koralj na prsima skakuće, drkće. Igra kolo naokolo, a gospoda u kolu prebacuju noge, zvekeću ostrugama, čas se sagiblju, čas se isprave, čas dobro koracaju, čas skaću, kao pomamni. Ciliču gusle, brunda bas, zvekeću ostruge, zvekeću čaše a mlada pod srebrnim vijencem, iskićena svilenim vrpčama, ide pokorno od gosta do gosta, ljubi ga u usta, daje mu kiticu ružmarina, a svaki je gost dariva srebrnom škudom. U to stade kolo.

»Gledaj ti nje! pristupi »gospodin gospodar« kum, k stolu. — »Hvala svetim Trim kraljima, lijepe mi gospodarice od te »mlade gospe«. Ona lijepo obire skorup, a nam ostavlja sirutku. Mi se tu vrtimo u kolu žedni, gladni, kao zec na ražnju, a ona dijeli poljupce za tvrde škode«.

»Oj, gospodo mlada!« nasmija se djever za ledjima šalivdžije, — ne zaboravite našeg općinskog pandura. Ako i dremuca zasadite mu ružmarin«.

»Zasadite« viknu kum, »imat će ružmarin i ružicu, ružmarin na srcu, a ružicu na nosu«.

»Ne bi li vi »gospodine gospodaru «kapljicu gucnuli«, ponudi Janko, miješeći se, kuma vrčićem, — »kad se kolo vrti, dobro ga je mazati«.

»I bi«, viknu kum kroz smijeh, turnuv kućmu s lijevog na desno uho, »vražji ti oborovački gudači tjeraju me svojom notom, kao hajkaši zeca batinom i duša mi se osušila kao brazda, bez kišice. Da poškropim svoju suhu zemlju. U zdravlje mladih! Sunce im godilo, polje im rodilo, ne bio im kuružnjak bez klipa, bačva bez vina, zipka bez sina, preslica bez lana, Bog im blagoslovio kuću do smrtnoga dana!« I kum iskapi vrčić na dušak.

»Amen!« reče kapelan, žmirnuv zadovoljno, zatim se okrenu staromu Čunčiću: »Vidite kume, sve je dobro od Boga, a njegova je volja sveta. Njegova je ruka čudotvorna, po njoj se mogu sastati gore, po njoj se sastalo i to dvoje mladih. I hvala Bogu, te je tako«.

»Dao Bog sreću« kimnu stari Čunčić, samo da vidim sina od svoga sina i ne žalim umrijeti«.

U taj čas zaciliknuše gusle jače. Jujućuć uhvati se iznova kolo, zaređi jedan — dva — tri puta — i stade. Kao munja zabljesuše gole sablje svatovske. Luč zataknuta kraj prozora plamsaše čudno. Svjetlilo se odbijalo na lica veselih svatova, na lice mlade Jage. Nevjesta stajaše sred kola stidna, poniknutih očiju, kojih nisi vidio od dugih

trepavica. Svijetlilo drktalo na rumenim svilenim vrpčama, na staklenom biserju oko vrata, na titrenkama srebrnog vijenca. Plaho stajala mlada, stišćući ruke na svojim grudima. Al u to zabode kum sablju u Jagin vijenac, zabode sablju i skinu vijenac sa Jagine glave, pa ga baci u vis. Nad Jaginom glavom sjajno se križale sablje, zazviraše gusle, zazveknuše ostruge, kolo letjelo — letjelo kao bura vijavica. U to priskočiše žene, uhvatiše žene Jagu i staviše joj na glavu »poculicu«, biljeg pokorne, ljubeće žene. A Jaga svrnu velikim okom na Matu, koji stajaše do vrata prekrštenih ruku, gledajući Jagu, samo Jagu.

Sa tornja kucnula tihom noći ponoć. Pijetli glasno kukurikali. O zlatnoj se mjeseciini ljeskalo po snijegu tisuću alema. Iz kuće izidje baka — Matina mati. Pogleda na nebo, u oku joj se ljeskala suza. Starica sklopila drhtave ruke i šanula u noćni mir:

»Bože, blagoslovi djecu!«

I u svojoj pripovijesti »D i o g e n e s« August nam Šenoa prikazuje Turopolje i njegovo plemstvo. Baš u Turopolju nedaleko od Kurllovca sastaju se hrvatski plemići sred guste šume. Oni govore o obrani svojih pravica. Svi su sabrani oko vatre, a svima govori uzbudjeno Nikola Škrlec:

— Plemenita braćo! Mi podjosmo loviti lov: Tko je lovac, što li zvijer. Lovci smo svi tu kraj vatre. Što smo? Zna li još, sjećate li se još? Ja bih rekao: Hrvati smo, stari dobri Hrvati. Ili nijesmo?

— Jesmo! — dignu Malenić ruku.

— Jesmo! — odazva se čitavo društvo.

— A što lovimo? — nastavi starac. — Jelena, srnu, zeca...

— Vuka i lisicu, — zaškrinu Kukuljević.

— Varaš se brate — produlji Škrlec — ne povedosmo pasa.

— Da planu starac — mi stari Hrvati, pobjegosmo iz grada u šumski zaklon, pod vedro Božje nebo, gdje je zrak čist, gdje nema izdajničkog uha, pobjegosmo amo, da potražimo — ah! — domovinu svoju. Tu, gdje još ne kriješte šarene papige, gdje si soko vije visoko gnijezdo, tu još, stoji, tu živi Hrvatska.

— I hrvatski ljudi, skoči Malenić.

— Regna sumus, non mancipia, podignu Kušević pest.

— Ja sam star — Nikola će dalje — i amo sam morao doći, amo donijeti svoje stare kosti, da ju potražim. A zašto? Jer nam je otrovana krv, jer nam je presahnulo srce, jer je djedovsko poštenje pred očima svijeta postalo ruglom.

— Da ruglom! — udari se mladi Franjo Patačić šakom u čelo.

— Mi se grizemo, mi se koljemo — reče Nikola pl. Škrlec Lomnički, — mi se braćo — starac se dignu visoko, njegovo tamno lice zadržta, njegova se zena raširi širom — mi se prodajemo strancu, sebe i svoje pravo.

Mrtva tišina zavlada, za koje je starac plamenim okom okružio društvo. Drhćućim glasom nastavi:

A to vidi Bog, naš stari hrvatski Bog. Bog poštenja, Bog pravde! A što veli Bog? Ništa, ništa. Šuteć odvraća od nas desnicu svoju, a stranci trgaју se za staru djedovinu našu, rastepoše koljevku

našu, da nam sagrade mrtvačku škrinju. Ali ja sam stari Hrvat, star sam i živ, ja vičem do Boga: — Ne ja vičem: »Ave resurecturris! — Ave resurecturris!« — zagrmí društvo, zagrmí šuma, zagrmíše hrvatske gore.

— Ni lijevo, ni desno — planu starac — to nam je pravi put. Ja vam govorim, onom riječju, koju smo pili iz majčine sise, onom riječju, kojom se molimo Bogu. Čemu nam druga riječ. Čemu nam drugo pravo? Bog nas je stvorio takove, ostajmo takvi.

— Amen! — viknu kanonik Kukuljević.

— Zato se zavjerismo na tu vjeru, zato dodjosmo amo — reče Nikola pl. Škrlec Lomnički.

Tim svojim djelima August je Šenoa zadužio mnogo Turopoljce, jer oni ga uistinu mogu nazvati svojim pjesnikom, ako i nije rođeni Turopoljac.

Drug njegov i prijatelj Josip Eugen Tomić znameniti hrvatski pisac, uzeo je također svoj predmet iz turopoljske povijesti. On se je rodio 18. oktobra 1843. u Požegi, od oca Marka, žup. kotarskog suca i školovao se, što u Požegi, što u Zagrebu. Svršivši 1867. pravne nauke ode u zemaljsku službu, koju je završio kao banski savjetnik kod kr. zemaljske vlade u Zagrebu. Već kao 13-godišnji dječak pojavio se je g. 1856. u nadbiskupskom sjemeništu skromnom pjesmom: »Tuga za mladošću«. Od onda je uvijek ostao književnikom i njegov je rad obilan i velik. Neko vrijeme bio je urednik »Glasonoš« u Karlovcu. Pisao je u »Dragoljubu« Đure Deželića, ali najviše u »Vijencu«. Od radova ističu mu se: Zatečeni ženik, Pelivanka, Krivi zubi, Opančareva kći, Pokćerka, Izigrana, Prijateljice, Suparnici, Zamrla ljubav, Pretorijanac. G. 1890. pre-tiskano kao prvi dio romana: Za kralja i dom. G. 1891. izašla mu pripovijest: »Udovica«. Senzaciju je pobudio njegov: Zmaj iz Bosne (1879). Napisao je zatim: Emin-agina ljubav (1888), Kapitanova kći (1884). Pisao je i drame, od kojih je stekao popularnost njegov »Barun Trenk«. G. 1894. i 1895. izašao je u nakladi »Matice Hrvatske« njegov veliki roman: »Za kralja i dom«. U tom je romanu, koji se događa u 18. stoljeću opisao život naših velikaša i plemića onoga doba. U tome romanu igraju odlučnu ulogu i Turopoljci, a među njima naročito Petar pl. Škrlec-Lomnički. Tomić je za svoj rad upotrijebio Krčelićeve Annuae.



Turopolje i hrvatski kompozitori.

Bilo bi pravo čudo, da nije naše dično Turopolje, koje se stere nedaleko od srca hrvatskoga naroda — grada Zagreba, na sebe nanvuklo pažnju hrvatskih skladatelja. Posebni ustroj pl. općine, posebni način života, čar starih običaja i pravica, na koje su upozorivali naši pisci, sve to se je samo sobom namitalo skladateljima, da u Turopolju i među Turopoljcima nađu predmete za svoje kompozicije. Ne ima sumnje, da će u buduće i još mnogoga umjetnika potaknuti naše Turopolje na nova još i jača i snažnija djela.

Među prvim kompozicijama glazbene vrste, koje se odnose na Turopolje spada svakako radnja poznatoga hrvatskoga skladatelja Đure Eisenhuta. Ovaj zaslužni skladatelj rodio se je 25. decembra 1841. u Zagrebu. Polazio je školu glazbenog zavoda 1852. — 1858. U pjevanju je bio vrlo dobar, a tako i u guslanju. Nažalost nije mogao nastaviti nauke u Beču, kako je htio ali unatoč tome je stekao među kompozitorima svoje dobe časno mjesto. Bio je učiteljem na zagrebačkoj muzičkoj školi i u raznim drugim školama. Đuro je bio kasnije kapelnik vatrogasne glazbe, zborovođa u »Kolu« a g. 1881 kapelnik u kupalištu. G. 1890. vojni kapelnik kod 53. pukovnije u Zagrebu. Umro je u Zagrebu 2. aprila 1891. Njegovih kompozicija ima preko 200. Neki zborovi postadoše popularni.¹⁾

Đuro Eisenhut, hrvatski skladatelj komponirao je operetu u dva čina »Kortešacija u Turopolju«. Ta je opereta pjevana g. 1893. po akademičkom pjevačkom društvu »Zastavi« u dvorani »Kola« u Zagrebu s velikim uspjehom. U ono su doba i kompoziciju i izvedbu sve novine veoma pohvalile. Sadržaj u glavnom nije drugo nego izborna bitka između Turopoljaca i Strossmajerove stranke. Tu se obe stranke na šaljivi način gledaju u ogledalu humora. Strossmajer se ovdje od Turopoljaca nazivlje: Stroncmajer. Operetu je uvježbao kao dirigent Franjo X. Vilhar. Uz đачko pjevačko društvo, bio je i đачki orkestar. Bariton je pjevao Boža Krnic.

Srećko Albin, hrvatski skladatelj, komponirao je operu iz turopoljskog života. 23. studenoga 1901. pjevana je i prikazivana prvi put u Zagrebu njegova »Maričon« opera u 3 čina. Riječi napisao je Milan Smrekar. Ta je opera za Turopolje toliko znatna, što je donijela turopoljske plemiće prvi put na kazališne daske. Albin se je rodio g. 1869. u Županji u Slavoniji. Osnovne škole učio je u domovini. U Grazu i Beču polazio je gimnaziju, a onda trgo-

¹⁾ Božžidar Širola : Pregled povjesti hrvatske mužike. Zagreb 1922. 8.

vačku akademiju, te se bavio ozbiljno i glazbom i učio privatno teorijske muzičke predmete u dra. Wilhelma Mayera u Grazu. Iza svršenih nauka bio je kapelnikom u gradskom kazalištu u Grazu. (1893.—1895.), onda u Zagrebu (1895.—1909.). Tu stade komponirati prva svoja kazališna djela. Napisao je balet: »Plitvička jezera« i operu »Maričon«. Iza raspusta zagrebačke opere ode u Beč. Tu je stekao glas svojim mnogim operetama. G. 1909. pozvan je u Zagreb kao ravnatelj opere. G. 1919. je umirovljen. Od opereta stekle su mu svjetski glas: »Nabob« (1905.) »Barun Trenk« (libreto A. M. Willnera i R. Bodanskoga), »Madam Troubadour«, »Mala Baronessa«, »Bosonoga plesačica«. »Baruna Trenka« prikazivali su s uspjesima u mnogim kazalištima u Njemačkoj, Austriji, Českoj, Italiji pa i u Londonu.¹⁾ Mimo to ima od njega još mnogo drugih kompozicija.

O Turopolju dakle radi njegovu: »Maričon.«

Tekst je izašao u knjižici pod naslovom: Maričon. Lirična opera u tri čina. Riječi napisao M. J. Uglazbio Srećko Albini. Sva prava pridržana u smislu zakona. U Zagrebu 1901. 69 str.

Osobe: Komes turopoljski	Bas.
Cvijeta, njegova kći	Sopran.
Lelija njezina prijateljica	Mezzo-sopran.
Fra Andrija Dorotić, predstavnik austrijske policije u Zagrebu	Tenor.
Grisogono, zapovjednik i predsjednik ratnog suda u Transsavanumu	Bas.
Plaisance, francuski poručnik	Tenor.
Grenadieux, francuski sergent	Bariton.
Luka, starješina turopoljski	Bas-buffo.
Katuša, krčmarica	Sopran.
Maričon, njezina kći	Alt.
Dvorski na Lukavcu gradu	Tenor.

Plemići i plemkinje. Francuski časnici. Hrvatski i francuski vojnici. Turopoljski asesori. Žeteoci i žetelice. Seljaci i seljakinje.

Čin se zbiva u turopoljskom lugu i na Lukavcu gradu godine 1810 u vremenu od 24 sata.

Prvi čin: Otvoreno polje, visoka žuta strn. Otraga turopoljski lug, kroz koji vijuga puteljak (nogostup). Desno (sa pozornice) napred seoska krčma. Pred krčmom stol i klupa. Ljetni srpanjski dan, žarko podnevno sunce. Seljaci vežu snopove, a drugi kopaju grabe na rubu šume. Broj 1. Uvodni zbor. Zbor seljaka pjeva turopoljsku:

¹⁾ Širola Božidar: Pregled povijesti hrvatske muzike. Zagreb 1922. 8. Str. 280. 281.

Cijelim danom kini mi se,
Trudi, pati, kume moj!
Kosi, žanji, dok ti s čela,
Ne poteče krupan znoj!
Nikad nij' Turopoljac vam
Na roboti stradao,
Dokle nije zemljom ovom
Francuz taj zavladao.

Starješina Luka:
Je li itko od vas gledao,
Plemenitog brata kad,
Da je moro grabe kopat
Košto moja braća sad?
Gdje su stare nam pravice,
Stara privilegija?
Gdje slobode naše bedem:
Naša konstitucija?

Zbor ta zadnja četiri stiha opetuje, a onda starješina opet pjeva:

Nestalo je braćo svega,
Sve to ode kao san!
Svini kičmu, vuci jaram,
I robotaj cijeli dan!

A onda nastavlja:

Al i tomu doć će kraj,
Minuti će jad i vaj,
Nestati će zla nam tog,
Dat će dobri Bog!

A onda veli, kako je komeš uzvao sastanak, da se vijeća, kako će se skinut jaram. Dolaze žene i donose jelo. Čuje se podnevno zvono i oni svi klečeći mole: Zdravo Marijo! Iza toga dolazi među njih Grenadieux brzim korakom sav usopljen, koji hvali Napoleona i maršala Marmonta. On obećaje Turopoljcima, da će ih riješiti rabote, jer je na veće slava u Lukavcu pa želi, da se lijepo obuku za žetelačku slavu, na koju će doći i mladi časnici u čast kćeri županove, koja slavi rođendan.

Kad svi otiđu kući pjevajući, onda Grenadieux veli o Turopoljcima: »Krasna pjesmica i krasan narod, koji ju pjeva. Srčan je i hrabar, a ljubi svoju domovinu kao pravi Francuz! Ej, kad bi taj narod imao svoga Napoleona! —«

Grenadieux na to ode. Otišavši do svoje zaručnice Maričon izmami od matere joj i od nje same tajnu, da je Maričon odnijela u Zagreb pisno urotničkog sadržaja. Cvijeta, kći turopoljskog župana, dolazi u lovačkom odijelu, i puškom iz luga. Pušku odlaže pod lipom, kad ju nađe tako Plaisance, koji joj očituje ljubav. Ko-

mes, koji je, opazivši, da mu je kćeri nestalo iz lova, nađe mlade u zagrljaju, bolno je osupnut. A kad ga časnik zamoli za ruku kćeri, reče sam sebi:

Rodu mome dušman tko je,
Ne će dobit kćeri moje! i

odbija časnika.

Drugi čin događa se u velikoj dvorani u Lukavcu gradu, sjajno rasvjetljenoj. Amo dolazi fra Dorotić u fratarskoj mantiji, a tu su već i starješina Luka i turopoljski asesori u svečanom narodnom odijelu. Svi pjevaju urotničku pjesmu:

Mila stara oj vremena,
Lijepa li ste bila nam,
Kad je plemić u svom domu
Bio svoj gospodar sam.
Kad je sam se za se brino
Pa je imo svega dost,
A po našem domu nije
Banio se tudi gost.
Zlatno bilo vrijeme to!
Vivat constitutio!

Fra Dorotić im govori, da već nijesu niti svojoj glavi gospodari. Plemićka su prava oduzeta, a za nje im je dao car nove daće i robotu i civilni brak. Treba, da se već jednom to zlo skine. Na to:

K o m e s :

Lijepu našu domovinu
Raspolovi tudi svat,
Preko Save brata svoga
Ne smiješ već bratom zvat.
Kongregacija nam slavnih,
Prestao je svaki rad.
A iz nas Hrvata hoće
Da Ilirce stvore sad!
Snosit već se ne da to!
Vivat constitutio!

I oni odlučiše, da čim sa Griča top odjekne, dignu ustanak. Iza toga malo zvonice na Lukavcu gradu, poziva na svečanost — žetelačku slavu i tu se nalazi Dorotić preobučen kao turopoljski plemić. Tu dolazi i balet. Grenadieux prepozna fra Dorotića i javlja Plaissancu. I kad je već žetelačka slava pri kraju, pojavi se na glavnim vratima dvorane, izvučenom sabljom poručnik Plaissance s oružanim vojnicima i u ime cara i zakona zapovijeda, da se nitko ne makne i on dađe uhvatiti Dorotića i komesa, Maričon sva preneražena gleda ukočeno Grenadieuxa, znajući da je on odao njezinu tajnu.

U trećem činu otvorena je fratina pred Lukavcem gradom. Glavna straža francuskih vojnika utaborena pod zapovjedi

poručnika Plaisancea. U pozadini vidi se portal Lukavca grada sa grbom na vratima. Jutro je. Vojnici stoje pod puškom. Budnica. Zbor vojnika. Maričon dolazi i potraži poručnika Plaisancea. Ona mu donosi vijest, da ga Cvijeta još uvijek ljubi, ali ona mu oprostiti ne će, dok ne ispravi svoj čin i oca njezinoga ne spasi i Dorotića za sebe ne predobije, da uzme krivnju na se, da ga komes nije nikad k sebi zvao. I za to moli, neka ju poručnik pusti do Dorotića. Taj napokon popušta. Na putu sretne Maričon svog ljubavnika i odbacuje ga, al kad ovaj veli, da će ostati u Hrvatskoj, onda mu prašta. Napokon dolazi finale trećega čina. Čuje se znak vojničke trublje sa glavne straže. Vojnici se stave u red. Sa raznih strana sakuplja se narod obojega spola. Na čelu im starješina Luka s asesorima. Iz grada izilaze Grisogono, Plaisance, Grenadieux, komes, dva serežana, kao pratnja Grisogona, nekoliko francuskih časnika, za njima Cvijeta, Lidija i Katuša. S jedne strane vode dva vojnika Maričonku u fratarskoj mantiji. Ratni sud sudi zbog izdajstva carstva. Tobožnji Dorotić (uistinu Maričon) iskazuje da je jedini krivac. Mato ju prepoznaje i kliče: To nije fra Dorotić! Sudac kad sazna da je umješan u stvar Plaisance reče:

Ta valjda nisam tako lud
Pred ratni, da ću staviti sud
U fratarskom odijelu ženu!
Ta svijet bi držo me za benu!

I on veli komesu, da će ga osloboditi, ako dade kćerku za ženu Plaisanceu. Il smrt il kćeri tvoje sreću. Komes napokon pristaje, a Maričonka je svojom lukavošću spasila sve. I za to joj Hrvati pjevaju:

To čedo naše gore
Ta dobra Maričon!

a Francuzi:

Oj lukavka ta mala,
La bella Maričon!

Još je i treći kompozitor, koji je uzeo svoj predmet iz turo-poljskog života. To je naš slavni Ivan Zajc. Ovaj velikan hrvatske glazbe rodio se je na Rijeci 3. augusta 1834., a umro je u dubokoj starosti u Zagrebu dne 16. decembra 1914. O njegovom životu i radu pisalo se mnogo članaka, životopisa i referata. On je bio ne samo odličan skladatelj već i vrlo marljiv. Napisao je preko tisuću opusa, među kojima mnoge popularne zborove, te opere: »Nikola Zrinski« — »Lizinka« — »Pan Tvrdovski« — i dr. Pod stare dane uglazbio je operetu: »Seoski plemić«, kojoj je tekst napisao Stjepan Širola, sada školski nadzornik u Zagrebu (rodio se u Zagrebu 27. novembra 1867.), i svojim marnim književnim i nastavničkim radom, pa kao revni tajnik i osnivač društva »Braće hrv. Zmaja« zadužio je hrvatski narod.

On je napisao tekst pod naslovom:

Seoski Plemić. Hrvatska pučka opera u 3 čina. Napisao Stjepan Širola. Glazba Ivana pl. Zajca. — (Redatelj Arnošt Grund). Prikazivano u »Hrv. zemalj. kazalištu u Zagrebu 1910. i 1911. — Čin se zbiva u vrijeme francuske provale u Turopolje. — Prvi čin prikazuje vašar u Lukavcu. Plemić Stančić ima krasnu kćer Milku, u koju se zagleda komeš. U veselom društvu risustvuju plemići: Modić, Grdenić, Sigetić i Volarić. Modić se zauzima za Stančićevu Milku, koja je vjerenica junačkoga Ive iz Kurilovca, i komeš nastoji, da Milku privede u svoj dvor, da mu bude čuvarica družine. U tom ga pomaže ciganica Manda i sve bi uspjelo, da nije stvar omela provala Francuza, te se narod razbježao, da obrani svoj dom.

U drugom činu slavi komeš svoj imendan u najvećoj raskoši, u svom sjajnom domu u Parizu. Tu je raskošni ples, gozba i sve slavlje, što ga je razvio turopoljski komeš u središtu čarobnoga Pariza. Dolazi i Stančić sa kćerkom Milkom, jer ga komeš poziva. On voli sve one krasotice, što su se okupile oko njegova stola, ali čezne najviše za Milkom, kćerkom plemića Stančića. Ovaj pak ne da svojoj kćeri da ostavi Ivu i da padne u šape razbludnom komešu.

Međutim su Francuzi zauzeli veći dio Turopolja i narod pozva komeša po Stančiću, neka dođe, da oslobodi dom svoj od Francuza. Komeš se vraća, stupi na čelo svojih četa, koje su vodili njegovi vrli Turopoljski plemići. Najvećma se odlikovahu u borbi za slobodu rodene grude plemić Stančić i njegov junak Ivo iz Kurilovca. Kad su Francuzi ostavili Turopolje, odrekao se komeš Milke, pristao na vjeridbu njenu s junakom Ivom, te je sam priredio u Lukavcu sjajni pir Ivi i Milki, kćeri čestitoga plemića Stančića. —

Ova je opera pjevana pet puta za redom uz veliku dopadnost općinstva. Kritika je tek prigovarala sadržaju opere, premda je uzet iz naroda.



Kronološki pregled onoga, što je pisano o Turopolju.

Ne laskam se, da sam ovdje pribrao ama baš sve, što je ikada pisano i štampano o Turopolju, premda sam se trsio čitavi niz godina, da pribere, što više mi je moguće bilo. Ipak mislim, da će ovaj kronološki pregled biti dosta iscrpiv.

— God. 1572., izašla je u Beču Sambukova karta: »Illyricum«. Sastavio ju je Angelini po karti Hirschvogelovoj (Slavoniae, Carminae, Istriae descriptio). Tu još ne dolazi Turopolje pod tim imenom. Ali tu se nalaze, ma da su iskrivljena imena Lukavac, (autor ga piše Lukauez) i Lomnica. I mapa izašla u Amsterdamu u 17. stoljeću kod P. Valka i P. Schenka — pod naslovom: »Slavonia, Croatia, Bosna cum Dalmatiae partes« ima označenu Lomnicu, kao Alsesonitza — i Lukavec kao Lukauacz.¹⁾

— 1593. Kurtzer und wahrhaftiger Begriff und Inhalt newer zeitungen... von 13. Martü... biss Monats Septembris 1593. Cölln 1593.

Tu se opisuje provala Hasanpaše u Turopolje, otkud su Turci odveli osam stotina ljudi u roptsvo.

— 1673. Varaždinski Isusovac Stjepan Glavač, izradio je prvu i najstariju domaću kartu Hrvatske. Ona svojom izradom ne zaostaje iza najboljih karata onoga doba. Prof. sveučilišni u Zagrebu dr. Hinko Hranilović izrekao je o Glavačevoj karti ovaj sud: »Način, kako su oblici tla prikazani prema današnjim kartama, dosta je manjkav, no bolji tada uopće nije bio poznat. S druge strane su mjesta po njihovu položaju veoma točno zabilježena, a cijela slika kraja odgovara s obzirom na razmještaj gora i nizina pa voda dosta dobro prirodnim prilikama. Da je karta zaista proizvod domaćega rada, svjedoči nam pridodano mjerilo s hrvatskom miljom, kojoj inače nema traga u zemljopisnim djelima. Na poduljem naslovu ove karte čitamo g. 1673. ali ne znamo gdje je štampana.«²⁾

Na samoj karti napisano je i ime »Turopolie«. Ta karta se nalazi u Valvazorovoj zbirci, u nadbiskupskoj knjižnici u Zagrebu, koja je sada pohranjena u sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Ta zbirka zaprema 17 velikih svezaka.

¹⁾ Šenoa Milan: Povjest Turopolja I. Str. 8.

²⁾ Hirc Drag. Prirodni zemljopis. Zagreb 1905. Str 98. Tamo je na strani 59 i slika Glavačeve karte.

— 1689. Među prvima njemačkim piscima, koji su pisali o Turopolju, i ako malo, bio je slavni kranjski književnik Ivan Vajkard Valvazor.

Valvazor piše: Kad se je brojila 1592. g. iza Kristova poroda, sultan je Amurat s carem Rudolfom, ovoga imena drugim, preslavne uspomene, sklopljeni mir protiv svake vjere i pogodbe barbar-ski i sramotno prekršio, pošto je krvoločnim Hasan-pašom u Bosni dao osvojiti razne krajiške kuće kršćana s teškim topovima i vojnom snagom. I time još nezadovoljan dapače na carskog veličanstva tlu i zemlji, ispod Hrastovice kraj Kupe usuprot graničarskoj kući Prestu podigao je iznova utvrdu i tvrđavu sa šancevima i jamama, kršćanima na najveću štetu, nazvanu Petrinja, opskrbio ju vojnicima, oružjem i hranom. Počeo je tu gradnju u aprilu, a svršio je posvema u malo mjeseci. Budući pako, da to nije dalo slutiti na dobro za pogranične krajeve Turopolje, Hrvate vindijske marke, osobito pako za Štajersku i kneževinu Kranjsku, tako su iskusili već iste, a i ove godine 26. augusta ono, radšta su se bojali već i u istinu, jer je Hrutanbeg iz Petrinje prvi put s tisuću konja provalio u Turopolje (!) (Turovo polje), te je plijenio, otimao i ubijao u njemu, te preko stotinu kršćanskih duša pohvatao i sa sobom od-vukao.

Ovo nije jedino mjesto u kojem Valvazor spominje Turopolje, ali dolazi odmah na početku onoga dijela njegovoga golemoga i slavnoga djela, koje ima potpuni naslov: »Die Ehre des Herzogthums Krain« von Johann Weichard freiherrn von Valvasor Laibach Nürnberg 1689. 4°. Djelo ima četiri knjige, razdijelene na 15 odseka, a ima 533 slike i 3320 stranica. U III. knjizi govori o Hrvatskoj. U četvrtoj knjizi tog djela dodao je zemljopisnu kartu. Na toj karti nalazi se posebni odsječak: »Turopolje«. Dolaze i imena mjesta: Gorica, Čiče, Lomnica, Vukovina. Ivan Vajkard Valvazor potiče iz slavne lombardske plemićke porodice Vavisora— od koje su neki potomci sjedili na stolici nadbiskupa u Milanu. Jedan član te porodice bio je dapače kardinalom. Ta porodica uselila se je u šesnaestom vijeku (oko 1530.) u Kranjsku. Od ove česti porodice Valvasora potiče slavni kranjski historičar, kojemu i mi Hrvati imademo pohvaliti mnogu nepoznatu crtu o našoj domovini. Rodio se Valvazor 28. maja 1641. u Ljubljani od oca Bartolomeja s drugom ženom Anom Marijom barunicom von Rauber, kao jedanaesto dijete.

Ivan Weikhard Valvasor spada među najslavnije ljude, što su se rodili u Sloveniji. Životopis mu je napisao Pavao pl. Radics pod naslovom: Johann Weikhard freiherr von Valvasor. Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen. Kupivši grad Wagensberg (na jugu Save i grada Litije) u Donjoj Kranjskoj, smirio se u tom svom gradu i svom svojom revnošću bacio se je na književno polje. Tu je uživao, stvorivši si pravi muzej i obilatu knjižnicu od kakovih deset tisuća svezaka. Uistinu je to bila prava riznica znanja i umjetnosti. Tu knjižnicu kupio je zagrebački biskup za svoju knjižnicu u Zagrebu. U toj knjižnici bili su i glasoviti bakrorezi, među kojima i

oni Alberta Dürera. On je imao u svom dvoru razne arheološke i prirodoslovne predmete. Bio je jedan od rijetkih sabirača, koji nijesu sabirali samo za to da te predmete kao bibliofili i ljubitelji starina hermetički zatvori i da jedino oni mogu, da se podiče, da imaju ovo ili ono djelo. Ne, Valvasor je sve to sabrao u poglavitu svrhu, da izdade učena djela, koja će biti na čast njegove Kranjske, a za potuku potlanjim pokolenjima. Ali uz mrtve predmete uz silne svoje zbirke, on je umio, da još u svome gradu pribere i učene ljude svojega doba, koji su mu pomagali u njegovu radu. Među tima se je nalazio naš slavni zemljak Pavao Ritter Vitezović (1652.—1713.). Ovaj mu je naročito pomagao u hrvatskim odsjecima njegovih djela, jer je bio izvrstan poznavalac, bar za ono doba, hrvatske povjesti i hrvatskih odnošaja. Od g. 1676. boravio je Vitezović često kod Valvasora u Wagenspergu¹⁾.

Vitezović je pomagao Valvasoru ne samo svojim povjesničkim radom već i izradbom bakroreza.²⁾ Tako je izašlo djelo Valvasorovo: »*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae, das ist Controfee aller Stätt, Märckht, Clöster, und Schlösser, wie sie anjetzo stehen im Herzogthumb Crain. Hervorgebracht zu Wagensberg in Crain im Jahre 1679. Mit songerbahrem fleiss durch Johann Weikhart Valvasor 4^o (Laybach J. B. Mayr 1679.)*. Za to djelo izradio je samo Vitezović pedeset i četiri bakroreza. Nadalje je izdao Valvasor djelo: *Theatrum mortis humanae tripartitum*.

— 1735. *Proventus Parochorum, Parochialium, earundem Filialium Ecclesiarum, Capellanorum et Ludimagistrorum...* 1735. Per me Georgium Braniugh, episcopum Zagreb. Rukopis pod: »*Ecclesiastica*« XI. D. 1. 2. u nadbiskup. arhivu. Tu se govori o raznim županima pa i turopoljskim.

— 1748.—1767. Baltazar Adam Krčelić (r. 5. februara 1715. u Brdovcu kraj Zagreba † 29. marta 1778.), hrvatski historičar, odgojitelj Petra i Nikole Škrleca, nije mogao zaboraviti Turopolja. I doista u svojem djelu: *Annuae 1748.—1767.* na mnogo mjesta govori o Turopolju i o turopoljskim ljudima. Pod g. 1749. ima posebni odsjek: »*De campo Turopolia*«, gdje prilično točno izvješćuje, što je Turopolje i kakove slobostine ima i kako na dan sv. Lucije bira svoga župana. U g. 1757. pripovijeda, kako su Turopoljci sa svojim kapetanom Modićem odredjeni za rat, i kako je Modić s Primorcima i Turopoljcima u istinu otišao u tabor. Krčelić je, kako sam već prije na svom mjestu spomenuo ujedno i vrelo za neke turopoljske porodice, a sam sam crpio iz njega podatke za život Đure Muliha D. I. i Nikole te Petra Škrleca. Krčelić, koji se je rodio 5. februara 1715. u Brdovcu kod Zaprešića, umro je u Zagrebu koncem marta 1778. te je kao zagrebački kanonik sahranjen u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj. Njegove »*Annuae*« nose točan na-

¹⁾ Radics Pavao: sr. citirano djelo, koje je izašlo u Ljubljani 1910. On je napisao život Valvazorov i u novom izdanju Valvazor Ehre des Herzogtums Krain.

²⁾ Klaić Vj. Život i djela Pavla Rittera Vitezovića 1652 Zagreb 1914. 8.

slov: *Annuae sive historia ab anno inclusive 1748. et subsequis (1767.) ad posteritatis notitiam.*« Ovo je djelo znamenito i vrlo važno sa upoznaju naročito kulturnih prilika onog doba. On ga je počeo pisati g. 1764. i nastavio ga je do svoje smrti. Prof. Tade Smiči-kla s izdao je nakladom jugoslavenske akademije ove »*Annuae*« god. 1901. Krčelić to djelo nije mogao štampati, jer ga je nakrcao porugama i svakakovim crticama iz škandalozne kronike onoga doba, ne štedeći nikoga. Zato je i predložio savjetnik grof Pavao Festetić, da se spali. Ipak je Nikoli Škrlecu pošlo za rukom, te je djelo spasio od propasti, time, što je dao brisati tintom sve sablažnjivo na 22 mjesta u knjizi.

— 1772. Kad je turopoljski sin Nikola Škrlec postao velikim županom zagrebačkim, izazvalo je to mnogo prigodnica. Takovu je ispjevao Franjo Sebastijanović latinskim jezikom:

»*Carmen quod illustrissimo, ac magnifico domino Nicolao Skerlecz de Lomnicza, insignis ordinis S. Stephani equiti, consiliario, supremo studiorum directori et dum ad supremi comitis officium in inclyto comitatu Zagrabinsi admoventur. Die 24. septembris Anno 1782. abtulit Franciscus Sebastianovich pastor Arcadiae. Zagrabiae, typis Josephi Caroli Kotsche 4^o, 16 str.*«

Franjo Sebastijanović, bio je poznat latinski pjesnik i kanonik zagrebački. Rodio se je 1741. u Požegi, a umro 1799. U Požegi je svršio humaniora, u Zagrebu filozofiju, a u Bologni bogosloviju. Vrativši se u domovinu, bio je zaredjen i imenovan ravnateljem požeškoga sjemeništa, kasnije župnik u Kupčini. Nikoli Škrlecu imao je Sebastijanović zahvaliti, da je g. 1774. na njegov predlog Sebastijanović imenovan profesorom za moralnu teologiju. Kanonikom zagrebačkim imenovan je g. 1782. pak je kao takov umro u gradu Zagrebu. Bio je odličan latinski pjesnik, pak je šteta, da je pjevao gotovo samo prigodnice. Zbirka njegovih pjesama izašla je g. 1804. u Budimpešti.¹⁾

— 1782. izašla je i pjesma u slavu Josipu II. što je dao zagrebačkoj županiji Nikolu Škrleca za velikoga župana. Pisac nije poznat.

O de Josepho II. do quum Nic. Skerlecz Supremum Comitem daret Provinciae Zagrabienis. Zagrabiae 8^o Ivan Th. Trattner.

— 1782. U slavu velikog župana Škrleca propjevao je i Ignjat Szentmartony. Szentmartony Ignatius et Vernedae F.

Carmen honoribus illustrissimi, ac magnifici domini Nicolai Skerlecz de Lomnicza ad excelsum regium locumtenentiale consilium hungaricum consilarii, insignis ordinis sancti Stephani reg. Ap. equitis, in regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae supremi studiorum directoris dum tota plandente patria supremi comitis Zagrabienis dignitatem adiret, dicatum ab Archi-Gymnasio regio Zagrabienis MDCCCLXXXII. die 24. Septembris. Zagrabiae. Typis Josephi Caroli Kotsche. 4^o 20 str.

Ignacij Szentmartony rođen je u Kotoribi 18. listopada 1718. G. 1735. stupio je u red Isusovaca, te se je u Beču pripravljaao za

¹⁾ Narodne Novine 1879. br. 142 i 143.

učiteljsko zvanje, koje je otpočeo izvršivati u Gracu. Kasnije bude pozvan u Portugal i kao misionar u Ameriku, gdje je u tamnici sproveo 17 godina, iz koje ga izbavi kraljica Marija Terezija. Kad se je vratio u Evropu bio je već red Isusovaca ukinut, pak dobije Szentmartony g. 1773. mjesto profesora u Varaždinu, odakle je g. 1775. premješten u svojstvu profesora humanistike na gimnaziju u Zagrebu, otkud ode na župu u Suboticu, gdje umrije. Za boravka u Zagrebu napisao je: »Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche. Varazdin 1783. 8^o str. 118.¹⁾

— 1782. Poznati Martin Sabolović napisao je odu Nikoli Škrlecu pod ovim naslovom:

Ode quam illustrissimo, ac magnifico domino Nicolao Skerlecz de Lomnicza ad excelsum consilium regium locumtenentiale hungaricum consiliario insignis ordinis S. Stephani regis apost. equiti, nec non superiori scholarum et Sclavoniae Directori, cum incltyti Comitatus Zagrabiensis supremi comitis munus ritu solenni auspicaretur Zagrabiae die 24. septembris Anno 1782. Obtulit M. S. E. A. (Martin Sabolović) Zagrabiae, Typis Josephi Caroli Kotsche. 4^o srt. 8.

Pjesnik sluša kako svojim prstima Kaliope dira u liru i pjeva slavu unuka Skaligerova Škrleca, koga je prvi put poslala domovinskim vilama i muzama Marija Terezija. I Sabolović u svojoj opasci vjeruje, da su Škrleci potomci staroga plemena Skaligera, koja je glasovita porodica nekoć gospodovala Veronom. To, da dokazuju spomenici iste porodice.

Pjesnik nastavlja.

Sada nalaže Josip, da bude županom, Josip živa slika svoje majke i muza pjeva slavu Nikole, spominjući se slave Julija Cezara Skaligera pjesnika talijanskoga rođenoga u tvrdjavi.

— 1785. Franjo Ksaver Verneda, kanonik senjske biskupije, redoviti javni učitelj lijepih znanosti i senior, zamjenik ravnatelja glavne gimnazije zagrebačke napisao je latinsku odu Nikoli Škrlecu.

Ode quum illustrissimo, ac magnifico domino Nicolao Kotsche 1785. 8^o.

— 1788. izašla je zemljopisna karta Marka Schimeka: »Das Königreich Bosnien od F. A. Schraembla u Beču. Ovdje dolaze imena: Dubranec i Gorica.²⁾

— 1799. Razumije se samo po sebi, da je i smrt tako velikog čovjeka, kakav je bio Nikola Škrlec, izazvala tužaljku.

Veliku pjesan ispjevao je Toma Mikloušić, kad je umro Nikola Škrlec. Naslov joj je za ono doba dosta kratak, ali za to pjesma imade 36 strana u četvrtini. Napis joj je:

In obitum Nicolai Skerlecz de Lomnicza, supremi provinciae zagrabiensis moderatoris. Thom. Miklovssich G. P. P. R. Zagrabiae, typis Novoszelianis MDCCXCIX. Za uvod stavio joj Mikloušić poznate Vergilijeve stihove:

¹⁾ Wurzbach. Biogr. Lexicon. Wien 1881. 8.

²⁾ Milan Šenoa. Povjest Turopolja I. 8.

Stat sua cuique dies — Breve et irreparabile tempus
 Omnibus est vitae — Sed famam extendere factis
 Hoc Virtupis opus — — —

Samu pjesmu već zato ne možemo priopćiti u cijelosti, jer joj to veličina ne dopušta, čak i zato jer se gotovo u ničem ne odlikuje nad sličnim pjesmama onoga doba. Početak joj glasi:

Illustres obitus, et inexorable fatum
 Lerois: saccae et truculentos Atropos ausus:
 Infandum et reginae imo sub corde dolorem:
 Illyricique soli longos ex ordine fascēs:
 Prostrata et nostrorum tot monumeta laborum,
 Ingentemque hinc luctum, ac vix reparabile damnum
 Musarum: quamvis sed magni nominis umbram.
 Viventamque polis animam, addita nomina coelo,
 Has inter Myrtos, sociae! destebimus. Ipsum
 Atrox individit Mors terris, certa superbis
 Fata paran Aulis: quae nulli parcere gnara,
 Omnia terribili demens pede proterit: atque
 Emanciata genus, auffossaque lumen utrumque
 Omne hominum genus involvit caligine tetrâ,
 Censens forte pares Irum cum divite Croeso:
 Totum et, qua late patet, expaciata per orbem,
 Undique falce minax cervicibus imminet altis,
 Atque Charontaeas cunctos transmittit ad undas,
 Totque reportatis spoliis elata triumphat.

Tako to ide bombastičkim stilom dalje nekoliko punih stranica i da nije spomenuto ime Zagreba, Save, Hrvatske, Skaligera, za koje se je općenito mislilo, da su predji Škrlečevi, mogao bi Mikloušić svoj veliki uvod posvetiti u smrt kojega drugoga velikana. Mikloušić misli, da su Škrleci i Skaligeri isto, te to obilno u svojoj pjesmi izrabluje, pak naročito ističe, da je bio velikan njihova roda: Julije Cezar-Scaliger, kritik, pjesnik, liječnik i filozof, koji da je poticao iz prastare porodice veronskih vojvoda de la Scala. Tome Juliju Cezaru, veli u svojoj pjesmi naš stari Toma Mikloušić, da je kongenijalan bio i naš Nikola Škrlec. Naravno, da Mikloušić ne zaboravlja u svojoj pjesmi ni direktnih srodnika Nikolinih. Naročito ističe Sigismunda Škrleca od Lomnice, predsjednika stola sudbenoga kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Spominje mu brata Petra II. protonotara kraljevstva. Spominje napokon Adama red. podžupana županije zagrebačke, Božice i nimfe plaču za velikanima Škrlečeva roda i za samim Nikolom.

Čitava pjesma svršava s ovim rečima; napisom na kamen.

Scaliger hoc tumulo meritis super aethera notus
 Conditur, aeternum fama victurus in aevum.
 Semper honos suns hanc tollet sedem, et locus iste
 Scaligeri aeternum referet post saecula nomen.

1805. još i drugi znameniti naš kajkavski pisac pisao je latinskim jezikom slavospjev drugome turopoljskome sinu.

Pjesma Tite Brezovečkoga u slavu Stjepana Josipovića ispjevana ima naslov:

»Epicedion perilustri ac generoso domino Josipovich Stephano, inclytorum comitatuum Zagrabiensis ordinario judici nobilimu et Veröoczensis sedis judiciariae assessorf anno aetalis suae 28 inexploto post diuturnam infirmitatem die 20. Februarii anno 1805 vivis erepto Zagrabiae per Titum Brezovatsky, praeb. tituli sancti Joannis Baptistae adornatum. Zagrabiae, Typis Novoszelianis. (1805.) fol. 2 str. Kako je ta pjesma već danas prava rijetkost, a naš Tito Brezovački važna ličnost u našoj književnosti, eto je u cijelosti:

»Nocte sub obscura Mensis, quo maesta solenni
Februa solvuntur renovante piamina ritu
Manibus exutis mortali corpore; eadem
Nocte quidem decimas Martis praelunte kalendas
Obrutus insolito dum forte sopore fuisset,
Deferox ante Erebi vada formidabilis Aulae,
Cujus in immenso spatio, Tria Numina, Parcae
Tilabant hominum mortalis stamina vitae. —
Una trium Lachesis Juveni tunc forte cuidam
Supra bis denos octavum duxerat annum;
Cum subito Juvenile ferox (miserabile visu)
Atropos immiti proecidit forfice filum. —
Concidit in terram glomulus brevis, inque pusillum
Mox versus cinerem, in tennes evanuit auras.

Heu! miser, exclanio! cui Parca maligna pusillum
Invidit vitae; mediam nec vivere saltem
Aetatem indulsit; tali quis certus ab ictu
Mortules inter longam sperare senectam
Ausit, in immeritam si saevias ira Juventam?
Ecce glomos circum inumeros, Jueis summa peracta est; —
Conglomerata jacent isthic fors tempora eorum,
Queis vos ipsamet nimium jam squalida, Parcae,
Ducere fila piget: — Quorum pars plurima in escam
Deservit Blattis; — Pars fors computruit aevo. —
Aut semet longi consummit temporis usu.
His potius summae praecidere fila diei. —
Ast, quibus exortae vix Lucis imaginæ mentem
In Patriae, et proprias licuit componere sortes,
Parcite tantisper, si nostis parcere, Parcae!

Hic mihi nequiequam fatalia corda moventi
Atropos extemplo dedit haec Responsa: — quid optas?
Non mea pro nostro lubitu manu sexigite isthaec
Munia. — Ab aeterno sunt haec Decreta Deorum;
Nam quod fata ferunt, est immutabile, tempus;

Cunctaque sub stabili decurunt Lege. — Proinde
 Desine facta Deum flecti sperare precando. —
 Obmutuit, et vitae sortes mortalibus actas
 Deveneratus eram — mox sommo excussus ab isto.
 Evigilo; subitoque meas externit aures
 Ferati Campana sono pronuntia mortis. —
 Proripior strato, gelidoque simillimus, ac non
 Ille foret, cujus lethali forfice stamen
 Crudelem vetulam in sommo dirumpere vidi?
 Dum queror, et quaero quis vita excesserit? — ecce:
 Audio Josipovich Stephanum post sat diuturam
 Cum morbis luctam Parcis cessisse protervis.
 Vah! Fatum crudele, cui discrimine nullo
 Mortales inter grassari caeca voluntas;
 Cur tua praepropero torsisti spicula jactu
 In Juvenem, septena cui praeter iverat aetas?
 Quique suae de se Patriae promittere magnas
 Spes poterat, potuit quoniam praesumere; namque
 Seu Bona fortunae libeat, seu dona benignae.
 Naturae spectare, nihil non adfuit Illi,
 Quin foret et felix, et ab omni parte baetus.
 Cur igitur tantis cumulari dotibus unquam
 Debuit, ut misero nullus foret usus earum?
 Longius aut vitae solamen fata negarent?
 Ipseque morte sua deberet tot sibi junctos —
 Heu! — consanguineos Juerulo prostermere luctu?
 Et Patris ammissi teneras, trio Pignora, curas,
 Fors dolitura nimis, ductu fraudare Paterno?
 Ac etiam fidis lacrymas educere Amicis?

Sed quoniam, monitu Parcae, Decreta Deorum
 Non persecutari temere, sed devenerari
 Mortalis cujusque foret; — Nos solvere Justa
 Manibus extincti decet, et signare sequente
 Carmine venturae Monumentum Posteritati:

Josipovich Stephanus jacet hic, qui in flore juventae
 Dum quater aetatis septenum viveret annum,
 Qua Judex magnus Comitatus Zagrabiensis,
 Spes patriae, et patrui crudeli falce recisas
 Intulit in tumulum, ut maturius inchoet aevi

Illius aeternum tempus, quod nos manet omnes.

Tito Brezovački, rodio se je g. 1754. Bio je redovnik Pavlin, a
 poslije, kada je car Josip njegov red ukinuo, postade beneficijat kod
 sv. Marka u Zagrebu, gdje je 29. oktobra 1805. umro. Šafaržik veli o
 njemu: Bio je čovjek sjajnih duševnih sposobnosti, oboružan lijepim
 oštroumljem i dosjetkom i pjevao je latinski, hrvatski i slavonski
 lako. Mnoge njegove male satiričke pjesme nalaze se od njega u ta-

dašnjim kalendarima. Neke njegove drame preradio je Toma Mikloušić i izdao ih iz nova. Znamenita je njegova drama: *Matijaš Grabančijaš dijak i dr. Š*

— 1809. izašla je u Beču zemljopisna karta Karla Josipa Kipferlinga: *Charte von Croatien*. Tu dolaze turopoljska mjesta Hrasche (Hrašće), Markosewecz (Markuševec), Lamenitz (Donja Lomnica).

— 1821. Mikloušić Tomo: Izbor dugovany vszakoverzpeh. Zagreb 1821.

— 1822. izašla je »*Mappa dioecesis Zagrabienensis*« troškom biskupa zagrebačkoga Maksimilijana Vrhovca. Izradio ju je Josip Szemán.. U toj mapi ubilježeno je ime: »*Campus Zagrabienensis*«.

— 18ž6. P. J. Šafařik: *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Ofen 1826. 8°.

— G. 1828. dne 5. svibnja napisao je Ljudevit Köreskenyi de Alsö és Fölsö Köreskeny uvod k novome izdanju, govora Nikole Škrlica, izgovorenog o njegovoj instalaciji 1782. Taj govor izdao je Köreskenyi po drugi put. U tom uvodu zove K. Škrlica, besmrtnim mužem u analima domovine, koji je stekao neprolaznu slavu svojim činima, pak ako se obično i nastupni govori tako govore, da im je vrijednost prolazna, to je ipak vrijedno bilo oteti zaboravi ovaj govor, jer riječi i dijela zaslužnih po domovinu ljudi, uvijek će ostati naukom krjeposti i vrline. Svakako je zanimivo, da je još toliko godina iza smrti Nikole Škrlica, njegovo ime privlačilo i da se je njegov govor po drugi put štampao. Zaista redak primjer u povijesti naše domovine, ali nam i zato dobro ilustrira, kako je Škrlec i svojim savremenici i svojim neposrednim potomcima bio drag.

— G. 1836. ispjevao je neznani pjesnik pjesmu:

Na smert plemenite gospoje Julie rođ. Bornemissa de Mikulić, supruge gospodina Jurja Josipovića, sl. kotarskoga suda kraljevinah Dalmatinske, Horvatske i Slavonske prisednika, plemenitoga Turopolja župana, i više sl. varmedjiah sud stola prisédnika, preminuvše d. 4. travnja (aprila) 1836. u 24. godini svoga života. Kolo zalostnih prijateljah. U Zagrebu. Pritiskano kod Franje Župana.

Moto: Sveta je stalnost svim beguća

Gund. Osm. Pev. I.

Pjesma glasi:

Gorka bolest žile ubija
I valove krvi truje,
I k zadnjemu se koncu svija
Trudno tijelo, kud ga ruje.

Već na bistre zvijezde od oka
Vječne noći sjenca pada,
U vedrinom od visoka
Čela umorna magla vlada.

Već rumene ruže iz usti
Smrtnim mrazom vehnu i bliede
Kao kad sniezi po srijed gustih
Gora u zimskom ledu sieđe.

A cvatuća lica u slici
Mirisnoga pramaljeća
Kao kosom u desnici
Hara sveudilj bolest veća.

Sve se ruši, sve se gazi,
Svud se smrtni mraz prostira,
Sve se u strašnom boju pazi
Gorke smrti — Julija umira.

— 1837. napisao je Stjepan Havajić, župnik u Zaboku pjesmu:

»Na smert Gospodina Gjüre Jožipovića, slavne občine turopoljske župana sl. kotarskoga stola kraljevinah horvatske, slavonske i dalmatinske i više sl. varmedjah sudbenoga stola prisednika dana 2. sèrpnja 1837. u Ljubljani preminuvšega. Žalostno speva Stephan Havaić župnik u Zaboku. U Zagrebu, štampano pri Franji Županu 1837. 4°.

Pjesma glasi:

Ružno vreme jadovito
Kak postupaš silovito,
Prot veselju mojemu,
Zemlješ ono
Kaj povoljno
Srcu bilo vnomogu.

Uzelo si dragog Gjuru
Kad je plakal tužnu vuru,
V kojoj sgubil Juliku
Gdo se plakal
Ne bi javkal
Gledeć škodu veliku.

Za odoliti srca tugi
Odputi se v orsag drugi
Ali vse zabadava
Srca žalost
Nije radost
Našla, koju čakala.

Gjuru smrt je umorila
Nesretna joj pamet bila
Na turobnost vnogoga,
A najbolje Turopolje
Plače Gjuru dobroga.

Koj za sreću Turopolcev
Vrednih svojih domorocev
Vnoga učinil očito
Koji nezna
Lahko zezna
Pri njih neka popita.

Jošče više učiniti
Domorodec istiniti
Bil je vsigdar pripraven.
Da sam nije
Smrtne sile
Kojom v grob je postavljen.

Vgrobu ima dragog oca
Sin žalostni, sad prez konca
Sestra i brat tuguje.
Ar onoga
Brata svoga
Zgubi, kojeg lubil je.

Suzni potok ustaviti
Akprem na njeg pozabiti
Nije moći, svetujem,
Akprem njega
Srca vsega
I ja z vami žalujem.

Ar će, doйти vreme ono
Gde ga videt mi na novo
Budmo mogli radostno:
Na spomenu
Nezablenu
Srce nek bu žalostno.

1838. izdao je M i h a i l j K o p c s á n y i pjesmu u slavu Antuna Josipovića. Pjesma ima naslov:

»O n o m a s t i c o n honoribus spectabilis ac perilustris domini domini Antonii Josipovich, universitatis nobilium campi Turopolja comitis terrestris, ejusdemque universitatis inclytae sedis španalis praesidis, ac una complurium inclytonum comitatum tabulae judicariae assessoris, dum die 13. junii 1838. onomasin suam ter fauste recoleret, dicatum a M i c h a e l e K o p c s á y i, Officii Vice-Comitis Montano-Turopolitani R. et. C. Zagrabiae, Typis reg. priv. nationalis iliicae typographiae dris Ljudeviti Gaj. 1838. 4°.

Ova je pjesma izašla u rano još doba ilirskoga preporoda, pak je zanimivo, da ju je štampao Ljudevit Gaj, otac ilirskoga preporoda u svojoj tiskari, onaj Gaj, kojemu je poslije bio Josipović najveći i najopasniji protivnik.

Pjesma je uvedena s Ovidijevim stihovima: *Salve festa dies meliorque revertere semper*, a popraćena je s dvije bilješke. U jednoj tumači Kopcsányi, da je ime turopoljskoga polja došlo od Tura, koga su Iliri štovali, kano boga rata, zato on i zove pjesnički Turovo polje u svojoj pjesmi »Martovim poljem«.

U drugoj opasci razlaže Kopcsányi, da Antun Josipović spada po svojoj majci rodjenoj Vojković u porodicu slavni Vojkovića plemića Klokočkih, od kojih je jedan od predja živio na dvoru sv. Stjepana prvoga ugarskoga kralja.

Pjesma glasi:

Laetior evi surgit corruscus ab undis
Cynthiis, et currit laetior orbe suo;
Laetior ipse suo gradiur quoque litore Savus,
Parturiens tellus laetior alma viret;
Laetior et Cerassus Pomonae munere compta,
Laeta magis nitidis illyra tempe rosis.
Laetitia natura omnis rediviva triumphat,
Guttur melliflue personat omne solum. —
Nempe diem Antonii nostra tellure reducem,
Entia bis hilari pandere fronte volunt! —
Nominis hae feriae Comitum Josipovich almae,
Terque tibi dignae, Martie Campe, coli. —
Quo celebrem metro, recolam quo carmine tales?
Quae tenero, Antoni! pectore vota feram? —
Non opis et nostrae digne tua munera tuo;
Dicere, quaeve cubant corde decoratus;
Non cultum Themidos, animum justique tenacem,
Promere maturum iudiciumque tuum. —
Sanguine quam longo, celebri quam stemmate cretus
Sis, Klokočum factis pagina plena docet.
(Saecula namque toga claros hac gente tulere,
Et patrio promptos fata subire solo.)
Ordine quam justo tua cuncta negotia currant,
Quam gravis, et mitis, sis probus, atque suavis;
Quilibet illustri sociorum noscet acervo;
Jungere nempe cupit se proba turba probo!
Et miseris quam sit tua Dextera prona levandis,
Praedicat auxilio fulta caterva tuo!
Dotibus bis Comitum fulgentia munera nactus,
Non animus quamvis ambiit illa tuus;
Sufficiebat enim Tibi quod sis dignus honore, —
Vera peti Virtus laudis amore negat. —
His fultus rides livoris felle virentes,
(Virtuti in mediis fluctibus alta quies!)
Aegida virtutis nam nosti mille sagittis,
Nosti vipereo dente solere peti;
Non humiles — celsas quatit Aeolus ornos;
Ima latent etenim, sunt nota magna malis.
Scis quoque livorem rupta cute saepe jacere,

Aut aliis structo casse solera capi!
 Macte animi idcirco Patriae Regisque saluti
 In cumbis remorus, ardua nulla timens! — —
 Laudibus at cumulent Flacceae voce potentes,
 Et nomen faxint astra ferire tuum; —
 Fauce premam vocem — veritus ne tollere pergam
 Encomiis quiddam, nominisque tuis. —
 Neque aliud flagito, carmen cape fronte serena
 Vatis, qui niveo corde sinuque precor:
 VIVIto ter faVstVs Canos JosIpoVICH annos,
 RIDeat et gentl sors peraMICa tVae!

I Mihailj Kopcsányi govori o smrti Jurja Josipovića u svojoj bilješci u pjesmi što ju je ispjevao u čast instalacije župana Antuna Josipovića g. 1839. On veli o Jurju: Spectabilis ac Perillustris D. Georgius Josipovich condan Comes Terrestris, Inclytae item Tabulae Judiciariae Croticae prouti et complurium inclytorum comitatum sedrialis assessor, frater laudati Domini (Antonii Josipovich) moderni comitis terrestris, valetudinis recuperandae ergo exterarum potens oras. — Labaci ad ingentem omnium moerorem fatis cessit Mense Junio 1837. cum prius Munus suum eximiae laudis specimine obeundo, juraque et immunitates praelibati Campi in generalibus comitiis Posoniensibus erudite et felicissimo cum successu defendendo immortale sibi pepererit et posteritati transmiserit nomen.

Mihailj Kopcsányi, kao bilježnik banskoga stola izdao je u slavu Nikole Mikšića latinsku pjesan prigodnicu pod ovim naslovom. Onomasticon magnifico ac spectabili domino Nicol. Mixich de Also-Lukavec, excelsae, regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, tabulae banalis, complurium item inclytorum comitatum sedis judicariae assessori diem nominis sui 6. Decembris 1838. ter fausto omine recolenti in jugem grati animi perennaturique cultus tesseram cultus tesseram dicatum a Michaeli Kopcsányi, jurato praelibatae excelsae tabulae notario. Zagrabiae, 1838. Typus r. privil. ilir. nat. typographiae dr. Ludovici Gaj.

Pjesma ima moto Horacijev: — — Virtus, Intaminatis fulget honoribus.

Pjesma glasi:

Puniceis invecta rotis Aurora recessit
 (Tithoni, linquens aurea tecta, sui);
 Aethereo coepit Titan super aequore volvi,
 Nocteque depulsa jam revocare diem. —
 Eu! subito Aonias cerno volitare Camaenas,
 Audio et impulsae dulce sonare chelys!
 Obticui! — Obtutuque animus superhaeserat uno,
 Perculit et gelidus pallida membra timor! —
 Tum blande tactis mihi Diva Thalia lacertis,
 Hos roseo dulces elicit ore sonos:
 Pone metum Vates! — nec sit tibi causa stupendi

Quod petimus vestras, Jove rigente, plagas; —
 Scito Lukavczensi Nicolao feria surgit.
 Pieridumque Choro ter veneranda dies
 Causa haec adventus nostri: — Hunc cecinisse juvabit
 Ornantem factis Nobile stemma suis. —
 Sed potis haud nostrae est complecti carmine justo,
 Munera, quae placido pectore, mente sedent.
 Palladia quantum fuerit luctatus Arena,
 Lauri, quae cingunt Tempora docta docent
 E vultu radiat gravitas immota sereno,
 Ingenuo renidet svavis et ore decor.
 Temperat omnia corde sagax, nec fata pavescit,
 Pulverei ridens dona caduca soli.
 Si remigat ventis sua parvula cymba secundis,
 Elatis nimium non fidit ille rebus;
 Contra si feriit stridens Aquilone procella
 Vela — stat! — et casus fert toleratque suos
 Non animo lapsus, nec recto tramite versus;
 (Herculeum nunquam tardat arena pedem!)
 Dumque alter deses resupino corpore stertit.
 Hic Patriae insomnis commoda mille locat;
 Utque sibi solers meritum congegit acervum
 Invitus (crebro) culmina digna petit!
 (Sola sibi retium Virtus aequae ambit honos!)
 Huic surgant Phrygii lapides, monumenta, colossi
 Aeternent Nomen celsaque ad Astra ferant:
 Nos graviter Numen recibus flagitemus enixis
 Fundentes tenero candida vota sinu:
 Ter pllos DVCat MIXICH slne nVbIVS annos
 Aeternl prosper regna petatqVe poLI!

Istomu Antunu Josipoviću u slavu izdao je Kopcsány još i drugu pjesmu. Naslov joj glasi:

»Carmen, quod honoribus spectabilis ac perillustis Domini
 Domini Antonii Josipovich, Universitatis Nobilium Campi
 Turopolje comitis terrestris, ejusdemque inclytae universitatis sedis
 spanalis praesidis, nec non complurium inclytorum comitatum tabulae
 judicariae assessoris, occasione praeraritae VIII. Idus februarias
 MDCCCXXXIX penes mentionatam universitatem, comitis et
 reliquorum magistratum restorationis, in perenne cultus monumentum
 sacratum cecinit Michael Kopcsányi, juratus excelsae, regnorum
 Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae tabulae banalis notarius.
 Zagrabiae, Typis r. priv. il. nat. typographiae Dris. Ljudeviti
 Gaj 1839. 4^o 2 str.

I ova pjesma imade na svojoj 2. strani Vergilijeve i Ovidijeve stihove na čelu.

Iz Enejide uzeo je Kopcsányi lijepe stihove:

... Pauci, quos aequus amavit
 Juppiter, aut ardens evexit ad aethera Virtus.

I ovoj svojoj pjesmi dodao je Kopcsányi neke bilješke o Jurju Josipoviću i o restauraciji te izбору komeša. Naročito ističe kad je županom turopoljskim izabran 13. prosinca 1838. Antun Josipović.

Pjesma glasi:

»Fines Zagrabiae lambentis litora Savi,
Tangit nunc cano cespite terra rigens;
Martius haec Campus, — Turium dixere Croatae, —
Herculeis factis Nomen adhaesit ei!
Hoc, informis hyems, diroque Aquitone molesta,
Nudavit placidae frontis honore solum;
Atque ubi turgebant variorum flore colorum
Prata, modo glacie bruma superba furit;
Arva etiam Cereris flavis redimita coronis,
Afflictas sulcis occuluere genas;
Pampineo nuper floescens Vineae foetu;
Praelia cum ventis nunc viduata gerit
Inque locum viridis peramicae frondibus ulmi,
Orba suo veteri cuncta nitore gemunt.
Nulla modi retinent prisciae vestigia formae,
Inque novos videas corpora versa modos! —
Mox tamen evo de gurgite Vere revector,
Omnibus alma prior forma, datusve redit;
Et tepidis, vastum Zephyris afflantibus orbem,
Conspicient versam tempora nostra vicem!
Gaudia nam sequitur luctus, — mox excipit istum,
Faustus dispergens tempora amara dies. —
Martius haud aliter Campus tormenta doloris
Senserat, et tristi rore rigabat humum:
Perdulcis Patriae lumen Georgium amatum,
Nescia dum flecti mors properata tulit;
Et sumsisit sexto vix roscida cornua Phoebe,
Jam lacrymas gravidae continuere genae;
Lecto etenim Antonio — concordii voce suorum
In Comitum, laetus perculit astra sonus.
Eximio Fratri dignus succedat in isto,
Fulgeat et tanto Frater honore fuit;
Muneris, et dotum coelestium sedulus haeres,
Tendat ut aetherei sidera ad alta poli,
Quive alios clari generis splendore praevit,
Anteeat meritis non moriture suis.
Grande Dei donum celebri de sanguine nasci,
Grandius et factis comere Stemma suis! — —
Quas teneas dotes? quae Munera? dicere mens est,
Antoni! at cunctas dicere Musa negat.
Frons gravitate nitens, svavisque remoto
Fastu, animus pulchri, justitiaeque tenax,
Ingenui bonitas vultus, prudentia cauta,
In Te perraro foedere juncta nitent. —

Te communis amor, fiducia nexuit omni,
 Tu desiderium linquis ubique Tui!
 Sed quis praegrandem meritorum sistat acervum,
 Quem struis eriguo tempore Magne, Tibi?
 Rector enim Tu solers omnia puncta tulisti,
 Quaeque ferenda Tibi Munera magna iubent.
 Exardet flagratque Tui nunc Campus amore,
 Et grates memori pectore semper aget. —
 Atque prius mundo cessabit Phobeus oriri,
 Claraque consvetas Luna subire phases;
 Ante leves etiam pascentur in Aethere pisces,
 Hyblaeos fugiet sedula turba favos;
 Quam tua labatur grato de pectore Virtus; —
 Fulgebit meritis Orbis uterque tuis.
 Osmam idumque feros Lukavec elusa conatus,
 Arx remicans prisco robore, flore suo,
 Certo post seriem saeculorum, nuncia, longam,
 Nominis est celsi grata futura Tui!!
 Nunque Comes vatis carmen cape lumine blando,
 Qui Tibi de niveo pectore Vota tulil.
 Josipovich aLto Comitibus qVI FVLsIt honore,
 Nestoreos VIVat sorte faVente Dies!!

O Antunu pl. Josipoviću, pisalo se mnogo. Da spomenem ovdje na okupu:

Ivan Nagy: Magyarország családái czimerekkel és leszármazási táblákkal. (t. j. porodice ugarske s grbovima, rodoslovnim tablicama). Pešta 1859. 8°. Knj. IV., str. 162.

— Ujabb kerismeretek tára. Pešta 1852. 8°. Knj. IV., str. 363.

— Neue Croquis aus Ungarn. Leipzig 1844. 16. Bd. II. str. 268.

— Rittersberg, Kapesni slovníček novinařski a konverzačni. Praha 1850. 12°. Dio I., str. 882.

— Wurzbach Constantin: Biografisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreichs. Wien 1863. Bd. 10. str. 279 281.

— G. 1839—1842. Ivan Švear. Ogledalo Iliruma. Zagreb. To veliko inače nekritično djelo, ima za noviju povijest, a tako i turopoljsku važnih stranica, jer su tu mnoge izvorne listine, koje su navodno poslije izgorjele. Ivan Švear (r. 12. maja 1775. u Ivanićgradu, umro 12. septembra 1839., kao župnik u Sesvetama kod Požege).

— G. 1839. spjevao je Toma Gajdek, poslije zagrebački kanonik ovu pjesmu prigodnicu, kad je Nikola Mikšić postao proto-notar kraljevstva:

»Velemo žnomu i Visokorodnomu gospodinu Nikoli Mixiću od gornjega Lukavca, visokoga banskoga i više slavnih varmedjah stola sudbenoga prisjedniku, prigodom njegovoga izabranja i uzvišenja na dostojanstvo meštra prabilježnika kraljevinah Dalmacije, Horvatske i Slavonije, u saboru istih kraljevinah dana

21. sčnja 1839. obderžavanom. U Zagrebu, 1839. Iz k. p. nar. ilirske tiskarne dra Ljudevita Gaja. 8°. 4 str.

Motto: Na pjevanje ove obrati
Veličanstvo vedra čela.

Gundulić Osman. Pjev. I. str. 16.

Pjesma glasi:

Veseli se Turopolje
Ti ilirsko milo oko!
Tvoj z junačke prave volje
Sin uzvišen je visoko.

U maglenoj, tužnoj zimi
Za studena za vremena,
Medju vihri prem snežnimi
Zemlje pasa potištena.

Prosvjetliše zraci sunca
Sunca Mikšića Nikole
Ko s oblaka do vrhunca
Stere krila siv sokole.

U trojednoj kraljevini
Prabilježnik, kad nam ti si,
Kada meštrom te načini
Glas naroda i uzvisi;

Svanula je nova zora
Travica je zarosila,
I zasjalo sunce s gora:
Tolika si srca sila!

Cena mudrosti velika
Nikad ne će ti propasti
To je slava, to je dika
U kojoj ćeš uvijek cvasti.

Nu sokole Ti naš, slavni,
Nek te sreća vjek ne mine,
Svi ti puti bili ravni
Svedj na korist domovine.

Veseli se Turopolje,
Ti ilirsko milo oko!
Tvoj s junačke prave volje
Sin uzvišen je visoko.

T. Gajdek.

Tomo Gajdek, »Ilir iz Hrvatske« bio je poznati i uvažeri hrvatski pjesnik iz ilirskog doba. Rodio se je 30. decembra 1809. u župi sv. Marije u Dolcu, u Zagrebu. Umro je 13. januara 1886. u Zagrebu. Zareden g. 1832. bio je kapelanom u Selima zagorskim dvanaest godina. Bio je župnikom u Velikoj Erpenji od g. 1845. do 1856., tad je postao župnikom u Marija Gorici. G. 1862. poslan je zagrebačkim kanonikom. On je bio prvim predsjednikom društva sv. Jeronima. Pjesma njegova, što ju je ispjevao ilirski pjesnik i patriota turopoljskom sinu Nikoli pl. Mikšiću od Donjega Lukavca, o času, kad ga je hrvatski narod izabarao važnim uglednikom t. j. protonotarom (prabilježnikom) kraljevine, dokazuje, da ime ilirsko g. 1839. nije bilo omraženo u Turopolju. Inače ne bi Gajdek svoje pjesme počinjao sa stihom: »Veseli se Turopolje, i ilirsko milo oko«.

Ali vremena se brzo promijenila. G. 1839. počeo je zajednički ugarsko-hrvatski sabor narivavati svima narodima ugarske krune mađarski jezik. I g. 1840., kad je 12. decembra obavljena restauracija u gradu Lukavcu, (dan prije radi nedjelje) te izabran opet per acclamationem komešom Antun Josipović, govornice su »Ilirske Novine« simpatično o tom događaju. Naročito spominju, da su Turopoljci oduševljeno vikali: Živio! i ističu, da su svečanost ovu i objed zaključile naše po izboru narodne pjesme, »kojih glasovi iz ustiju svih nazočnih, milo prelijevajući se, dadoše novo svjedočanstvo, da narod naš, ma za čiju bilo volju od iskrenosti narodnosti svoje i ljubavi prema njoj nikada nipošto propustiti kadar nije.«¹⁾

Ja sam o tom razdoblju zatim napisao, da ublažim preoštar sud o Josipoviću: »Videći velike promjene, što se oko njih u domovini zbivaju, zamisliše se neki hrvatski rodoljubi, a posljedica njihova razmišljanja je bila, da se treba oprijeti tako snažnom i pobjedničkom prodiranju ilirske misli u narod. Nema sumnje, da je među ovim ljudima bilo uistinu ljudi plemenita srca i umnih glava i čvrsta uvjerenja. Neka maglovita ilirska narodnost nije im išla u glavu. Samo na osnovu starih pravica kraljevine Hrvatske i u savezu u Ugarskom mislili su, da je osiguran spas domovine, da su bez pogibli narodni i privatni interesi. Spominjanje srodnog, velikog ruskog carstva, uvađanje mnogih novotarija, svakako je moglo u njima pobuditi strah, da Hrvatska, Gajevim idejama polazi na klisku stazu. Pak i ono Gajevo vječno »aula est pro nobis« nije moglo oduševiti stare borce za ustavnu slobodu i za posebna prava kraljevine Ugarske i s njom spojenih posestrima zemalja. Zar to nisu bili sinovi onih junaka, koji su se borili protiv Josefinizma i centralizacije, zar to nisu ljudi, koji i sami nisu odviše dobra doživjeli od kralja?« Ovi protivnici ilirštine sastaviše kolo ljudi, kojima su na čelu bili grof Aleksandar Drašković i Antun Daniel pl. Josipović, župan turopoljski. Oni konstruirahu stranku protiv »ilirizma i panslavizma« Zanimivo je, kako je

¹⁾ Narodne Novine 1840. Str. 397.

Gaj u svojim novinama unatoč toga Turopolje blago sudi u »Narodnim Novinama«. On veli: Što se pako plemenite braće turopoljske tiče, koji su od najstarijega vremena slobodu svoju očuvali i koji su zaista jezgra plemenštine hrvatske, oni su općenito vrijedni i dobri ljudi, samo škoda, što se dadu varati i što u svom zaslijepljenju drže kukolj za pšenicu.¹⁾ Zanimivo je, da je protonotar Mikšić, kojega je ovdje u zvijezde kovao Tomo Gajdek, poslije bio najžešći protivnik njegovih ilirskih ideala. Dragutin Rakovac veli u svom dnevniku: »Mikšić protonotar sa palatinom jesu najveći neprijatelji Horvata.²⁾ Tomo Gajdek je zacijelo požalio svoju pjesmu. Šta ćemo: »habent sua fata libelli«. Biva!

God. 1842. izašla je brošura njemačkim jezikom pisana: Turopolje und d. Ungarischen Komitate. Von Ferdinand Žerjavić. Landesdar. u. Assessor der I. Agrar- u. Warasdiner Komitate. Agram, k. p. i N. Buchdruckerei des Dr. Ljudevit Gaj 1842. 8. 29 str.

Razlog toj brošuri bile su burne debate ugarskih županija, kad su primile cirkularnu notu plem. općine Turopolje, u kojoj je ta potražila od sve Ugarske pomoć radi tobožnjeg nasilnog isključenja iz reštauracije zagrebačke županije. U korist općine zaredale su u mađarskim skupštinama razne rezolucije, pak je Žerjavić naumio, da krivo mišljenje o Turopolju ispravi, jer je htio, da županije urade prema onoj: Prenaglenost je maćuha pravednosti, pak da nepromišljeno ne stvaraju suda o situaciji u Hrvatskoj. Pisac je radi toga odlučio progovoriti o organizaciji turopoljske plemenite općine. Naročito ističe Žerjavić, da Turopolje potpada pod zagrebačku županiju, a čitavo zauzimanje Mađžara ima svrhu da mađariše Hrvate. Jedna je dapače županija tako daleko išla, (boršodska) da je preporučila komesa turopoljskoga, kao reprezentanta mađarske narodnosti u Hrvatskoj, neka bi ga ostale županije izabrale za asesora. Žerjavčić veli: Isti duh, isto čuvstvo, koje je u novije doba Mađžare tako rasplamtio, osvojiše i duh južnih Slavena t. j. Iliraca (dakle i stanovnika Hrvatske i Slavonije) jer i oni osjećaju isto tako dobro, da narod, koji svoju narodnost, svoj jezik, svoju vjeru i svoje pravice ne pazi, ne ne nikada igrati znamenitu ulogu, da ne će nikada od svjetske povijesti uz druge izvrsne narode biti spominjan, pak to i ne zaslužuje. Radi toga, što se je svijest naroda probudila, prilagodili su Hrvati svoj jezik onome, koji govori veći dio naroda i to Mađžari zovu književnim zločinom. Oni zovu u nas izdajom, što kod svoje nacije smatraju najvećom zaslugom, i naplemenitijim blagom.

Mi ne silimo — veli pisac — nikoga da prihvati naš jezik i našu narodnost, pak ipak smo u sedam godina orijaški napredovali, a to je zato, jer je naš jezik evropski, i jer ga govori općenito svi stanovnici naše kraljevine, a i drugi narodi uče ga na svojim sveučilištima u Franceskoj, Njemačkoj i Grčkoj. Inače su morali od početka da se bore proti osvadi da su skloni rusizmu i germanizmu. »Jedno

¹⁾ Deželič Vel. st. Narodna Starina 1923. sv. 2. Str. 181.

²⁾ Isto. Str. 284.

glavnih sredstava da podignemo našu narodnost, jest podržavanje naših municipalnih prava, koja ne zahvaljujemo Madžarima kako se to izrazuju neke madžarske županije — već mudrosti i junačkoj hrabrosti naših preda, koji su nam ih sretno ušćuvali uz sve političke smutnja i uz prilike, koje su bile vrlo nepovoljne za nšu nacijsionalnu misao.«

Ova nam prava nijesu manje draga, nego što je Madžaru mila bula Andrije II., jer su baština i spomenik naše samostalnosti. Onda Žerjavić navodi ta prava: 1) imamo bana (3. čast u državi). Pod njegovim predsjedanjem se sastaje sabor. 2) Hrvatska plaća polovicu poreza. 3) Hrvati su prosti od vojničke opskrbe. 4) Hrvatska ne šalje u zajednički sabor separatne zastupnike, već tri delegata. 5) Slobodna prodaja morske soli. 6) Mi imamo svoje apelaciono sudište — banski stol. 7) Akatolici ne imaju pravo postati građanima i ne smiju u Hrvatsku seliti. I premda su ta municipalna prava u saborima (naročito u g. 1715. akt 120.) kraljem potvrđena, uz klauzulu, da se o tome ne smije više u nijednom saboru govoriti. Ipak se je svidelo Madžarima g. 1836. predložiti poništenje naših municipalnih prava. Zatim pripovijeda Žerjavić o strankama u Madžarskoj i Ilirskoj, te o restauraciji g. 1842., koju opisuje, kako je anacionarno već u 6 sati u jutro zaposjela sva mjesta. Spominje, kako se je župan turopoljski stavio kao Coriphaeus na čelo te stranke. Ilirci su dobili većinu. Madžarske županije neimaju se pravo miješati u nutarnje stvari Hrvatske. Madžarske županije tako su zaslijepljene idejom madžarizanjem, te zahtjevaju zabranu imena ilirskoga, jer ilirska stranka ima posebno odijelo i jer si je prisvojila novi grb. Ilirsko ime nije novo. Stari historici to dokazuju. U našem zakoniku dolazi g. 1625. i 1630. ime: Regna illyrica. Glede odijela nema zakona, koji bi propisivao, kakovo odijelo imati mora koji narod. Madžari nas sile, da nosimo njihove dalmane, a to je zapravo od Poljaka uzeto odijelo. Pa kakvoj promjeni podvrgavaju se ta madžarska dijela! Jednoć su nosili kratke dolmane. Drugi duge haljine, koje se sada zovu Atila, a prije Zrinski. Mnogi nose Kvintove kapute. I polumjesec sa zvijezdom stari je grb, koji se nalazi i na novcima.

Kad nas madžarske županije porugljivo »Regnum pigmaneum« to jest »država patuljasta« to neka znadu, da je ova patuljasta država sa svojim snažnim narodom čitavu ugarsku državu u svako doba snažno čuvala, a za Bele IV. i od propasti spasila.«

Kako se vidi Žerjavićeva brošura vrlo malo govori o samom Turopolju i Turopoljcima. Ona ga jedva spominje, kao uzročnika motitelja, da se madžarske županije za nj zauzmu. Inače se u toj brošuri govori o municipalnim pravima Hrvatske.

— 1842. U kalendaru karlovačkom »Pilger«, što je izlazio na njemačkom jeziku. (Karlstadt 1842. str. 34.), ima članak:

»Turopolje« (Topographisch-historische Skizze aus einem grösseren Aufsätze von einer Dame »Ausflug in die Banal-grenze 1825.).

Iste je godine u časopisu »Panonia« izašao članak: Die Turopoljaer Gegend« (91).

— 1842. »Siebebürger Wochenblatt« br. 85—87 piše o Ilircima i unionistima. O ovim potonjima kaže, da se bore za narodnost, religiju i pravice. »Oni su dakle pravi, jedini Hrvati.«

— 1842. Dopisnik »Pesti Hirlapa« u 176. br. o posljednjoj skupštini zagrebačke županije piše: »U sadanjem zamršenom stanju Hrvatske, gdje ne ima niti sigurnosti, niti mira, gdje se sve, što ne nosi ilirsku boju, na smrt proganja, gdje protiv mađžarskomu imenu i proti simpatiji protiv Mađžarima, oboružana stranka, u svaki čas sebi županijsku oblast prisvojava, gdje 1000 Argusovih očiju, svakoga onoga, koji s Ilirima ne će da druži, preža i uhodi — veoma je mučno putem dopisivanja općinstvu nešto obznaniti...« Dovršuje pako dopis: »Do toga smo već došli mi Mađžari u našoj vlastitoj domovini!«

— 1843. (Ožegović Metel) Rückwirkungen des Magyarismus in Croatien). Jahrbücher der slavischen Literatur Band IV).

— 1843. U mađžarskom listu Hirnok opisao je Ožegović događaj na zagrebačkoj velikoj skupštini od 9. prosinca.

— 1843. izašla je Milašinovićeva poznata satira. Franjo Milašinović, latinski i hrvatski pjesnik, kanonik zagrebački, rodio se 2. prosinca 1808. u gradu Trakošćanu, od oca provizora u grofa Draškovića. Njegov je otac bio rodom iz sela Košutarice kod Jasenovca. Gimnaziju je Franjo svršio u Varaždinu, mudroslovne i bogoslovne nauke u Zagrebu. Zaredjen je u svećenika 19. decembra 1831. Mladu misu je kao zornicu otpjevao u crkvi oo. Franjevaca u Zagrebu, a objed mu je tom prigodom dao tadanji biskup Alagović, spoznavši i ocijenivši njegove vanredne darove uma.¹⁾ Od g. 1831.—1837. bio je prefekat u biskupskom sjemeništu, te obrednik posvećenoga biskupa Žalca. G. 1837. (Matković veli 1835) postade profesorom crkvene historije i kanoničkoga prava. G. 1844. branitelj ženidbenih i vjerskih stvari i podravnatelj i rektor sjemeništa.²⁾ G. 1852. kanonik prvostolne crkve zagrebačke, arcidakon kemlečki, zatim katedralni. G. 1871. dobio je naslov kućnoga prelata njegove svijetlosti Oca Pape. G. 1877. kanonik pojac. Odbio je ponudenu čast opata radi toga, što je postao nagluh. Potkraj života bio je samotan. Umro je 1. srpnja 1883. kao svećenik jubilarac i sahranjen je u Gračanima kod kapele sv. Mihajla. Bio je izvrstan poznavalac klasične latinštine i latinski pjesnik. Govorio je izvrsno latinski. Napisao je dosta i latinskih i hrvatskih pjesama. Naročito se je odlikovao sa svojom satiričkom žicom. G. 1842. ispjevao je svoj u svoje doba glasoviti pjesmotvor: »Martini Sarcastii, Pseudo »Nasonis illyrici, Metamorphosis unica«. Prištaša Gajevih Ilira, on je bio posmatrač onih burnih događaja, koji su se oko god. 1842. stali razvijati velikom brzinom između ilirsek i mađžaronske stranke. Naročito, kad je potekla prigodom županijske restauracije krv na Markovom trgu, pa kad su, plati Bog

¹⁾ H. Nar. Nov. 1842. Str. 293.

²⁾ Bogoslav Šulek: Franjo Milašinović. Vijenac 1883. Str. 443. i dalje.

³⁾ Matković B. Recensio episcoporum . . . Zagrabiae 1887. 8. 84 br.

Zdenčaju, Ilirci prvi put iznijeli pobjedu, izazvalo je to opću senzaciju, ne samo u Hrvatskoj već i izvan nje. Milašinović bio je za onda profesor i on napisao svoju *Metamorphozu*, u kojoj sjajnom latinštinom šiba i na ruglo stavlja tadanje madžarone. Misli se, da je njegova pjesma više škodila madžarskoj stranci od mnogih političkih govora. Počinje pjesnik s pitanjem: »Što koristi tajati javne grijehe ludova? Zar se ne može glupave komedijaše prikazati u satiri i žalosni predmet ismijati?« »Pjesnik nam prikazuje »repatu vojsku« madžarona, kojima je bio predsjednikom poznati konj Bucephalus — grof Aleksandar Drašković, rođen na sramotu svoga roda u gradu Zmajevu, a potpredsjednikom magarac velikih ušesa iz Turova polja (ex rure Turonum). Pisac daje raznim vođama imena: Scribius, Merulius (Kos), Osculeus (Kušević) a uz vode, kaže, da ima i drugih lisica i vukova, razna tijela, ali svi izdajice douovine, živine pune crne himbe, a bez moždama, imajući podružnicu u varošu Dinj (Varaždin), koji kao majmuni oponašaju čelavoga (Erdödy) Dodera i kao medjedi na užetu igraju, kako im on bubnja. Na pitanje pjesnikovo, zašto si pobješnjeli žele uništiti paladij domovine, odgovara muza, da u Scitiji (Ugarskoj) ima zvjer odjevena u krzno košute (Košut) koja je poslala u Zagreb fiškala Sitkija, da ih namami bezumaca slavičnih — novcem. Sitkaj je svima maske podijelio. Vraćajući se iz svoga sastajališta kazina gosti svaki ima svoj obraz. Jednom se dižu na glavi volovsik rogovi, drugi se ceri ko pas, treći otvorio gubicu ko kurjak, gdekoji viču kao magarci. Jedni su majmuni, drugi zmiije, treći lisice. Svijet bježi od tih nakaza i zatvara kućna vrata pred njima. Poslije mamurluka vraćaju se u svoje duplje, da vijećaju o razoru ilirizma. Al je domovina podučila Eneja Silvija (Ljudevita Gaja), da on »sviju muza ljubimac« ustane njoj upomoć. Gaj pohrli na Markov trg i sada slijedi živi i slikoviti opis bitke između Ilira i Madžarona. Pjesma svršava s pozivom Madžaronima, da se opamete i vrate u krilo majci svojoj domovini. Šulek veli: »Nije Juvenal vještije prošibao rimske ludorije, nego što je Milašinović madžaronsku mahnitost. Samo šteta, što je Milašinović ovu jedinu »Metamorphosis« napisao, a nije poslije nastavio svoje pjevanje. Kolike li krasne građe za onakve satire i u kasnije doba! Al je njegova latinsko satirička muza od onda umukla; samo se je kadšto u zagrebačkom »Šoštaru« pomolila, da prošiba kajkavski lude mode... Govoreći o eklogi, koju je M. ispjevao opisujući Maksimir, veli posve pravo: Vrijedno bi bilo, da taj opis profesori latinskih klasika svojim đacima pročitaju; jamačno bi im ugađao više od opisa kakove tuđe, nepoznate zemlje, te bi ga bolje razumjeli i upamtili, a tim i dublje pronikli u ljepotu klasične latinštine.¹⁾ Milašinovićeva pjesma izašla je štampom 1843. i ovo joj je naslov: *Martinis Sarcastii Pseudo — Nasonis Ilirici, Metamorphosis unica... artis poeticae amatoribus et osoribus ad novum annum dicata* 1843. Lipsiae, Typis B. G. Teubneri 12 strana.

¹⁾ Vienac 1883. Str. 456.

M. Cvetković preveo je na njemački Milašinovićevu pjesmu. Rukopis te pjesme nalazi se u arhivu sl. i kr. grada Zagreba. Rukopis je veliki folio ima 6 listova, od toga 11 pisanih stranica. Ima na prvoj strani naslov: Des ilirischen Pseudo-Ovids Martinus Sarcastius einzige Metamorphose, den Freunden und Feinden der edlen Dichtkunst geweiht zum neuen Jahre 1843. von Emiliyhilos, verdeutscht und dem würdigen Emiphylos gewidmet von Miniphylos M. C. Posljednje riječi na posljednjoj stranici jesu: Im Hochlande übersetzt im Monat Mai 1843. geschrieben von M. Cvetković, Hörer der Poesie.

Odmah na drugoj strani dolazi: Anmerkung, u kojoj su zabilježena sva lica o kojima se radi ovim redom. Ja ih po redu priopćujem i dodajem svagdje pjesnički ime njegovo u satiri.

1. Drašković Aleksandar — Bucephalus — Ross aus dem Drachenschloss.

2. Josipović Antun — Asinus de rure Turonum — Eselein aus dem Türkenfeld.

3. Pisačić von piskati Georg — Scribius — Pfeifermann.

4. Serpak — von Serp — Seculaeus — Sichelretter.

5. Sitkaj — Sitkonius Gibbo — Satt.

6. Brigljević Josef von briga — Curejus — Sorgenmann.

7. Kušević Aurelius von Kušati — Osculius — Schmecker.

8. Kos — Merularius Urso — Amsel-Bär.

9. Jelačić von jelen — Helenius — Falschhirsch.

10. Dušek von Duh — Animicius — Geistlein.

11. Mikšić — Ximicius — Mikl.

12. Mikušay — Cumisai — Kumišaj.

13. Kovačić — ciconia Fabri — Schmiedsohn.

14. Farkaš, Vuk, Vukasović — Lupus — Izegrim.

15. Maček cenzor — Dod — Kater.

16. Varašdin von varaš dinj — Städtchen der Melonen.

17. Erdödy Nepomuk — Doderö — D. Dideron.

18. Tuskulanum, Tuškanac das Casino).

19. Košut-Hirschkuh lapp, aus welchem deutschen Namen Košut's warscheinlich der Name »Hirlap« den pestverdächtigen Blättern zu Theil ward. Man liess nämlich aus dem Namen Hirschkulap — um so die Berühmtheit für das Blatt zu gewinnen, die drei mittleren Buchstaben aus. Damius — Hirškulap.

20. Sitkaj schrieb im Pesti-Hirlap unter den angenommenen Namen Korboić (Comentation des Übersetzers. — Korbović.

21. — ?

22. Gaj — Sylvius Aeneas von Sylva.

23. Lukavica — Lucavia tellus — Lukava zemlja von Lukavec.

24. — prazno (preskočeno).

25. Stivić — — — — Stibitz.
 26. Hochreiter } Domherrn Allivolut Die hochberitlne Insualner-Sau
 27. Pavčec } Pavonius der stolze Pfau
 28. Černolatec, Latoniger, Latočernec.
 29. Keresturi, Keresus et Tucius, Queresdura.
 30. Tomašić — — — — Thomaskind.
 31. Gustav Ožegović — Augustus — Gustchen.

Ovdje sam uporedo složio latinska i njemačka imena ljudi, o kojima pjesma pjeva, tako da se sada vidi jasno, koje je ljude Milašinović opjevao.

Da se pako vidi, kako je Cvetković prevodio, priopćujem ovdje posljednji odsječak Milašinovićeve pjesme u latinskom originalu i Cvetkovićevom prevodu:

Dilecti cives! ut pax reifloreat alma,
 Quod Satyrae scopus est, odiorum tollite causas!
 Ilirica de gente sumus, patrique Croatae!
 Nemo neget gentem — Patriae sub nomine turpes
 Nemo tegat fraudes, all alioqui ludimur extus!
 Si fraus est intus: structam quis vitet abyssum?
 Sit cordi patrium nomen — cessetque Casinum;
 Fallax Corbovius Scythiae in deserta recedat,
 Et ferat, unde tulit, signatas stigmatibus larvas:
 Sic nos junget amor, concordia prisca redibit.
 Ac aevum felix Ilira de gente Croatis!
 Tunc mea laudabunt sapientes carmina curas!

Njemački prijevod glasi:

Geliebte Brüder! o entfernt der Thaten!
 Des Zwistes Grund — es wird euch schöner Lohn!
 Dem Vaterlande nach sind wir Cfoaten
 Ilirier aber nach der Nation!
 Verläugnet dies nicht und Niemand soll
 Im Heuchler-Namen bringen List und Groll!
 Von aussen sind wir so und so gedrückt,
 Ist innen Trug so sind wir schon verloren.
 Der Name, der uns Brüdern näher rückt
 Und nicht Casino werd' zum Schmuck erkoren
 Der falsche Korbović er sei verbannt.
 In Skitiens weit entfernte Wälder
 Er trage seine Larven aus dem Land,
 Und Lieb' und Einigkeit erscheine bald
 Und bald noch erscheint mit goldnen Saaten
 Die goldne Zeit ilirischer Croaten!
 Und dann erst wird der Bürger froh darob
 Dem Dichter spenden wohl verdientes Lob!

G 1843. Ove godine piše mnogo o našim prilikama. Vierteljahrschrift aus und für Ungarn 1843.

— 1843. Ove je godine u brojnim rukopisima rasturana među narod satirička pjesma, koju je spjevao (misli se kanonik Milašinović) pod naslovom: »Gliboko zdihtavanje žalostnih Turopoljceva na vekivečni spomenek 9. prosinca leta 1843., spisana u Lukavcu gradu po Tomeku Iskrenoviću iz Velike Mlake, s mottom: »Deci! ki bu vrag iz nas.«

Takovih pamfleta bilo je u ono doba više.

— 1844. pišu mnoge novine o Turopolju. Ističem ovdje naše Narodne Novine od 17. veljače 1844. br. 14. tečaj 14. koje u svojoj rubrici »Ugarska« »Vesti o državnom saboru« vrlo opširni referat donose o 89. i 90. saborskoj »sjednici od uzvišenih velikaša« uz naslov: »U poslu turopoljske službe«. — I »Brani-slav« politički časopis govori o Turopolju.

1844. Teodor Bottka, mađžarski pisac napisao je oveću raspravu o Turopolju i Turopoljcima: »Turmészö ismertetése. Priopćio ju u časopisu »Századunk« g. 1844. br. 35. 40. i 41. On misli da su Turopoljci porijetlom mađžarski plemići. On dakle usvaja Horváthov nazor, koji mu je »izljev domorodnoga zanosa«. On to Horváthovo mišljenje nastoji potkrijepiti historičkim i diplomatskim razlozima. On nalazi u starim ispravama turopoljskim iz 13. i 14. vijeka mađžarska imena osoba: Bodon, Ivin, Löcsa, Dobcsa, i Rados i mjesta te voda: Kuche, Monoszölö, Obonyi, Királyreve. Sve to Bottka temelji na listini Bele IV. od g. 1225. Lijepo o toj smiješnoj tvrdnji mađžarskog učenjaka veli Bresztyenszky: »Mislim, da će svatko koji znade hrvatski ili bud koji slavenski jezik dvojiti o mađžarskom porijeklu navedenih imena uz koja se nizaju upravo u onoj ispravi, na koju i Bottka reflektira — ona Bele IV. od g. 1225. — također imena Pribislav, Ladislav i Milovan, koja ne smatra ni Bottka mađžarskima.«

Mađžarizacija hrvatskih imena imade u našim listinama više razloga. Narodnost kancelara i pisara ima u tom udjela. Oni su često bili mađžarskog porijetla. Janko Drašković pripisuje mađžarizaciju imena i običaja u Hrvatskoj politici Mađžara, naročito doseljivanju mađžarskih obitelji i njihovom bogatstvu, pa veli: »s vremenom dotle dotjerane bijahu stvari, da bez svake krivde i tužbe mađžarski jezik i običaji više polutine uvedeni bili jesu. Svi gradovi i crkve dobiše mađžarska imena.« (»Dissertation ili razgovor« od g. 1832. preštampan je 1885. u knjizi »U proslavu pedeset godišnjice preporoda hrvatske knjige.«¹⁾ I ja sam u ovoj kritici Laszowskovih turopoljskih spomenika svrnuo pažnju naročito na hrvatska narodna imena, kojih imade obilje u turopoljskim spomenicima. Bottka je još i to smatrao kao dokaz za mađžarsko porijeklo Turopoljaca, što su ugarski kraljevi rado boravili u Zagrebu u blizini Turopoljaca, te ovima podavali mnoge povlastice »poglavito iz simpatije prema njima, kao svojim sunarodnjacima Mađžarima, u kojih su se susjedstvu smatrali najsigurnijima.« I to je naklapanje mađžarskoga pisca oborio Bresztyenszky. Kra-

¹⁾ Bresztyenszky Š. Pravno-povjestni podatci o Turopolju. Zagreb 1892. 8. Str. 3.

ljevi samo su prolazno boravili u Zagrebu, a Turopoljci su od njih manje dobivali od drugih na pr. Jastrebarčana, Zagrepčana itd. Ničim se ne da dokazati, da su Turopoljcu ugarski kraljevi darivali kakova imanja, ali je usuprot nedvojbeno, da ih je vojvoda Bela, radi uvrijede, koju su mu nanegli, degradirao na slugu, koji imadu drva donášati.

G. 1844., izašle su crtice u knjizi »Neue Croquis aus Ungarn« I. P. Hirschfeld, Leipzig 1844. 16^o Bd. II. str. 268., u kojima se crta i turopoljski župan Antun Danijel Josipović ovako: energičan karakter i radini neprijatelj Ilirizma. Premda Hrvat dovoljno je vješt mađžarskome jeziku, da može osobe i stvari pravim imenom označiti i izreći katkada koju glupost.«

C. 1845. donijela je Hrvatskoj užasno krvoproliće 29. jula. O tome se je mnogo pisalo. Spominjem: Kukuljević Ivan: 29. srpnja 1845. Historička crtica. Vojni Sisak 1870. — Smičiklas T. Povijest Hrvatske II. knjig. 461. — Đuro Deželić, Dragutin Pogledi, životopis (Dragoljub t. 30) — Deželić Velimir dr. st. Historijski grobovi. Prosvjeta, Zagreb 1903. str. 691. i dalje — Deželić Velimir dr. st.: Pisma pisana Lj. Gaju. Zagreb 1903. str. 64. — Horvat Rudolf dr. Srpanjske žrtve. Prosvjeta 1903. — Šišić Ferdo dr.: Pregled povijesti hrvatskoga naroda. Zagreb 1916. str. 294—296. — Horvat Rudolf dr.: Najnovije doba hrvatske povijesti. Zagreb 1906. str. 84—87. — Horvat Rudolf dr.: Povijest Hrvatske. Zagreb 1904. str. 518 i dalje. — Horvath Michael - Novelli: Fünfundzwanzig Jahre (1823.—1848.) aus der Geschichte Ungarns (2 sv. 1867.)

— U isto vrijeme piše i Mihajl Horvath, mađžarski historik. Pisao je dosta o Turopoljcima. U svojoj monografiji »A Patzi nem zetröl. Taj mađžarski pisac iznesao je tvrdnju, da su turopoljski plemići u Hrvatskoj posljednji ostaci prastaroga Tursko—mađžarskoga plemena t. j. istočnih Turaka, koji su se pridružili Mađžarima. Iz toga svog mišljenja dolazi do tužaljke, kako je to žalosno da Mađžari puštaju, te ti zadnji ostaci njihovoga roda i plemena moraju da izginu u moru slavenskom. Tako su isti i mađžarski plemići u gornjoj Ugarskoj izgubili svoj mađžarski materinji jezik. Mihajlo Horvath r. se 20. oktobra 1809. u Szentesu, u congradskoj županiji. On se je posvetio svećeničkom stalešu, te je iza zaređenja iza kako je polučio doktorat. G. 1830. postao je bilježnikom županije, onda je neko vrijeme bio u duhovnoj pastvi.

Onda postade odgojiteljem u kući grofa Gabrijela Keglevića. G. 1840. ode opet u duhovnu pastvu, a onda već 1841. postade odgojiteljem sinova grofa Kajetana Erdödića. G. 1844. postade profesorom ugarskoga jezika i književnosti u Terezijanskoj viteškoj akademiji. G. 1848. postao je župnik hatvanski, te je doskora imenovan kanonikom. Malo iza ožujskog pokreta g. 1848. ode u Peštu, da potraži mjesto čuvara u muzeju, gdje bi se nesmetano mogao posvetiti povjesnim studijama. Barun Eötvös, ministar prosvjete imenovao ga je biskupom čanadskim. Do studenoga 1848. ostade bi-

skupom. Kao prijatelj Košutov bio je članom republikanskog ministarstva, te je nakon pada Košutova morao pobjeći u inozemstvo. In contumaciam odsuđen je na vječala. Napisao je mnogo povjesnih rasprava, a naročito je izdao: *Povijest Mađara* u 4 knjige. (*A Magyarok története*, G. 1841. izabrala ga je mađarska akademija svojim pravim članom, u povjesnom svojem odjelenju.

— 1845. piše o turopoljskim prilikama i ilirskim mnogo i K. K. priv. *Agramer politische Zeitung*.

— 1848. Emerik Palugyay, mađarski historik r. u Madu 6. X. 1818. iz plemićke mađarske porodice. Svrši pravničke nauke i postade advokatom. G. 1840. stupio je u državnu službu. Zarana se je počeo baviti povješću i statistikom. Izdao je kratki životopis *Werbözyja* i raspravu o županijskom sustavu u četiri knjige. Nas najviše zanima opširna analiza o turopoljskoj povelji koju je izdao pod naslovom: *»Turmezö oklevekkel kísért jogtörténeti ismertetése* t. j. pravno-povjesne študije o turopoljskoj diplomi (g. 1847.). Pest, Geibel Károly 1848. 45 str. Na kraju knjige priložene su isprave 1. Kaptola zagrebačkog od g. 1561. 2. Rudolfa II. 3. Sigismunda. 4. Karla VI. 5. grofa Josipa Esterhazija. 6. Članci hrvatskog sabora od g. 1748. Isto se je tako bavio i dalmatinskim pitanjem i izdao raspravu: (*Történeti vázlatok Dalmátianak hazánk, hozi visszoszanyaszol.*) Povjesne crtice o odnošaju Dalmacije prema Ugarskoj.

— 1849. izašlo je vrlo interesantno djelo: *Geschichte des Ilyrismus oder des südslavischen Antagonismus gegen die Magyaren*. Nebst einen Vorworte v. W. Wachsmuth. Leipzig 1849.

— 1850. Rittersberg, Kapesni slovníček novinářki a konversační. Praha 1850. 12. Dio i st. 882 ima životopis Antuna Josipovića.

1850.—51. Panler Tivadar. *Turmözeiek történetéhez*. (Uj M. Muzeum 1851.—1852. T. 393).

— G. 1851. izašlo je *Turmezéiek történetéhez adalék*, Pauer Tivadartól. (Uj M. Muz. 1830.—51. T. 393.).

1852. Ujabb Kori ismétrátek tára Peste knj. IV. str. 363. govori o Antunu Josipoviću.

— 1854. Kukuljević Sakcinski Ivan: *Dogodjaji Medvedgrada*. U Zagrebu 1854.

— 1859. Nagy Ivan. *Magyarország családai czimerekkel és leszármadási táblákkal* Pešta.

— 1861. izašla je u Zagrebu u litografiji Julija Hühna u Zagrebu šaljiva slika o obnovi jurisdikcije u Turopolju nakon ukinuća apsolutizma godine 1871. ispod slike Turopoljca piše: — Dobar den gospon vujček. Čuli smo gospon vujček da budu gospon premuš reštalaciju držali.

— 1862. Kukuljević-Sakcinski Ivan: *Jura regni Croatiae*. U Zagrebu 1862. 4 knjige.

1862. Nikola Folnegović, župnik staročki, ne može se nazvati pravim književnikom u potpunom smislu te riječi, ali treba, da ga ovdje spomenemo, jer je znao često napisati po koji dopis za katolički list. Rodio se je 1. studenoga 1821. u Slanovcu, u čučerskoj župi, a umro je 30. studenoga 1884. Njegov život opisao je Janko Barle u drugom svesku »Povijest plem. općine Turopolja« zato ga ovdje ne ću, da opetujem. Bio je rođak poznatoga hrvatskoga političara i vođe stranke prava Frana Folnegovića, koji mu je posvetio poglavlje u svojoj knjizi »Doživljaji i dojmovi«. Fran veli o Nikoli, da je slovio, kao najinteligentniji i najotmeniji župnik u Turopolju. Bio je velik bibliofil i sabirač knjiga, pak je njegova knjižnica bila na glasu u čitavom Turopolju. Zaređen je g. 1846. za svećenika, kapelanovao je sedam godina kod slavnoga ilirskoga pjesnika Pavla Stoosa u Pokupskom. Zatim je bio upravitelj župe u Kravarskom. Od g. 1856. do 1884. bio je župnikom u starim Čičama.

Smrt svojega miloga župnika Pavla Stoosa popratio je s lijepom uspomenom u »Katoličkom listu« dopisom od 3. travnja 1862. »S T u r o p o l j a« on piše:

»Vrativ se sinoć iz najžalosnijega puta svoga života, iz Pokupskoga sa sprovoda bivšega mi nezaboravnoga principala P a v l a S t o o s a, župnika i podjašprišta kotara kupskoga, držim si za svetu dužnost, da štovane štioce ovoga crkovnoga lista o nenadanoj ovoj smrti nešto поближе izvijestim.« Opisujući za tim smrt i sprovod Stoosov nadovezuje:

»Bivši jošte mladićem stajah nuz mrtvo tijelo Stanka Vraza i drhatah kao prut na vodi u strašnoj bojazni, nije li š njim za uvijek pjesnik moga roda umro, koji je onolikom nježnošću svojim pjesmami mlade klice rodoljublja zalijevao. Sprovađah Dragutina Rakovca, do groba u gorkoj tugi — u uvjerenju, da nam nekoristoljubni rad, sukromno i neumorno djelovanje za dom i narod za vazda u crni grob nose. Sjećam se živim osjećanjem tadašnjih svojih čustva — a tko se i sam svojih ne spominje od sudobnika mojih? gdje tolikim strahom treptismo nad životom svakog tadanjeg pravog domoroca! Nut evo o žalosti! i treći cvijetak s majušnoga onog vijenca prvih uskrisitelja hrvatske knjige — prvih probuditelja žarkog rodoljublja mrazom neodoljive smrti poparen, uvenjen pade u zemlju crnu! Izgubila si sveta crkvo, majko moja, iz ove tužne zemlje sebi svedj pokorna sina, izgubila si slavna nadbiskupijo! revna službenika, te rijetkom vatrom u pastirovanju svećenika, izgubiste braćo svećenici ljublenoga i ljubećega brata, ter odličnoga sudruga izgubiste štovani rodoljubi lijepi zelen listak gore svoje, — oj nesta ti, nesta slatka domovino moja! prepuna srca žarke i nehinbene ljubavi za te. Oprostite vrijedni štioći, oprostite mi da rekнем, o čem sam uvjeren: da mi je moguće bilo iz živoga mu jošte srca plam ljubavi za rod i dom pokupiti te ovaj medj sve Hrvate iskru po iskru razdijeliti, nebi vjerujte mi niti jedan ostao, koji nebi isti život za čast, veličinu, sreću i napredak roda svoga dao« Već same ove tople i iskrene riječi našega Nikole pokazuju, kako je veliki patriota bio, već one pokazuju, kako su krivo imali oni, koji su vidjeli, da je Turopolje opasano nekim ki-

neskim zidom od ostaloga hrvatskoga naroda, gdje se nitko nije brinuo za hrvatsku književnost!

1863. Wurzbach C.: *Biografisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreichs*. Wien 1863. X. str. 279.—281. ima članak: Josipović (auch Jozipovich) Anton, (Parteigänger, geb. zu Nagy-Goricza in Croatien an 21. juli 1806.)

1864. U »Književnik u« znanstvenom časopisu, koji je izlazio u Zagrebu, a izdavali ga prvi naši učenjaci onoga doba: Rački, Torbar, Jagić i dr. izašao je članak: Turopolje iz pera V. Sabljara. — Izvadak iz djela u rukopisu: »Mjestopis Hrvatske i Slavonije« (Književnik str. 494—504).

1865. Izašao je »Turopoljski top« pripovijest Augusta Senoe, o kome govorim opširnije na drugom mjestu.

1864. i 1869. Ljubić Šime. Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske. Rijeka. Knj. I. 1864. II. 1869. On govori o Matiji Magdaleniću (str. 507); Jurju Mulihu (str. 508); Jurju Habeliću (str. 519).

1866. Sabljar Vinko. Mjestopisni rječnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, uredio Vinko Sabljar, vrhovni nadzorNIK c. k. financijske straže. Zanimivo je danas poslije toliko godina (58) vidjeti razliku. Sabljar prikazuje Turopolje g. 1866. na str. 358.

Turopolje (Turovo polje. Universitas nobilium Campi Turopolia, negda; Campus lobagionum Castri Zagrabiensis) plemenita općina u županiji zagrebačkoj. Kotar Gorica Velika. Glavno mjesto općine, ima sučije: Bukovčak, Buševac, Cerovski vrh, Cvetković brdo, Dragonošec, Dubranec sa bilježništvom, Gorica mala, Gorica velika sa bilježnikom, Gastelnica, Hrašće, Kobilić, Kuća, Kurilovec, Lomnica donja, Lukavec donji i gornji, Mlaka velika, Mraclin sa bilježnikom, Prvonožino, Pleso, Rakitovec, Vukomerić; 1 trgovište: Velika Gorica, 24 sela, 5 selaca, 802 kuće, 2 gradića, 3 plemićka dvora, 7539 stanovnika, 7527 rimokatolika sa 2 župne crkve (Dubranec, Gorica Velika), 4 grčko-istočna, 8 židova; 1 učiona, 2 učitelja, 120 muške djece, 137 ženske djece. Površina 2 četv. milje, 8261 četv. rali t. j. 9383. 4 oranica, 3011. 0 livada, bašća 440. 3 vinograda, 1415. 7 pašnjaka, 1 milja 3639.11 šuma, 371.7 neplodne zemlje ili 63.6 crkvenog dobra, 1 milja 4158.5 općinskog, 1 m 4039.1 privatnog dobra. Marve 5649 glava t. j. 307 konja, 2407 goveda, 2 magarca, 27 ovaca, 2906 krmaka. Rimokatolički arcidakonat nalazi se u zagrebačkoj nadbiskupiji. Ima dakonat u: Odri, Okiću, Pokupskom, 29 župnih crkvi, u županiji zagrebačkoj; 2 u pukovnji banskoj, 59 kapela. 62.583 stanovnika.

1866. Czínár Maurus: *Index alphabeticus codicis diplomatici Hungariae per Georgium Fejér edita. Iussu academiae scient. Hungaricae concinnavit Maurus Czinár. Ord. S. Bened. Acad. sc. Hung. membrum Pesthini. 1866. 8°.*

Turopolje: Bela IV. daje slobostine III. 2. 72 — III. 2. 481. Praviče od mnogih kraljeva potvrđene III. 2. 482.

1867. Horvat Michael Fünfundzwanzig Jahre aus der Geschichte Ungarns, von 1823—1848. Leipzig. Bd. 1.

1869. Najprije u svojem »Arkivu za povjesnicu jugoslavensku« t. 10 knj IX. i X. a onda u posebnoj knjizi izdao je Ivan Kukulje-

vić Sakcinski: Književnici u Hrvata s ove strane Velebita živjeli u prvoj polovini XVII. vieka. (Zagreb 1869.) Ta je knjiga još i danas od vrlo velike važnosti, a ima u njoj i pojedinih stranica o turopoljskim ljudima. Tu je mnoge kajkavske pisce prviput iznio na svijetlo.

1870. Kukuljević Ivan izdao je svoj spis: 29. srpnja 1845. — Historičke crtice. Vojni Sisak 1870.

1874. Turopoljska zahvalnica. »Dragoljub« kalendar za god. 1875. str. 108.

1875. Radoslav Lopašić u »Vijencu« u 20 i 21 broju u raspravi: »Bosiljevo« govori o Turopolju.

1875. Izašao je u »Vijencu« Šenoin »Mladi Gospodin« gdje opisuje turopoljskog kapelana.

1876. Prof. i akademik Matija Mesić izdao je »Korespondenciju Krčelićevu« i nešto gradje iz njegove velike pravde. (Starine VIII. 1876. 93—242.) Tu se govori o Petru i Nikoli Skrlecu.

1877. Pogledić Franjo. Imovina i život plemića kotara turopoljskoga. Zagreb 1877. O tom sam djelu govorio već naprijed.

1877. Kukuljević Ivan. Hrvati za nasljednoga rata. Zagreb 1877. 8^o. Kad je umro 1740. kralj Karlo III. (VI.) otac Marije Terezije i kad je ova, jer Karlo nije imao muških potomaka, zasjele prijesto, ustadoše protiv nje mnogi drugi pretendenti. Nastade strašan rat, koji je povijesti poznat pod imenom: nasljedni rat. U tom su ratu sudjelovali i Turopoljci. Hrvatska vojska krenula je pod glavnim zapovjednikom i pukovnikom Petrom Paraminskim 10. maja 1742. u Italiju. Paraminski je iz Kurilovca zagrebačkom biskupu, kao kraljevskom namjesniku poslao popis turopoljske kumpanije. Četa je brojila 2.400 momaka, među kojima je bio lijep broj turopoljskih plemića. Potpukopnikom vojske bio je Juraj Pogledić. Dakle i Paraminski i Pogledić oba Turopoljci! Turopoljska četa išla je pod svojim barjakom. Kad su polazili u Italiju, rečeno im je, da će samo godinu dana vojevati, ali prisegoše ostati u ratu: »doklani potrebni budemo«. Vojevali su Turopoljci u Italiji kod San Giovanni na Padu (18. juna 1742.) kod Camposanto (11. februara 1743.) protiv Španjolaca. Koncem decembra 1742. vratio se Paraminski kući. G. 1744. vojevali su Turopoljci u Češkoj i Bavarskoj protiv Prusa. Kao časnici spominju se Turopoljci kapetani Juraj Mikšić ml.; Ivan Mikšić, te poručnik Lucić. I u ratu proti pruskom kralju Frideriku II. borili se Turopoljci. God. 1747. spadali su Turopoljci u prvu plemićku kumpaniju, kojoj je bio zapovjednikom Đuro Pogledić. U toj četi bilo je 96 Turopoljaca (str. 23—33.).

1878. Šenoa August. Pamflet na Ilirce. »Vijenac« str. 92.

1878. Milčetić Ivan. Hrvati od Gaja do god. 1850. »Hrvatski dom« g. 1878.

1879. Radoslav Lopašić: Karlovac. Zagreb 1879. Izdala »Matica Hrvatska«. Na mnogim mjestima, a naročito od str. 42.—97. govori se i o turopoljskim prilikama za vrijeme pripojenja Austriji.

1879. Gruber Dane. Borba Hrvata s Turci od pada Sigeta do mira Žitva-Dorožkoga (1566.—1606.) u Zagrebu 1879. 8°.

1879. i 1882. Tade Smičiklas: »Povjest Hrvatska« u dva sveska (Zagreb). Izdala »Matica Hrvatska« u tom djelu ima mnogo i o Turopoljcima. Naročito u dijelu II. str. 459.

1880. Izašao je »Zemljepis zemalja u kojih obitavaju Hrvati«. Sastavio Vj. Klaić. Na svijet izdalo društvo sv. Jeronima, Zagreb. Tisak Dioničke tiskare 1880. 8°. Na str. 72. govori Klaić o Turopolju. U ono je doba imala Velika Gorica 485 žitelja, a komeš (župan) imao pravo glasa na hrvatskom saboru, kao virilista.

1883. S. M.: Stjepan Kočevar prama ilirstvu. Vijenac 1883. str. 148.—150; 161.—163., 179.—182. piše o Turopoljcima.

1883. Peterca Franjo. Liber memorabilium parochiae in Dubranec 1883. U tom rukopisu spomenici župe u Dubrancima, veli Janko Barle, da ga je vrlo vješto i marljivo sastavio vrijedni župnik Franjo Peterca, pa u nj pribilježio osim povjesnih zgoda i raspravu o luknarskom pitanju i podatke o vremenu, ljetini i bolestima. Barle J. Povijest turopoljskih župa. agreb 1911. 8°. str. 76.

1883. Tkalčić Ivan: »Popis svećenika nadbiskupije zagrebačke«. Katolički list 1883. br. 29.—31.

1883. Lorković Blaž. Nastupni rektorski govor o Nikoli Škrleu.

Među učenjacima hrvatskoga naroda, koji su bili na čast našega sveučilišta u Zagrebu, svijetlio je svojim umom i Dr. Blaž Lorković, kr. javni redoviti profesor političke ekonomije, ustavne i upravne politike. U svom nastupnom rektorskom govoru 19. listopada 1883. (str. 22.—41.) progovorio je o nekim narodno-ekonomskim piscima hrvatskim iz prijašnjih vijekova. Spomenuvši našega slavnoga zemljaka Jurja Križanića, progovorio je dosta opširno i o zaslugama Nikole Škrleca za našu nacionalnu ekonomiju.

Blaž Lorković rodio se 29. siječnja 1839. u selu Jarče polje, župi Novigradskoj, kraj Karlovca, od oca Pavla i majke Julke. Osnovne škole svršio je u rodnom kraju, a onda je pošao u gimnazij u Varaždin. Dobivši u trećem gimnazijskom razredu mjesto u zagrebačkom orfanatrofiju, bilo je to u doba apsolutizma; našao je tu na okupu četu mladih rodoljubnih duša: Gjuru Beželića, Eröša, Kućaka, Modrošića, Muzlera, Tomića i Vukasovića. Tu osnovaše list »Smilje« i tu se Lorković prvi put javio kao literat, raznim sastavcima i pjesmama. G. 1875. stupio je u klerikat. Među njegovim djelima ističe se rasprava, o kojoj smo gore govorili: »O gospodarskom stanju Hrvatske u 18. stoljeću i narodno-gospodarskim idejama«. Ovu je raspravu htio, da bude uvod u nizu djela, u kojima bi obradio sustavno svu gospodarsku nauku i sve njezine pravce. Ras ovom raspravom zaslužio je da mu taj kratki vjekopis uđe u ovu knjigu književnika, koji su o Turopolju i Turopoljcima pisali. On je bio prvi, koji je tom svojom raspravom pokazao znamenitost Nikole Škrleca, kao našeg najznamenitijega narodnoga ekonomia u ono doba. Ja sam o tome govorio i tu njegovu raspravu iscrpljivo upotrijebio u životopisu Nikole Škrleca u ovoj knjizi. Uz Gj. Deželića revan je suradnik Krešićeva »Naše gore lista«, Lukšićeva »Glasonoše« i De-

želićeva »Dragoljuba«, 17. veljače 1862. izašao je iz klerikata, upisavši se kao redoviti slušatelj u pravoslavnoj akademiji u Zagrebu. Sad je još intenzivnije poradio književno u »Pozoru«, »Naše gore listu« i časopisu »Dragoljubu«. Nauke je svršio i promoviran je u Gradcu g. 1871. na čast doktora prava. Od g. 1869. do 1871. bio je u vježbi kod financijske prokurature. G. 1873. postade izvanr. profesorom u zagrebačkoj akademiji, a 27. travnja 1874. imenovan je među prvim profesorima u novom sveučilištu. G. 1883./4. bio je rektorom; 22. srpnja 1884. bio je suspendiran sa rektorske časti i plaće, ali je 24. opet uspostavljen. G. 1889. bio je izabran dopisnim, a g. 1890. pravim članom jugoslavenske akademije. Od osnutka »Mjesečnika pravničkog društva« g. 1874. do svoje smrti bio je urednikom tomu listu. Od g. 1881—1885. bio je gradskim zastupnikom. Od g. 1875. do 1878. narodni zastupnik. Umro je od upale pluća 17. veljače 1892. u Zagrebu.

1884. Klaić Vjekoslav: Ban Ivan Karlović. »Vijenac« g. 1884. XVI. str. 41.—43.

1884.—1889. Lopašić Radoslav: »Spomenici hrvatske krajine« Zagreb. Knj. I.—III. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium edidit academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium XV. XVI. XX.

1884. Pasarić Josip: Ignjat Kristijanović (»Vijenac« g. 1884.).

1885. 1886. Radoslav Lopašić: Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga arhiva u Gradcu. (Starine XVII. 151.—231. i XIX. 1887. 1.—80. str.). Govori (u god. 1540. jul. 10. Dubrava) o Turcima u Turopolju. Tako i 1591. aug. 21. te 22. aprila 1592., 5. aprila 1593., 4. novembra 1593., 8. juna 1594.

1885. Tade Smičiklas: U djelu »Obrana i razvitak hrvatske narodne ideje od 1790. do 1835. godine.« Rad LXXX. 1885. 11.—73. na mnogim mjestima spominje Turopolje i Nikolu Škrleca.

1885. Kukuljević Ivan: Beatrica Frankopanka i njezin rod. »Vijenac« 1885. VII. (i u posebnoj brošuri).

1886. Tkalčić Ivan: Ivan arcidakon gorički domaći pisac u XIV. vieku. Rad 79 g. 1886. str. 71.—135. Govori i o Turopolju.

1886. Izdala je »Matica Hrvatska« knjigu Ivana Kukuljevića Sakciaskoga: »Glasoviti Hrvati«. U toj knjizi nalazi se i životopis Habelićev na str. 139.

1887. Radić P. pl.: Isprave o bitci kod Siska dne 22. lipnja 1593. godine (Starine jugosl. akademije XIX. 1887. str. 172.—192.).

1891. Lopašić Radoslav. Novi prilozi za poviest urote bana Petra Zrinskoga i kneza Krsta Frankopana. Starine XXIV. 1891. str. 41.—112. Isprava iz Beča 11. aprila 1670.

Šulek Bogoslav dr. »Dr. Ljudevit Gaj« (»Vijenac« 1891.).

1892. Šandor Bresztyensky: Pravno povjesni podatci o Turopolju. Zagreb 1892. 8°

1892.—1897. Stenografski zapisnici sabora Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Zakonskim čl. II. od g. 1870. o uređenju sabora imade župan pl. općine, kao virilista mjesto i glas u saboru.

1892.—1897. Stenografski zapisnici sabora Hrv. Slav. Dalm. str. 2331.—2341. O prestanku jurisdikcije plemića kotara turopoljskoga. Općina je prestala biti javno-pravnom institucijom i postala je isključivo imovinskom općinom. Nu kao zemljišna zajednica za-držala je pl. općina svoj stari ustroj, te joj i sada stoji na čelu župan, koji je i dalje ostao virilista u hrvatskom saboru.

1892. Izašla je knjiga: »Matica Hrvatska« od godine 1842. do godine 1892. Spomen-knjiga. Napisali Tade Smičiklas i Franjo Marković. U Zagrebu 1892. 8^o. U toj knjizi ima lijepi životopis Augusta Šenoe, koji je napisao pjesnikov prijatelj i sam glasoviti hrvatski pjesnik Dr. Franjo Marković. Na str. 187. govori Marković o »Turopoljskom topu« i priopćuje mu sadržaj i veli: Tom pripoviješću, zagrijanom živim domoljubljem, punom zdrava humora u crtanju političkih razmirica i turopoljskih gospodskih i seljačkih tipova, punom dražesne naravske poezije u slikanju ljubavne idile na hrvatskom ladanju, nastupi Šenoa stazu svoje slave na polju novele i romana iz hrvatskoga života, a ujedno nehotice proreče svoju buduću sreću i Ištvanić se u noveli zove stari turopoljski plemić, koji napokon daje svoju kćer mladomu Ilircu, a Šenoina tada još neslućena buduća žena, bijaše kći turopoljskoga plemića Ištvanića. Prezime Ištvanić i po koju crtu iz turopoljskoga života upotrebi Šenoa po kazivanju bečkoga prijatelja Gjura Ledera, rodaka Ištvanićeva. U istom prikazu o Šenoi piše u IV. odsjeku opet Dr. Marković o Turopolju: »31. siječnja god. 1867. bijaše Šenoa s prijateljem došao u turopoljsku Veliku Goricu, i tu prviput ugledao na prozoru ladanjske kurije krasnu gospođicu Slavu, kćerku Gjura pl. Ištvanića, goričkoga bilježnika i prisjednika plemenite turopoljske općine. U njegovom srcu počeo se obistinjavati njegova pripovijest »Turopoljski top«, a prijatelju reče razdragani i razigran: »to je pravo hrvatsko lišće«. Misao na to lišće vabila ga da ponovi svoj posjet u Goricu, da dođe na pokladnu plesnu zabavu. Kad se je u Gorici pročulo, da će na tu zabavu doći pjesnik August Šenoa, gospođica Slava, koja je pjesnika poznala po njegovih pjesmah i feuilletonih, potaknu svoje družice, da su sve u narodnom odijelu došle na ples i samo hrvatski razgovarale. Šenoi se to jako svidjelo, te je u svojih zdravicah, kad je njim došla hora, zanosito hvalio turopoljske rodoljubne gospođice i njihovu prvakinju Slavu. To bijaše odlučan sretan čas za sav njegov budućí život. Našao je žude-nicu svoga srca i naskoro se zaručio s njome. Blažen ispjeva niz krasnih ljubavnih pjesama »Slavici« i priopći ih u Deželićevu bele-trističkom časopisu »Dragoljubu« (»Dragoljub« g. 1867. od 23. mar-ta i 6. aprila) ... Dne 20. lipnja g. 1868. vjenča se Šenoa s gospođicom Slavom pl. Ištvanićevom, pošto je prigodom obnove grad-skoga poglavarstva zagrebačkoga dne 28. ožujka izabran za prvo-ga gradskoga bilježnika«. Tako je ime našega hrvatskoga besmrtnoga pjesnika Šenoe zauvijek spojeno s dičnim našim Turopoljem, na da i nije nikada ništa o Turopolju pisao, ali Turopoljci mogu se ponositi, da je Šenoa počeo svoju književnu slavu na polju pripovi-jesti baš sa svojim »Turopoljskim topom«.

1893. Eisenhut Đuro: »Kortešacija u Turopolju« opereta 1893. — V. Turopolje i hrv. kompozitori.

1893. Bojničić Ivan Dr. (Dr. Antiquarius) »Die Adelsgemeinde Turopolje und deren Comes«. U »Agrar Zeitung« 1893. 13. oktobra. To je oveći feljton povjesnoga sadržaja, prigodom izbora komesa turopoljskoga 14. oktobra 1787. Njemački nazivlje Bojničić župane imenom »Comes« ili »Gaugraf«. Svoj članak završuje: »Akoprem je djelokrug župana turopoljskoga danas razmjerno malen, to ipak okružuje njegovu čast sjaj prastare historičke tradacije, i mi pozdravljamo za to nosioca stare i dične časti komeša, koji će za to biti biran, od svega srca.«

1893.—1894. Šurmin Đuro: »Hrvatski preporod«, Zagreb, 1893.—1894. (2 sveska).

1894. Moj otac Đuro Stj. Deželić (* 1838. † 1907.) u mnogo se svojih radova dotaknuo i Turopolja. Tako u svom životopisu ima Josipa Šimuna Klempaja »Dragoljub« 1894., i Dragutina pl. Pogledića Kurilovečkog. Klempaj veteran ilirskoga preporoda, koji je kao poštari u Gorici prvi javio Jelačiću, da je postao banom. Klempaj je dugo godina služio u Turopolju. Kad su mu g. 1840. veliki sudac zagreb. županije i pešćenički župnik izdali svjedodžbu, napisali su je njemački. Veli Đuro D.: »I to je karakteristično za ovu dobu, da sudac i župnik u hrvatskom Turopolju njemački pišu.« A onda veli o Klempaju: »Njegov dom bijaše svakomu otvoren. Bušići Žiga i Mirko, Pogledići, Modići, baruni Istrici iz Černkovca, Kapetan Šimić i drugi prijatelji iz okolice bijahu mu česti gosti. Tako i komeš Antun Danijel Josipović, koji mu je dvojoj djeci kum bio, pa i sama grofica Erdödica i njezini mnogobrojni činovnici. Bijaše u to doba neprekidna posjećivanja i gošćenja.«

1894. »Zgodovina slovenskega slovstva« I. svezak. Od početka do francoske revolucije. Spisal Dr. Karol Glaser. Založila »Slovenska Matica« v Ljubljani., tiskala »Katoliška tiskarna« 1894. godine. U ovom djelu govori se i o turopoljskim piscima: Matiji Magdaleniću (str. 218.) i Jurju Habdeliću (str. 218.).

1894. Izašlo je djelo I. K. Tkalcica: »Jugenderinnerungen aus Kroatien« (1749.—1823., 1824.—1843.) Leipzig. O tom piscu i njegovom djelu govorio sam u prvome dijelu ove radnje.

1895. Tomić Josip Eugen: »Za kralja i dom«, Roman. Zagreb. 1895. 8^o O tom na drugom mjestu.

1895. Koprinski Robert: Iz ilirskih vremena (Prosvjeta 1895.).

1896. Slika i opis turopoljskog grada »Prosvjeta« Zagreb.

1897. Izašao je: »Zakon o uređenju plemenite općine Turopoljske od 1. svibnja 1895. (Preštatmpano iz »Sbornika«. U Zagrebu, iskara A. Brusina 1897. 8^o 10 str.

1897. Vladimir Čačić izdao je knjigu: Župan i šumarnik plemenite općine turopoljske imadu se smatrati poglavarstvenimi osobami u smislu § 68. kaz. zak. (Osuda kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice od 30. listopada 1897. br. 4159). Zagreb 1898. 12^o.

1897. Thalloczy Lajos és Baratbás Sami: Codex diplomaticus comitum de Blagay. A Blagay család okléveltára. Bevezető tanulmány a család történetéhez. Budapest 1897. Govori o Turopolju str. 102., 152., 192., 193., 200. i 208.

1898. Mijo Krešić. Autobiografija (Preštampano iz »Obzora«) u Zagrebu. Tisak Dioničke tiskare 1898. 8^o 180. str., str. 80. i dalje.

Govori kako su na županijske kongregacije, koje su bile burne g. 1842. dolazili Ilirci u surkama i crvenim kapama s mjesecom i zvijezdom, naravno svi, kao potomci junačkoga naroda sa sabljama, pače i turopoljski seljački plemići u modrim zobunima sa gajtanima, nekoji sa perčinom, sa starinskim palašima, koje su baštinili od svojih djedova. Madžaroni nosili su Atile i sablje sa zelenim gajtanima. Turopoljci nisu dolazili napose u Zagreb, pojedinci, već u skupinama. Mijo Krešić, koji je poznat kao trgovac-patriota, te kao urednik »Naše Gore Lista«, na početku šesdesetih godina prošloga stoljeća spominje i krvave događaje u Zagrebu u decembru 1843. i 1845.

1898. Tomić Jovan N. Novi podaci o bitci kod Siska 22. juna 1593. godine (Spomenik srpske kr. akademije. Beograd 1898. str. 76.—89. Knj. 31.

1898. Šurmin Đuro dr.: Povjest hrvatske i srpske književnosti. Zagreb, 1898. 4^o

1899.—1904. Loeb Alfred H. Dr.: Aus der Geschichte des Türkenkrieges von 1593.—1606. Teil I. II. (Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft, Prag. 1899.—1904. Heft 6. u. 10.

1899. Izašlo je ogromno djelo u nizu Siebmacherovih knjiga plemićkih porodica sa slikama grbova. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen. Nürnberg, 1899. 4^o. Bilo je to djelo poznatoga i zaslužnoga hrvatskoga historičara ravnatelja državnoga arkiva Ivana pl. Bojničića Kninskoga. Der Adel von Koatien und Slavonien. Nürnberg 1896.—1899. To je djelo, jedino svoje vrsti prava riznica za upoznavanje naših plemićkih porodica. U toj knjizi ima na pretek i turopoljskih imena.

Ivan pl. Bojničić, rodio se 24. decembra 1858. u Valpovu u Slavoniji, ali potječe od starodrevnoga hrvatskoga praplemstva iz Plavna u župi Kninskoj. Pisac je mnogih znanstvenih radnja.

1899. i dalje Klaić Vjekoslav: Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Zagreb (Knjižara Hartmann). U tom velikom i izvrsnom djelu, gdje se govori o čitavoj povijesti hrvatskoga naroda, govori se dakako i o Turopolju.

1899. Predlog i govor Dra. Šandora pl. Bresztyenskoga, zastupnika kotara veliko-goričkoga o plemenitoj općini Turopolje, držan u saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije, Dalmacije dne 25. januara 1899.

1899. Laszowski Emil: Diobne običajne ustanove u plem. općini turopoljskoj. (Vjesnik kr. zem. arkiva Zagreb).

1899. Laszowski Emil: Turopoljski ustanak 1555. (Vjesnik kr. zem. arhiva 1899.).

1900. Milan Grlović: Album zaslužnih Hrvata 19. stoljeća. Zagreb 1900.

1901. Srećko Albini: »Maričon« opera u 3 čina. Vidi Turopolje i hrv. kompozitori.

1901. »Ban Dragutin grof Khuen Hederváry i njegovo doba.« Napisao Martin Polić, Zagreb 1901. Izdao jedan hrvatski rodoljub. Tiskara i litografija Mile Maravića (Str. XI. i 224).

U tom djelu veli o Stjepanu Josipoviću: »Drugi mrtvac bio je župan turopoljske općine Stjepan Josipović, jedan od najznačajnijih i najoriginalnijih tipova staro-hrvatske unionističke stranke, kakvih danas već ne ima u javnom životu. Josipović je od prvoga časa novoga ustavnoga života sudjelovao, zastupajući turopoljsku općinu, u javnim poslovima zemlje, a svoje unionističko uvjerenje, tradicionalno u njegovoj porodici, isticao je odrešitošću i oštrinom, koja se ipak radi inače blage i ljubezne njegove čudi i radi poštena značaja nije ni protivnika neugodno dojmila. Bio je vrlo bistra uma, nadaren od naravi pravim, živim humorom, koji je odavao njegovu vedru narav. Budući pun iskustva, važila je njegova riječ u raspravama narodno gospodarstvene naravi.«

1902. izašla je u djelu carevića Rudolfa »Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild« knjiga »Croatien und Slavonien«. U toj knjizi ima posebni odsječak na strani 424.—427.: Turopolje, von Emil Laszowski.

1902. Fran Folnegović u svojoj knjizi: »Doživljaji i dojmovi« (u Zagrebu 1902. 8^o) na više mjesta govori o Turopolju. Naravno govori o svom stricu župniku u Vukovini Niki Folnegoviću, o kom veli, da je bio muž vanredno prosvjetljen, koji ga je prvi naučio cijeniti ljepotu narodne poezije, čitajući mu Vukove narodne pjesme. Svome stricu popu Nikoli posvetio je cijelo poglavlje i piše o njemu vrlo simpatično. Budući da je svojim lijepim recima uzveličao ne samo turopoljskoga župnika, već opisao život na turopoljskom župnom dvoru, to mislim, da mi je to dužnost ovdje iznijeti:

»Istina: u dobru je lahko dobrim biti, na muci se poznaju junaci, kako naš pjesnik pjeva. Ali dobar biti i sretan biti nije isto. A Nikola bijaše i dobar i, kako je sam osjećao, savršeno sretan. Kako? Zašto? Toga mi nije ni jednom riječi razjasnio, ali mi je davao prigode, da se o tom sam uvjerim. Njegov dom bijaše prava kuća sreće i blagoslova. Dobra, ako i ne bogata župa davala mu toliko, te ne samo da nije ni u čem stradao, nego je svagda svakog gospodski pogostio, gotovo svake godine, i to obično kočijom putujući, svoje prijatelje u raznih strana otačbine polazio, dovoljno novina držao i prekrasnu knjižnicu sabrati mogao... Pop Nikola bio je »Ilir« ta on je prvu misu zapjevao g. 1846. I ostade takovim do groba, dakako, prihvativši ime hrvatsko mjesto ilirskoga. Kao takav imao je dosta borbe u kraju... Doživio je i to, da je u njegovom kotaru za sabor kandidirao »mađjarski« uglednik, inače na glasu poštenjak Aurel Kušević. A. Kuševiću imao je Nikola zahvaliti, da

je dobio vukovinsku župu. Ipak nije ni časka oklijevao, da vrši svoje otačbeničko držanstvo samo prema svojoj duševnosti, ter se je ljudski upro, dok nije Kuševića i zbilja srušio. No na samom biralištu tik iza izbora, eto ga osobno pred svojim potučenim dobrotvorom, da mu coram publico muževno u oko pogleda i svoje osobno štovanje izrazi. A. Kušević bijaše toliko plemenito prosvijetljen, da je pred svima izgrlio svoga protivnika, koji je najviše njegovu porazu doprineo»

Još jednu značajnu epizodu pripovijeda Fran Folnegović: »Došao ja jedne večeri u »Veliku Kavanu« u Zagrebu. Opazio i pozdravio ondje starinu Tomu Lavrinšeka, županijskoga živinara, koji je sjedio uz kavu, neobično crven i živahan. Starac mi odzdravi i kliknuo: Čuju, dragi amice, naj dojdeju sim! Budu čuli, kaj mi se je danas pripetilo.« Zatim stao pričati od prilike ovako:

»Na Vukovini počelo mužem crkavati blago. I ja sem bil danas poslan dole na komisiju. Ja jim se dopelam najpredi pred farof. Pohodim plebanuša, koji me je jako lubezno prijel i skup s foringašem na obed pozval. Otiđem za poslom i dojdem truden i gladen kakti lovski pes okolo jedne vure k obedu. Mi lepo k stolu. Sve fino i dobro, kakti pri biškupu. Domaćin ljubezan, da ne more bole. Meni bogme lepo, i jezik mi se razveže. Mislim si: poznam Vilčeka Folnegovića kakti dobrog Madžarona, a i ovo je Folnegović i k tomu smo vu Turovom polju, mene sigurno pozna kakti staroga madžarona, a ovak me lubezno prijemlje; tu bi moći malo vužgati po Ilircih. I ja jim blesnem mam negdi po juhi, da Jelačić nije drugo zaslužil, neg ki bi ga obesil! Ja nisem još prav zrekel ove reči, a plebanuš krikne, da sem se ves stepel, inošu, ki nas je pri stolu dvoril: »Štefić! Odesi torbu ovoga gospona na kola i reci njegovom kočiju, naj odmah zapreže!«

Tuj prasnusmo oba u smijeh, a starac nastavi dalje neprekidno se tresući od smijeha:

Znaju, da je škař mrzle vode zlejal po meni, ne bi me mogel bole stepsti. Meni opane žlica z ruk. Pogledam plebanuša, a onda Štefića, a taj tepec se huncutski ispod mustača posmješkuje i veli: »Taki, taki gospodin!« (I Tomica opet u smijeh). Naj se samo premislju: komaj smo pri govedini, ja truden kakti pes, komaj sem se prav nagnezdil (Opet drugi smijeh) Jezuš, Jezuš, kaj sem živ ober sedamdeset let, kaj takvoga mi se ni pripetilo! Naj si samo premislju: od pol obeda pretirati človeka. (Smijeh) Ja gledim čas plebanuša, čas Štefića, salvet v ruki držim, ali ni jedne reči nemrem iz požiraka spuknuti. Onda ti se najenkrat zdere pop na mene: »Oni još nisu pri meni bilikuma pili, pak ne znaju, da sem ja Ilirec. Donesi bilikum!« I razigrani starac mi barem još pol sata u tom tonu pričao, kako su poslije veseli bili, kako su se na koncu čak i pobratili. I ja sem mu prisegel, da već nigdar ne bum kaj takvoga za Jelačića blesnul.«

Vrlo lijepo i plastički opisao nam je Frane Folnegović turo-poljskoga plebanuša i dao nam vrlo milu kulturnu sličicu o turo-poljskom životu. Upotpunjuje tu sliku riječima:

»Kuća popa Nikole nije bila obična popovska kuća, niti je u njoj bilo sastajalište strančara, niti pijandura. To je bio dom uzorna, prosvijetljena Hrvata, u kom si bio vazda siguran naći iskrenost, obilno gostoljublje i ugodnu zabavu s inteligentnim domaćinom. Njegov vrt bijaše na glasu sa svojih osobitih dinja. Šparoge bilo na pretek i za istu služinčad. Od Petrova pa do Miholja dozrijevala bi svakoga tjedna druga vrst sočnih krušaka. Njegova »Šiljakovina« jedva mu radjala potrebno, ali vazda izvrsno vino. A za ostali smok svake vrste, koji se u gostoljubivom domu očekuje, vazda bi se njegova divna »planinka« pobrinuti znala«.

1903. Stjepan Tropsch: Utjecaj Johannea Schefflera na Matiju Magdalenića. Nastavni Vjesnik XI. str. 145.

1903. Laszowski Emil: »Zrinski i Turopoljci« (Narodne novine g. 1903. br. 260., 261.).

1903. Šurmin Đuro: »Hrvatski preporod.« Zagreb Knj. I. Pisac se opširno bavi ilirskim preporodom, pak je jasno, da mora govoriti i o Turopoljcima, za onda protivnicima ilirskim.

1903. Deželić Velimir st. »Historički grobovi u Zagrebu« (Prsvojeta 1903. str. 691. i dalje): govori se o srpanjskim žrtvama.

1903. Smrekar Milan: Priručnik za političku i upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb 1903. Knj. IV. str. 1190., govori o časti i vlasti turopoljskog župana.

1904. g. napisao je Dr. Hoffiler članak u »Vjesniku hrvatskoga arheološkoga društva« pod naslovom: »Otkriće rimskoga groba u Dolnjoj Lomnici kod Velike Gorice.« Ravnateljstvo arheološkog odjela narodnog muzeja saznalo je početkom prosinca 1903., da se je u Lomnici, selu između Odre i Velike Gorice, našlo rimskih starina. Dr. Hoffiler pošao je odmah onamo. Tu je konstatirao, da se radi o rimskom grobu. Posjednik Franjo pl. Stjepanić predao je nađene stvari muzeju: sivu posudu s čovječjim kostima i neke druge predmete. U urni su se našli novci Hadrijana, Antonina Pija i Faustine major. Po posljednjem novcu moglo se je stalno konstatirati, da grob nije učinjen prije smrti Faustine (141 po Is.), a s nekom sigurnošću, da je nastao još za života cara Antonina Pija, dakle oko sredine drugoga vijeka po Isusu. Predmeti, koji su se u opisanom grobu našli sasvim su identični s onima, što su se našli u stenjevačkom groblju, a i novci, upućuju nas na isto vrijeme, u koje djelomice spada iskopani dio rimskoga groblja u Stenjevcu. Vjesnik hrv. arh. društva 1903./4. str. 907, 908.

1904. g. izašla je prva sveska monumentalnog djela o Turopolju: Codex Turopoliensis: Monumenta Historica nob. comunitatis Turopolje, olim »Campus zagrabiensis« dictae, collegit et sumptibus eiusdem communitatis edidit Emilius Laszowski. Zagrabiae. Typis Antonii Scholz 1904. Povjesni spomenici plem. općine Turopolja, nekoć »Zagrebačko polje« zvana. Sabrao i troškom iste općine izdao Emilij Laszowski u Zagrebu. tiskom Antuna Scholza 1904. 8^o vel. Sv. I. str. XLI i 529.

Izašle su u svemu četiri omašne knjige. U prvoj knjizi idu isprave od g. 1225.—1466; Prva je isprava Bele, kralia o Buduni i

braći njegovoj, a posljednja je listina kralja Matije od 15. oktobra 1466., kojom potvrđuje listinu od g. 1225. U svemu ima u toj knjizi 365 listina priopćenih.

1904. Dr. Dane Gruber u svojim se radnjama po više puta dotakao i Turopolja. Naročito je napisao opširni prikaz turopoljskih spomenika izdanih Emilijem Laszowskim, u »Vijesniku kr. zemaljskog arkiva« pod naslovom: Povjesni spomenici plemenite općine Turopolje (Monumenta histor. nob. communitatis Turopolje. Svezak I. god. 1225.—1466.) Vijesnik kr. zem. arkiva 1904. str. 120.—136. Dr. Dane Gruber rodio se je 17. lipnja 1856. u Senju. On je Hrvat pravoslavne vjere. Dugo vremena bio je gimnazijskim profesorom u zagrebačkoj donjo-gradskoj gimnaziji. Postao je privatnim docentom hrvatskoga sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Pisac je mnogih rasprava povjesnoga i geografskoga sadržaja.

1904. str. 178. donosi politički list »Hrvatstvo« opširni prikaz o Laszowskovom djelu turopoljskih spomenika.

1904. Vatroslav Jagić: Ein Prediger aus dem Ende des XVII. Jahrhunderts in Agram. Archiv für slavische Literatur XXVI. str. 578.

1904. Ivan Tkalčić: Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj Zagreb.

1904. Hrvatski preporod. Napisao Đuro Šurmin, Zagreb. Tisak Dioničke tiskare 1904. knj. I. i II. U tom se djelu na mnogo mjesta spominje Turopolje i stranka Antuna Josipovića. Naročito to biva u II. knjizi, kad govori o županijskim skupštinama i u članku. Poslije zagrebačke restauracije str. 207.

1905. Brunšmid Josip Dr.: Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu. U »Vjesniku hrvatskog arheološkog društva« nova serija 7 god. VIII. na str. 65—68 pod br. 125 opisuje Nemesis, ploču sa zavjetnim reljefom i napisom, koja se na početku 18. vijeka nalazila u crkvi sv. Petra u Petrovini u Turovom polju, a kasnije je prenesena u Veliku Goricu i uzidana u menzu jednoga oltara. Ali i odovud je izvadena i prenesena u Lukavec, odakle je napokon smještena u zem. muzeju u Zagrebu. Brunšmid misli, da potiče iz staroga rimskoga grada, što je bio na mjestu današnjega Ščitarjeva.

1905. Izašao je Prirodni zemljopis Hrvatske. Knjiga prva: Lice naše domovine. Uredio Dragutin Hirc, glavni suradnik. U Zagrebu 1905. Tisak i naklada Antun Scholza. Velik oktava, str. XX. i 721.

U tom delu govori se o Turopolju na stranici 605., ali samo par redaka: »Uz desnu obalu Save, a od Zagreba do Lekenika, pruža se po luku crljencu i lanu daleko poznato Turo- ili Turovopolje, dugo preko 45 a široko preko 22 km, koje se je nekoć zvalo »zagrebačko polje«. Žitelji ovoga polja jesu pravi državni plemići, kako to dokazuju kraljevske povelje i državni zakoni. Ovo se polje svršava u odranskom polju, koje zaprema po prilici 13□ milja. Ime je ovomu polju od rijeke Odre, koje se porečje stere između Kraljevačkih, Dubrovačkih, Kravarskih i Cerskih visova. Poplavno po-

dručje Odranskoga polja iznosi 49. 829 rali. (Mijo pl. Philipović: Regulacija Odranskoga polja. Rukopis).

1905. Izašla je druga knjiga »Povjesni spomenici plem. opć. Turopolja«, u redak. E m i l i j a L a s z o w s k o g a. Ova knjiga ima stranica XXXIV., 2 neoznačene i 624. Tu se nalaze isprave od godine 1467. do 1526. Prva je listina od 11. maja 1467. izdana u Zagrebu ispred župana Klementa, Donjo Lukavečkoga. Posljednja isprava, po broju 307. nosi datum 22. marta 1526. Ispred kaptola zagrebačkoga Valentin Đuraković, prodaje svoj vinograd u podbrežju Dragonošci, za dvadeset i pet forinata Kvirinu, Nikoli, Ivanu, Urbanu i Mihajlu Koškoviću.

1905. Napisao je Dr. Velimir Deželić st. u »Prosvjeti« obsežnu recenziju Laszowskovoga djela: Spomenici Turopolja pod naslovom »Turopolje i njegovi spomenici« (str. 666.—671.) Tu je govor o dvije prve omašne knjige, u kojima je zastupan srednji vijek sa 672 komada, od kojih je preko 600 komada nova tekovina znanosti. Govoreći opširno o zgodama i starinama turopoljskim svršava pisac svoju recenziju: »Iz svega ovoga, što sam napisao, vidi se, da je povjest turopoljska vrlo burna i dramatska, a spomenici plemenite općine, da su od vrlo velike zanimljivosti. Veliki broj listina, kako sam rekao u ovim knjigama, što su dosele izašle, prvi put je priopćen. Svi dosadani kritičari toga zbornika i domaći hrvatski i strani u tom su složni, da je Laszowski svoje djelo dostojno i prema zahtjevima znanosti započeo, a uvjeren sam, da će ga tako, ako mu Bog dade zdravlja, sretno i kraju privesti. Hrvatski narod obogaćuje se tako znamenitim djelom i mora, da bude haran i plemenitoj općini turopoljskoj i marljivomu stručnjaku, koji je tim djelom dokazao, da je zavrijedio biti nasljednikom Ivana Tkalčića u izdavanju spomenika grada Zagreba, kako mu je povjerilo u svojoj skupštini gradsko zastupstvo zagrebačko.

1905. U »Hrvatstvu« političkom zagreb. listu ima u br. 238 opširniji članak pod naslovom: »Turopoljski spomenici« u kojem je vrlo povoljna recenzija Laszowskovog rada.

1905. U »Narodnim Novinama« g. 1905. br. 7 napisao je pod šifrom F. Š. sveučilišni profesor u Zagrebu F e r d o Š i š i ć : »Povjesni spomenici pl. općine Turopolje«. Tu je opširniji prikaz Laszowskovog djela, a kritičar ga, kao poznatog historičara hvali i veseli se, što se je hrvatska historijografija »obogatila za jednu vrlo važnu i zanimljivu publikaciju«.

Pisac veli: »Kako je E. Laszowski pribrao svoju bogatu građu bilo je već rečeno u ovom listu, a treba priznati, da je kod toga bio osobito sretne ruke. Jer ne samo, da su mu davali uređeni arhivi obilno građe, nego i mnogobrojne seljačke kuće po Turopolju. Čovjek se upravo mora diviti, kako su se te brojne isprave mogle kod vlasnika svojih tako dugo usčuvati, a da i ne istaknemo, kako se mnogi skromni Turopoljac može podičiti mnogo starijim djedovskim »kožama« nego li mnogi i mnogi visoki plemić«.

Isti historik napisao je i drugu recenziju u »Narodnim Novinama« 1905. br. 232 od 10. oktobra pod naslovom: »Povjesni spomenici pl. općine Turopolje«. U toj se recenziji govori o drugoj knjizi

spomenika. Historičar zove djelo »krašnom edicijom« i veli, da ga obilje materijala za srednji vijek »upravo zadivljuje«.

1905. U mađarskom historičkom časopisu »Századok« (VI. Füzet) napisao je Mavro Wertner mađarskim jezikom oveću recenziju o Turopoljskim spomenicima Vol. I. On govori o vjerodostojnosti povlastice kralja Bele IV. Wertner je branio tu povlasticu, kao ispravnu riječima: Duhovni i svjetski dostojanstvenici, što se spominju u povelji, ako i iskvareno, potvrđeni su i neoborivo pravom poveljom iz g. 1225. Jedini »Vonic« kao ban Primorja ne dolazi inače nigdje, pak i onu povelju kralja Venceslava od g. 1245., u kojoj govori o sinu bana Vojnika, treba primiti tek s velikom oprežnošću, jer je u njoj kao živ spomenut Benedikt biskup rapski, koji je već g. 1244. umro, te jer u njoj mnogi svjetski dostojanstvenici dolaze, o kojim druge povelje onaj dan ništa ne znadu. Međutim činjenica, da se ban Vonic samo u ovoj jedinoj listini spominje, nije dovoljnim razlogom, da se čitava povelja proglasi lažnom. Mogle su se izgubiti mnoge listine, što su ga spominjale, a mogu mnoge ležati neotkrivene gdje god u prahu kojega arkiva. I Belin naslov, koji se razlikuje od onoga, koji u to doba dolazi u drugim listinama onoga doba, što ju izdaše o ugarskim prilikama, nije sumnjiv, jer i originalna listina kod Wenzela XI. 182 od g. 1225. posve isti naslov imade. Nešto sumnjiv je ipak bombastični, a gdje gdje prebujni stil povelje. Wertner dolazi, spominjući te sumnjive stvari, do zaključka: »Mislim dakle, da je ova listina, glede temeljne ideje, naime podjeljenja plemstva spomenutim osobama i glede klauzule ispravna i smatram više, nego vjerojatnim, te su za nekog prepisivanja oba pomenuta dodatka umetnuta — jer je originalni tekst bio slabo ili nikako čitljiv.

1906. Laszowski E.: »Turopoljci i porodica Tuz.« Prosvjeta, Zagreb.

1906. Izašla je treća knjiga djela: Povjesni spomenici plem. općine Turopolja u redakciji Emila Laszowskoga. Knjiga ima stranica XL i 634. U ovoj se knjizi nalaze isprave od g. 1527. do 1560. sa dodatkom knjizi prvo i drugoj (1347.—1525.). Ovom knjigom je E. Laszowski dovršio potpunu zbirku povjesnih spomenika, što se odnose na plemenito Turopolje do g. 1560. Prva je listina u toj knjizi od kraljice Marije, izdana u Požunu 15. marta 1527. Franji Baćanu banu, kojim mu zapisuje grad Lukavec. Posljednja je pako listina od g. 1560. 24. decembra od kralja Ferdinanda I. To je plemićka listina za Jakoba Pogledića Kurilovačkoga inače Vrbaneć zvanog, te za njegovu braću rođenu Ivana i Matiju, te Blaža i Matiju i Stjepana Poglediće. Ta listina je u ovoj knjizi 298. po redu. Ali njom se ne svršava ta knjiga. Pod brojem 299. dolazi zapisnik sudova od godine 1555.—1558. Iza toga dolaze dopunji prvoj i drugoj knjizi ovoga djela. Laszowski je u te tri knjige stavio sve, što je do onda bilo poznato i što se je moglo sabrati za razdoblje od 1225. do 1560. Godinu 1560. izabrao je autor knjige za to, jer ta je godina važna po plemenitu općinu turopoljsku. U toj je godini obnovljeno plemenito bratstvo. Nema sumnje, da taj događaj opravdava, te se ovom godinom počinje novi odsjek turopoljske povijesti. Autor to i veli: »Taj bo odsjek do godine 1560. možemo zvati razvojnim, i

stoga sam za ovo razdoblje sakupio sve, što god se odnosi na povijest plemenitog Turopolja«. U trećoj je knjizi pisac priopćio mnoge zapisnike (protocollum loci credibilis) zagrebačkog kaptola.

1907. C. Jireček napisao je u »Mittheilungen f. Oesterr. Geschichtswissenschaft« str. 559 recenziju o Laszowskijevim turopoljskim spomenicima. Iza kratkoga uvoda o Turopolju i Turopoljcima govori o njihovim spomenicima i veli: »To je, uz nedavno pokojnog kanonika (!) Tkalčića redigirane »Monumenta« za povijest grada Zagreba, za studij unutarnjih odnosa sredovječne Hrvatske veoma dragocjena zbirka«.

Isti je g. 1909. u Mittheilungen des Instituts für Oesterreichische Geschichtsforschungen (Bd 30 Heft V.) napisao i opet recenziju o djelu: »Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje« o četvrtoj knjizi. O toj knjizi veli C. Jireček: Sadržaje (266) većinom latinske isprave iz g. 1560.—1895. To su uz tačne konskripcije privilegiranog teritorija većinom podjeljenja plemstva, spiskovi o darovima, prodaje ili izmjena dobara, oporuke, adopcije i brojni spisi o povijesti turskih ratova. Zbirka završava s hrvatskim potvrđenjem pravica stare plemićke općine Turopolja kod Zagreba, po kralju Franji Josipu I. u Lainzu 1. maja 1895. Prilog jesu: »Acta congregationum universitatis nobilium campi Zagrabiensis seu Turopoljensis iz god. 1571.—1650. i parnice proti vješticama iz g. 1733.—1734. Za povijest Hrvatske veoma dragocjena, troškom plemićke općine izdano djelo popraćeno je opsežnim latinskim registrom osoba, mjesta i imena.

1908. Izašla je četvrta sveska »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, u redakciji Emila Laszowskoga. Knjiga je štampana, kao i tri prijašnje u tiskari Antuna Scholza u Zagrebu. Ovim je sveskom završen zbornik povjesnih spomenika, koji se odnose na povijest stare plemenite općine Turopolja. Četvrti svezak obuhvata povjesne spomenike od g. 1560.—1895. s dodatkom od sedam listina. U tom se svesku tri odsjeka: prvi, koji ima u sebi listine, drugi zapisnike skupština turopoljskih od g. 1571.—1650., a treći parnice protiv vještica g. 1733. i 1734.

Autor svršava tu knjigu ovim riječima: »Kako sam već istaknuo u predgovoru k prvom svesku, sabrao sam u ovome svesku samo prebranu povjesnu građu, dočim sam u prva tri sveska pribrao sve, što god sam mogao naći spomenika do g. 1560. i to s razloga, jer se općina turopoljska do g. 1560. razvija naime do obnove bratstva turopoljskoga 15. februara 1560. U predgovoru k prvom svesku obećao sam, da će zaključni svezak sadržavati opširnu povijest Turopolja s hrvatskim prijevodom sadržaja (argumenta) svih kolikih povjesnih spomenika, sadržanih u ovom djelu. Kad sam otpočeo štampom ovoga sveska, držao sam, da ću ovomu moći dodati obećanu povijest, nu poradi obilja spomenika, nije se to dalo izvesti, jer bi knjiga nadmašila dozvoljeni opseg. Autor se je nadao, da će i u povijesti, koja će napose izaći, pravno povjesni dio obraditi kr. sveučilišni profesor Dr. Milivoj Maurović. Međutim ta mu se nada nije obistinila.

1908. Arheološki stručnjak Dr. Viktor Hoffiler priopćio je u X. svesci »Vjesnika hrvatskoga arheološkoga društva« opis staroga groblja, koje je g. 1908. otkriveno nedaleko bolnice u Velikoj Gorici.

Pisac nam veli, kako je u siječnju g. 1908. asistent arheološkog muzeja Vladimira Hribar donesao njemu neke predmete, koji su nađeni u grobovima, što su ih otkrili radnici, koji su kopali šljunak u blizini bolnice veliko-goričke. Predmeti ovi nisu bili iz istoga doba. Jedni su potsjećali na hallstadsku periodu, a drugi su pripadali početku srednjega vijeka. Odmah drugi dan otputio se je Dr. Hoffiler u Veliku Goricu da vidi mjesto nalaza. Članak, koji je o tom nalazu napisao, nosi naslov: *Staro groblje u Velikoj Gorici*. Prekopano je u svemu 20 grobova. U glavnom ti grobovi pokazuju tri kulturne periode. Prethistorijski grobovi sa žarama, pripadaju rano hallstadskoj kulturi. Rimski grobovi, koji se mogu datirati po novcima, pripadaju u glavnom prvom stoljeću po Isusu i to u doba cara Vespazijana (g. 69.—79. poslije Isusa). Ali još su važniji predmeti groblja, koji potječu iz ranoga srednjega vijeka. Nađeni su grobovi sa kosturima. Ovi grobovi s kosturima za Hrvatsku su nešto novoga. Sličnih je predmeta narodni muzej dobio doduše s više mjesta, ali za grobove se onda nije ništa znalo. U glavnom oni sjećaju na t. z. franačke grobove, koji su se iskapali u Njemačkoj i Francuskoj. I u tim grobovima nailazilo se na jednako rađeno željezno oruđe, osobito na jednake oblike bojnih sjekira (francisca).

Način pokapanja bio je tu od prilike isti, pa su se i tu našle kod nogu, ili između nogu posude sličnoga oblika, kao i u velikogoričkim grobovima. Tek u uresima je neka razlika, a analogije ima u Ugarskoj. Arheolog Hampel slične mađarske grobove pripisuje Sarmatima. Hoffiler u svojem spisu veli: »U groblju velikogoričkom, premda je tek jedno dvadesetak grobova pretraženo, našli smo tri kulturne epohe, raniju hallstattsku, ranorimsku i jednu kasniju, koja sa rimskom nema ništa zajedničkoga. Između pojedinih epoha praznina je od više stoljeća, ali se zato još ne smije reći, da kontinuiteta u velikogoričkoj naselbini nije bilo.« Velikogoričko groblje je jedno od najvažnijih, što su dosele u Hrvatskoj uopće otkrivena. Ne samo za to, što se u njem nalaze tragovi tisućgodišnje povjesti toga kraja, nego i zato, što su se u ranorimsko a i u kasnije vrijeme baš tu odigravali mnogi prizori, koje je povijest zabilježila. Možda nas na tom mjestu čekaju važna iznenađenja i za početak života hrvatskoga naroda u njegovoj današnjoj domovini. S početka nije Dr. Hoffiler namjeravao napisati svoju raspravu, jer uspjesi iskapanja ovoga groblja u g. 1908. nijesu mu dostajali da dođe do onih znanstvenih rezultata, do kojih nas takovo groblje mora dovesti. — Hoffiler sam veli, pošto je tu raspravu napisao: »Samo obziri prema jednom poduzeću, kojemu je zadaća, da prouči povijest Turopolja, dali su pobudu, da se uspjesi dosadašnjega iskapanja već sada objelodane i da tako ovaj veoma važni materijal bude pristupan«. Tim riječima htio je Dr. Hoffiler, da kaže, da je ovaj opis izradio za to, što je stala izlaziti naša »Povijest Turopolja«.

1908. Laszowski Emil: Žirna komisija u Turopolju. (»Narodne Novine« 1908.) br. 247.

1908. Laszowski Emil: Progon vještica u Turopolju. («Narodne Novine», Zagreb br. 284.)

1908. Šišić Ferdo Dr. Posljednji Zrinski i Frankopani, izdala »Matica Hrvatska« 1. Prvi sukobi (9—32 str.) 2. očajna borba (32—98); 3. Mučenička smrt (98—112). Na strani 90. i dalje govori o Zrinskoj uroti i Turopoljcima. Poziv Frankopanov, da se Turopoljci plemići pridruže buni nije imao uspjeha, jer ime Zrinski u ono doba nije bilo drago Turopoljcima. Oni su još od vremena Nikole Zrinskog sigetskoga imali neke parnice sa Zrinskim, koji bi ih bili najvolili učiniti svojim kmetovima. Njihov tadanji komeš Stjepan Svastović, koji je podjedno bio i zagrebački podžupan, na poziv Frankopanov, »da se promisle kroz osam dana« i ako se dotle ne pokore, »da će on Turopolje popaliti«, zamoli (24. marta) od kranjske vlade pomoć.

U ostalom imao je Zrinski među turopoljskim vlastelinima prištaša. Dapače jedan od glavnih pomagača bana Petra: Franjo Bukovački imao je u Lomnici kuriju. Taj Bukovački bio je hrabar i odličan vojnik. On se još pod Nikolom Zrinskim borio. Taj Bukovački dakle reče poslije četvrtog puta, što je bosanski paša poslao svoje ljude Zrinskome: »Turčin okrenut će nakon zauzeća Kandije svoje oružje protiv kršćanstva, a osobito protiv Zrinskih, a nema nade, da ćemo se s uspjehom oprijeti. Nije stoga uputno ovako prezirno postupati s poslanicima«. Ovakovo shvaćanje dielili su s njime i drugi časnici banovi, dapače, kad je zamolio Zrinskoga, da ga pošalje u Tursku, kao poslanika, dva se stara Petrova kapetana, Franjo Pogledić i Franjo Berislavić, također turopoljski plemići kao i Bukovački odmah izjaviše, da će s njime poći. Tako je i bilo. Bukovački ode spomenutom dvojicom u Carigrad. Krenuli su potajno na put dne 12. novembra 1669. Došavši u Bosnu, Bukovački je s još jednim drugom te konjušnikom bosanskoga paše krenuo u Solun, dok su Berislavić i Pogledić ostali u Sarajevu. Bili su se nastanili u jednoj posebnoj kući i govorili, da su mletački poslanici, no kasnije, uz vino priznaše pred bosanskim kršćanima, da su Zrinskovi ljudi, te uvjeravali, kako je kršćanima mnogo bolje na turskoj zemlji, nego njima kod kuće, ali svrhu njihova poslanstva ipak nisu odali. Bukovački došao je 19. decembra u Solun k samoj porti, te joj stavi u ime Zrinskoga ponude, kojima bi se Hrvatska i Ugarska stavile pod pokroviteljstvo sultanovo uz danak od 12.000 talira, a vladarem bio bi Petar Zrinski i njegovi potomci. Kad bi izumrla dinastija Zrinski, Hrvati bi sebi opet izabrali s Ugrima novu dinastiju. Turopoljski vlastelin plemić Bukovački nastupio je odvažno, što je dobro djelovalo. Pun nade vratio se Bukovački u Hrvatsku, te je obavijestio bana o uspjehu svog poslanstva najprije po turopoljskom plemiću Poglediću. I bosanski paša pisao je Petru banu Zrinskomu: »Petru Zrinskomu, knezu Hrvatske, Ugarske, Erdelja i Moldavije, te vrhovnom vojskovođi cijele otomanske vojske.« Kad je već buna započela, sazvaio je Bukovački za 18. marta opći sastanak u Lomnici i stade obilaziti krajem oko Kupe. Međutim je general karlovački Herberstein, saznajući za rad Bukovačkov i Frankopanov pošao s vojskom 22. marta protiv njih. U zoru kod draganičke šume

rašćera jednu četv Zrinskih ljudi, i onda skrene put Turopolja protiv Frankopana. Imao je ukupno 6 do 7000 ljudi pod svojim zapovjedništvom. Njegova je četa najprije u Brezovici sve uništila i orobila, a onda u susjednoj Lomnici spalila Bukovačkovu kuću.

1909. Barlé Janko: Kapela svetog Fabijana i Sebastijana u Kućama u »Prosvjeti« str. 641.

1909. Barlé Janko: Kapela svetog Fabijana i Sebastijana ske, što ju izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, izašla su: Pisma pisana Dru Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci (1828.—1850.). Sabrao i uvodom popratio Dr. Velimir Deželić, Zagreb 1909. Knjižara jugoslavenske akademije. Tiskom Dioničke tiskare (str. I.—XLV., te 1—371.) Tu se opširnije govori o turopoljskom pokretu protiv Ilira na str. XXXVII. i dalje. O Turopoljcima i A. Josipoviću komešu turopoljskome, pišu Andrija Brlić (str. 33), Dragutin Galac (63, 66, 70 i 73), Fran Kurelac (109), Barun Franjo Kulmer (112), Ambroz Vranican (287, 299, 300).

1909. Vatroslav Jagić: Nochmals Juraj Habdelić und seine literarische Tätigkeit im XVII. Jahrhundert. Archiv für slav. Literatur XXXI., str. 529.

1909. Provale Turaka u Turopolje. Napisao E. Laszowski. (Prosvjeta, Zagreb).

1909. Laszowski E.: Kancelarija i pečat turopoljske pl. općine. (XI. 1909.)

1909. Rudolf Horvat: Srpanjske žrtve. »Prosvjeta« mjeseca jula god. 1909.

1909. Laszowski Emil: Stare drvene kapelice u Turopolju. (Prosvjeta, Zagreb).

1909. Janko Barlé: Slika sv. Kümernisse u Velikoj Mlaci. (Prosvjeta g. 1909. br. 17 i 18).

1909. Janko Barlé: Izvještaj o materijalnom stanju župnika početkom XVIII. vijeka (»Katolički List« god. 1909. br. 16 i 17). Iz toga se izvještaja vide dohoci odranskoga, jakuševačkoga i velikogoričkoga župnika.

1910. Širola Stjepan, — pl. Zajc: Seoski plemić. Hrv. pučka opera. V. Turopolje i hrv. kompozitori.

1910. Izašao je prvi svezak velike povijesti turopoljske, koje je za sada jedino djelo te vrste. Povijest plem. općine Turopolje, nekoć zagrebačko polje zvane. Uredio, napisao i troškom iste općine izdao Emilij Laszowski uz suradništvo Janka Barléa, Dra. Velimira Deželića i Dra. Milana Šenoe. U Zagrebu tiskom Antuna Scholza. I. sv. ima stranica IX. i 407.

U predgovoru veli pisac, da je g. 1904. kad je počeo izdavati »Povjesne spomenike plem. općine Turopolja mislio, da će u zaključnom svesku moći izdati i povijest Turopolja. Ali, jer je to bilo iz raznih uzroka nemoguće, on je odlučio što bolje tu povijest dotjerati i izdati je napose. I tako je došlo do izdanja ove povijesti. Dok je spremao građu za ovu povijest, uvidio je, da će biti najbolje, ako prikaže prošlost Turopolja u monografijama, u kojima bi uzmogao pružiti, što pregledniju sliku života Turopolja. Razredao je ove monografije u četiri odsjeka: povjesni, pravno-povjesni, crkveno-po-

vjesni. U ovim je odsjecima obrađena povijest, pravne uredbe, kulturne i ekonomske prilike Turopolja, te povijest župa turopoljskih.

U ovoj prvoj knjizi napisao je Dr. Milan Šenoa (str. 1—33): *Zemljopis i narodopis*. Povijest Turopolja od najstarijih vremena do ilirskog pokreta napisao je Emilij Laszowski (od str. 33 do 86). Govori se tu o nazivu »Turopolje«, o Turopolju prije dolaska Hrvata u novu postojbinu, o doba do prvih vijesti o Turopolju, te o Turopolju do osnutka grada Lukavca, koji im je g. 1478. kad je zaprijetila turska opasnost, oteo medvedgradski vlastelin Ivan Tuz. Posebni je odsjek u kojem se opisuje borba Turopoljaca za grad Lukavec i plemićku slobodu njihovu. Ta je borba trajala sve do godine 1553., koje je godine napokon Zrinski 12. novembra izručio grad Lukavec natrag Turopoljcima. Otako su Turopoljci dobili svoj Lukavec natrag imali su dosta dugo mirna vremena. Postali su svoji na svomu, postali su slobodni. Slobodu svoju imali su u prvom redu zahvaliti svome županu Mateju Slatinskome (Zalathirokiju). Jedan od najvažnijih događaja u novijoj povijesti turopoljskoj dogodio se je 15. februara god. 1560. Taj dan došli su predstavnici plemenitih porodica turopoljskih, — na čelu im Matej Slatinski, — pred zagrebački kaptol. I tu su se svi nanovo pobratili i obnovili »svoje staro bratstvo«, »kao da proističu iz jedne košnice.« Laszowski: *Povijest Turopolja* I. str. 79.

Ujedno su uredili novi općinski statut. Taj im je 8. marta 1582. u Beču potvrdio kralj Rudolf II. i podijelio mu zakonsku moć. Odsječak u knjizi, koji o tom govori ima naslov: Razvitak pl. općine Turopolja na osnovi obnovljenog bratstva god. 1560. do ilirskog pokreta. Inače je taj odsjek dosta mršav povjesnim događajima osim provala turskih.

U prvoj knjizi turopoljske povijesti napisao sam stodvadeset stranica (od 86—206) i to dva velika odjeljenja: »Turopolje« i ilirski pokret« i »Turopolje od g. 1848. do danas«.

Prvi put sam tu upotrebio svu građu, koja je bila poznata, a obradio i mnoge nepoznate rukopise i isprave, te korespondenciju raznih pisaca, što sam našao u raznim arkivima i u rukopisima kr. sveučilišne knjižnice u Zagrebu, naročito onog dijela, gdje se čuva korespondencija Dra Ljudevita Gaja.

Iza povijesti najnovijega doba opisuje dalje E. Laszowski: Turopoljsko plemstvo — Vojne Turopoljaca — Provale turske u Turopolje i onda dolazi novi odsjek. Mjestopisne i povjesne crtece. Knjiga je vrlo bogato i obilno ilustrirana. Veći dio slika je skroz izvoran, do onda nepoznat. Nekoliko fotografskih snimaka učinio je sam Laszowski, a neke mu je slike ustupio Branko Šenoa. Ispred knjige nalazi se krasan grb pl. općine turopoljske u bojama. Ovu naslovnu sliku grba, izradila je poznata stara i vrsna litografija Karla Albrechta u Zagrebu. Na koncu sveska dodano je pet tabla s grbovima turopoljskih plemića, koji spadaju k članku o turopoljskom plemstvu.

1910. 25. listopada br. 245. »Narodne Novine« donose članak Dr. Nikole Andrića: *Povijest Turopolja*. Jedan pogled. Govoreći o ovom djelu veli: »Na hrvatskom teritoriju nema osim

Dubrovnika i Zagreba nijedne oaze, koja bi u prošlosti narodnoj igrala zasebniju i viđeniju ulogu od plemenite općine turopoljske. U svojoj kritici naše povijesti turopoljske, koju on nazivlje »znamenitom knjigom« veli »znameniti odlomak burne hrvatske historije onoga doba prikazao je Dr. Velimir Deželić najljepšim načinom u svom opsežnom prinosu (od str. 86.—206.) spomenute knjige E. Laszowskoga. Turopoljci su u tom odlomku upravo najuzornije prikazani.«

Dr. Nikola Andrić, profesor u Zagrebu, urednik »Zabavne biblioteke« pisac mnogih djela, rodio se 5. decembra 1867. u Vukovaru.

1910. Laszowski Emil: Turopoljski župani. (Vjesnik kr. zem. arkiva XII. 1910.).

1911. Vj. Jakušić: Izvori Habelićevu djelu »Prvi oca našega Adama greh« Izvještaj gimnazije u Senju.

1911. Laszowski Emil: Crkvena desetina u Turopolju (Katolički list, Zagreb br. 11). — 1911. Laszowski E.: Crkvena desetina (Povijest Turopolja) — Remetski Pavlini i Turopoljci.

1911. Kad je g. 1911. otkrivena spomen ploča Habeliću, napisao je u lavovskoj, poljskoj: Gazeti Košćielnoj članak o toj slavi Poljak Mihovil Jasinski. On je u Zagrebu studirao filozofiju. Rodio se je u Bucniowu (Galicija) 29. IX. 1885. Otac mu je bio Ljudevit, a majka Ana rod. Zanorska. Poslije svršenih pučkih škola u Bucniowu išao je u srednje škole u Tarnopolu, koje je svršio g. 1908. Onda se upisao u bogoslovn i fakultet u Lawovu. Poslije je prešao na filozofiju i poslije jednog semestra došao u Zagreb g. 1910. Upisao se u sveučilištu i polazio predavanja o hrvatskoj i njemačkoj modernoj filologiji. Dopisivao je u razne poljske novine vrlo simpatično o Hrvatima i naročito u Krakow.: Swiat Słowiański i »Lavov Gazeta Košč«. Prevodio je i za »Prosvjetu« iz poljske književnosti. (Zmajski arkiv g. 1911. str. 411.—911.)

1912. Šišić Ferdo. Hrvatski saborski spisi. Zagreb 1912. Knj. I. (1526.—1536.) Turopolje (campus zagrabiensis) 255.—268. Lukavec (grad Karlovićev) u Turovom polju str. 258, 337.

1912. Izašlo je Kolo Matice Hrvatske« knjiga VII., a u njeim rasprava Vjekoslava Klaića: Kr. akademija znanosti u Zagrebu (str. 3.—33.). U toj se raspravi mnogo govori o Nikoli pl. Škrleu, kao šefu nastave u Hrvatskoj. Priopćena je i njegova slika. Reprodukcijska slika, što je pohranjena u narodnom muzeju u Zagrebu.

1912. Vladoje Dukati: Prilozi ka biografiji Jurja Habelića. Građa za povijest knjiž. VII.

1912. Vl. Dukati: Habelićev »Syllabus«. Građa VII.

1913. Izašla je najprije u narodnim novinama, a onda u posebnom izdanju rasprava Antuna pl. Cuvaja od Carevdara. »Nikola pl. Skerlec-Lomnički. Zagreb 1913. U toj knjizi opisuje Cuvaj opširnije život Nikole Škrleca i spominje vrela iz kojih je crpio ovaj životopis.

1913. Laszowski E.: O progonu vještica u Turopolju. (Vjesnik kr. zem. arkiva g. 1913. XIV). Od toga djela izdala je pl. općina posebni otisak.

1914. Monografije iz prošlosti pl. općine turopoljske. Zagreb, 1914. Sv. I. uredio E. Laszowski.

1913. Dr. Pavao Berényi, napisao je g. 1913. u Pester Lloyd prikaz o porodici baruna Skerleca i o njegovu rodoslovlju, nadovezujući svoje razmatranje na događaj, što je barun Ivan Skerlec imenovan kraljevskim povjerenikom. Berényi naročito ističe, da ime kraljevskog povjerenika znači u Hrvatskoj i u srcima hrvatskim čitav svijet ljubavi i poštovanja. Predci njegove preuzvišenosti: Petar Skerlec, a osobito njegov mladi brat barun Nikola Skerlec stekoše neprolazno ime u novijoj povijesti Hrvatske. Barun Nikola Skerlec bio je jedan od najidealnijih tipova onih hrvatskih državnika, koji su pod konac osamnaestoga vijeka riječju i perom objavljivali, da se blagostanje Hrvatske i Slavonije može razviti samo u državno-pravnom savezu s Ugarskom, u savezu, što ga je umni Franjo Deak jedan vijek kasnije iza smrti Nikole Skerleca, zakonom inartikulovao. Govoreći dalje Pavao Berényi o Nikoli i Petru Skerlecu hvali ih i radi značaja i radi učenosti. O Nikoli veli, da ga mađarska narodno-gospodarstvena literatura smatra s punim pravom odličnom silom na polju narodnog gospodarstva u osamnaestom vijeku. Na državnom saboru 1790.—1792. godine bio je on duša komercijalnog povjerenstva, teoretski i praktično jednako sposoban učenjak. U tim godinama napisao je i svoje djelo »Descriptio« najzanimiviji opis geografske i trgovačko-političke situacije tadašnje Ugarske. U čitavom prikazu pokazuje se Pavao Berényi oduševljenim štovateljem našega Skerleca. On je dapače latinsko Skerlecovo djelo »Descriptio« preveo na mađarski, za mađarsku akademiju. Pavao Berényi rodio se 2. novembra 1860. u Kečkemetu.

1913. Branko Vodnik: Povijest hrvatske književnosti. Knjiga I. od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti. Izdanje »Matice Dalmatinske« Zagreb 1913. Izdala »Matica Hrvatska«, 409 stranica u velikoj oktavi. Govori o Jurju Habeliću (na str. 267., 269.—272., 276., 293., 295., 358.), Matiji Magdaleniću (na strani 268., 275., 276.). Jurju Mulihu (358.—359.).

1914. napisao i štampao u »Narodnim novinama« Antun pl. Cuvaj od Carevdara članak: Još jedan prilog k povijesti plemićke porodice Skerlec od Lomnice.

U ovom članku govori o genealogiji obiju loza Škerleca, o onoj lomničkoj i onoj ugarskoj lozi. Potonji ogranak ove stare plemićke porodice nastanio se je u željeznoj županiji kraljevine Ugarske. Cuvaj spominje od ove loze: 1. Ivana, senatora zagrebackog, koji dobi potvrdu plemstva god. 1703., a novu grbovnicu g. 1765. 2. Karla c. kr. komornika, koji je g. 1857. postao barunom. 3. Dragutina baruna, ministrijalnog savjetnika (* 1836. † 1901.). 4. Sina mu Dra Ivana baruna, koji je bio ban hrvatski.

1915. Dr. David Bogdanović, profesor kralj. donjo-gradske gimnazije zagrebačke. Pregled književnosti hrvatske i srpske. Drugo izdanje. Tisak i naklada knjižare L. Hartmanna (Stj. Kugli) Zagreb Knj. 1. 2. sv. 1. 2.

U toj povijesti, razumije se samo po sebi, dolaze imena i referati o nekim turopoljskim piscima. Tu su zastupani Juraj Habdelić (I. knj. str. 229.—231.); Matija Magdalenić (Knj. I. str. 231.—237.) Mulich 314.

1920. Đuro Szabo: Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb, »Matica Hrvatska«. Na str. 632. ima opis Lukavca grada prema Emiliju Laszowskomu. Povijest Turopolja: I. 281.

1922. Laszowski E.: »Turopoljski komeš« članak u »Jutarnjem Listu«.

1922., 1923., 1924. Dnevnik Dragutina Rakovca. Priopćili: E. Laszowski i Dr. V. Deželić st., u časopisu »Naša starina« I. i dalje. Dragutin je po majci svojoj turopoljsko dijete.

Memoari Dragutina Rakovca zavrijedili su, da se izdadu iz više razloga. Prvo zato, jer su zapisci takove vrste kod nas u prvoj polovini 19. vijeka, pak i uopće u našoj književnosti velika rijetkost. Od starijih imamo Baltazara Patačića, B. A. Krčelića, onda Adama Oršića. U novije doba pored Tkalca i Kvaternika, spadaju memoari Dragutina Rakovca, koji je u ilirskom pokretu zapremao odlično mjesto, među prve. Drugi razlog, rad kojega su Rakovčevi zapisci zavrijedili, da se objelodane jest i to, što nam osvijetljuju živo neke stranice hrvatske povijesti, koje su nam bile dosele, ili posve nejasne, ili prikrivene maglom, koja nam je zastirala pravo svjetlo istine. Ostavština Dragutina Rakovca nalazila se je do g. 1919. u rukama gđe Marije Rakovac, udove vijećnika banskog stola. Posredovanjem Levina pl. Horvata predala je ona mjeseca aprila tu ostavštinu društvu »Braće hrvatskoga zmaja« na čuvanje. U toj ostavštini nalaze se zapisci i dnevnik Dragutina Rakovca, koji je on sam vlastitom rukom pisao. Zapisci počinju s 15. oktobrom, a sežu do 7. decembra iste godine, a onda se prekidom nastavljaju do 17. juna 1844. Rakovac je bilježio sve, što je sam doživio i što je čuo od drugih, naročito ono, što je bilo zanimivo na političkom polju. On prati razvoj ilirskoga preporoda i bijes borbe između Iliraca i Madžarona. On prisluškuje budno kucanje narodnoga bila i pomnim očima pazi i na sitnice. I baš ovo potonje je, što nam najbolje iskače između onih vijesti, koje smo dosele imali iz onoga doba, koje je za nas toliko važno, jer se u njemu nalaze počeci naše novije političke evolucije, naših narodnih aspiracija, jer je u njemu već sve ono, što je pokretalo dušama našega naroda ne samo u 19. vijeku, nego, što još i danas jest i ostaje uporištem naše narodne snage, naše žive narodne duše, koja je uskrsla na početku 19. stoljeća, kao iz groba. Rakovac bilježi kreševa između Iliraca i Madžarona, intrige protivnika Hrvata i političke događaje izvan Hrvatske, u koliko su imali sveze i dodira s političkim borbama u Hrvatskoj. On prati i književni rad u Hrvatskoj, pa ekonomske i društvene prilike. Bilježi i privatne zgode pojedinih ličnosti, a znade i sam stavljati svoje opaske. Iznosi i familijarne stvari, pa i najintimnije. Mnogo se obazire i na Turopolje i njegove plemiće. Tako odmah g. 1843. dne 21. oktobra veli: ... »Jedina i odluka zbog penzije nekadašnjega profesora političkih znanosti kod akademičkih znanosti Lju-

devita Jelačića (koji je negda kao liberalac, bivši prekrasni govornik, proti dvoru govorivši u nemilost pao bio, a sada prije dvije godine dana na obe oči oslijepio, a i popularnost svoju — nekoć veliku sasma izgubio) kojom mu se penzija (da za velike zasluge njegove — što je onomadne u turopoljskom spravištu za Luterane, mađžarski jezik o vatreno i žestoko govorio.) dozvoljava. Znati treba, da je stranka mađžaronska, raspršena pri posljednjoj restauraciji, a još većma moralno pobijena pri instalaciji banskoj i u saboru kraljevina dalmatinsko-horvatsko-slavonsko jedno utočišće našla u zagrebačkom kazinu i u Turopolju. Čelovođe te stranke bijahu i jesu tamo glavni govornici, na koje poštteni Mađžar ni pljunuo nebi, bilježnici i poslovođe. Turopoljci u opće jesu pri svoj toj stvari nevini kao, janje mlado, oni od svega toga, što se radi ništa ne znadu, a nit odvjeta ne imaju u svojoj kongregaciji, samo njihova dvadeset četiri suca, koje Josipović (koji nit nije rođeni Turopoljac i koj je otprije svršivši ili bolje reći ostaviti moravši 6. il 7. latinsku školu poradi ekscesa u soldate kao kadet stupio i do kaprala dotjerao bio i vojničku službu poradi lošeg vladanja ostaviti morao, našto vrativši se kući i nasljedovavši od tvrđice Vojkovića znamenito blago, komeš turopoljski postao) za svoja i tako sirove, neizobražene ljude za nos vodi. O tome sam se osvjedočio onomadne u Markuševci (dobru mojem i moje matere) bivši sa Kukuljevićem ondi u berbi. Mi smo te siromake plemiće ispitkivali i preokretali, nu oni su nam se činili kao telići na nova vrata. O političkom životu niti pojma. Mi smo nosili crvene kape i surke i pjevasmo ilirske domorodne pjesme, pri čemu staro i mlado, žensko i muško za nami vrvijaše, i tako smo im se dopali, da — su — kad smo se mi odanle u Zagreb povratili — zaostavšu mater svoju upitali: Čuju, kaj su to ovi Ilirci! »To, to!« Na što odgovoriše: »Ta to su naši ljudi. Pa mi bi bili prolijali pri reštauraciji našu krv. Ta nama je kazano, da su Ilirci sami nekakvi Vlasi. A mi sad vidimo, da je to laž. Gledaj, gledaj, kud vrag svoju mrežu pruža«. Turopoljci su ljudi dobre naravi, ali surovi, jerbo ne imaju odgojenja...

Rakovac iza nekih napadaja na komeša, kori zašto nije zaveo više narodnih škola, osim one u Gorici. Učinio bi rodu glas, da je zaveo jednu školu na Odri, drugu u Dubrancima, treću na Lomnici i t. d. Rakovac se ljuti, što su se u Turopolje uvukli advokati: »Stvar prije nečuvena u Turovom polju, gdje je negda svaki Turopoljac sam glavom na sud dolazio i tamo se branio. Sad, otkad advokati tamo zalaze, sve ide naopako. Ne ima više crvene kabanice na Turopoljcu, jerbo ga suci i advokati svukli, i otuda dolazi, da Turopoljac surke i crvene kape ne pozna, i da mu je lakše bilo medvjeda na nos objesiti, i kazati, da su crvenokapci i surkaši sami Švabe«. Dragutin Rakovac, koji je kao vlastelin često s Turopoljcima razgovarao i družio se, kako se vidi iz njegovih riječi nije Turopoljce mrzio poput drugih Iliraca. On je poznavao dobro njihovu ćud, njihove običaje, njihove želje, njihove nade, njihovu psihu. Jedino je očito odviše goropadnim načinom navalio na Josipovića,

što njemu, kao vatrenom Ilircu, nesmiјemo niti da zamјerimo. U oštrim časovima borbe, dok bijesni požar strasti i dok se grče junačke i snažne šake na mezevo grdno, ne može se imati obzira na prama protivniku. Kad ti krv navali u obraz, onda ne možeš pravedno suditi. Tako je taj sud u očima današnje rasudbe posve drugojačiji. Antun Josipović je bez sumnje bio protivnik našeg prepорода, ali on je imao velikih razloga, zašto je to bio i sa svog subjektivnog gledišta, mogao je razložno pothvatiti onu žestoku borbu protiv Iliraca. Ja sam u prvome dijelu ove povijesti, uostalom opširnije o tom progovorio. Svakako je istina, što i Rakovac upravo ističe, da Turopoljci nijesu bili nikakove goropadi, koje su zedaie krvi ilirske.

Godina 1843., u kojoj počinje dnevnik Rakovčev vrlo je važna za hrvatsku povijest. One je godine kralj Ferdinand 11. januara potpisao odluku, kojom se zabranjuje ime ilirsko, jer da se pod njim sije među njegovim podanicima sjeme razdora, ogorčenja i cijepanja. »Danica ilirska« pretvorila se je 21. januara 1843. opet u »Danicu hrvatsku, slavonsku i dalmatinsku«, dok su ilirske »Narodne novine« dobile naslov, koji još danas imadu, naprosto »Narodne novine«. G. 1843. sabra se hrvatski svijet oko plemenitoga borca za hrvatske ideale mladoga Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, koji je 2. maja 1843. u hrvatskom saboru pošlie mnogo vijekova progovorio umjesto običajnog latinskog hrvatskim jezikom materinjim i tim stekao neumrlu slavu u hrvatskome narodu, dok bude vijeka i svijeta. Već je ove godine predložio saboru, da proglasi hrvatski jezik službenim, ali taj je predlog otklonjen, kao »preuranjen« te je istom g. 1847. prodro.

U svojem dnevniku piše Dragutin Rakovac i druge zapiske o Turopoljcima. Tako 20. oktobra 1843. »Danas je kod moje matere bila Turopoljka jedna iz Kurilovca, po imenu Blažekovička, (rođakinja po Iliirima izabratoga velikoga suca sl. varmeđije zagrebačke). Ona je mojoj materi kazivala da sad u Turovom polju sve ide naopako, da su svi na ubogačku palicu došli. Da moraju komešu Josipoviću u dijeti ne samo 8 fr. na dan plaćati, nego mu napose konje, kočijaše i kuhare i t. d. izdržavati... Turopoljci, što je prije bilo nečuvено, plaćaju sad žirovinu. Tako jedna kuća sama do 45 fr. srebra. Osim toga i poreze za komeša. Nu oni su svagdan nezadovoljni, osobito ženski spol, koj je sada svih svojih uresa i nakita po toj neobičnoj »štibri« lišen. Turopoljkinja sad jedna drugu ne polazi, jerbo ne ima pristojne odjeće, na koju one mnogo drže. Bogaie se siromašnjijima porugivaju, a siromašnije, da mogu išta pripomoći, krađu svojim domarima pšenicu i t. d. Otuda slijede diobe, kojima sebi samo turopoljski poglavari trpaju džepove«. Rakovac im je kazao, da je zlo po njih otkad ih polaze kojekakve ništariie Madžaroni, gladuši i advokati. Nekada je Turopoljac sam lično svoj sudac bio, sam svoju pravdu vodio, a sada ima pri svakoj najmanjoj pravdi advokata, koji se ne stidi na dan zahtijevati po 4 forinta, bez kola i hrane. Advokati plemiće gule. I drugi dan bio je kod Rakovčevih Turopoljac Bebrić. Pripovijedao je, kako će se dijeliti Jancetići. Sam namjesni župan Pogledić, da voli diobe, jer mu nose.

Tako je nedavno odijelio oca Cigetića od sina na molbu sinovu. Drugi bi župan sina na nekoliko dana, dok se ne pokori zatvorio u Lukavec . . . Na drugim mjestima govori i opet Rakovac o Turo-poljcima: županu Antunu Josipoviću. Tako veli, da Josipović nema kredita niti u Beču, niti u Požunu i da je govorio sa Z (denčajem?), kako će sada prva briga biti, da si sabere ponješto novaca, te da se Turopoljci na pravu vjeru obrate. Madžari okrstiše Turovo polje Turmezöom. Inostranac, koji to ime čuje, mislit će, da su tamo sami Madžari. Nu to nije ništa novoga kod njih. Madžari hoće, da pod silom bastardiziraju sve narode pod ugarskom krunom.

Ja ovdje nešto opširnije govorim o Rakovčevu dnevniku, jer on u mnogom dopunjuje i jasno ilustrira moj prikaz turopoljske povijesti u ovom djelu. Svaki i najmanji kamećak dobro nam dolazi za zgradu naše povijesti, jer su vrela i ako dosta opsežna ipak obično suha i bez smoka.

Dne 31. oktobra 1843. bilježi Rakovac:

»O turopoljskom spravišću čujem danas:

1. Da su nekogi zahtijevali, da španski stol prestane (propade), uslijed toga bude samo zaključeno, da se sve znamenitije pravde pretresaju ne po samom španu, nego da se imadu vazda pozvati još dva tri asesora.

2. Vicekomeš Pogledić je predložio, da bi se svako treće ljeto, a ne kao dosad svako ljeto obdržavala restauracija. Na to ga g. Klafurić vice asesor potegne na račun, zašto to nije komeš sam poručio, nego samo njemu u privatnom pismu pisao, imamo komeša, poslali smo ga u Požun, a on ni da bi jedne relacije dao. (Taj predlog propade).

3. Predlog negdanjega velikoga suca Pavlekovića, da se Turovo polje otcijepi od županije zagrebačke i da se zamoli nj. veličanstvo, da priklopi Turovom polju od varmedije (županije) zagrebačke svu među Savom i Kupom pokrajinu. Klafurić ustane i reče: Da to nj. veličanstvo nikad dopustiti neće, da se čudi, kako sad u Turovom polju, sami tuđini harače i predloge čine, tuđinci, koji niti komad zemlje tamo ne imadu, pa ako se što nepovoljnoga Turopoljcima dogodi, s repinom maknu, pa tko poslije trpjeti, nego Turopoljci. (Propade).

4. Da u napredak ne samo 24 suca, nego i svaki deseti čovjek od općine pravo imade, kao poklisar spravišće polaziti. (Jerbo Turopoljci od sudaca ne mogu ništa saznati. Primljeno). »Naša starina Zagreb, 1923. II. str. 174.«

Kad je Rakovac bio kod velikoga župana Zdenčaja i kazao mu, da će na kongregaciju doći i Turopoljci i Sv. Ivančani, reče mu Zdenčaj: E dobro, neka dođu, ja sam u kongregaciji, da odgovaram na ono, što netko pita, a mislim ipak, ako bi do bijenja došlo, da će moja stranka nadvladati. »Naša starina 1923. II. str. 285.«

24. novembra zabilježio je Rakovac: »Danas sam čitao, kako je među zabranjenim knjigami došlo na današnju školsku direkciju i rukopis: Ansichten über die in Agram erschienene Broschüre: Turopolje und die ungarischen Comitате.«

29. novembra zapisao je Dragutin Rakovac: »Danas čujem, da je Stoos, putujući u Pokupsko u Kravarskom začuo, da je skupština u Dubrancima i odmah tamo krenuo. Na skupštini je i vice-komeš Pogledić. Danas se da će mocija biti u turopoljskom spravištu (skupštini) proti Josipoviću, da se svrgne... Danas je Denksteinica pripovijedala, da je ona čula, da je Josipović zatvoren.«. 7. decembra 1843. bilježi Rakovac: »Danas je bilo spravište u Turovom polju na Gorici. Sakupiše se mnogi također i od naše stranke asesori i viceasesori, kako n. pr. kustos Tuškan, Klafurić, Pogledić Dragutin, vice sudac Čačković i t. d. Ovi su im koješta kazivali, da ih na svoju stranu dovedu, nu sve uzalud. Turopoljci su zaslijepljeni. Čujemo, da će doći u zagrebačko veliko spravišće od 9. prosinca. Nu vice sudac Čačković kaže, da ne vjeruje... Stoos mi je kazivao, da je čuo od Pogledića, da Turopoljci zahtijevaju, da se svrgne vrhovni župan Zdenčaj, magistra uvedu Luterani i mađarski jezik, da namjeravaju sve poučiti, što je na protivnoj strani, osobito literature i poglavice i zato da im ne bude traga. Naša je stranka pripravna sve žrtvovati, samo da ne bude u toli neizvjesnom stanju kao dosad.«

Ovdje se dnevnik Rakovčev prekida. Očito su ga potresli strašni događaji, koji su se u Zagrebu zbili 9. decembra 1843. na županijskoj skupštini. Ja sam taj događaj opisao, po novim vrelima, u prvoj knjizi ove povijesti i neću, da ga ovdje ponovno iznesem. Tko bi želio točnije podatke o tom događaju, neka pročita onaj moj pomenuti opis: Deželić Velimir: Povijest pl. općine Turopolje str. 129.—142. — Bila je to krvava skupština, u kojoj je došlo do krvavoga pokolja u kojem je ubijen Đuro Mrzljak, vrtljar grofa Nugenta iz Bosiljeva. Pao je na trgu sv. Marka, kod kipa B. D. Marije, isječen sjekirama, sabljama, tučen maljevima i dobio trinaest rana, od kojih je bilo pet smrtonosnih, tako da je 18. decembra od ovih rana umro. Mnogo drugih ljudi u toj skupštini bilo je ranjeno. Zakazana skupština radi toga sukoba nije se mogla održavati. (Narodne novine 1834. od 13. decembra br. 99.) — Istom 20. decembra Dragutin Rakovac nastavlja svoj dnevnik i veli: »Danas je bio sprovod Mrzljakov kog su Kušević, Kovačević, Tuč (?) i Rauchi rascijepali. Bilo je na sprovodu preko 2000 ljudi. Sva lica bijaše puna. Mrzljak se dopade preko 18 rana. Kolekta učinjena iznosila je 94 forinta srebra. Zvonilo se kod sv. Katarine, sv. Marije, milosrdnika i kod sv. Roka. Koraliste su pjevali i to badava.

Čujemo, da se ban na Turopoljce srdi i da ne će dotle mirovati, dok se neotcijepe od varmedije... Danas je bio kod mene Brebrić (inspektor). On mi je kazivao, da je župnik dubranjski Galović ondašnje Turopoljce uputio, i da je 77 njih križima obilježilo valovanja proti svojih poglavara.

God. 1844. 8. januara piše: Turopoljsko spravišće. Zaključak, da svaki osmi ide u spravišće varmedija bez oružja. Turopoljci su kazali, da ne imaju više volje ići u skupštinu županijsku. Od ranjenih umrla su trojica... Uostalom je moglo i gore biti prema onome, što piše Rakovac. On veli, da mu je pripovijedao Kušević, da se ima Kukuljeviću i Vukotinoviću zahvaliti da nijesu Nužanovci

navalili na Turopolce. Rekli su: Nemojte, jerbo će vas sve postrijeljati s prozora. Inače bi bilo i veće nevolje.

Tako ovi Rakovčevi zapisci govore na mnog omjesta o Turopolju i zanimiv su prilog njegovoj povijesti u prvoj polovici 19. stoljeća.

Dragutin Rakovac, rodio se 31. oktobra 1813. u Biškopovcu, (Laszowski E. Rodendan Dr. Rakovca u »Nastavnom Vjesniku 1920. Knj. 28.) kod Varaždina, gdje mu je mati Turopolka Marija pl. Sučić, bila u posjetima kod prijateljice gdje. Filetić. Otac Dragutinov bio je Đuro Rakovac, provizor biskupa Vrhovca u Vugrovcu, gdje je Dragutin sproveo djetinstvo. Usto je često boravio u očinskoj kući majčinoj u Turovom polju; pa i u Zagrebu. Normalku svrši privatno od 1820.—1823 u Zagrebu, od 1822./3.—1824./5. u Varaždinu, Filozofiju u Zagrebu i pravo 1829./30. Bio je jurat banske tabule i u advokatskoj praksi. Ipak, ako je i položio cenzuru ipak nije dobio trajno javne službe. Htio je postati profesorom pravoslovne akademije u Zagrebu i položio je natječajni ispit, ali mjesto dobi drugi. Bio je pjesnik ilirski, već u prvom broju »Danice« dolazi njegova pjesma: »Z danicum«. U njoj se nalaze i njegova dva popularna stiha: Da nam ono ne pogine, što je naše od starine. Bio je tajnik gospodarskog društva i radio je književno na polju gospodarskom. G. 1842. izdao je svoj: »Mali katekizam za velike ljude« i »Pjesmaricu« zbirku rodoljubnih pjesama. S Vrazom i Vukotinovićem izdavao je od g. 1842. časopis »Kolo« članci za literaturu, umjetnost i narodni život.

Umro je Rakovac u Zagrebu 22. novembra 1854. od upale pluća. Josip Eugen Tomić veli: »Bio je u punom smislu riječi plemenita biser-duša«. Rekao sam naprijed, da je Dragutin Rakovac po majci pravo turopoljsko dijete.